ספר

המאסף

מאת

המחלקה „להרחבת שפתנו הקדושה ולספרותה", אשר לחברת

„מרבי השכלה בישראל בארץ רוסיא".

יצא לאור

בלוית **האסיף** לשנת תרט"ז.

וואַרשא

בדפוס ר' יצחק גאלדמאן נ"י

שנת תרמ"ז לפ"ק.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA
B 88 III

ספר

המאסף

מאת

המחלקה „להרחבת שפתנו הקדושה וספרותה", אשר לחברת
„מרבי השכלה בישראל בארץ רוסיא".

יצא לאור

בלוית **האסיף** לשנת תרמ"ז.

וואַרשא

בדפוס ר' יצחק גאלדמאן נ"י

שנת תרמ"ז לפ"ק.

קרב
ר כעת
את אשר
פרי השכלה

ГАМЕАСЕФЪ

e. Сборникъ литературныхъ статей.

ВАРШАВА

Типографія И. Гольдмана, Мурановская № 22.

1886.

עטות הנה מאד ,
ספר , עזרת המורים
יצא , יש לפחוד כי
דאגרתא איהו ליהוי
זדה הזאת , לבל תהיה
סך חמש מאות רו"כ

ים , וכן בין בני הנעורים
רבים אשר יתנדב לבבם
עולתו ווה בנדבתו ווה בפרי

KÖNYVTÁRA

Дозволено Цензурою.
Варшава 23 Октября 1886 года.

במקום הקדמה

באספת חברת „מפיצי ההשכלה בישראל" ביום 23 אקטאבר 1884
קרא הגזבר ה' לעאן ראזענטהאל את הצעתו כדברים האלה:

„באספתנו בחורף העבר, קראתי את מאמרי אשר בו הצעתי לפניכם את חות דעתי איך להרים קרן חברתנו ולאמץ כחה למען תגיע אל העודהה הנשגבה.

מכל המכתבים והידיעות אשר הגיעו אלי מיחידי סגולה, מכל אשר נדבר בנושא הענין הזה במגידי חדשות הנכבדים בישראל, אראה כי לא שגיתי ברואה, כי גם בצוק העתים האלה דבר בעתו הוא להגדיל ההשכלה ולהאדירה. אנכי כאז כן עתה הנני מאמין באמונה שלמה, כי חלק גדול משלום עמנו ואָשרו תלוי בה; ועתה תקבלו נא עדות, כי רבים וכן שלמים נענו לי, כי השעה צריכה לכך ביתר שאת, וכי גם בעתות בצרה, ימי עוני ולחץ, לא מעט הוא מספר אוהבי חכמת ישרון המצפים אל חברתנו כי תוסיף חיל ותוכיח בפעולותיה כי רוח חיים בקרבה.

ועם זה נוכחתי לדעת, כי רוב חכמינו הגדולים האוהבים את עמם והדואגים לשלומו והצלחתו, יחרצו משפטם כי בעת הזאת החוב הראש והראשון הוא להרבות השכלת אחינו ולהגדילה, ע"י הפצת ספרי חכמה ומדע, מחקר ובקרת, מוסר השכל ואמונה טהורה, וידיעה נאמנה מכל הנוגע לקורות עמנו, וכל הספרים והחוברות יהיו כתובים בשפתנו הקדושה. אחשוב למותר להרבות מלים בזה, רק זאת אוסיף לאמר, כי עלינו להתבונן אל גודל פרוד הלבבות השורר בקרבנו כעת, וכי אם לא תבוא עזרה, אז חלילה עתידה גם תורה גם חכמה להשתכח מישראל, ובמצבנו הנכחי אך זאת תנחומתנו, כי רבים מבחירי צעירינו, וגם אחדים מגדולי הרבנים החלו לחובב שפתנו ולהתימר בכבודה, ומספר מכ"ע ומחברות ערוכות על טהרת לשוננו ירבו מיום ליום, וע"כ ברור כשמש כי חובת חברתנו להשתמש כעת בשפתנו וספרותה, ולהן משפט הבכורה; יען בעת פרוע פרעות בימינו אלה, רק בהן יוכלו חכמינו וכופרינו הנכבדים לשפוך לבבם, להתוכח ולהודות, להביא במשפט כל הנעשה בקרבנו בלי חנף ובלי מגור מסביב; כל זר לא יתערב בינינו, ובכח דברים אשר רק באזני אחינו ישמעו, בנקל להלהיב ולהמשיך הלבבות לאַחד אותנו להשכלת אמת.

ולואת מצאתי לנכון להציע לפניכם, כי ראשית פעולתנו תהיה למהר ולהקים בקרב חברתנו מחלקה וקופה (פֶּאָנד) מיוחדה „להרחבת שפתנו הקדושה וספרותה". ונבחר כעת סוד חכמים ונבונים (קאָמיסיאָן) אשר יתאחדו אתנו לגשת אל המלאכה, לבחון את אשר לפנינו לעשות, לפי מצב רוח אחינו הנוכחי, מה לבחור ומה לקרב, ואיזה מספרי השכלה עלינו להוציא לאור ולהפיצם בישראל, אם בעצמנו או ע"י אחרים.

ידעתי כי חסרון הכסף יבעתנו ויעמוד לשטן לנו, הכנסותינו מעטות הנה מאד, ולא נוכל לקמץ מאומה מהוצאותינו הנוסדות לתמיכת הלומדים בבתי הספר, עזרת המורים והרחבה ידיעת לשון רוסיא וכדומה; ואם נחכה עד נמצא לכסף מוצא, יש לפחוד כי ימים יעבורו והרעיון היקר הזה לא יראה אור, ע"כ אמרתי: „קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרוונקא", והסכמתי לקבל עלי לדאוג בעצמי לצרכי הקופה המיוחדה הואת, לבל תהיה למשא על חברתנו ומחסורה, ובחפץ לבי הנני מתנדב הפעם סך חמש מאות רו"כ להתיסדות המחלקה.

אקוה כי תסכימו לעצתי, ולבי בטוח כי גם בין היראים, וכן בין בני הנעורים בעמנו חובבי לשוננו הקדושה ומוקירי השכלת אחינו, ימצאו רבים אשר יתנדב לבבם להשתתף עמנו בדבר הגדול הזה ויחישו לעזרתנו, זה בפעולתו וזה בנדבתו וזה בפרי

הכטתו; כי רק בהתאחדות שלמה כזאת תקוה נשקפה לנו, כי תפצנו יצליח בידינו, להפיץ ספרים מועילים ויקרים אשר יהיו לכבוד לעמנו ולתפארת להברתנו, ונגיע למטרת הפצנו להרבות דעה ולהגדיל השכלת אמת בישראל". —

למלאות ההצעה הזאת התאספו החברים כמה פעמים והסכימו להוציא קול קורא כזה:

„כין כל המטרות אשר הציבה לה החברה „מפיצי השכלה בקרב העברים ברוסיא" בעת הוסדה, תתנוסס המטרה הנכבדה — להרים קרן לשון עבר, לתת לה עוז ותעצומות בקרב העם, ולהפיץ בקרבו ספרים מועילים ומלמדים דעת בשפת עבר צחה וברורה, למען משוך לב הקוראים אל חמדת השפה המזוקקה, ואל תועלת העיונים כאחר. ובכן היתה החברה נאמנה למטרתה זאת, ובמשך ימי עבודתה, השתדלה ככל אשר היתה לאל ידה לתמוך מחברי ספרים מועילים בלשון עברית, ותשחד להם מכספה, וספרים נכבדים רבים רק בעזרת החברה ראו אור.

והנה בימים האחרונים רבו מאד צרכי החברה ונסבו למעלה ראש, כי גם בתי ספר חדשים וגם ישנים, גם מחברים בשפת רוסית בעניינים שהזמן גרמא, גם תלמידי ותלמידות בתי הספר הבינונים ובתי המדרש הגבוהים, כלם ידרשו עזר מאת החברה, והועד העומד בראש החברה לא יוכל להעלים עין מהם לבלי המציא להם עזרה ברב או במעט; לעומת זה הנה הכנסת החברה בשנים האחרונות מעטה מאד, ורק ברב עמל תוכל לכלכל את הוצאותיה היותר נחוצות, ולמרות חפצה עליה לקנין בתמיכת ספרים בכלל, וסופרי לשון עבר בפרט, ומכש"כ שאין בידה להוציא בעצמה ספרים דרושים לחפצה בשפת עבר.

את כל זאת ראו חברי הועד, ויבקשו עצה את אשר יובלו לעשות למובת הספרות העברית, ויתעודד גזבר החברה ה' לעאן ראזענטהאל והציע עצתו, להקים בקרב חברתנו מחלקה וקופה מיוחדה „להרחבת שפתנו הקדושה וספרותה", גם החנדב לתת מכיסו בפעם הראשונה חמש מאות רו"כ להכלית הנשגבה הזאת. הועד נרצה להצעת הגזבר ויקרא אסיפה מכמה חברי החברה וימלא את ידם להתעסק בענין הנכבד הזה. ואלה הם חברי האסיפה אשר קרא הועד בשם, מלבד הגזבר ה' ל. ר"ש, הפרופיסור ר"כ באקמט, י"ל גארדאן, הבארון ד. גינצבורג, ה' פ. געץ, הד"ר רא"א הרכבי, ה' י. היילפערן, הפרופיסור חוואלסאן, ה' פ. לעווענסאן, ד"ר ד. קאצענעלסאן, ד"ר ה. מאלים, ה' אלכסנדר צעדערבוים, ד"ר רי"ל קאנטאר, ר' אהרן קויפמאן ור' צבי ראבינאוויץ. שתי פעמים התאספו החברים הנקובים פה בשמותם ויהלישו כדברים האלה:

א) מטרת האסיפה העומדת בשם חברת „מפיצי השכלה בקרב העברים ברוסיא" היא להחזיק ידיעת שפת עבר צחה וברורה בין בני ישראל ולהפיצם בקרב העם, וכן לטעת בקרבם טוב טעם ודעת ידיעת קורות ישראל, חכמת חכמיו וכל עניניו מועילים.

ב) להכלית הזאת תדפיס האסיפה ספרי חכמי ישראל, מאמרים בקורות עמנו וקדמוניותיו, ספרי בקורת ושירים בלשון צרופה ומזוקקה וברוח ההשכלה הנאמנה, בין כתובים בראשיתם בשפת עבר, ובין נעתקים משפות אחרות.

ג) האסיפה תוציא ספרים אחדים בשנה לעתים בלתי מזומנות, לפי אשר יתאספו במדה מאמרים דרושים לחפצה.

ד) כל ספר וספר אשר תוציא החברה יכיל בקרבו מאמרים שונים ממינים האמורים למעלה.

ה) האסיפה תשתדל לעשות את הספרים היוצאים על ידה, שוים בערך מחירם לכל נפש.

ו) האסיפה בחרה מקרבה חבורה מיוחדה, את החברים: הר"ל ראזענטהאל, הפראפעסאר ה' חוואלסאן, הר"צ ראבינאוויץ, הבארון ה' ד. גינצבורג, הד"ר ל. קאנטאר, הד"ר ל. קאצענעלסאן, ותשם עליהם לבחור את המאמרים הנחוצים לפי דעתם לחוברת הראשונה וכן לשאר החוברות ולהציען לפני האסיפה.

ז) ומקרבם בחרו את הר"ר ל. קאנטאר להיות עורך ומסדר המאמרים ומתקנם לדפוס. המטרה הרמה והנשגבה אשר אליה עיני האסיפה נשואות, תתן תקוה בלבנו כי מאוויינו יהיו לרצון גם לכל נבוני לב בקרב אחינו, וביחוד לכל חובבי שפתנו העתיקה, ולבנו סמוך ובטוח כי אנשי שם חכמים נכבדים וסופרים מהוללים הדורשים שלום עמם בלב ונפש, לא יעמדו מרחוק, ויתנו ידם לנו, למען נשמע מה בפיהם בנוגע אל הענין הנכבד הזה; וכן נקוה כי משכילים על דבר אמת לא ידרשו מאתנו יתר מכפי אשר נוכל עשה. אנחנו לא נבטיח לתת ספרים גדולים בפעם אחת, כי רק אל האיכות פניגו נשואות ולא אל הכמות, וכן אין בדעתנו להעמים על עצמנו הוצאת מכתבי עתים יוצאים לפרקים מזומנים; אנחנו נשתדל לעשות רק כאשר תמצא ידינו באמת ואמונה, ומקוים אנחנו כי בעזרת סופרים מובהקים וחכמים מצוינים אשר יאבו בטובם לתת ידם עמנו, יצלח לנו להוציא מת"י דברים מתוקנים, כן בהמרם וכן בצורתם, ואם תפצנו בידינו יצלח למשוך לב בני עמנו אחרי שפתם וספרותה — שאירית מחמדנו מימי קדם ומקור אחדותנו בימים האלה — ולזקק את השפה מן הערב הרב אשר עלה בקרבה בימים האחרונים, והיה זה שכרנו".

ביום אבל הרמב"ן ז"ל הוחלט על פי הסכמת האסיפה, לקרוא את הקובץ הראשון הזה בשם המאסף.

דור המאספים *).

על פני ארץ אשכנז עברה רוח חדשה, היהודים היושבים בארץ הזאת הקיצו לחיים חדשים ימים רבים לפני אחיהם בארץ פולין, ובהקיצם החלו לעשות דרכם בסופה וסערה, כאלו היה את לבבם למלא בשנים אחדות את החסרון, אשר בא להם בכל ימי התרדמה, ימי החשך והאפלה, אשר ארכו עליהם מאות בשנים. לב בני הנעורים התפעל עד מאד מרוח העת החדשה אשר נגע בהם ויעולל נפלאות וגצורות; הדם, אשר כמעט נקפא בעורקי העם מאין תנועה, שב למרוצתו במהירות יתירה; בני הנעורים האלה התעודדו לקחת את שרביט ההנהגה מידי הזקנים בעם, ובהטיפם לעם דברים לא שערום אבותיהם התאמרו להרעיף טל של תחיה על עצמות היהדות העתיקה לימים ולחדש נעוריה. כנסת ישראל יכלה לקרוא עליהם: „מי ילד לי את אלה? ואני שכולה וגלמודה, גלה וסורה, ואלה מי גדל?" מכל מקומות מושבותיהם התעוררו הצעירים האלה ובין לילה היו לעדה אחת ויהיו לב אחד ויד אחת להפוך את הסדר הישן משרשו ולהקים חדש על תלו. כמעט לפתע פתאום הפכו האנשים האלה ערף לספרי הפלפול וההלכה אשר היו שעשועיהם, וישימו פניהם אל כתבי הקדש, המקור הנאמן לתחית ישראל וקיומו. באור כתבי הקדש אשר נעשה ע"י בן־מנחם שפך עליהם את הרוח החדש הזה, נתן שפה חדשה בפיהם ושירה בגרונם. — מי המה האנשים האלה? איפו היו עד כה ומי פקח את עיניהם לראות אור — זאת לא ידע איש; אמנם כל העם ראה אותם עומדים ומדברים על לב אחיהם דברים טובים ונחומים, מנבאים להם אחרית ותקוה טובה, מבלי דעת בעצמם אל נכון מה המה מנבאים; האפרוחים ההם אשר רגע נבקעה ביצתם, כמעט ראו אור שמש ויעשו להם כנפים, פרשו את כנפיהם למרומי שחקים ויתנו קולם כמזמרי בליל. מארץ פולין עד ארץ עלזם, מארץ איטליה עד קרית אמשטרדם ועד לונדון וקפנהאגן נשמע קול המזמרים האלה, אשר לא ידעו בנפשם מאין באה להם שירתם ומי שם פה להם לדבר גדיבים. במקהלות נוגנים ושרים עמדו לפני העם המשתאה למראה החדש הזה אשר לא ראה עד הנה; ובזה היה כחם גדול, כי מקהלה אחת היו ולמטרה אחת היו פניהם מועדות, ואם גם נבצרה מכל אחד מהם לבדו להרים בכח קולו, אבל כלם ביחד נתנו קולם קול עז להרעין לב ולהעיר ישנים מתרדמתם. הצעירים האלה, אשר כמעט מצאו ידם לבא עד חקר שפת עבר ולהבין ערכה, נשאם לבם להיות מורים לעם ויורוהו לנקות את השפה הטהורה הזאת מכל הסיגים ומכל הערב הרב אשר עלה בקרבה במשך הימים הרבים אשר השתמשו בה כל מפלגות העם מבלי דעת חקיה ומשפטיה. מפי בן־מנחם למדו האנשים האלה דעת, וקסם היה על שפתיו לתת בלב שומעיו אהבת כתבי הקדש, טוב טעם ובינה בחכמה; האנשים האלה לא העמיקו מחשבה, לא התבוננו ולא אבו להתבונן אל רב העבודה אשר עמסו על שכמם ואל מרחק הדרך אשר התיצבו עליו להוליך

---

*) בגוף המאמר ועקרו הלכתי בעקבות ה' גראֶטץ בחלק העשתי עשרה מספרו „תולדות ישראל", אך נשיתי טעמנו בכל המקומות אשר דבריו לפי דעתי אינם מכוונים אל האמת.

את עמם למקום ישכן אור, על כן ראו ברכה בעמלם; על כן עלתה לכלם ביחד לעשות לטובת עמם הרבה יתר מאשר עלתה ביד מורם ומדריכם בן־מנחם בעצמו; בן־מנחם חשב כל צעדיו ובכל תחלת מחשבה התאמץ לראות את סוף המעשה הבא לרגלה, מיראתו פן יעמול לריק, לא כן האנשים האלה, אשר התעודדו ללכת לפנים מבלי מעצור ומבלי הבט לאחריהם, כי לא עשו להם עוד שם בקרב הארץ ולא פחדו פן תאבד תהלתם, פן לא תהיה תפארתם על דרכם, פן לא יצלח חפצם בידם והיו לשחוק.

ועוד גם זאת, כי שתי סבות שונות זו מזו עזרו להם לבוא עד מחוז חפצם: פרידריך הגדול מלך פרוסיה השתדל בכל עז להעשיר את הארץ ולצבור כסף רב, זאת המריצה את יהודי ברלין לעשות עשר גדול במעט בעל כרחם. בתי תרשת המעשה הגדולים, המסחר אשר הרימוהו היהודים למעלה ראש והריצותם הגדולה בכל מקנה וקנין, הביאו להם כסף תועפות, ומדת ההסתפקות אשר הצטיינו בה עמדה להם לשמור את קנינם מפזר ללא הועיל, על כן עתקו היהודים גם גברו חיל יתר מן הסוחרים הנוצרים רעיהם. אבל האם היה בידם אז להנות מעשרם ולראות טובה בעמלם בחברת רעים ומיודעים? — בסוד האצילים והקרובים להצר הטלך לא בא היהודי בימים ההם; גם האזרחים והעירונים התרחקו מן היהודים, כי קנאו בעשרם ויביטו עליהם בשאט נפש; על כן אך אחת נשאר מן ליהודים בעלי הכסף: להתקרב אל הסופרים, החכמים וחכמי החרשים, אשר גם בלעדי זאת נטה לב היהודים אחריהם. כמעט כל היהודים העשירים האלה עוד נתחנכו מנעוריהם על ברכי התלמוד; להגות בספרים היה שעשועם בכל השעות הפנויות להם מעבודתם! והמאור שבספרים האלה הבדיל ביניהם ובין העירונים והאזרחים מעם הארץ, ולא נתן להם לטעום ביין המתק והממכר, הריוח וההפסד, מבלי התרומם אל הפצים אחרים יותר נשגבים ונאצלים. ויהי כאשר הקריבם בן־מנחם אל הספרות האשכנזית, ויתן יפיה בלבם, דבקו בה לאהבה ותמשך נפשם אחריה. הן אמנם לא כלם למדו חכמה לשמה, וקצתם כוונו רק לעשות בזה כמעשי הדור החדש, להתראות כמשכילים; אבל יהיה איך שיהיה, כלם הוקירו ספרים וסופרים, בעוד אשר האזרחים הנוצרים הביטו על הספרים כעל דבר אין חפץ בו; הטוחרים והחלפנים העברים התנפלו על כל דבר חדש בהספרות ויבלעוהו כבכורה בטרם קיץ, כאלו היתה אומנתם להורות חכמה ולהפיץ דעת, והעירונים ובעלי המלאכה הנוצרים בלו את ימיהם הפנוים על כוס שכר בבתי מרזח.

אפס הניצוץ הראשון, אשר העלה אור בבתי היהודים בברלין, יצא מעיר קניגסבערג. גם בעיר הזאת, כבכל ערי אשכנז בימים ההם, היה קשה מאד להיהודים להתישב בתור אזרחים, והרבה חקים מגבילים העיקו עליהם להצר צעדיהם ולמרר חייהם: — מעבר האחד חברות בעלי המלאכה הביטו על היהודים בעין צרה, ומעבר השני כל הדבקים בתורת לוטר צררו את היהודים מקנאתם לאמונתם, עד כי צר היה המקום גם להיהודים האלה, אשר עוד מטעם הקורפירסט והמלך הראשון יצא להם הרשיון לגור שם, ועד חצי המאה השמונה עשרה לא הצליחה לעדת היהודים הקטנה בקניגסבערג גם להקים להם בית כנסת. אבל למרות כל הדריפות האלה עלתה אז ביד יהודים אחדים בעיר הזאת לעשות עשר רב, והם ראשונים התעוררו לרוח ההשכלה החדשה, הבאה לגבול אשכנז בעקבות הספרות הצרפתית אשר התפשטה בקרבה. שלשת האחים פרידלענדר (בערמאן, מאיר, וואלף) היו בראש המדברים ומהם ראו אחרים וכן עשו; וקרוב להמשפחה ההיא היה גם דוד פרידלענדר (נולד בשנת 1750 ונפטר 1834), אשר היה מחקה את בן־מנחם בקוף את האדם, והאיש הזה היה קרוב גם להקצין בעמו דניאל איטציג בברלין, על כן היה מכובד על פני העם, ויהי לקשר מאחד את היהודים בקניגסבערג ואת אחיהם בברלין, ובעתים ההן נקרה נקרה בן־מנחם לבא לרגלי עסקיו לעיר קניגסבערג ולשבת שם ימים אחדים; הדבר הזה עשה

רושם גדול על יהודי קניגסבערג, כי עלין לבם לראות את ראשי העיר ונכבדי חכמיה ומוריה באים לקבל פני חכם היהודים ומראים לו כל אותות כבוד ויקר; וגם הפילוסוף הגדול מרעיש עולם המחשבות בימים ההם עמנואל קנט, חבק את בן־מנחם בזרועותיו לעין כל העם; והמבן, „הקוסם, מארץ צפון" כאשר קראוהו אז, בעל הרעיון העז והחזק, רומם את בן־מנחם תחת לשונו וינשאהו לשמי שמים. המקרה הזה, הקטן וקל בפני עצמו, הראה בעליל ליהודי קניגסבערג, כי גם יהודי היודע לכבד את עצמו, מכובד על פני האצילים ובעלי השררה, ובכח ההכרה הזאת החלו היהודים לכבד את עצמם יותר מלפנים. נוסף על זה הנה גם בית מדרש החכמה בעיר קניגסבערג בהשתדלות מורים נבונים ואוהבי אדם וביחוד בהשתדלות קנט, פתח שעריו לתלמידים עברים הצמאים לחכמה. בין התלמידים האלה, אשר מכותלי בית המדרש נכנסו אל היכל החכמה ואשר נטלו על עצמם לכלות את אשר החל בן־מנחם, היו יצחק איכל ומנחם מענדל ברסלוי — שניהם מורים בבתי העשירים וחובבי ההשכלה בני פרידלענדר — ר' יצחק איכל (נולד בשנת 1756 בעיר קפנהאגן ונפטר בשנת 1804) למד מאת מוריו בן־מנחם ונפתלי וויזל לכתוב עברית צחה וקלה, חרף בני הדור העבר אשר קלקלו טעם השפה ושחתו יפיה; אכן רק בעט סופר טהיר חנן אותו הטבע, ורוח דמיון ויוצר חזיונות טנע טמנו, נכבר ממנו היה רעהו מענדל ברסלוי (נולד בשנת 1760 נפטר 1829), הוא ברסלוי אשר היה אחרי כן לאחד הנלחמים בעד ההשכלה וגם איש ריב היה להרבנים הארוקים, הוא היה סופר חרוץ מאד בשפת עבר ושפת כתבי הקדש היתה כפלגי מים בידו, להטותה לכל אשר חפץ ולהלביש בה כל רעיונין מבלי אשר יפסיד הרעיון מאומה מטהרו ושלמותו. את המשורר הנשגב ר' משה חיים לוצאטו שם לו לקו וכמוהו כתב גם הוא דרמה בשם „ילדות ובחרות" (נדפסה בברלין בשנת 1786), אשר אמנם רחוקה היא בערכה משירי לוצאטו הנעלים. בעזרת שנים מתלמידיהם מבית פרידלנדר (שמעון ושמואל) הוציאו איכל וברסלוי, עוד בחיי בן־מנחם, קול קורא לכל אחיהם בני ישראל, ויציעו ליסד „חברת דורשי לשון עבר" וגם להוציא לאור מכתב לפרקים מזומנים בשם „המאסף". איכל וברסלוי נשענו על עזרת וויזל, אשר כבר יצא שמו בשם אביר הסופרים בשפת עבר, עליו בטחו שני הסופרים הצעירים האלה, כי יוריד כנור בת ציון מן הערבים אשר על נהרות בבל ויחדש להם שירת בת ציון כבימי חרפה. בשמחת לבב נתן הישיש את ידו עם הצעירים, המורה התאחד עם התלמידים; אולם, כמו נגבא לו לבו אחרית דבר, הזהיר אותם מכל מלחמות הדת ובכלל מהשתמש בעזקן ההתול. קול הקורא, אשר השמיעו איכל וברסלוי מצא לו מסלות בלבב רבים וכן שלמים, כי בחפצם להשכיל את בני עמם ולהניה עליהם אור החכמה והדעת, בחרו שני המשכילים ההם את הדרך היותר נבונה להגיע למטרתם — לשון עבר: ויהיו בטוחים כי לא יעמלו לריק.

וביותר שמחו או לקראת „המאסף" בעיר ברלין, אשר היתה אבן הראשה להשכלת ישראל בימים ההם. בעיר הזאת מצאו להם המאספים גם סופרים עוזרים על ידיהם, גם משען כסף; פה מצאו איכל וברסלוי אנשים רבים צעירים ליטים אשר היה לבם נאמן להשכלה ואשר דבקה נפשם בשפת עבר וישתוקקו לחדש נעוריה. גם בן־מנחם בעצמו ממרום שבתו השיש ידו להצעירים ויביא מנחתו שירים אחדים להמאסף מבלי הזכיר שמו עליהם, בראש החוברת הראשונה להמאסף הדפיסו עורכיו מאמר מאת נער רך בשנים מבקש בלב חרד לפתוח לו שערי המאסף, כאלו רצו לפקוח עיני בני עמם לאמר: באו ימים חדשים, באה העת לאליפו הישיש להניח מקומו לאליהוא הצעיר, באה העת אשר הגדולים יהיו נשמעים לקטנים, אשר הצעירים יהיו מוכיחים לעם ללמד לזקנים בינה ולבאים בימים— דעת.— במשך הימים התחברו אליהם עוד סופרים אחרים, אשר אצלו מרוחם על המאסף ויעשוהו לכלי מפץ, לנפץ בו את הסדרים הישנים ולבונן חדשים התחתם. הנכבדים ההם

היו שני הסופרים, אשר עמדו אחרי כן בראש המאספ תחת איכל וברסלוי, ר' יואל הלוי (נולד בשנת 1760 ונפטר בשנת 1802) ור' אהרן וואלפסאן (נולד 1754 ונפטר בעיר פורט בשנת 1835); הראשון מהם היה איש מיושב, בעל מחשבות עמוקות, והשני — מבקר חפשי, אשר רוחו כנחל שוטף ולא ידע מעצור, והוא אשר הראה לדעת כי לא שוא היה פחד וויזל פן יסורו סופרי המאספים מן הדרך אשר סללו להם בראשונה, כי במאמר אשר כתב וואלפסאן בשם „שיחה בעולם הנשמות בין משה בן מיימון ומשה בן מנחם" הניף את שבט הבקרת על הדה ומנהגיה במדה יתירה. מלבד דוד פרידלנדר, הפוסח תמיד על שתי הסעפים וגע אל כל רוח כקנה על פני המים, היו להמאספים עוד סופרים אחרים בברלין והם: יוסף הלטרן, יוסף וויצנהויזן או פייט והשלישי יוסף בר"ה — בר"ן, איש עשיר ובעל רוח נדיבה, אשר הוגע את כחותיו בלמוד שפת עבר וספריה יתר על המדה, עד אשר חלה ויאסף אל עמיו בשנת העשרים וארבע לימי חייו (נולד בשנת 1767 ונפטר 1791), לדאבון לב אוהביו ומכיריו אשר הרבו לקונן עליו בשירים ובמליצה פרזית. מלבד אלה עוד שני סופרים באים בימים ששו לקראת מעשי המאספים ויברכו פעל ידם, והם ברוך לינדוי מעיר הנובר (נולד 1757 ונפטר 1749), אשר כתב ספר תולדות הטבע בשפת עבר, והרופא למלך שוודן, מרדכי (או גומפל, גומפרץ) לויואהן (ונפטר בשנת 1797 בעיר המבורג), אשר נקרא מטעם המלך להיות פרופיסור בבית מדרש הרפואה בעיר אופסלא; שני הסופרים האלה, אם גם הקדישו כחותיהם לחכמות חיצוניות, בכל זאת שמחו לקראת המעוררים אהבה לשפת עבר ונוטעי נטעי ההשכלה בקרב עמם.

גם שני סופרים מארץ פולין, אשר נודע שמם לתהלה בין סופרי שפת עבר, נמנו אז על המאספים, והם יצחק סטנוב ובן־זאב, אשר באו ארצה אשכנז לאור באור ההשכלה, אולם לא את יין ההשכלה בלבד שתו, כי גם את שמריה מצו, יצחק הלוי מעיר סטנוב (נולד 1732 ונפטר 1803), היה איש בעל כשרונות נפלאים, וביותר גדול כשרונו לכתוב ברוח כל סופר וסופר עד לבלי הכיר בין הסופר והמחקה אותו; כן הצליחה לו לכתוב בסגנון משלי שלמה וזמירות בן דוד, ברוח המשורר המתלוצץ אל חריזי, ברוח הזוהר וסודותיו, הכל כאשר לכל עלתה בידו על צד היותר טוב. סטנוב אהב מאד להסתיר מעשיו, להתחפש ולהסתתר במעלליו; כן כתב ספר משלי אסף, למען יאמינו המאמינים לכל דבר כי באמת מצא כ"י נושן לאסף המשורר, והנבונים ישתאו על כח כשרונו לדבר בסגנון איש ואיש. והנה הנקל בעיני סטנוב לכתוב מאמרים בשפת עבר בשם בנו שמעיה או ר' שענעמאן, בעוד אשר מאת מיודעיו ומכיריו לא נבחד כי הבן הזה איננו יודע לכתוב עברית; גם לא נבצרה מאת סטנוב להודיע ברבים, כי חבר ספרים ע"ד נקוב מרגליות וע"ד מזוג יין שרף מתוק, לו חי סטנוב בימי ר' משה די ליאון או בזמן אחר, אשר כותבי ספרים בלשון עבר או בלשון כשדים ומיחסים אותם למחברים קדמונים, מצאו מאמינים לדבריהם, או היה בלי ספק למזייף ספרים מאין כמהו. גם בעניני אמונה היה סטנוב איש שאין תוכו כברו, כי השתדל למצוא חן גם בעיני התרדים, גם בעיני המשכילים. גם רעהו בן־זאב (נולד בעיר קראקוי או בסביבותיה בשנת 1764 ונפטר בעיר וויען בשנת 1811) היה סופר מהיר אשר היתה השפה כפלגי מים בידו. בן־זאב היה מראשי עוזרי המאספים; כי הרפים בהמאסף שירים רבים יפים וטובים, גם השכיל להעתיק לשפת עבר משלי בן סירא, וגם כתב מאמרים רבים פרזים בשפה קלה וצחה מאד, מלבד ספר הרקדוק, „תלמוד לשון עברי" ום' „אוצה"ש" אשר כתב; אבל תחת זה הסכיל להשתמש בשפת עבר גם לדברים פחותים ומבי הערך. שני הסופרים האלו, סטנוב ובן־זאב, הועילו הרבה מאד להרים קרן שפת עבר ולשית הוד והדר עליה אחרי בלותה—. בין הסופרים אשר בא שמם בהמאסף, אם גם לעתים רחוקות, יתחשב גם המדקדק ר' זאב וואלף הייזנהיים (נולד בעיר הייזנהיים בשנת 1737 ונפטר בעיר

רעדעלהיים בשנת 1832). היידנהיים היה איש תמים דעים, אשר גם הבלי הזקנים הדבקים בכל אמונות שוא גם קלות דעת הצעירים והמתחכמים, שניהם כאחד היו לו לגעל נפש; ולמען התרחק מאלה מזה ומאלה מזה הקדיש עצמו ללמודי הדקדוק והמסורה על פי ספרי הקדמונים, אשר עסק בהם בשקידה עצומה; גם הצטיין בהוצאות ספרים ישנים בדפוס ונייר יפה ובהגהה מדויקת למאד, כאשר לא הסכינו לעשות מדפיסים ספרים עברים לפני.

אבל לא בארצות אשכנז ופולין לבד מצא לו המאסף עוזרים ותומכים, כי גם מארץ נידערלאנד ומארצות צרפת ואיטליה נתנו לו יד כל חובבי שפת עבר ורוצים בתקונה. ר' דוד פרידריכספעלד (נולד לערך בשנת 1755 ונפטר אחרי שנת 1812) היה אוהב שפת עבר בכל לבו, וביותר הצטיין האיש באהבתו לשון נקיה מכל סיג וחטאת, עד כי לא יכול סלוח לאיש, אם עות איזה מלה או חטא נגד נעם השפה והגיונה, בהיותו מבקר ושופט חרוץ ובעל נפש יפה. בנעוריו עזב את ארץ פרוסיה, אשר אל עקרבים ישבו היהודים בקרבה, נרדפים מחמס אויביהם ומנדיהם ונדכאים מפני המון הקם מגבילים ומעיקים לבלי הכיל, וילך לעיר אמשטרדם; מעיר הזאת שלח ברכתו להמאספים, וכאיש מלא כח עלומים התיצב במערכה ויקרב את חכמי נידערלאנד עם אחיהם סופרי ארצות אשכנז, ויהיו יד אחת להרים שפת עבר מעפרת עפרה, והזמן האיר פניו להאיש היקר הזה וייזכהו לראות בנחמת אחיו, כאשר נתנו להם זכיות האזרחים בארצות נידערלאנד; ופרידריכספעלד כתב שירים לכבוד הברכה הזאת בהמאסף. — היותר נכבד בין סופרי ארץ נידערלאנד היה דוד פראנקא מינדעם באמשטרדם (נולד בשנת 1713 ונפטר בשנת 1792), אשר היה חוטר מגזע האנוסים יוצאי ספרד, ויצק מים על ידי המשורר ר' משה חיים לוצאטו, בהיות הרמח"ל באמשטרדם, ויקח לו את המשורר הזה לקו; גם היה סופר עדת היהודים הספרדים בעיר מגורו, מבלי קבל שכר בעד עבודתו. דוד פראנקא מינדעם עשה לו שם תהלה בשיריו אשר כתב לכבוד מעשים ידועים, ברוח משוררי ספרד במאה השבע עשרה, וביותר בדראמה אשר כתב מתולדות בני ישראל „גמול עתליה", כי קנא פראנקא מינדעם לכבוד העבריה אשר עזבוה בניה מפני שפת צרפת, יען היתה שפת צרפת אז אבן החן למשוך אחריה כל המשכילים בעם, בספרי ראשי סופריה הלוקחים לבבות בניהם הנאוה ובהגיוניהם הנעלים; על כן חפץ פראנקא מינדעם לעשות כמעשה הצרפתים ראסין ומעטאסטאזיא, ולתכליה זו לקח לו ספור אחד מספורי כתבי הקדש (ספור בן המלך יואש, אשר גדל בהחבא בבית ה' להמלט מיד מרצחים, ומפלת המלכה רבת הדמים עתליה), ויתן לו תמונת דראמה. והנה אם כי כונת פראנקא־מינדעם היתה רצויה מאד, אבל בה עוד לא היה די לעשותו למשורר נשגב, כי לא אצל עליו לוצאטו מרוחו ולא יצק שמן משחת משוררים עליו, על כן שגבה מאת פראנקא־מינדעם לצקת רוח השירה על תמונותיו וטפוריו, וגם שפתו אינה צחה ומזוקקה כל צרכה, עד כי בערך טהרת השפה לא בא גם עד בריעסלוי, אשר כתב גם הוא דראמה בשפת עבר ע"ד טשל. אולם לא כן היה פראנקא־מינדעם בעיני בני דורו משוררי הספרדים וארץ איטליה, כי רוממוהו תחת לשונם ויתנו לו עטרת משוררים, ורק רוח הענוה אשר קננה בלב האיש היקר הזה מנעתהו מלבוש גאה וגאון למראה כל ההתלות האלה אשר פזרו לו ביד נדיבה. והנה אם כי היה פראנקא־מינדעם איש ספרדי מלדתו, בכל זאת לא התרחק מעל אחיו האשכנזים. כאשר עשה דע־פינטא בגאותו, כי אם התקרב להם בכל אשר מצא וגם תמך את המאסף במאמריו בענינים שונים וביחוד בתולדות חכמי ישראל הספרדים, אשר רבם לא נודעו בשם להמשוררים והסופרים הצעירים ילידי אשכנז, גם משוררים אחרים יוצאי ירך הספרדים התחברו אל המאספים ויתנו להם את בריתם ברית אחים שלום.

ובארץ צרפת היה רק סופר אחד להמאסף, והוא ר' משה ענכהיים, אוּ משה מעץ (נולד לערך בשנת 1760 ונפטר אחרי שנת 1838 ?), עוד בהיותו בארץ אשכנז היה מורה

לילדי בן־מנחם, אשר זכרוהו לטוב ויתארוהו כאיש בעל מחשבות, בעל ידיעה רחבה בפילוסופיא, בעל לב טוב ורוח ענוה מאין כמוה, עד אשר מאן לפרסם ברפוס את פעלי רוחו. ביותר היתה דעתו רבה בחכמת החשבון, אשר עשה בה גדולות, וספר כתב ענסהיים בהלכות החשבון הנשגב היה לתהלה בפי הענקים בחכמה ההיא לאפלאס ולאגראנוש הצרפתים; אפס גם ספרו זה לא רצה לקבוע ברפוס, ורק שירים בשפת עבר לכבוד הדרור ובגנות העבדות מצא ענסהיים את לבבו למסור לדפוס; אחדים מן השירים ההם שרו אז בבתי כנסיות בצרפת. ענסהיים קנה את לב אחד הסופרים המהוללים הכהן גרעגואר לאהבה את בני ישראל, וגם נתן כלי מלחמה בידו להגן עליהם מפני שוטניהם.— והנה לא כמשה ענסהיים היה איש אחר מצויין בדור ההוא — הערץ המבורג, אשר היה גם הוא מורה לבני בן־מנחם לפני ענסהיים, (נולד בסביבות העיר פראג בשנת 1749 ונפטר שם בשנת 1841). — המבורג היה מכובד בעיני בן־מנחם, אשר הללהו לפני כל יודעיו וחשב את שמו מאד; ואם גם לא חנן הטבע את המבורג בכשרונות גדולים. וגם לא יכול להתפאר בידיעות רחבות, עד כי חסרה לו ידיעה עמוקה גם בהספרות העברית; בכל זאת שגה בו בן־מנחם ויעמוס עליו עבודה היוצאה מגבול כחותיו במלאו את ידו להיות אחד מעוזריו במלאכת באור כתבי הקדש והעתקתם לשפת אשכנז. המבורג היה איש יודע להלוך נגד החיים, חושב כל צעדיו כנגד שכרם וחותר להסתפח אל אחת הכהונות למען ייטב לו בצלה. כמעט יצא פתשגן כתב חרות היהודים מאת הקיסר יוסף השני באוסטריה, מהר האמבורג ללכת לארץ הזאת, בהיותו בטוח, כי אך יראו שם את פניו ושחרוהו כבוד לעמוד בראש בתי הספר בעד שכר רב? אולם לא בנקל הצליח חפצו זה בידו, ורק אחרי עמל רב ואחרי אשר הרבה להסתופף על דלתות איתני הארץ, הפקידו אותו בראש בתי הספר בגאליציה ולודמיר, ולרגלו משרתו זאת, בתור מרביץ השכלה בארץ מטעם הרשות, התיצב פנים אל פנים נגד החסידות ותהי המלחמה כברה ביניהם. כמעשה כל המגנים על ההשכלה בעזרת שוטרי הממשלה, לקח גם האמבורג לו קרנים להתנשא על בני עמו ולכוף עליהם כגיונית את ספר יסודי הדת אשר כתב בשם „בני ציון", ולהכביד עליהם אכפו ביתר שאת, עד כי רע היה אז מצבם מבתחלה, טרם זרח עליהם אור הזכיות. בכלל היה המבורג האחרון במעלה בכל בני החבורה. ורק בזאת היה הוא כדוד פרידלנדר, כי לשניהם חסר כח ההסברה לכלכל את הרעיון בשפה קלה ומובנה. ע"י המבורג בעת היותו בעיר גראץ, וע"י אליהו מורפורגא אשר היה בכתובים עם בן־מנחם ור' נפתלי הירץ וויזל, חדר הרוח החדש, רוח ההשכלה הבא לרגלי המאספים, גם אל ארצות איטליה, ומן המקור הזה שאבו בני הדור החדש באיטליה, אשר התאחדו אחרי כן עם יהודי צרפת על דרך ההשכלה.

כה הקיפה ההשכלה החדשה ואהבת שפת עבר את ארצות המערב, ותעורר גם את היהודים היושבים בפולין משנתם, וכה עלתה ידה להקיץ את רוח העם לחיים חדשים ולעבודה חדשה, ולשון עבר היתה בימים ההם שגורה בפי כל העם, מלבד איזה יושבי בפרים; לכן הטיבו מלאכי ההשכלה לבחר את השפה ההיא לכלי חפץ להפיץ את ההשכלה על ידה; ויהי רוח הזמן הולך וחזק בקרב העם; נערים וצעירים ליטים, אשר ישבו עד כה כל הימים על ספרי התלמוד, החלו לשקוד בהחבא על ספרי ההשכלה. נוסף על זה החלו בארצות אחדות לתת חפשה ליהודים גם מחמת החקים המגבילים הרובצים עליהם עוד מימי הבינים, ולרגלי כל זאת קמה ערבוביא ובלבול הדעות בין היהודים באירופא אשר לא היה כמוהם למיום מלחמת חובבי הפילוסופיה עם מתנגדיה ועם הדבקים בחכמת הנסתר, וביותר בימי רבן שלמה בן אדרת. אחרי מות רבינו משה בן מיימון גם עתה, חלק לב העם ויתפרד לפלגות רבות: אלה מזה חובבו את ההשכלה וישימו עטרות לראשה, ואלה מזה

עפרו בעפר לעמתה ויכסו פניה קלון — . השאלה הראשונה אשר נשאלה בבית מדרשו של הדור ההוא היתה: אם מותר ללמוד מלבד ספרי התלמוד גם כתבי הקדש, ואם מותר להתעסק בלמוד לשונות נכריות, בלמודי הפילוסופיא והחכמות החיצוניות? הרבנים הנכבדים בימים ההם, ר' יחזקאל לנדא, ר' רפאל כהן, ועוד רבים כמוהם, אסרו את כל הלמודים ההם, ויגזרו לגרשם מן גו, ובן־ממנחם ור' נפתלי הירץ וויזל, אנשים מתנהגים על דרך האמונה בלי כל ערעור, לא לבד התירום, כי אם גם החליטו, כי רק ביד הלמודים האלה להזק את היהדות ולבונן אותה על עמודים חזקים לא ימוטו עד עולם, וגם במחנה הרבנים בעצמה נחלקו הלבבות, כי אחדים מעמודי התורה והיראה דנו דין ההשכלה להיתר, וגם התעסקו בעצמם בלמודי חול, ואחרים לעמתם השליכו שקוצים על ההשכלה וצא טמא קראו לה. השאלה הזאת העירה גם את רוח בני הנעורים, אשר פסחו על שתי הסעפים, עד אשר גברה יד אהבת החדשות ושחרת הלשון על קנאת החרדים, ותמשוך את בני הנעורים בכחה אחריה. סופרי המאסף רבו משנה לשנה; מות בן־ממנחם עוד הוסיף להכריע את הכף לצד ההשכלה החדשה, כי לא שבעו תלמידיו — והם היו כל סופרי המאסף — לשיר תהלתו בשירים ובמאמרים פרזים, וירוממוהו וינשאוהו על בני דורו ויציגוהו למשל לדורשי טוב בעמם, לאמר: כזה תראו וכן תעשו! ובהיות בן־ממנחם בחייו מעוזרי המאספים, זרח מאורו גם עליהם ועל מעשיהם לטובת ההשכלה, עד כי מצאו המאספים את ידיהם לעשות עוד צעד קדימה על דרכם, כי חדלו לראג רק לטהרת השפה לבדה ויחלו להקדיש מאמריהם לטובת ההשכלה בכלל. להכלית הזאת יסדו בשנת 1787 חברת „שוחרי הטוב והתושיה", מבלי אמנם אשר ידעו מיסדי החברה בעצמם קץ מטרת החברה ואנה פניה מועדות, ואם כי המחזיקים בנושנות ובני הדור הישן היו לשטן להם על צרכם, אבל אפס כחם לעצור בעד מרוצת הזמן, אשר שלח דברו ביד הצעירים האלה, ומה גם כי הפריזו החרדים על המדה בקנאתם, ולא מצאו הדרך הממוצע לפשר בין מסורת הזמן העבר ובין צרכי הזמן החדש, על כן רפתה ידם ומרבית העם נטה להם ערף ולא פנים. בכל עיר ובכל מקום אשר דבר ההשכלה מגיע, קמו כתות חדשות אשר עוד לא התפרדו מעל העדה, אבל קרובים היו להבדל ממנה; בני הכתות האלה תחת אהבתם ללשון עבר נקיה, להשפות הזרות וידיעות של חול, ותחת הפצם לטעת טוב טעם ודעת בקרב העם, קנו להם שם „אפיקורסים"; אמנם לא היה להם השם הזה עוד לתגא ולמכשול לב, כי אם לגאון ולתפארת — זאת פעולת המאספים: את רוח העם העירו לקראת היופי והנשגב, אף הרחיבו את דעתו וירוממו את הגיונו ומאוייו; אמנם ירושה שיש בה ממש וזכר לדורות הבאים לא השאירו אחריהם, פעולותיהם על שדה הספרות לא יכלו להקים להם מצבת עולם, ודור בא לא מצא בהם דבר חפץ; מאמריהם הפרזים הכילו בקרבם תהלות ההשכלה, חקירות בדקדוק, בבאור מקראות ובפילוסופיה, אשר לפי רוחם ותכונתן תהיינה היום כמעשה נערים בעינינו. שיריהם היו על הרוב העתקות משירי המשוררים האשכנזים, „האלער", „געגם", ורומיהם הרחוקים ממעלת משוררים נשגבים ונעלים; את שיללער ואת גאטהא, אשר חדשו פני השירה האשכנזית ויביאוה עד מרום קצה, לא ידעו עוד משוררי המאסף. כמעט כצחוק הוא לראות אנשים כפריזלענדער, אשר כבר אפס כל לח שיר ורוח דמיון מקרבם, מתאמצים לשיר שירי רועים, שירי אביב ושירי המזמר בליל. האחד היה וויזל, אשר שיריו נשארו למשמרת לדור אחרון. קרוב לשמוע, כי התפעל וויזל מדברי הערדער, המתפלא לראות, כי ספור מצרים וכל סבותיו לא היה עוד עד הנה לאבן פנה לשיר נשגב ורם, ויתנדב רוח וויזל למלא את החסרון הזה, ויישר את „שירי התפארת", אשר אם גם אין בהם רוח שיר כביר ואדיר, אבל בשפה יפה וצחה; הספור הכלול בתוכם הולך ונמשך במנוחה שאננה ובמליצה טהורה ברוח כתבי הקדש, עד כי באמת שירי

תפארת היו לבני ישראל ועטרת תפארת להמאסף . שירי התפארת מצאו חן בעיני כל קוראיהם, עד כי שני משוררים נוצרים „שפאלדינג" „והופנאגעל" העתיקו את שני השירים הראשונים לשפת אשכנז . אכן בכל זאת לא נוכל לכחד , כי אין בשירים ההם רוח השירה האמתית , רוח התפעלות עזה המתנשאת על כנפי הדמיון אל מרומי המחשבות הגדולות והרעיונות הנעלים והנשגבים ; שירי התפארת הם חזיון יציאת מצרים מסופר בחרוזים יפים , או באור להפרשיות הראשונות לספר שמות נערך על דרך שיר נעים , כי באמת יקרו לוויזל באורי הכתובים ודקדוקיהם מכל חמודות בת השירה וקסמיה . וויזל איננו משורר , כי אם סופר מהיר הדבק בשפת עבר באהבה נצחת , ומנשא אותה לכל לראש , וכן היו כל סופרי המאספים ; רבים מהם היו סופרים משכילים יודעים לעשות את השפה לכלי חפץ בידם , אבל משורר נשגב אין בהם גם אחד .

אולם לא לבד בין היהודים , כי גם בקרב הכמי הנוצרים משך המאסף עליו עין רבים וכן שלמים , עד כי גם „מיכאעלים" הצורר לישראל לא יכול לעבור עליו בשתיקה , וחכמים אחרים קדמו בשמחה פניו ויקראו לו הילל בן שחר , כהתנבאם , כי אחרי הכוכב הזה יופיע בהדרו בקר לא עבות ויום בהיר בשחקים . ובאמת היתה העת ההיא כמוצאי שחר לישראל , כי מה חפץ ישראל ותכונתו אם לא תפארת שפתו ורום הגיוניו נוסף על מדות נפשו ? גם תפארת השפה , גם רום הרעיון , נפלו בימי הצרות והמצוקות אשר אכלו את ישראל בכל פה , על כן שם לו המאסף למטרה להשיב רוח העם לאיתנו ולמלא לו את תכונותיו , אשר שללו ממנו אלפי שנות עבדותו ומרודיו , לא לברא חזיונות חדשים היה בימים ההם חובת סופרי ישראל וחכמיו , כי אם להרים את רוח העם משפל המדרגה , ולהשיבו עד מעלותיו ותכונותיו בימים עברו , בעוד לא מת טעם היופי ורוח הנשגב בקרבו , לקרבהו אל ספריו העתיקים כתבל , והמלאים רוח עז וגבורה , רוח דעת ויראת ה' ; בזה לבד היה די לישראל לשוב לרשת מקומו בין העמים הנאורים וללכת אתם שלובי יד על דרך תקון המדות והשכלת בני האדם .

ולא רק משוררים ודוברי צחות היו אז בין היהודים באשכנז , כי גם חכמים מעמיקים בפילוסופיה , אשר היה להם יתרון רוח גם על אנשים כבן־מנחם . הנכבדים בהם שלשה , אשר אם גם יצקו מים על ידי בן־מנחם ולמדו תורה מפיו , בכל זאת הכירו לדעת את חסרונות שטת בן־מנחם , ויבחרו להם מסלות חדשות , אשר נפתחו לפניהם ע"י פילוסופים אחרים . שלשה אלה היו : מרקום הערץ , זלמן מיימון , ובן־דוד , אנשים אשר בהולדותיהם וסבותיהם הפרטיות נראה כבראי מוצק רוח העם כלו יוצא מחשך וממצוק לראות באור התבונה וחיי הדרור . מרקום (מרדכי) הערץ (נולד בעיר ברלין בשנת 1747 ונפטר בשנת 1803) היה בן עניים , ואביו , כאבי בן־מנחם , היה סופר תפלין ומזוזות , וחיה חיי צער . מרדכי היה אומן בבית המדרש אשר יסד המנוח אפרים פיימל בעיר הבירה , אולם בכל כשרונותיו הגבהרים לא יכול הנער להקדיש את עצמו ללמודי התלמוד מפני עניו , וילך בשנת החמש עשרה לימי חייו לעיר קאניגסבערג להסתפח שם בתור תלמיד לאחד מבתי המסחר . אפס תשוקתו העזה לחכמה ודעת , הציקה אותו לעזוב את בית המסחר ולהסתפח אל בית מדרש החכמה בעיר ההיא , אשר היו אז שעריו פתוחים גם להלמידים עברים הבאים ללמוד חכמת הרפואה . מרקום למד את החכמה הזאת והנלוות עליה בשקידה ; אך עוד יותר מכל הידיעות האלה צמאה נפשו ללמודי הפילוסופיה . כבר היה לדבר מוסכם , כי החכמה הזאת מושכת אחריה תמיד לבות כל השוחים בים התלמוד , כי כאשר הסכינו למצא נתיבות בין משברי הים הזה ובנבכי תהומותיו , כן ינעם להם לדרוש בשאלות שאחר הטבע ולבוא עד חקר תכונתן ; וכן היה גם הערץ , אשר אמרו עליו מיודעיו , „כי חנן בחריצות המיוחדה ליהודים" . גם עמנואל קאנט , החוקר הגדול , אשר בנה בימים ההם שטתו המרעשת

עולמות המחשבות, ראה פני הערץ בין תלמידיו הבאים לשמוע לקחו, ויותירהו לטובה על פני בני גילו ויקרבהו אליו באהבה, וכאשר בא היום לקאנט לדרוש בפני קהל קוראיו באחת מפינות הפילוסופיה, כמנהג הפרופיסורים החדשים טרם החלם לכהן במשמרתם, לא מצא קאנט איש יותר נכון להיות העומד על גבו בדרשתו הראשונה, מתלמידו מרקוס הערץ, ולא שעה גם אל תלונת אחדים מחבריו, אשר צרה עינם לראות יהודי עולה במעלה כזו על כל אחיו הנוצרים. אחרי זה עזב הערץ את עיר קאָניגסבערג אשר לא יכול להגיע שם למעלת דאקטור מפני חקי המקום האוסרים לתת את המעלה ההיא לאיש יהודי, וישב לעיר מולדתו, ושם התקרב אל בן־מנחם ובני לויתו. אולם הערץ לא היה תלמיד מובהק לבן־מנחם, כי דבק בשטת קאנט מורו ואלופו, כי לפי דעתו היתה היא השטה האחת אשר כל רוחות הפילוסופיה לא יזיזוה ממקומה, על כן הגין על השטה הזאת גם מפני בן־מנחם. גם מחכמת הרפואה לא הניח הערץ את ידו, ויהי לרופא מוכחה דבק באומנתו ומחבבה בכל נפשו, והתהתנותו עם הרופא הספרדי דע־לעמאס, אשר הערץ נשא את בתו היפה הענריעטטא, רכישה לו אוהבים ומיודעים רבים והעש לו שם בין רופאי העיר. הערץ היה איש חריץ להפליא, מהיר לשון ובעל ידיעות רבות מאד, לכן בקשו רבים ונכבדים קרבתו ויהי איש מכובד מאד בעיר המלוכה, וכאשר נשאו רוחו לשא מדברותיו לפרקים ידועים ע"ד שטת קאנט הנודעת, אז רק יחידי סגולה, אנשים נכבדים וגדולים היו בין שומעי לקחו, וביניהם גם שר המלוכה צעדליץ. ככה ישבו שרים גדולים ורבי המלוכה לפני איש יהודי לקחת תורה מפיו בענינים העומדים ברום עולם הדעת, בעוד אשר לא כביר לפני זה הרהיבו מיכאעלום ורעיו עז בנפשם להזליט, כי חברים היהודים מטבעם כל כשרון וכל רוח להשכיל ולמצא דעת. אחרי זה החל הערץ לדרוש בענני הטבע, ויהי מעשהו לאמת בנסיונות מוחשים את חוקי המבע כדת הכמי הפיזיק, ותלמידים רבים הרבו לבוא אל ביתו ולראות בנסיונו, עד כי גם בני המלך וקרוביו וגם יורש העצר בעצמו ובכבודו, (אחרי כן מלך פרוסיה — פרידריך ווילהעלם השלישי) לא חשבו להם לחלול כבוד לדפוק על דלתות בית יהודי ולשתות בצמא את דבריו, ויתרון הכשר נתן המבע למרקוס הערץ להלביש כל דבר הקשה במעטה נעים ומסוגל לשבר את האזן ולהיות מובן לכל, עד כי מצאו שומעיו הרגילים בדברים קלים ויפים חפץ גם במדברותיו ע"ד חכמת הרפואה ופרטיה וענפיה. ובזה עמדה לו תורת רבותיו קאנט ובן־מנחם, כי לא היה הערץ מחולל מחשבות גדולות ומאיר בהן עיני הדור, כי אם סגולה יקרה היתה לו לעשות את המחשבות הנשגבות אשר הורו והולידו אחרים, מובנות ושוות לכל נפש, ולרגלי זאת היתה פעולתו חזקה על רוח ההשכלה בברלין, לא לבד בין אחיו היהודים, כי אם גם בקרב משכילי הנוצרים ובני מרום עם הארץ.

השני אשר היה גם הוא למופת רות היהודים העולה למעלה, אם אך לא קצצו כנפיו בראשית צמיחתן, היה הפילוסוף זלמן מיימון, או, כאשר קראו לו, זלמן מארץ ליטא מעיר נישוויז (נולד לערך 1753 ונפטר בזינגעטראף בארץ שלעזיען בשנת 1800*)), איש אשר מערפלי הבערות אשר כסתה אז שמי ארץ מולדתו יצא לאור באור הדעת, ויעל אל מרומי הפילוסופיה העיונית, וישב וירד אל נבכי תהום השפה אשר קנן בחדרי לבבו ויתעהו בתהו לא דרך. מיימון חי חיי נדודים, חיי איש הפכפך ואוהב לנוע מן הקצה אל הקצה.

---

*) בס' „עליות אליהו" צד 62 נדפס מכתב, אשר כתב מיימון בחיותו בווילנא, ואשר יספר בו את דבריו עם הגר"א והענש אשר שמו עליו בגלל הדברים המעטים אשר נפלטו מפיו אודות רש"י. המכתב הזה וגם כל הספור מזויפים הם בלי כל ספק, כי כאשר עזב מיימון את ארץ פולין בימי ילדותו לא שב אליה עוד כל ימי חייו, ומעולם לא ראה את פני הגר"א.

בימי ילדותו נדד מיימון עם הוריו מכפר לכפר וממקום למקום מעקת האצילים ומקנאת שכניהם היהודים, ובלי ספק ירדו כשרונותיו הנפלאים להתהו בחמס המצוקות והנדודים האלה, לולא הגין עליהם למוד התלמוד מהעלות עליהם חלודה. גם רוח המוסר נשאר בקרבו לפלטה רק בזכות התלמוד הסוכך עליו מהשחת. בימי ילדותו חמד מיימון תיבה קטנה אשר ראה בבית אחד ממיודעיו, אף נועז לקחתה בסתר, אולם לבו הכה אותו והנוחם לא הניח לו לישון, כי חומר אסור גנבה רבץ על נפשו, עד אשר נועץ להשיב התיבה והנמצא בה למקומם; אפס ברגע ההוא נודע דבר חטאו. — אבי הנער ומלמדיו מערים הקרובות למקומו חנכו אותו על דרך התלמוד, ועודנו רך וצעיר מאד הראה הנער לדעת כי כשרונות יקרים טמונים בקרבו, כי נראו בו התמדה ותשוקה ללמוד אשר לא ידעה שבעה; השגה נפלאה וכח שופט נמרץ, כח זכרון נעלה האוצר לימים רבים כל אשר רכש לו פעם אחת. גם הידיעות החיצוניות החלו למשוך את לבבו בעודנו נער; אולם בגלוי לעין כל לא יכול הנער להתעסק בהן, כי אם בהחבא ישב לפני אור כפיסי עץ דולקים, ויהגה בספרי קורות העולם ובספרי התכונה בשפת עבר אשר מצא בין ספרי אביו; ולהקל על עצמו הבנת דרך כוכבי לכת ומשטרם, הכין לו מענפי עץ דקים תמונת סדר המזלות ומסלותיהם ברחבי השמים. במלאות להנער עשתי עשרה שנה כבר מלא כרסו בתלמוד ויצא לו שם בבקיאותו ובחריפותו, עד כי רבים קפצו עליו להתחתן בו, יען ראו כי לגדולות נוצר הנער, להיות רב ומורה לעדה גדולה ומופת לבני עמו. אבי הנער בחר בשני שדוכים כאחד. למען יהי במוח באחר מהם בכל אופן, ומובן מאליו כי לא ראה החתן גם אחת משתי הבתולות הנועדות לו; והנה בא אבי אחת הנערות ויגנוב את הבחור החתן לבל יקדמנו האזחר; אפס בכל זאת לא נשאר מיימון ביד גונבו, אשר על אפו ועל חמתו נאלץ לשלוח את הנער חפשי למען יאספהו מרעהו אל ביתו. ובכן היה מיימון לאיש לכלתו השניה, ועודנו באבו העמיסו עליו עול כבד, אשר לא יכל להמיש צוארו ממנו כל ימי חייו. עוד טרם עברה השנה הראשונה לנשואיו, נאחז מיימון בדאגת פרנסת ביתו, ולתכלית זאת נסע לאחת הערים הקטנות הסמוכות למקומו ויהיה למלמד; מצבו זה נתן לו חפשה גם ללמוד את הדברים העיונים אשר נמשך לבו אחריהם.

הספר הראשון אשר פקח את עיניו לראות אור, היה ספר מורה הנבוכים, נבזה היה גורלו כגורל בן־מנחם, ספר הפילוסופיה לרבינו משה בן מיימון פעלו פעולה עזה על רוח הנער אשר העמיק להגות במורה הנבוכים בשקידה עצומה, וידבק בו בכל לבו ונפשו; לכבוד מחברו הגדול קרא לנפשו בשמו „מיימון", ובשם הפילוסוף הגדול נשבע מיימון להנזר מכל דבר רע, והיה כאשר באה מחשבת פגול בלב הנער די היה לו לזכור שם מורו ומדריכו, ותעבור עליו רוח אחרת ותפר מחשבתו הרעה. אולם ככל אשר גדל הנער ויעל מעלה בדעת ובהגיון, כן הרבה להתמכר אל רוח השפק המר והנמהר, ותחת אשר מצא בן־מנחם בספר כתב חכם־הספרדים סם חיים לחזק את אמונתו בכל טוב ונשגב, היה הספר ההוא בעצמו לסם של ערבוביא ללב מיימון, להמית את רוחו ולהטות אשוריו מן הדרך הנכון, אשר לא יכול עוד לעמוד עליו כל ימי חייו. הפילוסופיא לא נתנה מרגוע לנפשו, ובהיותו איש הפכפך מטבעו פנה אל הקצה המתנגד לה, אל הקבלה העיונית וגם המעשית; גם נסע אל קדוש החסידים בימים ההם ר' דוב ממעזריטש; אולם מעשי החסידים ותעלוליהם היו לו לזרא ויפן גם להם ערף. ובאמת מה היה לעשות להמבקר החפשי הנאחז בחבלי החקירה והספק, בארץ הזאת, ארץ מאפליה, אשר רבי יושביה היו אז משמרים הבלי שוא, רחוקים מכל זיק השכלה? ובימים ההם לקחה אזנו כי בארץ אשכנז הסמוכה לארצו כבר היה אור לבני ישראל במושבותם, וכבר השליכו מעליהם עול מנהגים וחומרות רבות ויחיו חיי דרור; ותחשק נפש מיימון ללכת לארץ חמדה ההיא. איש כמיימון לא חשב

מחשבות רבות ע"ד אשתו וילדיו, ומה גם כי לא שם נפשו אשם ע"ד המשפחה הזאת אשר נספחה עליו, כי לא הוא מרצונו בחר בה כי אם אבותיו נתנו את הריחים על צוארו, על כן נקל היה לו להשקיט רוחו בתקוה רחוקה, כי ילמד בארץ אשכנז חכמת הרפואה, ואחרי כן תהיה לאל ידו לכלכל את ביתו בכבוד. בן חמש ועשרים שנה יצא מיימון מארצו וממולדתו מכוסה בזקן אשר לא נגע בו מספרק, בבגדים קרועים ומטולאים, ודובר בשפה בלולה מלשונות, „אשכנז, עברית, יהודית ופולאנית", כאשר יתאר מיימון בעצמו את מצבו בעת ההיא. וכן בא לפני אחדים מחכמי קאָניגסבערג ויגלה להם את לבו, כי חשקה נפשו בחכמה וחפץ להעמיק בצפונותיה. אולם לא בנקל יצלח לאיש כזה לבא עד מחוז חפצו. מקאָניגסבערג נסע מיימון לעיר שטעטין. אין קצה להלאות אשר אפפוהו על דרכו זה; אפס גם בעיר שטעטין וגם בעיר המלוכה ברלין אשר בא שעריה מלא תקוה, לא מצא מיימון מרגוע, כי היו אז בני פולין הפורשים מן התלמוד חשודים בעיני תושבי ברלין, אשר לא פעם ושתים ראו חניכי התלמוד האלה נאחזים ברשת הכפירה הגמורה; על כן לא נתנו ראשי העיר למיימון את הזכות לשבת בעיר המלוכה, ומה גם כי מיימון בעצמו הודה לדבריהם ע"ד בני ארצנו, באמרו כי דומים בני פולין לאיש אשר לא בא מאכל אל פיו ימים רבים בגשתו אל שולחן מלא מעדנים, אשר לא יוכל למשל ברוחו לבלתי אכול יותר מכדי שבעו. כה נאלץ מיימון על אפו ועל חמתו לעזוב את עיר ברלין וילך באשר יתהלך, ויארח לחברה עם עני מחזיר על הפתחים, ואתו יחד נדד ללחם ויפשוט ידו לקבל חסד, עד בואו עדום ורעב לעיר פוזין, אשר ישב אז בה על כסא הרבנות מהר"ן יאנאוו, איש חריף ובקי, תמים דרך ולב טהור מאין כמהו, אך קנא וחרד על דתו, אשר הביאתהו קנאתו להיות בין המתקוממים מול בן־מנחם והעתקת כתבי הקדש. הרב הזה מבלי הרבות מחשבות ומבלי העמיק שאלה שם עיניו לחמלה על מיימון, ויתן לו לחם לאכול ובגד לכסות מערומיו, את הרב הזה כבד מיימון מאד; ולו היה לב מיימון פתוח לתקון המדות וסגולות הנפש כאשר היה מוחו עלול להוליד מחשבות עמוקות, אז היה בידו ללמוד מהרב יאנאוו אהבת אדם ותכונות רמות ונשגבות, אשר היתה נפש הרב הצעיר הזה מתוארה בהן במדה גדושה; החסד אשר עשה יאנאוו עמו היה בכחו להראות למיימון, עד כמה מסוגלה יראת ה' תמימה (אם גם מכוסה מעט בערפלי קנאת הדת) לזקק את מדות האדם, לזרוע בלבו אהבת הבריות ורוח הנינה לכל אדם מבלי דרוש וחקור אחרי דרכו באמונה ודת. אולם רחוק היה ממיימון בעת ההיא להביר את הטוב והנשגב בחיי האדם ופעולותיו, כי תעה מדרך הישר הזה, ובהיותו הוגה בשטת הרמב"ם ומחטט בה כיד רוח המעמיק הטובה עליו, פרץ לצאת מן השטה ההיא והלאה, ומעט מעט בנה לו תחתה שטה חדשה המכרת רק חובה אחת לאדם המעלה, והוא: לחשוב מחשבות, לשפוט על כל ענין ברוח השכל, להבין דבר מתוך דבר, ולבנות מגדלים באויר על יסודות היקשים וסברות וכל יתר דרכי ההגיון, ובהיותו חי חיי בטלה, לא דמה מיימון ולא עלתה על לבו, כי יש לאיש בעל נפש מושכלת עוד חובות אחרות יותר רמות ונשגבות, כי חובה מוטלת עליו לתקן את מעשיו ופעולותיו, ולזקק ולרומם את חיי החברה ועלילות בני האדם למען שפוך ממשלתם על הטבע, ולמען להשתמש בכחותיו לטובת מין האדם ואשרו, לתת בלב האדם את המחשבה והחכמה הגדולה והנשאה, כי אחים בני האדם כולם, כי אב אחד לכלם, כי רק אהבתם איש את אחיו תכונן להם אושר נכון וקיים, כי רק אהבת צדק ומשפט העשה להם התבל כגן עדנים, — את כל החובות האלה הסיח מיימון מלבו ולא שקד לחקור בהן, כי היו בעיניו כעיונים שפלים אשר אין החוקר המעמיק נוקק להם לאבד זמנו עליהם; רק בטלה והתבוננות, רק לבנות סברות והגיונים ברוח השכל ולהחריב, אך בזה היה מעשהו, ולמעלה מזה לא ידע מיימון מאומה בארץ, על כן נבצרה ממנו לבקש לו עבודה או כהונה אשר

ימצא בה את לחמו, על כן היה רק הועה בדרכי החיים והולך ממשגה אל משגה, ומרעה אחת אל אחרת גדולה ממנה. עין חודרת היתה למיימון לראות את הקיסם בעיני אחרים, אבל את הקורה אשר בין עיניו לא ראה. מיימון התפאר, כי איננו מסתיר מחשבותיו, רק הוגה אותן בשפה ברורה, בעוד אשר באמת לא שמר דל שפתיו מדבר גם דברי נבלה אשר לא נכונו על שפתים. דרכיו ומנהגיו העלו עליו לא לבד חמת המקנאים, כי אם גם קצף אנשים משכילים מתנהגים על פי אמונתם, ויהי לקוץ מונד בעיני יושבי פוזן, עד כי נאלץ לעזוב את המקום ההוא; וגם הוא בעצמו לא מצא שם את אשר בקש, כי חשקה נפשו להשתלם עוד בפילוסופיא, או, כאשר אמר הוא, להעמיק בחכמה.

כה עזב מיימון את העיר פוזן וילך לברלין (שנת 1779). לרגלי פעולות בן-מנחם ותלמידיו רבו, אז בעיר הואת אנשים אשר נגעה בהם ההשכלה בקצה מטֵהָ, ותעבור עליהם רוח החקירה וההתפלספות; בעיר הואת בפעם הראשונה נפל בידי מיימון ספר מדבר במה שאחר הטבע כתוב אשכנזית, ואם כי לא הבין עוד מיימון את השפה הואת כל צרכה, היתה בינתו הרחבה, הרגילה בהויות התלמוד וקצורו הנמרץ, לעזר לו, וילמד מן הספר ההוא את תורת הפילוסופיה, וחיש מהרה מצא שכלו החרוץ את המגרעות בהטופתים על מציאות השם אשר נהגה הפילוסופיה לתת בימים ההם, ויכתוב את קושיותיו אלה בשפת עבר וישלחן לידי בן־מנחם. בן־מנחם ראה כי רוח תבונה יתירה נוספה בלב הנער הפולני, הבא כאורח לעירו, ויט לו חסדו ויכונן מצבו בעיר המלוכה, עד אשר לא ידע מיימון חסר, כי כל צרכיו היו נתונים לו ביד נדיבה; ולו היה מיימון בעל רוח נכונה ולב תמים, אז היתה קרבת בן־מנחם לו לישועה, כי יכול לבוא עד מרום החכמה ומעלות המדות אשר היו סגולה להפילוסוף העברי וירוממוהו בעיני כל; אבל רוח הספק המר אשר לקח לב מיימון לא נתן לו מנוח, כי היה כל העולם ומלואו רק סברות והיקשים בעיני מיימון, וגם מציאות השם אשר התפלסף בה היתה לו רק סברות עיונות הנוגעות רק אל השכל לבד ולא אל הלב; גם חקי המוסר והמדות היו דברים קלי הערך מאד בעיניו, כי היו לו משפטי השכל נכח החקירה, לא רק אמצעים לבוא על ידם לתכלית נשגבה, כי אם הם לבדם היו בעיניו תכליתם, ותכלית חיי האדם ההוגה בהם; רק להוליד מחשבות, לחברן ולצרפן זו לזו, להפריד ביניהם ולשוב להרכיבן ולהעבירן שנית בכור הבחינה עד אין סוף — זה כל האדם לדעת מיימון, וכל היוצא מן הגבול הזה איננו שוה בנזק הזמן. לרגלי שטתו הזאת, התחבר מיימון אל נערים שובבים, רודפי זמה ותענוגי בשרים, ויארח לחברה עמהם על דרכיהם הנלוזים, ויצא לו שם רע בעיר ויהי פרוע לשמצה. מלאכת רוקח סממנים אשר רצו מגניו ללמדו היתה לו לזרא, כי לא הסכין בעבודת ידים ועבודת השכל בדרך ישר וצר, רק אהב לשלח רוחו חפשי לכל אשר ילך; וכן גם שלח רסן מלשונו ולא נמנע לתת לפני רעיו גם את בן־מנחם לאיש חנף וצבוע, יען כי יקרו לבן־מנחם מדות המוסר ותורת האדם מכל פלפולי הפילוסופיה. בן־מנחם שמע דבת רבים על האיש המקבל חסד ממנו, ובעונת רוחו הוכיחהו על פניו בדברים רכים, כי שמע שטו מנואץ בפי הבריות בשם מרדף רקים והולך בשרירות לבו, ומיימון לא כחד את האמת תחת לשונו, ויודה כי אמת בפי השמועה, וגם נועז לתת צדק לדרכיו הנשחתים באמרו: „כל בני האדם מתלמידי עפיקור הם, ואין להם בעולמם אלא תענוגותיהם והנאותיהם בלבד".

ויהי כאשר סר ממנו צל בן־מנחם ואוהביו. שב מיימון לנוד בארץ מבלי מצא מנוח לכף רגלו. גם בארץ ה ש פ ל ה (נידערלאנד) אשר בא שם עם תעודות בן־מנחם, מצא מיימון לו מגנים אנשי חסד רק בטרם ראו את דרכיו ומנהגיו; אולם אחרי כן העיר עליו חמת היראים וקצפם, עד כי סקלו באבנים ויעפרו בעפר לעומתו. מורה מאד היה מצב מיימון בימים ההם, עד אשר קץ בחייו ויאמר לשלוח יד בנפשו, למען שים קץ לחיי נדודים

אשר הביאו רק כעס ומכאובים גם לו גם לאחרים. אחרי זה חשב מיימון להמיר את דתו בדת הנוצרים, ויבא אל אחד הכהנים הנוצרים בעיר האמבורג ויבקש מאתו לספחהו אל אמונתו, ובלבד כי יתן חפשה לו להאמין במיסד דת הנוצרים ובעקרי הדת או לחדול; מובן הדבר כי לא נרצה הכהן לספח אל דתו איש מלא ספקות כמיימון. גם לריק נסה עוד מיימון את כחו, אשר כבר עברו עליו ל' שנה לשבת בחברת נערים קטנים על ספסל בית הגימנאזיום, למען למד איזה שפות על בורין, כי לא הסכין בדרכי בית הספר ובחקותיו, כי אם לתור אחרי כל מראה עיניו. וגם שחוק מכאיב לב עשהה לו אז אשתו אשר שלחה לו דברה ע"י איש עתי לשוב אליה לארץ פולין, או לשלוח לה ספר כריתות. אז ראה מיימון כי נואל לחשוב כי כבר השליך ממנו כל מוסרות היהודית ודבר אין לו עמה, כי ע"י טענת אשתו אשר לא יכול להתפטר ממנה נאלץ לבא בדברים עם הרב לעדת האמבורג בימים ההם, ר' רפאל כהן, וגם חמת הרב הזה העלה מיימון עליו בדברים הפוצעים לב איש דבק באמונתו, עד כי לא יכול ר' רפאל בתמתו להבין איך עבר רוח הכפירה על הנער הפולני אשר ידע אותו ואת אביו עוד בארץ פולין, ואשר מצא אותו מעמיק בתלמוד ומתפלפל בו; לשוא נסה הרב להתריד את לב מיימון בחרם הגדול אשר אמר לתת עליו, בהראותו לו את השופר אשר היה מונח על השולחן לפניו. „הידעת את זה.?" שאל הרב בחרדה, כרומז אל החרם על ידי תקיעת שופר. — „ידעתי" ענה מיימון, „קרן של תיש הוא, רבי". נקל להבין עד כמה הרגיז מיימון את מנוחת הרב התמים. נוסף על זה הנה השליח הבא בבח אשתו לדרוש שובו לפולין או גט פטורין, לא נתן מרגוע למיימון עד כי נלחץ לעזוב את האמבורג ולשוב ברלינה. טרם צאתו מן העיר הזאת בקש את פקיד הגימנזיום לתת לו מכתב תעודה ע"ד ידיעותיו אשר רכש לו בבית הספר. פקיד הגימנזיום נסה לתהות על קנקנו בדברי פילוסופיה, אך בראותו כי לפניו איש מעמיק בחכמה ההיא להפליא מהר לשוב אחור לבל יהיה לבוז, וגם כאשר בחן אותו בידיעות החשבון הפליא מיימון אותו, כן בידיעותיו הרחבות, כן ברוח בינתו, ויהי לנם לכל התלמידים באי הגימנאזיום, אשר הציב הפקיד את מיימון למשל להם. בבאו בפעם השלישית לעיר ברלין ובראות אוהביו בעיר ההיא, כי אין את נפשו לבחר לו אחד מענפי העבודה והפרנסה אשר יחיה בו, שמו עיניו עליו לעשותו לכלי הפץ להפיץ על ידו אור ההשכלה בין בני ישראל בארץ פולין, ולהכלית זאת הציעו לפניו לכתוב ספרי השכלה בשפת עבר בגלל היהודים היושבים בארצו; אך ע"ד תכונת הספרים ועניניהם חלק לב המציעים; אחדים מהם וגם בן־מנחם ביניהם היטיבו לייעץ כי נכון לכתוב תולדות ישראל בלשון עבר, למען ידעו יהודי פולין את תולדות עמם, וידיעתם זאת תהי להם ראשית השכלה; אולם פרידלענדער עמד על דעתו כי יותר נכון לכתוב ספר בחקירה אלהות ודתית; וכן לקח מיימון על עצמו לכתוב ספר במקצוע הזה בלשון הקדש, ולמען יוכל לעבוד עבודתו במנוחה, וכן למען הרחיק את קל הדעת הזה משאון עיר הבירה ותענוגיה, שלחו אותו לעיר דעסוי, כי מצער היא. בעיר הזאת כתב מיימון את הספר הנדרש; אולם אוהביו בברלין לא מצאו את לבם להדפיס את הספר על הוצאותיהם; ובן־מנחם אשר ידע היטב, כי ספר כזה יהיה לא לעזר ולא להועיל לעם ההולכים בחשך ופונים ערף גם לספרי חקירה אשר כתבו איתני העם מדור דור בארצות ספרד ופרובינץ, השתדל רק להמציא למיימון שכר עבודתו אשר עבד; אך גם זאת לא עלתה בידו. לרגלי זאת עבר מיימון אל העיר ברעסלוי; ואף כי אוהביו בברלין נתנו לו תעודות מגידות תהלתו, אבל השם הרע אשר עשה לו בברלין בדעתו הקלה ודרכיו הנלוזים קדם לבא לפניו לברעסלוי, ובכן לא מצא לו שם בימים הראשונים אוהבים ומגנים, רק אחרי זה ההריעע אל המשורר אפרים קוה, איש כערכו, אשר גם הוא לא מצא לו דרך נכונה בחיים. אפרים קוה נאחז בחבלי הספק והכפירה ע"י איש אחד מארץ פולין אשר בא לאשכנז ימים

רבים לפני מיימון וכמוהו עזב דרך האמונה; גם בעסקיו לא היה קוה איש צולח, כי מוצאו מגזע היהודים היתה פעמים רבות לשטן לו. במשך ימי נסיעותיו הרבות היה לו מם היהודים אשר שלם בכל מקום בואו, לשבט אכזרי מזכיר את ענות עמו, ופעם אחת כאשר חפץ קוה בארץ זכסן לכסות מולדתו הורידו אותו אל בית האסורים, וגם שמו עליו ענש כסף גדול מנשוא. כה נשא וסבל קוה עד אשר אבד כל הונו בענין רע, וזאת היתה לו להרגיז נפשו ולהרעיש בינתו, ולהוליך את רוחו נתיבות עקלקלות. את המשורר הזה מר הנפש וקשי היום בא מיימון בברית הרֵעות והידידות, כי קשרו מצוקותיהם את לבותיהם לאחדים, אם גם לא הבין מיימון את ערך שירי קוה, באשר נבצר מאת קוה לבא עד חקר הפילוסופיה, אשר היתה משוש נפש מיימון. וכאשר קצרה יד קוה מעזור לרעו מהונו הדל, דבר עליו טובות באזני אחדים מעשירי העיר, אשר כבר נפתה לבם להשכיל את בניהם ובנותיהם על ברכי מורים משכילים ולחנכם בחכמה ודעת. אולם גם פה לא ארכה המנוחה למיימון, כי אחרי ימים מעטים עזבו תלמידיו אותו; אחדים מהם הסתפחו אל איזה מענפי המסחר, ועוד אחרים בלי הפונה עזבו אותו מפני השם הרע אשר הועיל מיימון בעצמו להפיץ אותו בין כל יודעיו ומכיריו. ובימים ההם באה אליו אשתו מארץ פולין עם בנה הבכור ותציקהו לשוב עמה אל ארצו ומולדתו, או לקרא דרור לה ע"י ספר כריתות. מיימון מאן לשלח את אשתו מבלי כל סבה נכונה, ולשוב לארצו לא יכול עוד אחרי אשר נָסה בחיי הדרור בארץ אשכנז — לשוא התאוננה עליו אשתו באזני הרב הנכבד לעדת ברעסלוי ר' יצחק יוסף פרענקל תאומים; לשוא קרא לו הרב ויצוהו לגרש את אשתו בגט פטורין, אחרי אשר אין לאל ידו לפרנסה כדין; לשוא נסה הרב להחריד את הסורר בכח החרם אשר בידו, כי לעג מיימון לכל אלה, ורק אחרי אשר בכתה אשתו והתחננה לפניו לתת דרור לנפשה, נרצה מיימון לתת לה את ספר הכריתות אשר בקשה. ויהי כראות מיימון, כי לא העמוד לו ההצלחה בעיר ברעסלוי, ויילך עוד הפעם לברלין; שנית נסה מיימון לבא במסרת הדת הנוצרית, וגם הפעם לא עלתה בידו. ובכל זאת מצא לו גם עתה מגנים, אם גם בן־ממחם שבק כבר חיים לכל חי. הפילוסוף אלעזר בן־דוד, הרופא והפילוסוף מרקום הערץ, והפילוסוף שאול אשער תמכו בידו בכל עז. שלשת החכמים האלה היו אז מתלמידי קאנט המובהקים, אשר עמודי שמתו נשענים עליהם. אולם למיימון היתה דרך אחרת בשמתו של קאנט, ואותה הציע בכתובים וישלחה ע"י מרקום הערץ להפילוסוף קאנט בעצמו. ימים רבים לא קבל הערץ מענה על מכתבו ההוא, ורק אחרי עבור ירחים אחדים הגיעתהו תשובת מורו הפילוסוף. „נפלאתי עליך מאד, ידידי היקר" — כתב קאנט במרוצת דבריו למרקום הערץ — „מה ראית על ככה לשלוח לי בימים האלה אשר הזקנה קפצה עלי, כחותי הולכים ודלים, וטרדותי רבו כמו רבו, ספר מלא על כל גדותיו עניני פילוסופיה חריפה, השערות עמוקות וסברות דקות למאד עד אשר לא בנקל יעמוד החוקר עליהן להבין איתן על בורין". בכלל הודה קאנט, כי לא היה עוד איש אשר בא עד חקר שמתו ויכיר את ערכה ואת חמרונותיה כמיימון, אשר קרא לו, „חוקר חרוץ פילוסוף מעמיק להפליא". בעת ההיא החל מיימון לכתוב ספרים ומאמרים בעניני הפילוסופי, ושכלו החד ותבונתו הטהורה עמדו לו להסביר את המושגים הדקים והסברות החרוצות בענינים רבים ונאצלים כאלה, בשפה קלה ומובנה לכל יודע קרוא. רוב מאמריו הופיע בכת"ע Berliner Monats schrift ועוד בכת"ע אחרים וימשכו עליהם עין הקוראים המבינים. הספר הראשון אשר הדפים מיימון „הפילוסופיא הנאצלה" Transcendentale Philosopie הקדיש לשם מלך פולין, וגם מסר ספרו לציר פולין בברלין בעת ההיא לשלחו ליד אדונו ומלכו; אך הציר לא מלא מלאכותו ולא שלח את הספר אשר כתב היהודי ליד המלך. כל ספריו האלה כתובים בשפת אשכנז, על כן היו לרוב העברים כספר החתום; הספר האחד אשר כתב מיימון בעד אחיו העברים היה

„גבעת המורה", אשר אם גם קרא לו מחברו באור על מורה הנבוכים, בכל זאת לא הסתפק שם בבאור שטת הרמב"ם לבדה, כי אם הכניס לתוכו גם פשטים רבים משטת קאנט ושטתו בעצמו. אפס גם ספריו האשכנזים גם ספרו העברי נודעו רק לדורשי חכמת הפילוסופיא, אשר השתאו לרוחב דעתו ולעומק רעיוניו, אבל המון הקוראים לא ידעו מזה דבר, ולהם נודע מיימון רק ע"י תולדותיו אשר כתב בעצמו ובדרך הודוי של רוסאא אשר הופיע ימים רבים לפני זה. בודויו זה לא שם מיימון מעצר לרוחו, רק הוציא כל לבו לפני הקוראים, כל שיחו וכעסו, כל תלונותיו על מנהגי היהודים בארצו. מעטים המה הדברים הטובים אשר מוצא מיימון בבני ארצו ועל הרוב הוא רואה רק חסרונותיהם ומומיהם, על כן היה ספרו אחרי כן לכלי חפץ ביד שוטני היהודים וצורריהם אשר השתמשו בו להשטין על כל היהודים ולשומם כטיט חוצות, באמרם: „אחיכם מיימון העיד בכם", מבלי שום על לב, כי לא איש כמיימון הוא עד כשר ותמים, ולא כל היהודים דומים לבני עיר הקטנה אשר גר בה מיימון ואשר רק זכרונותיה נשארו בלבו. גם על הרבנים התמרמר מיימון בשצף קצף וינבא לשקר, כי כל ימי עולם לא תאיר ההשכלה את עיני היהודים בהיות הרבנים לשטן לה; ולא זכר מיימון בחמתו, כי רבנים אחדים הרבו לעשות עמו חסד ואמת יתר מאשר יכול לקוות מהם.

אולם אם הרע מיימון לעשות בגלותו כל לבו בתולדותיו מבלי כסות על חרפתו וחרפת אחרים, אם אמתית ואם מדומה, הנה היה הדרך החדש הזה לפלא בעיני האשכנים אשר לא הסכינו אז בשפה עזה ונמרצה ובספורים חפשים מכל מתג ורסן כאלה; על כן משכו הולדות מיימון עליהן עין רבים וכן שלמים, עד אשר גם שילללר וגאָטהע השתאו להם ויהללו את מחברם עד למאד וגאָטהע חפץ גם לקרב אליו את מיימון ולהתרועע עמו. אך גם התהלה הואת אשר שבע מיימון לא עמדה לו לשנות את דרכו ולהטיב מעלליו ולכונן מצבו על יסוד נאמן. כי אהב מיימון כמקדם לנוד מענין אל ענין, מדבר אל דבר, ודאגת מחר לא קננה בלבו מעולם, על כן לא עלתה בידו רחב לבו וחכמתו הרבה לחיות מיגיע כפיו, וכל ימי חייו היה נהנה משלחן אחרים. באחרית ימיו כלכל אותו הגראף קאלקרייטה וכל צרכיו נתן לו; בשנת 1795 לקחהו אתו אל נחלתו בארץ שלעזיען ושם היה מיימון עד יום מותו, ויקבר בקברות ישראל בעיר גלאגוי הסמוכה למקום ההוא.

מיימון היה איש אשר מטבעו לגדולות נוצר; בעל שכל חריף וחרוץ, איש מעמיק וחודר בסברות והיקשים דקים מן הדקים כמהו, יקר למצוא גם בין גדולי הפילוסופים. אולם החנוך הפרוע היה בעוכריו להשחית את נפשו לבלי מרפא. גם לבו לא היה רע מנעוריו; בתולדותיו הוא מזכיר לשבח את האנשים אשר היו למגן לו וישימו עין לחמלה עליו ומכיר להם טובה; אבל רוח הפלפול אשר נחה עליו עוד בימי שחר ילדותו, החנוך הרע אשר הפך אור לחשך וחשך לאור וקלות דעתו נוסף על כל אלה, הורידו כבוד נפשו פנימה ויוליכוהו תהו לא־דרך. חכמת מיימון ובינתו הטהורה שמו כבוד לעמו צור מחצבתו; אבל לבו ההועה ודרכיו הגלוזים לא היו להם לכבוד ולתפארת. —

השלישי מפילוסופי הדור ההוא היה אלעזר בן־דוד (נולד בברלין בשנת 1762 ונפטר שם בשנת 1832), איש שונה בדרכיו מטיימון מן הקצה אל הקצה. בן־דוד היה איש מתון מיושב, רואה כל הדברים בעין בהירה; איש אשר לא נתן להדמיון שלטון על נפשו, לא התלהב ולא ההפעל, כי בהשקט וטנוחה היו כל דרכיו ומחשבותיו, ורק שטת קאנט היה הענין האחד אשר הלהיב את מוחו לפעמים, כי ראה בה את אור האמת וידבק בה, והתי גם נר לנתיבתו על דרך החיים, בן־דוד היה איש שונא בצע ורודף אחרי האמת במדה רבה מאד. עשרים שנה עמד בראש בית הספר ליהודים בעיר מולדתו, ויכהן במשמרתו חנם אין כסף, כי התפרנס מיגיע כפיו בהיותו כברוך שפינוזה לוטש כלי זכוכית

לשמוש העין; אולם להיותו איש בעל ידיעות רבות ורחבות, כן בתלמוד וכן בחכמת החשבון והפילוסופיא, נשאהו לבו ללכת לעיר וויען לדרוש ברבים בענפי הפילוסופיא, וביותר הפילוסופיא של מורו הגדול קאנט, אשר היה לה בן־דוד לעבד נרצע כל ימי חייו. — ראשית שבתו בעיר וויען פתחו לפניו שערי בית מדרש הגבוה בבירת קיסר אשכנז; אולם לא פה היה המקום לדרוש בימים ההם במושגים דקים ובענינים שאחר הטבע, נוסף על זה מצינו כי אין דרשותיו מתאימות עם מטורת הדת השלטת, על כן מנעו ממנו אחרי כן הרשיון לדרוש בבית המדרש הגבוה, ויאשא מדברותיו בארמון הגראף הארראך. אך גם על הגראף חזקה יד הכהנים השולטים אז בכל עניני הארץ, ויעוב בן־דוד את העיר אשר דרש בה שנים אחדות בעניני חכמה העומדים ברומו של עולם וישב לברלין להשתקע שם. בשנת 1802 נתנו לבן־דוד את הפרס אשר היה קצוב לעונים על השאלה, „ע"ד תחלת ההברה בבני האדם", כי הטיב לענות על השאלה הזאת יותר מכל החוקרים האחרים; גם היה בן־דוד בברלין מו"ל מכ"ע ומחבר מאמרים רבים בעניני פילוסופיא. „בן־דוד" —יאמר הסופר הנפלא היינע — „היה חכם כאחד חכמי בני הקדם בארץ יון, כי הופיעה שמש עליזות היונים וצהלת רוחם על ראשו; כמצבת התם והישר היה האיש הזה, כי גם רוחו היה חזק כאבן שיש וכחק הציור המוחלט אשר יצר אלופו עמנואל קאנט". בן־דוד היה מתלמידי קאנט היותר דבקים בשטתו; למענה סבל מנעוריו ונשא תלאות רבות, ובכל זאת לא אבה לעזוב את עדתו ודתו בעל כל כפר, גם הביט בבוז ובשאט נפש על כל עושה אלה. בן־דוד היה אהוב לכל יודעיו, כי חננו הטבע בשכל חרוץ ויושר, בלשון למודים ובכח שפתים, ורוח ההתול החד היתה מרחפת על פני כל ספוריו לעשותם נעימים לכל שומעיהם. בן־דוד נפטר בן שבעים שנה, כי חלה מחלת המים ולא אבה לדרוש ברופאים.

כן פרחה ההשכלה בקרב היהודים ותעל נצה במשך שנים מעטות;. אפס לא לבד הכתה שרש בקרב היהודים לבדם, כי אם גם היו היהודים בעת ההיא לאור גם להנוצרים להפיץ השכלה ביניהם. כאשר כבר נאמר בראשית המאמר הזה, היו היהודים בעיר בירת פרוסיה מסוגלים בימים ההם להשכלה יתר הרבה מאחיהם הנוצרים. כל אנשי פרוסיה נפלגו ביטים ההם לאצילים, סוחרים, עירונים, בעלי המלאכה ונושאי משרה במדינה, מלבד יושבי הכפרים אשר היו עוד משועבדים לאדוניהם האצילים. הסוחרים האשכנזים היו רחוקים מהשכלה, כי לא הסכינו לקרא בספרים ולא ידעו מאומה מהרוח החדש המתהלל אז על פני הארץ, בהגיחו מארץ צרפת, ארץ מולדת וואלטער ורעיו, ויעבור על פני כל ארצות איירופא; על הרוב היו גבורים רק לשתות שכר ולחזר אלף פעמים על הספורים וההגדות ע"ד נצחונות „פריץ" (פרידריך הגדול) ועלילותיו הגדולות; ונשיהם — ארגו, טוו, עסקו במלאכות הבית, הצניעו לכת אבל חסרו להן כל מעלות הרוח וגם לא חלמו להן, כי יש לו דבר לאדם בעולמו יותר מצרכיו התמידים יום יום; בני האצילים היו רבם אנשים מתגאים ביחוסם ובעשרם ואינם דורשים אחרי דברים אשר יוכלו האזרחים להתגדר בהם כמוהם, כל מעינם היה אך בכהונותיהם בחצר המלכות ובקנאתם איש לרעהו, ואם נמצא ביניהם אנשים משכילים ושואפי דעת, שבנו בדד כענבים במדבר, כי לא נמצא להם רֵעים כנפשם בין בני גילם, וגאותם ביחוסם מנע אותם מהתרועע עם האזרחים העירונים או עם הסופרים והמלומדים, על כן היו בודדים לנפשם בהיכליהם בעיר הבירה או בארמנותיהם על פני השדה ואיש לא נהנה מהם ומחכמתם. אך כל הדברים האלה נשתנו לטובה אחרי אשר העלה בן־מנחם את נר ההשכלה בין אחיו באשכנז —. היהודים הסוחרים לא היו מעודם רחוקים מספרים וסופרים, כי רֻבם נתחנכו על ברכי התלמוד ועל ספרי חכמי ספרד בימי הבינים, ואם רחוק היה לפני בן־מנחם למצוא ביניהם איש יודע שפות זרות ומשתמש בהן, הנה אחרי אשר קרבו אותם בן־מנחם ותלמידיו

אל ההשכלה ויתנו אהבת השפות החדשות בלבם, הועילו להם ידיעותיהם בתלמוד ונושאי כליו וכח המחשבה והחקירה העצור בקרבם להעלותם למדרגה גבוהה במעלות הרוח, אשר נבצרה מאת סוחר אשכנזי לעלות אליה בימים לא כבידים ובלמוד רק שתים שלש לשונות זרות; רק עולם אחד היה לפני הסוחר והעירוני האשכנזי — עולם מסחרו ופרנסתו, ומלבד זה ידע רק את הלחם אשר הוא אוכל ואת כוס השכר אשר הוא שותה כמנהג אבותיו מדור דור; ושני עולמות היו לפני הסוחר היהודי: עולם הפרנסה ביום בשעות העבודה, ועולם הספרים והקריאה בערב, בימי החג ובכל שעות המנוחה. ומאז פקחו היהודים עיניהם לראות אור ההשכלה כי טוב, חנכו גם בניהם ובנותיהם על דרך ההשכלה, וביותר בנות העשירים והחלפנים הגדולים הצטיינו בידיעות לשונות איראפא החדשות, בתכונתן ובחריצות שכלן, נוסף על יפין הלוקח לבבות. מראשית למדו הבנות האלה שפת צרפת לא לשם השכלה, רק למען תוכלנה להתרועע עם צעירי האצילים אשר היו לוים כסף מאת ההורים, ועל הרוב משלמים רק בדברי ידידות לבנותיהם; אולם אחרי כן משכה שפת צרפת את לבן אל הסופרים הגדולים אשר הולידה ארץ צרפת בימים ההם ואל הגיוניהם הנשגבים, ותעלינה בנות עשירי ישראל בדעת על אחיותיהן בנות הנוצרים בעיר הבירה, והאצילים, אשר לפני זה בקרו בית יהודי רק ללוות כסף מאתו, או לקנות צרכיהם ותכשיטיהם, החלו עתה לדפוק על דלתות הקציניים בעם להתרועע עם בנותיהם המלומדות ועם אנשים בערכם, אשר גם הם מצאו מסלות לבתי היהודים המשכילים. גם פנות העם ורבי המלכה ובני המשפחות היותר עתיקות לא בושו לבוא לבית יהודי לבקש רֵעים, כי היה עוד מצב היהודים שפל מאד, ולא פחדו האצילים פן יפול המסך המבדיל ביניהם ובין מיודעיהם היהודים בהתרועעם אתם. לרגלי זה רבו השרים והאצילים המבקרים בתי היהודים בעלי הכסף, כבית החלפן העשיר כהן, בית היועץ אפרים, בית החלפן מאיר. למאיר היו שתי בנות חן יפות להלל; הבכירה שרה משכה אליה עין המשוררים הערדער וגאָטהע, והאחרון הזה, ראש משוררי אשכנז, ימים רבים היה בכתובים עמה; גם הנסיך ליני, נצר מאחת המשפחות הגדולות ותלמיד מובהק לפילוסופי הדור, אהב את שרה בכל לבו; שרה היתה לאיש כמעט נגד רצונה, ואחרי אשר ראתה עמו חיים ימים מעטים, עזבה את הדת העברית, אשר שבה אליה אחרי כן, ותשב ותעזבה למען היות לאשה לאחד הבראנים מארץ קורלאנד, ותהי לאבן חן בברלין למשוך אל ביתה רבים מחכמי העיר, סופריה ונכבדיה. עוד עולה עליה בחנה ובחכמתה היתה אחותה מאריאנא, אשר מלבד זה היתה ערומה מאד ותדע להשתמש בכל מקרה הבא לידה להתנשא ולהתרומם. מלבד גאָטהע, אשר שמר לה ברית אהבתו כל ימי חייה, נקשרו אליה בעבותות אהבה עזה הדיפלומטים נעסלער והגראף בערנסטראף; אך הראשון שנא את היהודים תכלית שנאה, וגם אהבתו העזה אל מאריאנא לא המריצה אותו לבא בברית עם בת יהודים, אם גם כבר ההאהדה אל הדת הנוצרית. והגראף בערנסטארף בכל חפץ לבו היה לאיש למאריאנא לולא נצב אביו לשטן לו בדבר הזה בכל הוקף דעתו; ואם כי אחרי מות אביו מהר בערנסטארף להודיע לאהובתו כי עתה יוכל לקרא לה חברתו ואשת בריתו, אבל מכתבו אָחר לבוא, כי יום אחד לפני זה היתה מאריאנא לאשה לדיפלומט אחר, אשר היה זקן ממנה הרבה, הנסיך ריים נצר מגזע המושלים בני ריים, והוא ציר ממשלת אוסטרא בברלין בימים ההם. אמנם ריים חיה אחרי נשואיו רק שנים אחדות, ויעזוב את אלמנתו במצב מר מאד, אחרי אשר לפי חקי הארץ לא יכול ריים לקרוא שמו עליה, אם גם היתה אשתו כדת, על כן לא ידעה אשתו בעצמה אחרי מות אישה את השם הנאה לה כעת, ורק בחסדי קיסר אוסטריא נתן לה שם פּאן־איינענבערג. עוד שנים רבות התרועעה מאריאנא עם גדולי האצילים בערי המלוכה וויען וברלין; אולם באחרית ימיהן ראו שתי האחיות את

העוני בשבט עברתו, וביותר מאריאנא בלתה ימיה האחרונים בשפל המדרגה רחוקה מכל אוהביה ומכל הכבוד אשר היה לה מלפנים,

אפס על כל הבתים האלה אשר התנוססו כמעט רק בעשרם עלו בתי בן־מנחם ומרקוס הערץ, בית בן־מנחם היה המרכז לכל גדולי הסופרים והחכמים, וכמעט לא היה איש בחכמי הדור אשר עבר דרך ברלין ולא ראה את פני הפילוסוף היהודי. על פי מנהגו היה בית בן־מנחם כבית אחד היהודים יראי ה'; אך בכל זאת עמדה רוח הסבלנות הגדולה לבן־מנחם לאסוף תחת צל קורתו אנשים בעלי אמונות שונות, אשר כלם נתנו כבוד לשם בעל הבית ויתפלאו על לקחו הוך ועל נעם מדברותיו, ובית הרופא מרקוס הערץ היה בימים ההם כאבן השואבת, אשר נהרו אליו כל גדולי ברלין וכל סופרי העיר, משורריה, נסיכיה וכל האנשים אשר התנוססו ברוח יתרה שכם אחד על אחיהם, עד כי היה אז לחק לכל איש בעל כשרון וחכם לב לבקש נחיבות בית האיש החרוץ והרופא המחוכם מרקוס ואשתו היפה והמלומדה הענריעטטא הערץ.

הענריעטטא הערץ היתה בת להרופא בנימין דע־לעמאם יוצא ירך הספרדים. דע־לעמאם נולד בהאמבורג וילמד חכמת הרפואה בעיר האללע ואחרי כן התישב בעיר ברלין, ויהי הראשון להרופאים מבני ישראל בקרית המלוכה. אשתו היתה ממשפחת שארלעוויל, אשר היה מוצאה מארץ צרפת ותשתקע ימים רבים לפני זה בארץ אשכנז, ותחזיון הזה היה אז בלהי נפרץ, כי יקח לו איש ספרדי אשה אשכנזית, על כן מאנו אבות הנערה להנתם, כי היתה בתם לאיש זר, ויתאבלו עליה כהמר על המת. ובכל זאת היה הזוג שמח בחלקו, כי שררה האהבה ביניהם. וגם חנן אותם השם בנים ובנות, אשר הבכירה מכלן היתה הענריעטטא. עוד בימי ילדותה היתה הענריעטטא אהובה להוריה, אשר לא מנעו ממנה מאומה, ויתפארו ביפיה ובתבונתה; וזאת היתה אחרי זה לפוקה לבתם משאת נפשם, כי הכבינה הילדה לשמוע רק מהללים מפי הוריה וכל יודעיה, ותרבה להתקשט וכל מעינה היה רק למצוא חן, והוריה תחת להוכיח דרכיה על פניה עוד השתדלו להראות את יפי בתם ותבונתה לכל רואיה. אחות פרידריך השני מלך פרוסיה נכספה פעם אחת לראות סבת־יהודים, ויובילוה אל בית יהודי קצין בעם להראות לה סבתו, ויביאו גם את הענריעטטא לראות פני הנסיכה ולהראות להנסיכה את יפיה, כן היתה הילדה העבריה לשיחה בפי כל, וממנה לא נכחד הדבר, וירם לבבה ביפיה מאד. אולם לא מרוע לב או מחסרון מדות טובות עשו הוריה כדבר הזה, כי אם מאהבה מדומה לבתם, כי באמת היו האנשים תמימי דרך, יראי ה' ועושי טוב. בביתם שררו שקט ושלוה ולא נשמע שם קול מריבה וקטטה. את הבנים והבנות חנכו בדרך האמונה, וגם הענריעטטא למדה כתבי הקדש ושפת עבר, אשר קנתה לה בה יריעה נכונה כיד כשרונה ללמוד לשונות הטוב עליה. מתחלה שלחו את הילדה לבית ספר לבנות, אך אחרי זה נודע להוריה כי פקידי הצבא הצעירים שוקדים על דלתות בית הספר הזה וגם מתרועעים עם התלמידות, ויקחוה אבותיה משם ויחנכו אותה בביתם. כדרך בני הדרום אשר היה אביה (ואולי גם אמה) חטר מגזעם, התפתחה הילדה בעודה צעירה לימים ותהי לאחת הנערות היותר יפות בעיר ברלין, כי כל רשמי פניה היו מתאימים ויפים לא נעדר מהם דבר; ציורים וחוצבי פסל מצאו ביפיה כל הסמנים אשר מנו חכמי הרשים בהתמונות היפות אשר נשארו לזכרון עולם מן היונים הקדמונים. נוסף על זה הצהירה גם בינת אנשים מבין בבות עיניה היפות, כי חנן אותה הטבע בלב מבין ומרגיש וברוח מטוגל לקבל הגיונות רמים ונעלים ולהתפעל מהם. עוד טרם מלאו להנערה שלש עשרה שנה ארשו אותה אבותיה לאיש, להרופא מרקוס הערץ אשר כבר יצא לו שם בעיר הבירה כשם רופא מובהק אהוב לבריות, ורק ביום התנאים שאלו את פיה אם מוצא האיש חן בעיניה. שתי שנים וחצי היתה הענריעטטא ארושה

למרקום הערץ, וכאשר מלאו לה חמש עשרה שנה היתה לו לאשה כדת משה וישראל. הערץ מלא את החסרונות אשר מצא בהשכלת אשתו הצעירה כיד הרעת והנסיון הטובה עליו, עד כי שנים אחדות אחרי התונתן כבר הפליאה הענריעטטא את כל חכמי העיר וסופריה בהשכלתה, ברוחה הנעלה וביותר ביפיה אשר לא היה ערוך לו בין כל הנשים היפות בעיר הבירה, על כן דרשו רבים וכן שלמים אחרי הכבוד להיות ממיודעי הערץ ומבאי ביתו, להתרועע שם בחברת אנשים נקובי שם. הראשונים אשר באו בית הערץ היו הנוצרים, מיודעי בן־מנחם, וביניהם ידידו נקאלאי ענגעל המחנך את יורש העצר פֿרידריך ווילהעלם השלישי, הסופר המהולל ראמלער. — בין הבאים היו גם פקידי הממשלה וגם כהני הנוצרים ביועצי הכנסיה מעללער וצאָלנער. — קנוט הביא לבית הערץ את שני חניכיו הצעירים ווילהעלם ואלכסנדר פֿאן־הומבאלד, אשר היו אחרי כן לחכמים מפורסמים בכל קצוי ארץ, גם הגראף אלכסנדר דאהנא־שלאבוטען ואצילים אחרים היו בתוך המתמידים לבא. והסופרים געגטץ, שלייערמאכֿער ופרידריך שלעגעל התחשבו כמעט על בני בית הערץ. גם אנשי מדינה רבים וגדולים היו מן המסתופפים בחצרות הרופא היהודי, וביניהם גם מיראבא הנודע אחרי כן ע"י מעשיו הגדולים בימי המהפכה בצרפת, אשר בא בימים ההם לברלין בדבר סתר מטעם ממשלתו. גם בנות מרום עם הארץ התרועעו עם הענריעטטא הערץ ועם רעותיה העבריות ותשחרנה פניה בביתה, אשר מצאו שם מסבת רֵעים מראשי הנבונים והסופרים; וצעירי האצילים נהרו אל הבית ההוא להתרועע עם הנשים היפות הבאות שמה. אכן לא רק ביפין לקחו הנשים ההן לבות הגברים, כי אם בחכמתן ובשיחותיהן הנעימות; ביותר הצטיינו אז שתים נשים בעז רוחן, בהשכלתן אשר התאחדו בהן עם חריצות היהודים וחריפות שכלן. דארטהעלא (נולדה בשנת 1765 ונפטרה בשנת 1839) בת בן־מנחם הכבירה, אשר היתה אחרי כן לאשה לפֿרידריך שלעגעל. ורחל לעווין, אשר היתה אחרי כן לאשה לווארנהאגן — פֿאן־ענזע (נולדה 1771 נפטרה 1839). שתיהן היו נשות חיל, כבירי רוח ומלומדות, ורחל היתה עוד מלבד זה רודפת אחרי האמת בכל נפשה. בעלת לב טוב וחונן ורוח חן היתה שפוכה על כל דרכיה.

ובימים ההם היה בית אשה עבריה בעיר וויען גם כן פתוח לרוחה לכל אנשי המעלה בבירת אוסטריא; אנשי מדינה, חכמים וסופרים, משוררים וחכמי חרשים, כלם נהרו אל בית הבארון נתן־אַדם פֿאן ארנשטיין, להתרועע עם אשתו, אשה חכמה להלל, טובת לב ומקבלת כל אדם בסבר פנים יפות, והיא בת להעשיר הנודע בעיר ברלין דניאל איטציק. האשה המשכלת הזאת היתה הראשונה להביא את הנוצרים בקרבת רֵעים עם היהודים בוויען; הנוצרים למדו דעת את נבוני היהודים ולא חשכו מהם את הכבוד הראוי להם, עד כי הגדילה האשה הזאת בנועם שיחותיה לעשות יותר מאלפי ספרים וסופרים, אשר עמלו בדי ריק לשום שלום בין הנוצרים ובין שכניהם היהודים בעזרת סברות והוכחות וראיות מספרי הקדמונים.

ההתקרבות בין הנוצרים והיהודים בברלין נתנה תקוה בלב היהודים כי עתה ירום מצבם מעט, וכי לא ירחק עוד היום אשר יקלו מהם עול המסים הכבדים מנשוא, ולא יהללו עוד כבודם בחקים משפילים ערך האדם. כי הזיון זר ומעציב היה באמת לראות את היהודים המשכילים והעשירים, אשר כרע וכאח התהלכו אתם גדולי העם ורבי המדינה, נענים ונדכאים תחת עול חקים מעיקים ומגבילים לבלי הכיל, ופקידי הממשלה ושוטריה, אשר הסכינו להביט על היהודים בשאט נפש, דרכו ברגל גאוה על ראשי האנשים ההם, אשר היו נעלים עליהם מאד גם בחכמתם גם בעשרם וכבודם. וגם הממשלה הגבוהה הביטה על היהודים בעין צרה ותשמור כבבת עינה את כל החקים אשר הצעירו את זכויותיהם; להנם בקש אפרים פֿייטל מאת הממשלה לתת ליהודים הזכות לאחוז במלאכה,

כי שומע לא היה לו מאתה, כי היה פֿרידריך הגדול המתפלסף וכותב ספרים ברוח הזמן החדש, עוין את היהודים ושומר להם עברתו עד יום מותו. ואם גם ידע פֿרידריך את ערך הכסף ויכבד את החמר הנבוה הזה בכל לבו, ויהודים רבים כבר היו בימיו לעשירים גדולים ותהי ידם שלטת בגלגלי המסחר, לשמחת לב המלך החפץ להעשיר את ארצו ולהרים בה את המסחר משפל מצבו; בכל זאת לא שנה כל זה את מצב היהודים, וכל יהודי היה בעיני השלטון כרוכל מחזיר על הפתחים; גם לשוא שחת הטופר הנעלה ד א ה ם את דבריו לטובת העברים, כי היו אזני המלך אטומות לשמוע תהלת היהודים וקול המצדדים בזכותם. ויהי אחרי מות המלך הפילוסוף הזה, חיתה התקוה בלב היהודים, כי עתה ייטב מצבם מעט, כי אם גם לא היה פֿרידריך השני היושב על כסאו איש עומד על דעו, אבל מטבעו היה טוב לב וישש לעשות חסד, ובימים ההם התיצב דוד פֿרידלענדער בראש היהודים בברלין תחת בן־מנחם אשר נאסף אל אבותיו, ובהשתדלות האיש הזה הגישו ראשי הקהלה ונכבדיה את בקשתם לפני הממשלה, לפרוק מעליהם עול המס המיוחד ליהודים, לבטל את החקים היותר אכזרים אשר העיקו עליהם ולתת להם חפשה להתהלך בארץ כאשר ייטב בעיניהם. על זה ענתה להם הממשלה, כי נכונה היא להתעסק בכל השאלות האלה, ולתכלית הזאת הציעה לפני ערת היהודים בעיר הבירה לבחר מקרבם אנשים ישרים אשר תוכל הממשלה לשאת ולתת עמם בענין הזה. גם הצעת היהודים לקרא נבחרים מכל היהודים היושבים בערי המדינה נתקבלה מאת הממשלה, אשר הושיבה ועד מיוחד להפוך בבקשת היהודים ולבקש הדרכים הנכונים להטיב מצבם. אל הועד הזה נבחרו גם שני יהודים, והם: דוד פֿרידלענדער, וחותנו העשיר דניאל איטציג, אשר ברוח אמיץ ובדברים נמרצים הראו לדעת, עד כמה יעיקו חקי פֿרידריך הגדול על היהודים, עד כמה הם מוצצים את דמם ואת רכושם בלא משפט וצדק, ועד כמה הם מורידים ערכם נגד בני אדם ואזרחים. גם בבקשתו זאת נשאר פֿרידלענדער נאמן לדעותיו ורוחו; בכל הצעותיו הנוגעות לענין הזה לא הזכיר שם „היהודים" או „עם העברים" כי אם „הקולוניה העברית בארץ פרוסיה".

ונבחרי היהודים לא שמו לפיהם מחסום, רק ספרו לאחד אחד את כל המסים והארנוניות אשר הם משלמים לאוצר הממשלה, אשר מקצתם מעירים שחוק ומקצתם געל נפש. כן נטל על היהודים לקנות בכסף מלא בעד סך ידוע כלי זכוכית מבית מלאכת הזכוכית אשר למלך, למען מכור אותם אחרי כן לחוץ לארץ; ואם כי כלי הזכוכית היו גרועים בערכם מאד, על היהודים היה לקנותם במחיר רב; גם היו היהודים מחויבים לתמך בכספם את בתי המלאכה למעשה מגבעות, אנפלאות וכאלה, כי מבלי הבט אל היושר והמשפט חפץ פֿרידריך להגדיל סחר ארצו בכסף היהודים לבדם. ומה הן הזכיות אשר נחלו היהודים בער כל המסים הכבדים האלה לאוצר הממשלה? כל המלאכות ועבודת האדמה היו אסורות להם; כהונות פקידים או מורים בבתי הספר לא נתנו להם; כל היהודים היו ערבים זה לזה לפני הממשלה; גם לפני בית המשפט לא היה משפט אחד ליהודים ולנוצרים. את כל זאת הגידו שלוחי היהודים בפה מלא ויבקשו עם הספר לבטל כל הגזרות הרעות האלה (בחדש מיא 1787). אולם תקותם זאת נשארה מעל: ממשלת פרוסיה לא הסכינה לתת זכיות ביד נדיבה. רק החובה לקנות כלי זכוכית גרועים בכסף רב מחלה הממשלה להיהודים בעד כסף כפורים ארבעת אלפים ר"ט; גם מס הגלגלת, הוא מס הנסיעה ממקום למקום בטלו בעד היהודים תושבי פרוסיה ובעד היהודים הנכרים הבאים ליום השוק לפֿראנקפֿורט אשר על נהר אדער (בחדשי דעצעמבר 1787 ויולי 1788), יען כי החקים האלה מכבר בטלו בארצות צרפת ואוסטריא, ויבושו ייעצי המלך להניחם. אפס אם גם הקל מעט ליהודים בבטול המסים האלה, בכל זאת עוד היה כבודם מחולל על

ידם, כי על כל יהודי הבא אל שער העיר היה להראות לשומרי השער את תעודתו למען יַנָּחוּ כי מתושבי פרוסיא הוא; ובנוגע לכל יתר הזכיות אשר דרשו היהודים הרבתה הממשלה לשית עצות בנפשה עד אשר עברה העת הנכונה, כי התקרב המלך אל יועציו בעלי ההויה וואלנער ובישאפֿם וועדרער, אשר מן העת ההיא שלטו ברוחו שלטון בלי מצרים. לרגלי עצותיהם הפך המלך לבו לשנוא את ההשכלה ולצרור את רוח הדור החדש. ואז גם בקשת היהודים השיבו ריקם. כף אחת זכיות נתנו להם ומלא חפנים מנעו מהם; הממשלה הודיעה, כי נכונה היא לתת ליהודי פרוסיה המשפט לעבוד בחיל הצבא, אבל רק בתור אנשי חיל, מבלי אשר תהי להם הזכות להתנשא למעלת פקידי הצבא, ער כי מצאו נבחרי היהודים את לבם לאמר להממשלה, כי זכיות כאלה אינם יכולים לקבל, כי מכזבות הנה את תקות היהודים ואינן מטיבות מצבם, על כן לא יוכלו להסכים להן מבלי שאל את פי בוחריהם היהודים. רק ליהודים אחדים היותר עשירים נתן משפט אחד עם כל תושבי הארץ. כן צותה הממשלה כי את משפחות איטציק וכהן בברלין וברוך גאלדשמיד בעיר פאטסדאם לא ימנו על מספר היהודים; אך בער כל יתר היהודים לא נעשה כמעט דבר להטיב גורלם ולהקל עלם מעליהם.

אולם אם היתה אזן הממשלה אטומה לתלונות היהודים וזעקותיהם, הנה דעת הקהל בעיר המלוכה נתנה צדק לחפץ היהודים ומאוייהם. פעם אחת, כאשר העלו על במת־השחוק את החזיון אשר יצר שעקספיר „הסוחר מעיר ווענעדיג", פחדו פקידי בית השחוק וגם המשחקים פן יצר להיהודים לראות על הבמה את היהודי שיילאק, אשר נתנוהו שעקספיר לאיש כילי ואכזר מאד, על כן פתח המנצח הנודע לתהלה בעת ההיא, פֿלעק, את השחוק בשיר מיוחד אשר הלל בו את היהודים בברלין ואת דרכיהם הישרים.

כה היתה עיר ברלין לאבן הראשה לבנות עליה בית השכלת היהודים באשכנז, ומעשי משכיליה מצאו חן בעיני נכבדי הנוצרים וחכמיהם, אם גם לא שמה הממשלה עיניה עליהם לטובה; ושני כלי חפץ היו אז בידי עדת המשכילים בברלין להשיב את אחיהם על דרך ההשכלה: בית ספר לנערים, ועוד בית דפוס נשען על בית הספר ההוא. אפס לא לבד הקנאים והתרדים, כי גם אנשים כוויזל לא מצאו חפץ בבית הספר, אשר בראשו עמדו פֿרידלענדער ואחי אשתו איטציג, כי נדחו בו הלמודים העברים (כתבי הקדש לשון עברית ותלמוד) מפני למודי חול. במשך עשר השנים משנת 1781 עד שנת 1791, נתחנכו בבית הספר ההוא כחמש מאות נערים. אשר היו אחרי כן למלאכי השכלת ברלין בין כל היהודים בארצות אשכנז. גם בית הדפוס הפיץ בכל מושבות בני ישראל ספרי השכלה, בשפת עברית ואשכנזית, אשר היו לאור לעם רב. דרך ההשכלה ההיא היתה דרך הבקרת והשלילה. משכילי הדור יצאו חלוצים לקראת מנהגי הדור העבר, לקראת כל דבר ומנהג בחיי העברים, אשר מצאו אותו מתנגד לרוח הדור החדש או לדרכי היופי והטעם הטוב, וכל עמלם היה לבער אחרי מנהגים כאלה שאין הדעת היפה המחונכה על צרכי השכלת איראפא בדור החדש, סובלתם; אולם ביחד עם המנהגים המתמיהים ועם המדות הזרות אשר דבקו בהיהודים בכל ימי גלותם הרעים, תתרו המחדשים האלה לזרות הלאה גם כל דבר אשר קצר כחם להבינהו על דרך השכל, אשר היה כחידה סתומה בעיניהם, מבלי אשר ידעו פתרונו, כל דבר אשר היה לזכרון לסגולות המיוחדות לעם ישראל באשר הוא עם, אם גם יסודתו בהסבות הגדולות אשר עברו על העברים מיום היותם לגוי, מאז האירו פני תבל באמונתם ובתורת החיים אשר נתנו לכל העמים. בכלל היתה השתדלות פרידלענדער וסיעתו להרחיק כל דבר וכל ענין אשר הבדיל בין ישראל ויתר העמים ויעשהו לעם מיוחד ומצוין בקרב שכניו הסובבים אותו. כל מאויי המחדשים האלה וכל חפציהם הלכו למטרה אחת; כי יעשה ישראל כמעשי עמי איראפא, להתדמות אליהם, כן ברוחו והכונתו פנימה

וכן במעשיו ודרכיו הנראים וגלוים ; ואחרי הצל הזה רדפו בכל מאמצי כחם, בכל לבם, בכל נפשם ובכל מאודם ; תורת היהדות היתה בעיניהם רק אמונת האל עם עקרי אמונה אחדים, מבלי כל חובות מעשיות, מלבד חקי המוסר אשר בין אדם לחברו ; וכל היוצא מן הגדר הזה היה להם כתורת הנסתר וכדברי הזוה. „השכלה", „השכלה"! קראו ולא חשבו ; ההשכלה היתה להם לאליל, ולו הקריבו בלי חמלה כל דבר העומד מחוץ להשכלה הזאת ; כהני ההשכלה האלה לא שאלו ולא אבו לדעת, אם תוכל אמונה חלושה ורפת כח, כהאמונה אשר רצו הם לתת להעם תחת היהדות העתיקה, לעמוד מול הרוחות המתרגשות לבוא על היהודים כפעם בפעם, כי לא חשו אל עתידות היהדות כאשר לא שמו לב גם לקורותיה ומסבותיה בימים עברו. בין כל המשכילים האלה לא היה איש כבן־מנחם, אשר רבה דעתו להבין עקרי היהדות ודרכיה הנשגבים ולהתאימם עם רוח בני האדם ההולך קדימה. איכל, לעווי, פרידלענדער וכמעט כל יתר סופרי המאסף, היו אנשים בעלי כשרונות ממוצעים, אשר שגבה מהם להוליד מחשבות עמוקות וגדולות, או לראות אותות למרחוק ; רק אשר לפניהם ראו ואל הרחוק והעתיד לא יכלו להתבונן. גם ערך בן־מנחם לא הכירו ולא הבינו, אם גם השתאו לרוחו הגדול ולדעתו הכבירה ; על כן האמינו כי בדרכיו המה הולכים בעוד אשר כבר רחקו מרוחו וממדותיו מרחק גדול. הם האמינו כי תמים דעים היה בן־מנחם עמהם, על כן שגו לחשוב, כי שמר בן־מנחם את מצות המעשה ובכלל נשאר נאמן בכל מעשיו לרוח היהדות רק למען קרב אליו את המון העם ולהפוש אותם בלבם ; והם לא ידעו ולא הבינו, כי היה לב בן־מנחם מלא כבוד היהדות ובכל רוחו היה קשור בה כשלהבת בגחלת. גם בני בן־מנחם בעצמו וגם בנותיו אשר חננו מאת הטבע ברוח יתרה, גם הם לא עמדו על דעת אביהם ולא הבינו דרכיו, וזאת היתה לפוקה ולמכשל לב להם וגם לרבים מדורשי ההשכלה בימים ההם.

כי כל אשר הרחיקו המשכילים האלה ללכת על דרכם, כן רחב הפרץ וגדל פרוד הלבבות ביניהם ובין יתר אחיהם היהודים, אשר היה עוד מנהג אבותיהם בידיהם לכל פרטיו ודקדוקיו. מנהגי המשכילים החדשים ומאסם בחומרות הדת וסייגיה, היו לצנינים בעיני הדור הישן, על כן נבצרה מהם לתת מהלכים להההשכלה בין המחזיקים בנושנות האלה, אשר שמו כל העון לא בהמשכילים והמחדשים, רק בהשכלה לבדה ; ויתמרמרו המשכילים על אחיהם הנותנים כתף סוררת להההשכלה הקדושה בעיניהם ; והאדוקים באמונתם רבו בהמשכילים על פרצם גדר הדת ומנהגי הקדמונים, ותהי מריבה רבה ביניהם ולא יכלו דבר איש את רעהו לשלום. אחד מסופרי המאספים ערב את לבו לשום תהלה במוסרי הגיהנם ולהתקלס במלאכי תפתה, אשר יאיימו בהם בעלי הקבלה את החוטאים ואת הפושעים ; וישמע וויזל המאמין התמים ויתעבר, ויוכיח בחמת רוחו את העומדים בראש המאסף וגם הביא להם מופתים מכתבי הקדש כי דברו עוד הנביאים בעונשי הגיהנם לרשעי ארץ. מן העת ההיא נפרד וויזל מעל חברת המשכילים ולא יסף להתחבר אליהם עוד.

אולם אם חסרה עדת המשכילים אנשים בעלי רוח כביר אשר עשו להם שם בארץ, הנה גם מריביהם המקנאים והחרדים לא יכלו להתפאר באנשים חכמים ונבונו לב אשר ידעו מה הזמן שואל מאתם. הנכבד בהם, הרב ר' יחזקאל לנדא אשר עמד בראש רבני דורו, היה רחוק מכל עניני החיים, ומבלי הבין את הנעשה לעיניו בקרב בני עמו אחז בשתי ידיו בכל מנהג ישן נושן, אף הקל שבקלים, עד כי גם רבים מאנשי אמונה אשר נגע רוח הזמן בהם, הביטו עליו כעל מחזיק בהבלים ויסתפחו אל אנשי מצותו, ויצא שבר קנאתו בהפסדו. החרם אשר היה עוד בימים ההם נורא על כל העם, היה לכלי זעם ביד ר"י לנדא לענוש בו את כל הנוטה אף כמלא שערה מן הדרך הסלולה. כאשר התקומם נגד בן־מנחם והעתקות כתבי קדש ונגד הצעת הרנה"ו להטיב תנוך בני הנעורים, כן עמד כצר מול

כל דבר אשר יאמר עליו : ראו זה חדש הוא , מבלי בחון אותו אם טוב הוא ואם רע .— ובימים ההם עלתה במחשבה לפני ממשלת אוסטריא להוציא פקודה , לבל יהיו העברים לקבור מתיהם חיש אחרי צאת רוחם ! שרי הממשלה ידעו כי שאלת הלנת המתים לא חדשה היא , כי כבר נשאלה לפני בן־מנחם , והוא חוה את דעתו כי מותר להשהות המתים עד אשר לא יהיה עוד ספק במיתתם , על כן פנתה הממשלה אל ר"י לנדא ותציע לפניו להודיע דעתו גם הוא בענין הגדול הזה , להרוס את היסודות אשר עליהם בנה בן־מנחם את תשובתו או להסכים עמו . לנדא לא חש למצוא יסודות נאמנים לדבריו , רק בסברות רחוקות ובכח הפלפול השתדל להוכיח כי אי אפשר לבטל מנהג קבורת המתים ביום צאת רוחם , ובזה נתן חרב ביד דורשי ההשכלה להלחם אותו ואת שטתו ואת כל המחזיקים בנושנות , כי כל מה"ע הצוררים ליהודים מהרו להשתמש במקרה הזה לרדוף באף את דת היהודים ולתתה לדת זועמת אשר לא תדע רחם על המחזיקים בה , וגם מה"ע המדברים טובות על ישראל הוכיחו בדברים נמרצים את „היהודים המחזיקים בנושנות" , כי מתעקשים לקראת כל מנהג חדש אם גם ברכה בו .

והמאספים עשו גם הם בערמה ויפנו אל הרופא מרקום הערץ וידרשו ממנו לחוות דעתו כרופא מומחה ע"ד הענין הזה הנכנס בראשו ורובו לגבול חכמת הרפואה , והערץ מהר בשנת 1765 לפרסם מכתב גלוי , אשר יוכיח בו לא לבד במופתים לקוחים מספרי חכמת הרפואה , אך גם בראיות מן התלמוד , כי יש מות מדומה , אשר על נקלה יחשבוהו ההדיוטים למות מוחלט , וכי אין סימנים מובהקים וברורים להכיר על ידם את המות האמתי ולהבדילו מן המדומה , בשפה עזה וגמרצה יתלונן הערץ על מתנגדיו , על הקנאים ההם , אשר יגרשו את הדעת מן גו ויתאמצו לבערה מקרב הארץ , על הקנאים כהרב המנוח ר' יעקב עמדין ור' יחזקאל לנדא , אשר לא לבד כי לא ינהלו את העם בחכמתם כאשר יאתה להם ולכהונתם , אבל עוד גם יסתירו מפניו אור שמש וירחיקו אותו מכל שמץ דעת חיצונית , לא כאלה היו בעלי התלמוד , כי הם היו אנשים חכמים ונבונים באמת ואיש נבון לא יאמין כי כל מפתחות החכמה בידו וכל דבר אשר אין לו בו ידיעת בית רבו הבל הבלים הוא" .

בכלל היה הרב ר' יחזקאל לנדא המטרה לחצי המשכילים וללעגם , כאשר העתיקו איכל ופרידלענדער את סדר התפלות לשפת אשבנז בעד הנשים , לא היה הדבר לרצון לפני החרדים והיראים , כמו הגיד להם לבם , כי ע"י ההעתקה הזאת תרד היהדות להיות בעיני העם כאמונה התלויה רק בתפלה ולא במעשים טובים ורצויים , ביותר התמרמר נגד ההעתקה הזאת אחד המוכיחים לעדת פראג , ר' אלעזר פלעקלס , אשר דרש ברבים ע"ד החטא הגדול הזה וגם הרפים את דרשתו בשפת עבר מבלי הזכיר שמו עליה . אולם משכילי ברלין ופרידלענדער בראשם גם הם לא טמנו ידם בצלחת , ובשנת 1788 הדפים פרידלענדער תשובה על הדרוש ההוא , אשר יתנפל בה לא על הדורש לבדו , כי אם גם על הרב ר' יחזקאל לנדא , אשר הלל את הדרשה . המכתב הזה נשלח כעין הוספה ללוקחי המאכף .

וגם נגד רב אחר קנא וחרד , והוא ר' רפאל כהן בהאמבורג , קשר פרידלענדער וגיסו איטציג ביחד עם אחד הרבנים , את המלחמה , לא בתם וישר פנים אל פנים , כי אם בערמה ומרמה : הרב שאול הירשל או שאול ברלין (נפטר בשנת 1794) , בן להרב הירשל , התרועע בסתר את המשכילים ויתן ידו עמהם , אולם בגלוי לא יכול להתחבר עמהם , כי בן רב ירא וחרד היה , וגם לא היה דרכו בזה , כי כיצחק סטנוב אהב להתחבא ולשום חשך סתרו לבל יכירהו העם ; בכלל אהב שאול לבחר לו דרכים חדשים , ולאשר חסר לו אומץ הלב לעשות מעשהו בגלוי לעין כל , לכן התהפך במעלליו מן הימין אל השמאל ויהי פוכח

על שתי הסעפים; הרב הזה כבר הדפיס, בלי הזכיר שמו, מאמר מלא לעג והתול על הרבנים אשר נלחמו עם וויזל, גם שלח לשונו בהתחפדות בכלל. — ותהי זאת נקלה בעיניו ויוסיף עוד לירות במסתרים על הרב הישיש ר' רפאל כהן ויתנהו לאיש תכבים ומרמה, אשר אין עטרת הרבנות הולמתו. ר' שאול ברלין זה, אשר כבר היה אז רב בפראנקפורט על נהר מיין, התחבר אל פרידלענדער ואיטציג, ואתם ביחד כתב תחת השם „מצפה יקותיאל" ספר נגד איש ריבו, הרב ר' רפאל הכהן, מלא נאצות ודברי שטנה, בהשתדלו שם להוכיח כי לא לבד אשר מלא ר' רפאל כהן את ספרו „תורת יקותיאל" דברי אולת ומברות ריקות לא לבד אשר התקשט שם בנוצות זרות, בהביאו דברי מחברים שקדמוהו מבלי הזכיר שמם על דבריהם, כי אם גם טעה בדברי הלכה, מחסרון ידיעה או בזדון, להתיר את האסור. פרידלענדער ואיטציג כמכו ידם על הסופר המסתתר, ויהיו עוזרים לאיש מדון; ובהקדמתם אשר כתבו בראש הספר הזה, הערימו לספר כי אחד העוברים דרך אשכנז מארץ פולין מסר את הספר לידם לפרסמו בדפוס, והם ממלאים בקשתו ופונים לכל גדולי הרבנים בארצות אשכנז ופולין לחוות דעתם עם מי הצדק, עם המבקר או עם המבוקר! ולמען כסות שם המחבר במשאון, נקבו בעלי ההקדמה גם את שם הרב ר' שאול ברלין בין הרבנים אשר עליהם להצדיק את הצדיק, ספר השטנה הזה עשה רושם גדול בקרב היהודים, ולא לבד הרב ר' כהן, אשר שמו לעפר כבודו, כי אם גם רבנים אחרים התמרמרו נגד הכותב, ולפי הנראה גמרו להחרים את הספר ואת כותבו ואת מדפיסיו וגם כל היוצא מבית הדפוס אשר לבית הספר בברלין, והרב הירשל אבי שאול אשר בערה חמתו גם הוא על הספר המשפיל לעפר כבוד רב וגדול בישראל נכון היה לתת ידו אל החרם ראשונה, והנה אחד ממיודעיו אשר ידע מגמתו, לחש באזניו דברי הכתוב „אהה אדוני והוא שאול", השמועה הזאת הרפתה את ידיו, כי גברה יד אהבת בנו בלבו על אהבת האמת, ופרידלענדער ומרעיו מהרו להשתמש במבוכתו ויציקוהו בדברים, עד אשר נאות להם להודיע בגלוי, כי מעולם לא דמה להחרים לא את כותב הספר „מצפה יקותיאל" ולא את בית הדפוס אשר למשכילי ברלין, וכל השמועה הזאת בשקר יסודה. כן נתן הירשל ידים לפרידלענדער וחבריו לבזות את הרבנים בלבם, ולתתם לחנפים ודוברי שקרים.

אולם אם גם נחל שאול ברלין בכל הענין הזה קלון תחת כבוד, בכל זאת מלאוהו לבו להתחפש שנית ולנסות עוד הפעם דבר כתר אל קהל הקוראים, והפעם היתה ידו עם יצחק סטנוב ואתו ביחד כתב ספר שו"ת ויקרא עליו שם הרא"ש לאמר כי כתב יד נושן הוא מאת רבינו אשר, אשר עד כה לא ראה אור, ומכלי שים לב כי הרא"ש היה מן הראשונים בקצה המאה השלש עשרה, ובראשית המאה הארבע עשרה קרא מלחמה על הלמודים החיצונים, נתן בפיו דברים אשר יכונו רק על שפתי משכיל במאה השמונה עשרה; ואל השו"ת האלה אשר קרא להם „בשמים ראש" כתב שאול באור בשם „כסא דהרסנא" ויסרהו לדפוס בשנת 1793. רבים נואלו להאמין כי באמת מאת הרא"ש יצאו הדברים ההם, וביניהם גם אבי שאול הרב הירשל, אולם אחרי כן, כאשר נודע דבר התרטית קמו הרבנים על שאול ויכסו פניו קלון. בארץ מעהרען שרפו את הספר בפומבי, והמחבר נלחץ לעזוב את כסא רבנותו בפראנקפורט ולברוח לארץ אנגליה. בכתב צוָאָתו מזהיר שאול ברלין לבל יהין כל איש לשום עיניו באמתחת כתביו, כי באמת דברים הרבה היה עליו להסתיר מעין כל.

והנה על ידי המריבות האלה בין המשכילים והאדוקים בנושנות, אשר כל אחת הכתות האלה הרבתה להפריז על המדה בחפצה להשכין לעפר כבוד צרתה, נשבת השלום ונפרעה המנוחה בקרב עדת ברלין: בני הנעורים, מורים, עובדים בכתי המסחר, בני

הסוחרים העשירים וכל המחקים בקופים מעשה הדור החדש אחזו בקרנות הפילוסופיא, אשר ידעוה רק בשמה ותהי גאותם כי בזו ליקהת אם עתיקה לימים.

והיה חכמתם כי תורה יפרעו;
מצוה אם עברו אז חכמו השכילו,
ודבר אל אם בזו לעשות הגדילו,

כי הלכו רק אחרי מראה עיניהם ותאות לבם, וכל מצות ה' אשר היו להם לשטן על דרכם זה, היו בעיניהם כהבלי הרבנים ופלפוליהם, ובראות הזקנים את אשר ההשכלה החדשה עושה להם ויתאמצו להחזיק עוד יותר במעוז האמונה ובכל אשר היה לו צל אמונה; ויען כי היו עוד עסקי הקהלות והנהגת כל החברות בידי הזקנים, התנכרו הזקנים אל המשכילים וביותר אל הבאים מערים אחרות לבלתי תמוך את ידם במשען כסף או בגמילות חסדים, לבלתי אסוף את חוליהם לבתי החולים ולבלתי קבור את מתיהם על פי המנהג הקבוע, ותתלקח מלחמת הדת ביניהם בכל שצף קצפה ובכל חמתה העזה, כאשר היה בימי מלחמת היראים עם ההולכים אחרי תורת היונים בימי החשמונאים. והנה המשכילים בעלי אשה ובנים או בעלי עושר ובני בית, נקל היה להם לשאת ולסבול את דבר פרוד הלבבות הזה, כי מצאו להם בבניהם ובבאי ביתם את האהבה ואת האחוה אשר שללה מהם מלחמת הדת. אולם המשכילים הפנויים אשר לא בנו להם בתים וקרוביהם הארוקים רחקו מעליהם, ראו את עצמם נעזבים ובודדים במועדם, על כן עלתה מחשבה בלבם להתאחד איש עם רעהו ולדבק איש באחיו, ולתכלית זאת גמרו בנפשם ליסד חברה מיוחדה אשר תהי למגן ולסתרה על כל חבריה מפני חמת החשוכים וקנאתם, וימצא הדבר חן בעיני בנו בכורו של בן־מנחם, יוסף, ויהיה מן המתעסקים הראשונים בדבר הזה, ושם אביו עמד לו למצא עוזרים ותומכים רבים ולהוציא הדבר אל הפועל. כן נוסדה „חברת הידידים" (בשנת 1792) אשר היתה בקרב עדת ישראל בברלין כעדה בתוך עדה, והכליתה היה, כי יהיו החברים איש לרעהו למשען עז, בדבר שפתים ובפעל ידים, כי יהיו לעזר לכל חבר אשר המוט ידו, וגם יסעדוהו על ערש דוי, אם יחלה ויפול למשכב, או יחזיקו בו בכל צרה ומצוקה אשר תבואהו; אך סוף מטרת החברה היתה — להפיץ השכלה ודעת בין היהודים. פתגם החברה היה המאמר השגור בפי בן־מנחם: „דרשו אמת, שימו את היופי בלבבכם, הטוב תרצו ואת הנבחר תעשו", ואות שמו להם: אגודת מטות קשורות לאחדים. בשנה ראשונה להוסד החברה נסתפחו אליה יותר ממאה חברים בעיר הבירה לבדה; אחרי כן הרחיבו להם אנשים צעירים לימים גם מערי וויען, ברעסלוי וקאָניגסבערג. אחדים מחבריה היו אחרי כן לאנשים נודעים ומפורסמים להחלה, מלבד שני בני בן־מנחם, יוסף ואברהם (אשר נהפך אחרי כן לבארטהאלדי), נמנו על החברה הסופר יואל הלוי מן המאספים והמנצח בנגינות בערנהארד וויזל והוא קרוב להק־נה"ו. רבים מן החברים עזבו אחרי כן את דגלם ואת אמונתם, והנה אם בעקרה וראשית כונתה היתה החברה דבר טוב, וגם עד היום הזה עוד נשארו החברים אמונים להורת החסד והטובה אשר שמו להם לקו ביום הוסד החברה; בכל זאת אין לכחד, כי לא היה להחברה שרש לא בחיי עם ישראל, לא ברוח היהדות וגם לא בחיי המדינה, על כן לא יכלה לפרוח ולעשות פרי נהמד וטוב למאכל; לא מחשבה גדולה ולא רעיון נשגב קרב את לבות החברים ויעשם לאגודה אחת, כי אם התפץ להועיל איש לעצמו ולעשות קורת רוח לנפשו היה ליסוד החברה! החברים רצו למצא להם רֵעים בנפשם אשר יתמכו בימינם לעתות בצרה או כעבור מחלה על נפשם; על כן צרו צעדי החברה ולא יכלה ללכת קדימה, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם המתואר, כי אם על חפצי הרוח ומאוויי הנפש, והחברים לא יכלו להתפאר, כי יש להם עניני הרוח רמים ונשגבים אשר הוכל הנפש להמלא מהם, כי גם

ההשכלה אשר שמה תַּוָּה על נפש, היתה להם כדבר חיצוני אשר התעסקו בה כלאחר יד וגם המלחמה אשר נלחמו במורדי אור הראתה לרעת כי רפי כח המה, כי נבצרה מהם לעמוד בקשרי מלחמה חזקה, כונתם היתה רצויה וגם מעשיהם היו רצוים בעקרם, אבל לא נשא פרי, לא פעלו על רוח העם, כי באמת לא ידעו החברים בעצמם אנה פניהם מועדות, וגם חסרו להם ענינים רמים אשר יקחו כל לבם שבי, אשר כל מאוייהם וחפציהם, כל רוחם ונפשם יהיו נמברים להם לצמיתות, ורק אל ההשכלה החיצונית הצנומה והיבשה היו עיניהם נשואות, אשר לא תוכל לרומם את הרוח ולעשות כנפים להדמיון למען יגביה עוף, אשר אין בכחה להפיח בניצוץ ההתפעלות העצור בלב האדם, למען יתלקח ויהי לשלהבת־יה, על כן שומע לא היה להם מאת העם ויהיו בודדים במועדם.

והנה אם כאלה היו בחירי המשכילים וראשיהם, נקל להבין מעלת המון העם, המוחרים ועוזריהם אשר כבר התמכרו אל ההשכלה בימים ההם, הסוחרים האלה למדו מבית מדרשה של השכלת הזמן ההוא רק להקל במנהגי הדת, לרדוף אחרי הענוגי ב שרי ם ולאחוז בדרכי הנוצרים שכניהם —, מעלה גדולה ורמה מזו לא ידעו בארץ, הדעות הישנות והדרכים הישנים היו להם לזרא ויבוזו להם בלבם, באמרם כי כל הדרכים האלה, דרכי ישראל מאז ומקדם, הם דברים אשר כבר אבד ליחם ואין עוד רוח חיים בקרבם; ואת חמודות ההשכלה האמתית והדעת הבהירה לא הכירו עוד ולא הבינו ויהיו תועים בעולם הרוח; נוסף על זה, הנה בקרב הנוצרים הקרובים לחצר המלכות ובני טרום עם הארץ, אשר הם היו להיהודים העשירים לעינים על כל דרכיהם, שררו אז מדות נשחתות למאד, „פרוסיה בזמן ההוא" — יאמר אחד מגדולי סופרי הדור — „היתה כפרי אשר נרקב עוד בטרם גמל", כי אחרי מות פרידריך הגדול, היו ימים לארץ פרוסיה, אשר מעלת המדות והמוסר נפלה מאד מאד, האשכנזים היו מחקים בימים ההם את הצרפתים כקוף את האדם, על כן אחזו בדרכי הצרפתים ומלכם לודוויג החמשה עשר, ולא עזבו את הדרכים האלה גם אחרי כן, בימים אשר החלו המדות בצרפת לעלות בטעלות אשר ירדו, ותרב אז השחתת המדות לאכול בעם בעיר ברלין; כל פורע מוסר קנה לו שם תפארת; תושבי עיר ברלין אשר הסכינו ללמוד את הקרובים למלך ורואי פניו ואצילי הארץ אלופים לראשם, למדו מדרכיהם הנלוזים, ויהיו האנשים הולכי בטל ורודפי הענוגים כל היום, כי לא נתן להם חנוכם ענינים רמים ונעלים לענות בהם, והנשים, אשר זה כמעט יצאו ממעטר השעבוד הגמור, אשר היו אסורות בו ימים רבים, לא ידעו להשתמש בדרור אשר נתן להן לטובת רוחן ונפשן, והשתובבנה משובה נצחת, וצעירי היהודים אחזו בדרכי שכניהם האשכנזים וילכו גם הם בשרירות לבם; לא בהחבא ובמסתרים עשו זר מעשיהם, כי אם לעין כל פרצו כל גדר ויפרו כל חק מוסר; ובהתיקם את מוסרות היהדות השליכו מעליהם גם עבותות הצניעות והמוסר, ויהיו קופים מחקים את הקופים, עתה נפלה המסכה מעיני פרידלענדער ומרעיו; עתה החלו פרידלענדער, בן־דוד, ושאול אשער להתאונן על חטאי הדור כי רבו, על דרכיו כי נשחתו, ולא דמו האנשים האלה ולא שמו על לב כי הם לבדם בהשכלתם הערומה והצנומה, הדלה והיבשה, עוררו לרעה הואת הרבה מאד „בימים האלה" — יהאונן פרידלענדער — „דבקו בנו מדות רעות וחטאים, אשר לא ידעו אבותינו ולא עלו על לבם; כפירה, אהבת המותרות והתענוגים ואהבת העצלות, הולדות ההשכלה המדומה ובני לויתה, הבו שרש גם בקרבנו, וביותר בערים הגדולות, וידן נטויות להשחית, להרוס ולאבד בנו כל מדה טובה וכל חפץ נעלה".

כן התאוננו שופטי הדור ההוא מבלי ראות את מקור הרעה וסבתה הנכונה, מבלי הבין כי הם בעצמם, בחסרון ידיעתם את סגולות עמם ורוח אמונתו, שמו מעקשיו על דרכיו, את רוח היהדות גרשו מחיי העם ויתנו מקומו רק בבתי הכנסיות והתפלה,

ובהיהדות עצמה ראו רק איזה פרקי מוסר בענין יראת ה' ואהבת אדם השגורים ומצויים בפי כל איש, ורחוק מאד היה מהם לדעת ולהבין כי יסוד אמונת ישראל הוא ברוח הלאום, כי קשורים האמונה והלאום זה בזה בקשר אמיץ אשר לא ינתק, כי האמונה היא נשמת אף העם בארץ; ויען כי זרו להם תולדות העם וסבותיו הנפלאות, לכן שגבה מהם להבין כי האמונה היתה תמיד העמוד התיכוני אשר עליו נשען כל בית ישראל, כי באין היהדות יאבד העם ועמו האבדנה סגולות יקרות מאד, אשר לא היו עוד עד עתה למורשה גם להעמים הנאורים, כי יש באמונת ישראל הרבה יתר מהבחשת אלילי עץ ואבן ואהבת האדם, הנדרשת מן השפה ולחוץ, כי יש בה גם הכחשת אלילי אדם ונאותם על פני אחיהם, המובילה אותם לידי חטאים ועונות הרבה שהעמים הנאורים דשים אותם בעקבם, כי יש בה ממדת הקדושה והטהרה ואהבת אדם המזוקקת שבעתים, אשר עוד לא זכו בני האדם ליהנות מאורה, — את כל זאת לא יכלו להשיג משכילי הדור ההוא, אשר היו לעינים לכל העם, על כן לא יפלא כי היה המון העם פורע תורה וחקי טוסר, וכאשר סר לב העם מאחרי דתו העתיקה וילך בשרירות לבו — ותהי אתו רוח אחרת, ויתאמר להפר כלה את בריתו עם היהדות ולבגוד בה לעיני השמש, וירבו מאד העוזבים את דתם בקרב היהודים בימים ההם, כי באמת למה יטו צוארם תחת עול חקים מעיקים רבים ומשפילים ערך האדם, אם הענין בעצמו, אשר בעבורו נבראו כל החקים האכזרים האלה, אבד ערכו בעיניהם? למה יהיו לחרפה ולקלסה בעיני שכניהם, אשר בדרכיהם המה הולכים, אם בהעברת מלים אחדים על דל שפתיהם יוכלו להתאחד עם שכניהם ולהשתוות אליהם שווי גמור ומוחלט? קהלות ברלין, ברעסלוי, קאָניגסבערג ראו יום יום את עשיריהן ומשכיליהן יוצאים מאתן ומסתפחים אל עם אחר ואל אמונה אחרת, כי מהרו קציני העם לעזוב את מקור מחצבתם ולחסות תחת כנפי עם אחר, למען יוכלו ליהנות מכל הזכיות ומכל חמודות הארץ, אשר אין להיהודי חלק בהם, ורק הבינונים ודלת העם לא השליכו דגלם מידם, כאילו נתקיימו דברי הנביא: „והשארתי בקרבך עם עני ודל". רבים מן העוזבים את דתם, אולי למען השקיט את המית לבבם, אשר הגיד להם במסתרים, כי לא טוב לעזוב את הנרדפים ולהתחבר אל הרודפים, החלו להשליך שקוצים על היהדות ויתוספו גם הם על צוררי ישראל; וכהני הדת השלטת היו שמחים על נצחונם, אשר בא להם באפס יד, בלי עטל ויגיעה, כי מימי יעקב פראנק וסיעתו לא רבו היהודים הבאים לחסות בצל כנפי האמונה השלטת כבימים ההם, במשך שלשים שנה בגדו ברתם החצי מכל היהודים יושבי ברלין; ומי יודע אם לא הרבתה אז הבגידה לאכול בעם עוד יותר מזה, לולא מנעו אותם סבות אחדות מתת כתף סוררת לצור מחצבתם. ראשי הסבות האלה היו דעותיהם החפשיות, אשר עצרו בעדם מהטות שכמם תחת עקרי האמונה השלטת, קשר המשפחה החזק מאד בקרב היהודים, זכרונות ימי קדם, אשר בהם ישראל יתפאר וימצא בהם נחם לנפשו, וביותר — האהבה לכתבי הקדש וללשון עבר; אהבתם זאת לשארית הפליטה אשר נשארה לישראל מכל חמודותיו, היתה נטועה במעמקי לבבם כבמסמרות חזקים וכל רוחות חליפות הזמנים ושנויי הדעות לא עצרו כח להזיזה ממקומה! האהבה הזאת היתה לקשר המאחד אותם עם כל יתר בני עמם בלי דעתם ורצונם, והמאספים בהרימם קרן השפה וספרותה, ובהפיחם באפה נשמת חיים חדשים, הועילו עוד לחזק את הקשר ולאמצהו, וזאת נתנה עז והעצומות לחובבי השפה ויודעיה לעמוד על מקומם, בעת אשר היתה להם המלחמה מפנים ומאחור, ובעוד אשר רבים מוגי לב וקלי דעת לא לבד נבהלו מפני כובד מלחמה וינוסו מן המערכה, כי אם גם נפלו אל האויב, מי אשר התפעל לבו מנועם שפת עבר ועזוז מליצתה, היו ידיו אמונות לדגלו, אם גם רוחו תעה בשפק ולבו דוי עליו לראות את בני עמו „מושפלים עד שאול תחתיה",

סם של מהומה וערבוביא נתן הומן לבני הדור החדש — את ההשכלה המתפלספה, אך גם תבלין נתן בנגדה, להרפות כחה ולהניע את פעולותיה — האהבה לשפת עבר.

ורק דוד פרידלענדער לבדו היה כיוצא מן הכלל, גם הזקנה החופפת על פני היהדות, גם שפת עבר ועז מליצתה, גם קשר המשפחה ואחדותה לא עצרו כח לחשוך את פרידלענדער מהעטות חרפה על שמו ושם כל המשכילים, ואם גם כאב עליו לבו לנתק את כל המוסרות המאחדות אותו עם בני משפחתו ואמונתו, בכל זאת נסה גם הוא לעזוב את מחנה הנרדפים, אחרי כי כל מנהגי היהדות ומצותיה היו לו לזרא ואת רוח היהדות קצרה דעתו מהבין על בוריה, עצמות יבשות לקק פרידלענדער מעל שולחן בן־מנחם ע"ד תכלית האמונה והשתלמות בני האדם, ומפני זה זחה דעתו עליו! מראש נסה פרידלענדער דבר אל הממשלה ויבקש מאתה לתת משפט אזרחים לכל בית פרידלענדער, כאשר כבר נתנה אותו לבתים אחדים בישראל! אך כאשר השיבה הממשלה פניו ריקם, קצר רוח פרידלענדער לראות את עצמו צפוי אלי כל החקים המגבילים והמעיקים ככל יתר אחיו בית ישראל, גם שגבה ממנו לבזות בלבו לשוסי משפטו ולאמר: אהי נא גם אנכי כאבותי קרבן שנאת חנם וקנאת הדת, כי נתעה לבו לראות את עצמו מרומם בדעותיו על פני כל אחיו, וכל גאונו וגאותו היה להדמות אל עם הארץ, על כן היתה תשובת הממשלה לו למגנת נפש, ויפת לבו גם הוא לנוס ממערכות המלחמה, למען תעמוד לו רוח והצלה ממקום אחר; אך לאשר חסר לנפשו העז לעשות את הדבר לבדו ולעיני השמש, על כן התחבר אל אנשים אחרים בערכו, אשר היתה דעתם כדעתו בדבר הזה, ואתם ביחד כתב מכתב גלוי אל טעללער, ראש כהני דת לוטר בברלין, ויציעו לפניו את רצונם להסתפח אל הדת השלטת, ובלבד כי יפטרו אותם מהאמין במשיח הנוצרים וגם יקראו דרור להם לבאר עיקרי הדת הנוצרית כאשר ייטב בעיניהם, אמנם את שמם לא קראו על הספר הגלוי ההוא, כי רצו לדעת מקדם את תשובת הכהנים, אם יעשו עמהם חסד לקבל הצעתם או לא; ופרידלענדער לא הסתפק כמעט, כי תקבלהו דת לוטר בשתי ידים ויתאמר בלבו כי הגדיל לעשות. ככל האנשים קצרי הראות ובעלי שכל מצומצם לא ידע גם פרידלענדער להבדיל בין הפרט והכלל, ובראותו כי נתצרים אחדים בעלי דעות חפשיות מתכחשים לכל אמונה, נואל לחשוב כי נקל יהיה לכהני לוטר להפרד מכל עקריהם וגם מאמונתם בהמשיח בעצמו, ואם יפטרוהו מן האמונה בעקרים האלה אז היה שש מאד להתחבר אל האמונה החדשה. פרידלענדער ראה את אמונת לוטר הולכת וחזקה! אלפי רבואות אנשים סרים למשמעתה; מלכים שרים ונסיכים מחליצה יצאו, כל דבריה מתנהגים על פי סדרים נבונים ונתתכים על פי כהנים משכילים ועל פי הגבוהים מהם וגבוהים עליהם, גם סופרים מפורסמים ומוכיחים כבירי כח שפתים מטיפים לקחה לעם ומתיגעים למצא בה דעות חדשות ומחשבות עמוקות ומתאימות עם רוח הזמן החדש! לא כן היהדות אשר לא היה לה ברק ניצוץ, מחזיקיה היו דלים ורשים, נדכאים ונענים, חסרי כל זכות ומשפט אזרחים! רבניהם לא ידעו שפות זרות ולא הבינו להתרועע עם בני עם זר; מנהגים רבים מוזרים דבקו בעם ויתנום לשמצה ולקלסה בעיני שכניהם! ואנשים חכמים באמת וכבירי כח לבב היו אז חזיון יקר מאד בקרב היהודים באשכנז, על כן עור הברק החיצוני את עיני פרידלענדער ולא יכול עוד לראות נכחה, ואם גם הודה בספרו הגלוי ההוא, כי הרבה מדות טובות יש בבני ישראל, כי „רבו בקרבם בעלי מוסר, עושי חסד וצדקה, כי אמין בתוכם הקשר בין בני המשפחה והאהבה השוררת בין אב לבנים, בין אח לאחיו, כי קדושים הנשואים בעיני היהודים, כי עצמו ביניהם שונאי בצע עושי טובה עם רעיהם! כי מעטו בקרבם פושעים רוצחי נפשות וחומסים" — את כל זה לא כחד פרידלענדער תחת לשונו! אבל בקצר דעתו לא הבין כי מדות רמות ונעלות

כאלה לא תצמחנה בקרב גוי ולאום כספיח השדה, באין זורע ובאין שומר את הצמחים לבל ירמסון חיתו יער, או לבל ישחית אותם רוח זלעפות! ובינתו היתה קצרה מהשיג את פעולת כתבי הקדש והתלמוד, כי רק הם ביחד עם הדרישות והצרות והמצוקות אשר מצאו את העם באלפי שנות גלותו, רק הם נטעו בלב היהודים את כל הסגולות היקרות אשר הם מתפארים בהם לעיני העמים. פרידלענדער לא ידע ולא הבין כל זאת, על כן ערבו לבו לשום חרפה על עמו בספרו הגלוי ולדבר דברי בלע על ירושת חמדתו; התלמוד היה בעיניו כפרי הקבלה וחכמת הנסתר! את המצות המעשיות קרב בידו האחת ורחק בידו השנית, ובתולדות העם ראו עיניו רק זרות ותהפוכות, כי לא הבין דרכיהם ולא ידע משטרם.

והשליט בעניני הדת, הכהן טעללער, לא אחר לענות להשואלים אותו, ובדברים נמרצים הודיע להם, כי טוב להם יותר להשאר על מקומם, יען אין חפץ להדת הנוצרית בחצי מאמינים כאלה, ואם ירצו להכנס תחת כנפי האמונה השלטת, אז עליהם לקבל על עצמם כל עקרי הדת; אולם אם אחרי כל זה תואיל הממשלה לתת להם זכות אזרחים — זה הוא תלוי רק בהממשלה לבדה —. כה נחל פרידלענדער תרפה תחת הכבוד אשר חלם לו. והנה אם אחרי התשובה לא עזב פרידלענדער את דתו, כמובן, אפס בניו נדחקו להסתפח אל האמונה השלטת בלי כל תנאי והתנצלות.

ומלבד הכהן טעללער, אשר אליו כונן פרידלענדער ומרעיו את דבריו, עוד נוצרים אחרים נסו לענות על ספר הגלוי, אשר כתב פרידלענדער; אלה הללו פעלו, ואלה הוכיחו את הכותבים על פניהם, כי הפכפכים הם ופוסחים על שתי הסעפים. בין האחרונים האלה היה גם הסופר והפילוסוף הנודע שלייערמאכער, והוא לא ידע ידי מי כתבו את הספר הגלוי, ויקרא במרוצת דבריו: „מה יהגה לב התמים והישר באדם פרידלענדער למכתב הזה! אכסוף לדעת אם לא ירים את קולו נגד הבוגדים האלה, כי הוא — ולא כותבי המכתב — תלמיד נאמן הוא לבן־מנחם". גם נוצרים אדוקים באמונתם התלונגו בכאב לב על כותבי הספר הגלוי, אשר רצו לשום קץ להתולדות העם הגדול, עם היהודים, ולמסבותיו הנפלאות, באופן מעציב כזה; אולם נוצרים אחרים שמחו לקראת המכתב ובששון לבם קראו: „פתחו שערי הכנסיה ויבאו בם כל בני ישראל!" ועוד רבים, אשר כבר נפגעו מרוח הדור החדש שמחו לראות, כי התאחדו משכילי היהודים עם משכילי הנוצרים נגד הדת ועיקריה; ורק היהודים לבדם שמעו את כל הרעש הזה — ויחרישו, ומחכמה עשו זאת, כי למראה כל התעלולים האלה לא היה טוב להם משתיקה.

והנה אם קנו להם היהודים בהתרועעם עם הנוצרים בערים הגדולות באשכנז מדות הזמן החדש ודרכי דרך ארץ, אם למדו דבר צחות בשפת אשכנז וידעו להתהלך עם בנות עם הארץ ולהראות להן בתפארת אדם, הנה קנו את המעלות האלה במחיר גדול ורב מאד. הצניעות, וביותר צניעות הנשים והבתולות, היתה אחת הסגולות היקרות והנפלאות אשר הצטיינו בהן בני ישראל בימים אשר שכנו לבדד ולא התערבו בין העמים אשר בקרבם היו יושבים, מפני השנאה הגדולה אשר שנאום העמים ההם, המגרשים אותם מן גו, מי שמע או מי ראה בימים ההם כי תט אשה או נערה מבנות ישראל מן הדרך הטובה והישרה? אך פעם ביובל קרה כזה „ברחוב היהודים", וגם זה רק בכתי המשפחות הדלות והשפלות; דברי עגבים לא נשמעו ברחוב ההוא, ובכל זאת שררו שקט ושלוה ואהבה בבתי היהודים. אם היתה הצניעות הזאת מורשה ליהודים מדורות קדומים ותהי קשורה בכל כחותיהם הטבעים, או היתה פעולת התלמוד וסְיָגיו וגזרותיו אשר שמרו את העם מכל ערות דבר — בין כה וכה היתה הצניעות סגולה יקרה ונשגבה מאד, אשר השתוממו עליה

גם כל בעלי מדות ומוסר בין הנוצרים, ועליה נוסדו חיי המשפחה בין היהודים עם כל יתרונותיהם ומעלותיהם. אולם בימים ההם, אשר החלו בנות ישראל להתרועע עם בני מרום עם הארץ ולבא בחברתם יום יום, נצערה גם רוח הצניעות בקרבן, כי למדו מבני חברתן אהבה ודברי עגבים, אשר לא ידעום ולא ידעו אבותיהן. לוּ נוסדו יחדיו צוררי היהודים ושוטניהם בנפש ויחבלו מזמות לדעת במה גדול כח היהודים ובמה יאסרו אותם לענות את רוחם תחת ענותם עד כה רק גויתם, לא יכלו למצא תחבולה יותר נכונה להחליש רוח העם ולהרפות כחו, מן הדרך אשר בחרו אז בני ברלין למשוך אליהם בעבותות אהבה וריעות את בנות ישראל המשכילות, ועוד יתרה היה להם על עצת הַמְרַגְּלִים הקדמונים, שהם לא גזרו אלא על הזכרים למשוך אותם בחבלי עגבים ע"י בנות מדין, ופה ירו החץ אל לב חיי המשפחה, אל הנשים והבתולות, להשחית מדותיהן. כאחד מאהלי מדין היה אז בית הערץ היפה בנשים, אשר התאספו אליו תמיד נשים יפות צעירות לימים, בעת אשר אנשיהן עסקו איש בעבודתו ובמלאכתו. הוקנים והמתונים, באי הבית הזה עוד מימי בן־מנחם, לאט לאט הניחו מקומם לאנשים צעירים לימים, אשר התרועעו שם את היהודיות היפות והמשכילות לכל אות נפשם ויאצלו מרוחם עליהן. ראש המדברים במסבות האלה היה הסופר פרידריך געניטץ, איש רע מעללים, צר עין אוהב העגונים ורודף זמה כל היום. האיש הזה בידים חרוצות פרש מצודה לאשת עמיתו הענריעטע הערץ ויתאמץ לצוד אותה ברשת זמתו, ויעור עיניה ועיני רעותיה לבלי הבדל בין טוב ובין רע. ולמען יוכלו הגברים להתרועע עם הבתולות באין מכלים דבר, נועצו ליסד אגודה בשם „לשכת חסידות" (Tugendbund). — כל הנשים והגברים אשר התאחדו אל האגודה הזאת, קבלו על עצמם להתהלך יחדיו כאחים ואחיות מבלי הבנף תחת חקי הנימוס הנהוגים בין גברים ונשים, המקורבים זה לזה רק ביחס ההכרות לבדה; כל בני האגודה היו כבני משפחה אחת ולא העלימו איש מרעהו או מרעותו כל מאוויו וכל מזמות לבו הנסתרות. זאת היתה ראשית דרכי הרומנטיק הנובעת ממקור הגיוניו של גֶאטהע, אשר מגמתה היתה לתת ידים בחיי הפעולה לכל מאויי המשורר ורגשותיו, אשר ישתערו אל לבו בהשתפך עליו נפשו, ולהעטות רוח השירה על חיי המעשה; אולם באחריתה נטתה הרומנטיק מן הדרך הזה, ותלמד את דורשיה לרדוף חשק ותענוגים, ללכת אחרי תאוות נפשם, להשתחוות לאלילי היופי והחמדה, ולעשות כל זאת תחת מסוה המוסר והצדק. — אל האגודה הזאת התאחדו מלבד הענריעטע הערץ, גם אחותה היפה ברעננא ושתי בנות בן־מנחם, דראסטהעא והענריעטע, כי נואלו היהודיות האלה לחשוב להן לכבוד את הקרבה הזאת אשר ביניהן ובין בני מרום עם הארץ; ולא ראו את הנחשים הזוחלים מתחת להפרחים האלה אשר פזרו הגברים לרגליהן; גם הענריעטע הערץ בעצמה היתה מלאה שכרון, ותפרוץ גדר הצניעות להתרועע עם שלשה גברים יחד, ואם גם בכל זאת לא חטאה הענריעטע נגד מוסרות הנשואים, אבל גם בהקרבה היתירה, אשר היתה בינה, בין אשה צעירה לימים ויפת תואר, ובין אנשים צעירים לימים ושוכחי מוסר, גם בזה לבד כבר הפרה חוק הצניעות. גם היה מרוץ מכתבים בין הענריעטע ובין ווילהעלם פֶּאן הומבאלד, מבלי אשר ידע מרקום הערץ מכל זה, ולמען העלים עוד יותר הכן מכתביהם גם מאת מיודעיהם, היו המכתבים כתובים באותיות עבריות, אשר למדה הענריעטע את אלכסנדר ואת ווילהעלם הומבאלד לכתוב ביד מהירה.

אחרי צאת ווילהעלם הומבאלד מעיר ברלין ואחרי באו בברית הנשואים, לקח איש אחר מקומו בקרבת הענריעטע הערץ, והוא הכהן שלייערמאכער, הסופר הנודע, אשר פעלו ספריו פעולה חזקה לחזק אמונת לוטר בין בני דורו בארצו. שלייערמאכער היה מן

השוקדים על דלתות הערץ יום יום, עד כי מצאו אנשי לשון והולכי רכיל את פיהם לדבר סרה בכהן ורעותו העבריה, וכן היתה שם בת ישראל ואשה איש נכבד בעמו לשיחה בפי כל ופרוע לשמצה.

ומלבד שלייערמאכער היה אז הסופר פרידריך שלעגעל מן המתמידים לבא לבית הערץ, ושם התקרב אל שלייערמאכער ויתקשרו איש לרעהו בעבותות אהבה וידידות. שלעגעל היה איש הפכפך, פעם נטה אל שלטן המלוכה ופעם אל שלטון העם, איש רועה רוח, עבד נרצע לדמיונו ולתאוותיו, בעל הזיה וקל הדעת מאד. בבית הערץ התודע אל הענריעטטע בת בן־מנחם וימשוך אותה אליו בקסמי האהבה — ובן־מנחם לא היה עוד אז בין החיים, ובמותו יכול לנחם את נפשו באושר בתו דאראטהעא, אשר היתה כבר נשואה לאיש ישר ותמים, הוא העשיר פייטל־וויטצענהויזען, אשר הוקירה וחבבה מאד, וגם כבר היו לה שני ילדים מאישה. אבל לא האיש ולא הילדים האהובים שמרו רגליה מהלכד בחבלי שלעגעל וקסמיו, כי היה רוח האגודה ודרכיה בעזרי האיש המבוהל ההוא, במשכו אשת עמיתו ברשתו. חברי האגודה הסכינו להתאונן תמיד, כי אין קרוביהם ומיודעיהם משיגים את מחשבות לבם, אינם מבינים את הרגשותיהם הדקות, ורוחם קצרה מהבין דרכיהם הנשגבים; התלונות האלה אשר היו על הרוב רק פרי השיחות הבטלות אשר עסקו בהן חברי האגודה, הוליכו שולל גם את דאראטהעא, עד אשר החלה באמת להאמין כי לא מאושר חלקה עם אישה, אשר לפי מצב השכלתו לא יכול להשיג את כחות נפשה ומעלות רוחה, ותשם לבה לחלקת פי שלעגעל ולדברי האהבה אשר לחש לה, ותעזוב אלוף נעוריה ותלך אחרי מעגבה, למגנה לב ולבשת כל מיודעיה וכל מוקירי שם אביה המכובד. מרקוס הערץ אסר על אשתו להתרועע עוד עם שני האהובים, אשר מתחלה ראו אהבה בלי נשואין; אך הענריעטטע ענתה לו, כי לו המשפט רק לאסור על האהובים לבא אל ביתו, אבל לא להרחיק את אשתו מרעותה בעל כרחה. אולם כל מיודעי שלעגעל ואהובתו הנכבדים והמיושבים, התרחקו מעליהם ולא יספו דברם לשלום. ודאראטהעא הלכה אחרי מאהבה בכל אשר הלך ותתענה בכל אשר התענה, ותבא מתחלה במסרת דת לוטר, ואחרי כן המירה ביחד את אישה את הדת הואת בדת הקתולית, כי קוה שלעגעל למצא שבר לתמורה הזאת בכהונה אשר הבטיחו לתת לו אם יהפך ויהיה לאיש קתולי. מחזה מעציב ומעביר נפש היה לראות את בת משה בן־מנחם כורעת לפני האפיפיור לנשק כפות רגליו! אמנם גם הגמול לא אחר לבא: שלעגעל לא יכל למצא לו מקום מנוחה ועבודה אשר יחיה בה בריוח, ויוע ממקום למקום; קרוביו וביניהם גם אחיו הפילוסוף אוגוסט שלעגעל, פנו לו ערף ולא רצו לראות את פני פרידריך ופני רעיתו היהודיה, לא ארכו הימים ויפול הקסם מעל עיני דאראטהעא, ותרא כי אישה החדש רחוק מאד מכל הסגולות היקרות אשר ראתה בו בעת אשר עורה האהבה את עיניה. ויהי כאשר צר לשלעגעל ולאשתו והמחסור הציק להם מאד, וישם איש דאראטהעא הראשון עינו לחמלה עליהם ויתמכם ביד נדיבה, ושלעגעל לא בוש לשבוע לחם מנדבות האיש אשר גנב לב אשתו ויסריצה לחלל נדרה ולהפר ברית נעוריה! — וגם בת בן־מנחם הצעירה, הענריעטטע, פנתה ערף לדת העברית, לחסות בצל כנפי דת הקתולית; אמנם היא לא היתה טובת מראה כאחותה הצעירה, לכן לא משכה אליה לבות הגברים המבקרים בית הערץ, וכאשר צר לה המקום לשבת בברלין נסעה משם לצרפת ותהי מחנכת ילדים בבתי אצילי העם.

וגם האשה המצויינה מכל רעותיה, ברוחה הכביר ובדעתה הרבה, רחל לעווין, לא נקתה מן השכרון, אשר הכם לב בנות ישראל המשכילות בעת ההיא; ואם כי שבלה החד וכח משפטה הנפלא לא נתנו לה להתחבר אל אגודת החסידות ואל כל העלוליה

בכל זאת שתתה גם היא את כוס הרעל הממית בימים ההם בקרב בנות ישראל את רגשות המוסר והצניעות; גם היא התפעלה מהגיונות גאָטהע ומדרכיו, וגם היא קראה דרור לנפשה לפרוץ גדר הצניעות; אך בזאת היתה נעלה על כל רעותיה, כי כל מעשיה היו בגלוי ולא נשאה עליה מסוה הצדק למען כחש, וגם מאישה ווארנהאגען-פאן-ענוע, אשר היתה לו לאשה אחרי המירה דתה, לא העלימה כל דרכיה וכל מעשיה; בכלל לא השגיחה רחל על דבת־עם, ותהי אסורה בחבלי אהבה אל הסופר געגעץ גם אחרי אשר נתלה בו אשם גניבה פשוטה, לרחל לעוין חלק הטבע את טובו ביד נדיבה, כי חוננה בשכל חד ותרוץ להפליא; ביחי עלומיה כבר הפליאה את כל יודעיה בדעתה רוח בני האדם כאחד מגדולי החכמים בעלי נסיונות רבים; את האמת בקשה רחל בכל לבה ובחריצות בינתה ידעה להבדיל בין אמת לשקר מאין כמוה. רחל היתה בת חניכי התלמוד, ותנהל את כל החריצות היתרה, את כל החריפות ואת רוח ההגיון החודר לעמקו של דבר, המסוגלים להוגי התלמוד ומפרשיו, על כן השתאו והתפלאו מיודעיה הנוצרים לכשרונותיה אלה וינשאוה על כפים. אולם בכל רחב לבה ובכל עז דעתה החודרת עד הענינים העומדים ברום עולם המחשבה, והמעמיקה אל תהום השאלות והחידות הגדולות הנפוצות על פני כל מרחבי הטבע, לא הבינה רחל לעוין את עמה צור מחצבתה, את קורותיו ותולדותיו ועתידותיו; רחל לא ידעה כי הוא עם גדול ונשא, המיוחד בסגולותיו בין כל העמים, כי יש לה המשפט להתגאות במוצאה מגזע העם הזקן בעמי הארץ; ונהפוך הוא כי כל ימי חייה היה מוצאה לחרפה בעיניה, ורק לפני מותה התפעלה נפשה מהגיונות חדשים, אשר לא שערה אותם מקדם, כשלהבת הנר המתלקחת בטרם יכבה. בשמחת גיל נשגבה ונעלה, קראה רחל רגעים אחדים לפני מותה, „הנני זוכרת כעת את מקור מחצבתי ואת מסבות תולדות עמי, המאחדות את זכרונות בני האדם היותר עתיקים עם קורות ימינו אלה, ואת הארצות הרחוקות והנפלאות אשר ידברו בהן כתבי הקדש, עם ארצנו זאת אשר אנחנו גרים בה. אנכי — שפחה מצרית הבורחת מפני אדוניה, הנני פה ומוצאת בארץ הזאת עוזר ותומך! לי ישקל על כפי כל הון בעולם, לא אמכור את 'תרוני זה אשר כל ימי חיי היה לי לפוקה ולמכשל לב".

רחל היתה הגדולה ברוחה ובדעתה מכל רעיה ומיודעיה בקרב יהודי ברלין; על כן נראה בה כבראי מוצק את רוח הדור ההוא ואת כל יתרונות השכלתן וחסרונותיה. החסרון היותר גדול בהשכלת הדור ההוא היה — כי לא גדלה ההשכלה ברוח היהודים והיהדות בעצמם, לא היתה אתוזה וקשורה ברוח העם מראשית צמיחתה עד אשר גדלה ועשתה פרי, כי אם טלדה להיהודים בצביונה ובכל תכונותיה אשר קבלה בין עמים זרים, ובבואה להיהודים מחוצה להם כגשם ושלג היורד מן השמים, היתה פעולתה בעת הראשונה לא פעולה מרוממת את הרוח ומנשאת כחות העם, כי אם פעולה פתאומית, פעולה משברת ומולדת מהומה וערבוביא, כפעולת כל דבר המתגעש לבוא בפתע פתאום ופורץ לו דרך ביד חזקה. רוח ההשכלה כסופה אתה על ראשי היהודים באשכנז; החזקים אשר שרש באדמת היהודים גועם, היראים וחרדים על אמונתם, התחזקו מעמד מול הסער המתרגש ולא זזו ממקומם, ובני הנעורים אשר עוד לא נתחזקה אמונתם בלבם העתקו ממקומם בכח הסערה, ולא קרבו אלה אל אלה — העומדים קראו בבוז נפש: רפי כח וחלשים אתם, על כן הייתם משחק לרוח סערה; והנשרשים ענו להם בלעג: לא עצים רעננים, כי אם אבני השדה אתם, על כן לא נגע בכם הרוח. בעת ההיא לא היה בבני ישראל ענין רם ונשגב, אשר יהיה יקר וחביב בעיני כל העם; הזקנים חרדו על המצות המעשיות וכל מנהג קל שבקלים היה יקר להם מבבת עינם; אמנם רוח היהדות ותכונתה וביותר תולדותיה היו בספר החתום לפניהם. עבודה אחת היתה להם על שדי היהדות: להרבות חומרות וגדרים

וסיגים לאין תכלית, עד כי היתה כל הדת בעיניהם רק סכום גדול של חומרות, אסורים, מצות ומנהגים; רק את גוית הדת שמרו מכל משמר, ואל רוחו ודרכיו והולדותיו לא שמו לב; על כן כל עוד אשר טלא העם מכל קצותיו את הפקודים והאסורים מכלי שאל ודרוש וחקור דבר, היה כל בנין הדת על מכונו; אבל אחרי אשר פתחה ההשכלה את פי העם ויחל לשאל: מה העבודה, העדות והחקים והמשפטים האלה אשר אנחנו מקיימים בכל פרטיהם ודקדוקיהם, מי יסדם ולאיזה תכלית נאמור את ידינו ורגלינו באסורים וחומרות לבלי תכלית, ובמה כח דתנו גדול, אשר העמים עלינו כל החקים האלה? — לא מצאו הרבנים מענה. והמשכילים בראותם כי נסתתמו טענותיהם של הרבנים והחרדים, אחזו את החבל בקצהו השני ויגזרו אמר: כי כל מצות המעשיות יתירות הן לגמרי, וכי כל חיי הדת הם רק ברוחו, ולא שמו על לב, כי גם בעולם האצילות אי אפשר לרוח להתקיים בלי תאר ותמונה ולמחשבות בלי פעולות מתאימות להן — נוסף לזה, הנה גם הם לא ידעו את רוח היהדות, וביותר קצרה דעתם מהבין, במה נבדל הרוח הזה מרוח האמונות האחרות, באופן אשר אבדה היהדות בעיניהם את תמונתה המיוחדת לה, ותהי כדת האוצרת אך איזה פרקי מוסר וחקי המדות אשר חייבים בהם כל בני האדם. סוף דבר, המלחמה בין היראים והמשכילים בדור ההוא, היתה רק בענין המצות המעשיות, אשר אחזו בהן הרבנים והאדוקים בכל מאמצי כחם והמשכילים חתרו לפרוק אותם מעל צוארם *), וברוח היהדות ודרכיו לא דברו בעלי הריב דבר, כי כאלה כן אלה לא באו עד תבונתו; על כן — אחרי החליטו רוב המשכילים כי הצדק אתם בדבר מצות המעשיות, שוב לא מצאו סבה נכונה להיות נדכים ונענים על שם היהדות, ומה גם כי כהני האמונה השלטת כשלייערמאכער וחביריו מהרו להתגדר במקום אשר הניחו להם רבני ישראל, וירבו לדבר גבוהה גבוהה על רוח אמונתם, ובלשון למודים אשר להם שכם אחד על אחיהם שבו נתנו חן האמונה הזאת, לא לבד בעיני האשכנזים אשר כבר החלו עמודי אמונתם להתרופף, כי אם גם בעיני עוילי בני ישראל ונערותיו. מעבר האחד — רבנים מתעקשים לאסור את כל המותר רק בכח הפלפול ובכח החרם והנדוי אשר בידיהם, ופתגם אחד בפיהם: "מעשי אבותינו בידינו"; ומעבר השני כהנים משכילים מטיפים בלשון מדברת גדולות על רוח אמונתם ועל דרכיה בעולם האצילות; ובאמצע — דור בועט באמונה, דור שואף דרור, דור מתמכר לאליל היופי והנעים, דור הולך אחרי כל מראה עיניו ותאות לבו; ובמה יפלא אפוא, כי בזה הדור ההוא ליקהת אם, היהדות, וישא עיניו אל עם זר ואמונתו? עוד רגע פסחו המשכילים על שתי הסעפים, כמו הכה אותם לבם בסתר על בעטם בדת אשר באו אבותיהם באש ובמים למענה, עוד רגע רחף לבם בין החובה והחפץ, עד אשר הטו "חקי היהודים"

---

*) לאות כי רק פרטי המצות המעשיות היו אבן המחלקת בין בני הדור החדש והרבנים החרדים וכל יתר שוטרי משמרת הדת ביטים החם, יהיו לנו דברי רחל לעווין באחד מכתביה. רחל, כאשר ראו קוראינו, התעצבה מאד כל ימי חייה, כי "רק בתולה עבריה" היא, ועוד בהיותה נערה בת עשרים ושתים שנה הגידה במכתביה אל פייט בפה טלא und man muss doch heraus, ר"ל מקרב היהדות, וכן עשתה באמת אחרי זה, כי פנתה ערף אל עמה ואמונתה, ובכן אין להסתפק עוד כי לא היו היהדות ויחוסה אל עם היהודים שוים בעיניה כלום, ונהפוך הוא, כי עוד היו עליה למשא, וכבל זאת באחד מכתביה אל הנ"ל (Briefwechsel 1,76) נמלטו מפי רחל הדברים האלה: "אתמול בעצם יום השבת בצהרים נסעתי עם המנגנת מארשעמסי במרכבת המלך אל בית מנגנים, ואיש מכל מיודעי לא ראה אותי. אולם בכל אופן נכונה אני להכחיש את המעשה הזה גם בפני כל רואיו, ואף בפני האיש אשר תמך בידי בצאתי מן המרכבה". אנשים עומדים ברגלם האחת מחוץ לתחום היהדות וקוצצים בנטיעות בלי חמלה, יראים לעבור בפרהסיא על דיני תחום שבת וגזרת שמא יהתוך זמורה!

האבזרים את הכף לצד החפץ, והמונים המונים באו היהודים להחסות בצל כנפי האמונה השלטת, הנותנת למחזיקים בה מלבד בתי תפלה בנוים כמו רמים ומטיפים דוברי צחות להפליא, עוד גם כל המודות הארץ וזכיות המדינה במדה גדולה.

אמנם בכל זאת לא הפיר ה' בריתו את. עמו לכלותם ולמחות זכרם מעל פני האדמה, כי הקים להם מושיעים, אשר העירו את רוח העם מתרדמתו, וישובבו את רוחו לחיים חדשים, ויראו לו את הדרך ילך בה ואת המעשה אשר יעשה, כאשר נראה בפרקים הבאים.

שרידי השלטון בישראל בארצות גלותו.

לפני אלף ושמונה מאות וחמש עשרה שנה היתה יד ה' בארץ יהודה להשקותה כום חמתו ולשבור זרוע עזה שבר לא יוכל להרפא. יהודה, הארץ הקטנה הרצוצה מריב אחים והנהרסה מתגרת יד רומא העזה והתקיפה שלטת כל הארץ, קצתה בחייה מפני העול הכבד אשר שמה רומא בצווארה, ותגבר חיל ותתעודד לפרוק את העול ההוא מעליה, ולקנות לה חרותה בדם מבחר בניה, וביתר טובה ורכושה אשר עוד לא שלטה בם עין פקידי רומא לחמסהו ולגזול אותם מידה בתור כסף ענושים, או לקחת אותם מבלי כל תואנה בחזקת היד. כל עמי הארץ השתומטו לשמע הגבורות הגדולות אשר עשו בני ישראל המעטים והדלים במלחמותיהם עם לגיוני רומא, הגבורים העריצים מלומדי מלחמה מנעוריהם. אבל— פטיש יפוצץ גם סלע, וחיל היהודים אף כי היה לבו חזק כצור וימים רבים התחזק בעד עמו ובעד ערי ארץ מולדתו ויראה נפלאות וגבורת ימינו, הם לגוע טרעב ומעצר רעה ויגון, ומחמס הפטיש החזק המפוצץ בזעם אפו כל ארצות המערב והמזרח. בעיר ירושלים אשר היתה רוח החיה באופני המלכה, רבתה השערוריה מאד, וכל יושביה לא האמינו עוד בחיים. כל נבוני דבר וכל חוזי עתידות בקרב עמם חזו בכאב לב ובשבר רוח, כי בא הקץ לחרות העם ואשרו, אשר קנו לו בחירי בניו זרע החשמונאים בגבורת ימינם ובעז אמונתם, כי כום ביד ה' להשקות כל ממלכות הארץ — להכניען תחת ידי הרומאים, ואת הכום ההיא תשתה גם יהודה הצעירה מכל הממלכות הסרות למשמעת רומא. כל אוהבי עמם בלב ונפש קראו מכאב לב ושבר רוח: נפלה נפלה יהודה ומי יודע מתי יבוא הקץ לממלכה הרשעה, הרודה בגאונה ובועם אפה כל גויי הארץ, מתי תהיה יד יהודה בערף אויביה לשוב ולהתעודד כבימי שובה מארץ כשדים?

אפס אם ממלכת יהודה ירדה פלאים בימים ההם, הנה אמונתה עשתה חיל מיום ליום ותלך הלוך וגדל; בכל מקום אשר דבר אמונת ישראל מגיע, האמונה באל יחיד ומיוחד בורא ומושל בכל היקום, שם הלכה צרתה, אמונת האלילים, הלוך ונמוג ולא יכלה עמוד בפניה אם גם חברה שארית כחה להחזיק מעמד. גם ברומא עיר הערים ומבטח עז לאמונת האלילים, נשתה יד האמונה הזאת ולא יכלה להתחזק עוד מול אמונת העברים, העם אשר היה בחידה סתומה בעיני היונים והרומאים ואשר חליפות קראו לו: „עם פילוסופים", „עם כופר באלהים", „עם שונאי אדם" וכאלה. לשוא נתר גרון סופרי רומא לקרוא באזני עמם: „אל תתערבו עם היהודים, ברכיהם אל תלכו ואת אלהיהם אל תעבדו!" כי שומע לא היה

להם מאת העם. האהבה העזה אשר אהבו היהודים את אמונתם, עשתה רושם חזק בלבב בני הנכר, ויתפעלו ממנה גם הרומאים אשר היתה להם אמונתם בימים ההם מצות אנשים מלומדה. ויהיו רבים מבני מרום עם הארץ ובנותיו מתיהדים ובאים לשמוע דברי תורת אלהים ותורת האדם מפי היהודים המטיפים לעמם דת ודין; רבים מהם מביאים קרבן ואשכר אל היכל ה' בירושלים לתת כבוד לאלהי ישראל.

אבל לא לבד בארצות המערב ובעיר הבירה החלה אמונת עם ישראל להכות שרש בימים ההם, כי גם בארצות המזרח החלה אמונת האלילים להתמוטט ולפנות מקום לפני האמונה הטהורה באל יחיד אל אלהי ישראל. כל נבוני לב וכל האנשים אשר רוח יתרה נוסכה בם, קצו מפני התועבות אשר עשו כהני האלילים ומפני המדות הנשחתות אשר השרישו בלב העם, ובחרדת קדש הביטו אל אמונת היהודים הנותנת למהזיקים בה אל קדוש מרום ונשא מאד, ודת קדש ומשפטים צדיקים וחקים ישרים אשר יעשה אותם האדם וחי, וינהו אחרי האמונה העתיקה והנאדרה בקדש, ויט לבם אחריה. ובעת ההיא עברו היהודים בערים וארצות שונות ויטיפו אל יושביהן השכם והטף, לאמר: „השליכו את אלילי כספכם ואת אלילי זהבכם אשר עשו ידיכם והשתחוו לאל עליון קונה שמים וארץ", וקולם לא היה נקול קורא במדבר, כי הרעיש את אמונת האלילים עד היסוד בה, וינועו אמות הספים אשר תחת רגלי הפסילים, כי חרדו לקראת היהודים כל האנשים אשר נגעה יראת אל אמת בלבבם ויפנו ערף לגלוליהם ופסילי אלהיהם שברו לארץ. כן הלכה אמונת האלילים הלוך ודל ולעומתה אמונת ישראל הלוך וחזק. והיהודים — נושאי דגל האמונה הזאת — התפשטו אז בכל ארצות המזרח, וביהוד בארצות הפרתים, הן הנה ארצות בבל העתיקה, אשר עוד מימי גלותם ישבו שם בני ישראל, וירב מספרם משנה לשנה, כי רבו המתמלטים שמה מחמס היונים תחת יד אנטיוכוס הרביעי, ואחרי כן מפחד העריצים אשר הפריעו שלום ארץ יהודה בריבותיהם ובמצותיהם בכל ימי המדנים בין הפרושים והצדוקים, עד כי גם מלך אחד היה בין הגולים לארצות ההן, והוא הורקנום בן אלכסנדר ינאי הגם מחרב עבדו הקושר על ביתו — הורדוס מזרע האדומים. כחמשים שנה אחרי מות המלך האומלל הזה בידי עבדו הורדוס ומטעם הסנהדרין עם בני בתירא בראשו — אשר אמרו קשר לכל אשר יאמר אדונם האדומי קשר — יסדו שני יהודים בארצות בבל ממלכה חדשה אשר נתנה חתתה על פני שכניה ימים רבים. שני נערים, שם האחד חזינאי ושם השני חנילאי, והם עושים במלאכת האורגים אצל אדונם בעיר נהרדעא, ברחו מפני אדונם המתהלך עמהם בחמת קרי וילכו לשוט בארץ, ויתקבצו אל הנערים ההם אנשים רבים, כל איש מצוק וכל מר נפש ויעמדו תחת דגלם; ויהי כראותם כי רב מספר האנשים אשר אתם, ויעלו הם וגדודיהם ויפשטו אל הארצות הקרובות אליהם והרחוקות וישבו מהם רב ויישללו ויבוזו ככל אשר יכולו; ככה היו עושים ימים רבים, עד אשר נלחץ ארתבן מלך הפרתים (בשנת 20 אחסה"נ לערך) לכרות עמם ברית שלום ולהכיר את זכותם כזכות מושלים על כל הארצות אשר הבקיעו אותן אליהם בחרבם ובקשתם. שש עשרה שנה עמדה הממלכה הזאת על מכונה ותתן פחדה על כל סביבותיה, ורק גאון לב מושליה ודברי ריבותם היו בה למגר לארץ כמאה. חנילאי ראה בשביה אשת יפת תואר והיא מבנות עובדי האלילים ויחמוד יפיה בלבו ויקחה לו לאשה, ובאהבתו אותה נתן לה לעבוד את אליליה בארצו ולסגוד לפסיליה נגד כל העם ולא כהה בה. ויהי הדבר לפוקה ולמכשול לב לכל עבדיו ולכל העם אשר היו האלילים תועבת נפשם, וגם בעיני אחיו הגדול היה הדבר רע מאד ותהלקח מריבה ביניהם; וכראות אשת חנילאי כי רעה נגד פניה וכי אחי אישה עין אותה ותשקהו סף רעל ויטות. כמות חנילאי אבד נצח הממלכה הזאת וכוכב הצלחתה ירד בטעלות אשר עלה, ובאשר התנפל עליהם מהרדט חותן מלך הפרתים, נשתה גבורתם ולא יכלו עמוד בפני חיל

הפרתים ויפוצו לכל רוח. עוד משך ימים התחזקו נגד הבבלים בהתנפלם עליהם לפתע פתאום לשלול שלל ולבוז בז, אולם הבבלים לא טמנו ידם בצלחתם גם המה, וכאשר נודע להם כי חנילאי יושב לבטח ולא יגור רע, השתערו עליו פתאום ויהרגו אותו ואת אנשיו לפי חרב; ותקל זאת בעיניהם ויתנפלו עוד על היהודים היושבים בארצם לשום דמי מלחמה בשלום, וישחיתו מהם רב.

לא עבר זמן רב אחרי הדברים האלה והיהודים עמדו בראש ממלכה אחרת, אשר גם היא על ארצות הפרתים נחשבה, ואף כי עמדה ברשות עצמה הובילה אשכר מדי שנה בשנה למלך הפרתים. הארץ ההיא היתה בקצה ארצות אשור לפנים, והיא יושבת על נהר חדקל. על כסא הממלכה הזאת ישב אז המלך מונבוז מיוצאי ירך היונים אשר בארץ מוקדון, וילך בדרכי היונים ויקח לו את אחותו הילני לאשה. והמלך אהב את איזאט בנו הצעיר מכל בניו, ומראנה מדבר פן יתקנאו בו אחיו ויהיו עוינים אותו, שלח אותו מונבז אל חצר אבנריג מלך מזנה אשר על אשד נהר חדקל, אוהבו ואיש בריתו מימים ימימה. וישב איזאט בעיר הבירה חרקם-פזינו, סוחרת הימים והארצות, ימים רבים. וימצא הנער חן בעיני אבנריג ויתן לו את בתו לאשה. ובעת ההיא היה אחד הסוחרים העברים ושמו חנניה, יוצא ובא אל בית המלך אבנריג, ומדי דברו כה וכה עם בנות המלך ובני משפחתו החל להעיר את לבם ע"ד אמונת ישראל וערכה הנעלה על כל האמונות האחרות, ודבריו מצאו מסלות בלב בנות המלך. ותדבר בת המלך סמכה על לב איזאט אישה על אדות חנניה, ויבוא בן המלך אתו בדברים, וחנניה הראה לפניו את כל טוב אמונת העברים ואת כל יקרה כיד כח הַבֹּרֵא הטובה עליו, ותדבק נפש איזאט באמונת היהודים, ויאהב את חנניה מורו ומלמדו וישחר פניו לשבת אתו כל הימים. ובעת ההיא התיהדה גם הילני המלכה אם איזאט אשר שמעה תורת אמונת היהודים מפי סוחר עברי אחר המסתופף בהיכלה. חיש אחרי זה הראו גם המלכה גם בנה כי לא על צחיח סלע זרעו המטיפים להם תורת אל החסד, כי כאו הדברים אל לבם לזרוע בהם זרע חסד ואמת, כי בעת ההיא קרבו יטי המלך מונבז למות ויצו אל ביתו ואל עבדיו לאמר: בני איזאט יירש כסאי אחרי; ויהי כאשר הודיעה הילני המלכה את רצון אישה לרבי הממלכה ושריה, ויאמרו השרים לאסוף את כל בני המלך הנשארים ולהעבירם בשלח, כאשר הסכינו לעשות בארצות הפרתים ויתר מדינות אזיה, למען לא יריבו את אחיהם על דבר הנחלה ולא יפריעו שלום הארץ. אולם הילני המלכה אשר מאנה לשפוך דם נקי חנם, מנעה אותם מעשות כדבר הרע הזה, אך צותה לשום עליהם משמר לבל יפרעו פרעות במדינה, מלבד אחי איזאט הגדול מונבז השני, אשר עלה על כסא המלוכה לשבת עליו ער בוא אחיו המלך. אפס, כאשר בא איזאט אל בירת הממלכה לא חפץ גם בזה כי יהיו אחיו נמנים עם אסיריו, וישלחם אל חצרות מלכי הפרתים ואל רומא עיר הבירה להיותם שם משמרת לערבון כדת הימים ההם.

ויהי כאשר ישב איזאט על כסאו והממשלה נכונה בידו, ויהי נאמן מאד אל אמונתו החדשה, ויהי גם עם לבבו לשום אות ברית בבשרו כדת בני ישראל; אך אמו וגם חנניה מורו מנעוהו מעשות כדבר הזה, מיראתם פן יהי הדבר הזה למורת רוח ליושבי הארץ אם יראו את מלכם מתיהד נגד השמש, ועבר עליהם רוח מרד והתפרצו מפני אדונם הבוגד באמונת אבותיהם; וגם הוכיח חנניה למלך לדעת, כי אין חפץ לה' בהמול המלך בשר ערלתו, כי אם בהמול לבבו לעשות טוב וצדקה בארץ ולהכין בחסד כסאו. הדברים האלה פעלו על לב איזאט, אבל לא לאורך ימים, כי איש יהודי אחר ושמו אליעזר אשר בא אז אל ארצו, נטה את לבבו לשוב אל מחשבתו הראשונה. פעם אחת, כראות אליעזר את המלך הוגה בספרי תורת משה ויאמר אליו: אין די לה' בהגותנו בתורתו, כי אם בעשותנו את כל הכתוב בה. הדברים האלה באו בלב המלך וימל את בשר ערלתו בסתר, וגם אחיו

ACADEMIA KÖNYV-TÁRA

הגדול ממנו, מונבז השני עשה כמוהו. ומגורת אם המלך וחנניה מורו לא מהרה לבוא ותהי להפך, כי הלך איואט הלוך וגדול, עד כי היה לאיש הבינים בין ארתבן מלך הפרתים ובין שריו וגדוליו בפרוץ ריב ביניהם, ויתנו לו שכרו עקב השלום אשר עשה ביניהם, חבל ארץ ניזובים וגם עיר ניזובים בעצמה, אשר ישבו כה יהודים רבים בימים ההם. אולם אחרי כן, כאשר התיהדו גם כל בני משפחת המלך וזרע המלוכה נגד כל העם, החלו רבי המדינה הדבקים באמונת האלילים להרים יד באדונם, ומיראתם אותו, נתנו יד בסתר לאביה מלך ערב ויפתו אותו לקרוא מלחמה על איואט; ואביה שטע בקולם ויעל בחיל כבד על ארץ אדיאבן להלחם בה. והנה אם כי רב חילו מחיל איואט וגם רבים מבני הפרתים נפלו אליו להלחם נגד מלכם, בכל זאת הכה איואט את חיל אויביו מכה נצחת ואביה הנס מן המערכה שלח יד בנפשו וימת. אך גם אחרי זה לא היתה עוד מנוחה לאיואט, כי נוסדו שרי הממשלה אויביו בנפש להסית בו את בָּלָגַ מלך הפרתים, ויצא בלגז לקראת איואט בחיל גדול מאד, ותהי סכנה גדולה מרחפת על פני איואט לקרוע המלוכה מידו, לולא באה השמועה אל בלגז כי פרצו זרים אל ארצו וישימו שמות בקרבה, אז עזב בלגז את שדה המלחמה וישב אל ארצו לעשות בה סדרים, ותשקוט ארץ אדיאבן ותכון המלוכה ביד איואט עשרים וארבע שנה.

וגם הילני המלכה היתה קשורה בכל לבה באמונת אלהי ישראל עד כי נכספה נפשה לראות את ירושלים עיר הקדש ואת היכל ה' ואת עבודת הבית וכל כבודו. ותתנדב לעלות ירושלימה למען מלאות שם את נדרה אשר נדרה לחיות שם חיי נזירים שבע שנים רצופות. ותעבור המלכה אל ארץ יהודה וחמשת בני המלך נסעו אתה, כי שלחם המלך אל העיר אשר כל כבוד אמונתו תלוי בה, להתחנך שם ע"פ תורת היהודים וללמוד את שפתם. עתה באו דברי חוזי יה, כי גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון, וכי גוים ממרחק יבואו להשתחוות לשם אלהי אמת בירושלים אשר בחר לשבתו. לב היהודים פחד ורחב לראות את האורחים האלה זרע המלוכה בארץ רבה, הבאים להסתופף בחצרות היכל ה' ולתת כבוד לשמו. אבן לא רק לצבי ולתפארת היה בוא המלכה הילני ירושליטה, כי אם גם לעזר ולהועיל לעיר הבירה וביותר לדלת העם, כי בימים ההם היה רעב גדול בארץ יהודה וביותר בעיר המלוכה היה הרעב חזק מאד; או פתחה הילני המלכה את אוצרה ותעמוד כמלאך מושיע להציל את עניי העם מגוע ברעב, כי צותה לקנות בר בארץ מצרים וגם להביא תאנים וכל פרי מאיי הים ותחלקם לאביוני אדם חנם בלא מחיר ותציל מרעב נפשם, ובנה איואט לא מנע ממנה את כספו ווהבו וימלא ידה להרבות נדבות כיד המלך. וגם את היכל ה' פקדה הילני לטובה ותביא לו אשכר מנורת זהב טהור בטבלא של זהב; אשר על כן לא יפלא אפוא כי עשתה לה המלכה שם תהלה בכל ארץ יהודה וגם בפי הדורות הבאים היה שמה לברכה. ותמת הילני זקנה ושבעת ימים, כי גם בנה איואט מת על פניה בשנת החמשים וחמש לימי חייו, ויהיו לו עשרים וארבעה בנים ועשרים וארבע בנות; ואחרי מות המלכה הילני, ויעל בנה הבכור מונבז השני את עצמות אמו, וגם את עצמות אחיו איואט, ויביאן ירושלימה ויקבור אותן בכבוד מלכים, באחות הקבר אשר בנתה הילני בחייה בכל פאר והדר. מקום הקבר היה מצפון לעיר הרחק כאלף ושמונה מאות רגל, ועל הקבר שלשה עמודים גדולים מאבני שיש טהור. עוד ימים רבים אחרי זה התיצב כל עובר ושב על קבר משפחת המלכים אשר התנדבה להשתחוות לאלהי השמים והארץ, לתת כבוד להיקרים הטמונים בעפר תחת העמודים ההם, וגם להתפלא על תפארת הקבר כי היתה המלאכה גדולה מאד. הקבר היה בנוי מאבנים בתוך הקרקע, וגם הפתח היה צפון ונסתר מתחת לארץ, ורק פעם אחת בשנה היה נפתח מאליו ע"י מכונה מיוחדה לתכלית הזאת, כאלו פחדה המלכה חכמת הלב פן ישלטו זרים בקברה בנפול ירושלים

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

זבנותיה בידי צר. עוד היום יראה הנוסע חרבות הקבר ההוא אשר אנשי המקום יקראו לו מבלי דעת קבורת המלכים; עוד היום יחזה שם חריצים, מערות עם כוכים רבים מתחת לארץ וגם תתענג עינו לראות עוד שרידי ציצים ופרחים מעשי ידי אדם אשר לא שלטה בהם יד הזמן להשחיתם ולאבד זכרם. הבנינים האלה עומדים זה באלפים שנה, כעדים נאמנים להגיד לדור יבא כי הטובים והמשכילים בין עובדי האלילים בדור ההוא נהו אחרי דת היהודים בכל לבם. גם בין החיים אוו בני המלכים האלה להציב להם זכרון, וייפו את עיר הבירה ירושלים בבנינים נחמדים ומרהיבים עין. הילני המלכה בנתה לה היכל בעיר התחתונה, וגרפתה בת בנה בחרה את חלק העיר הנקרא אז בשם עפל לבנות לה ארמון. גם מונבז המלך פזר כסף רב מכספו לעשות כל הכלים אשר השתמשו בהם בבית המקדש ביום הכפורים מזהב טהור. בכלל היתה משפחת המלוכה באדיב דבקה בעם היהודים ובתורתם ויעמדו ליטינם להושיעם בעת צרתם.

בני ישראל בחצי האי ערב.

והנה אם רע ומר היה גורל היהודים על אדמת מכורתם ובארצות איראפא; אך תחת זה ראו בטובה ויחיו חיי דרור ונחת על חצי האי ערב. פה הלכו היהודים בקומה זקופה, לא השתחוו לפני כל עריץ ופריץ, לא פחדו צל כל מי שתקף מהם וכל איש אשר לו יד אם במלכות השמים ואם בין איתני הארץ. פה לא נסגרו בפני היהודים כל הדרכים המובילים אל הכבוד והשררה, כי אם ככל תושבי הארץ נחשבו. בתוך עם עז וכביר רוח ישבו כרעים ואחים, ואיש לא התיצב בפניהם ברצותם לנחול להם כבוד גבורים על שדה קטל ולדבר את אויביהם בשער. ופעמים לא רחוקות עמדו היהודים בראש חיל הערבים וגדודיהם בצאתם לקראת אויב; ומאת היהודים היתה שומה לערוך קרבות או לכרות ברית שלום, כי בהיותם עולים בתבניתם וברוחם על הערבים שכניהם למדו אותם הערבים אלופים לראשם. — אולם מלבד החרב, אשר נתנו בה היהודים חתתם על כל צר ואויב, אחזה ידם גם באתים ומזמרות, גם בכנור ונבל, ויאצילו גם מרוחם על הערבים שכניהם להורותם ולהשכילם.

מתי התישבו היהודים על חצי האי ערב? ומי היו היהודים הראשונים אשר תקעו אהלם בארץ הזאת? השאלות האלה לא נפתרו עוד אל נכון. לדעת אחדים התאחזו היהודים בארצות האלה עוד בימי יהושע בן נון, כי רבים מן היהודים אשר שלח יהושע להלחם בעמלק באו עד עיר יטרב (אחרי כן מדינה) ויבחרו לשבת שם; אחרים מחליטים, כי היהודים היושבים בארץ ערב הם יוצאי ירך בני הצבא אשר לשאול המוגרשים מקרב בני ישראל עקב אשר חמלו על אגג ויעברו על מצות ה' ביד נביאו. יש משערים, כי התמלטו יהודים רבים לארץ ערב מחמת אבשלום הרודף באף את דוד אביו והם היו באמנה את המלך; או כי בשלוח שלמה את אניותיו לארץ אופיר ירדו מלאכיו ועבדיו קולוניות בארץ ערב לסחור משם את ארץ הודו. היהודים בעצמם יספרו כי אבותיהם התמלטו לארץ הזאת מחרב נבוכדנצר בהצותו את ארץ יהודה ובהחריבו את היכל ה' ואת עיר הבירה. כן גם נעלה הוא מעל כל ספק, כי רבים מן הגבורים אשר נלחמו את מיטום וחילו ויראום קשה עד אשר יגעה ידם מרעב וצמא, גם הם בקשו מפלט למו בארץ הזאת אשר לא שמעו שם קול נוגש ויהיו שקטים מפחד אויב. מן הגולים האלה יצאו שלשת המשפחות הגדולות של יהודי

ערב: משפחת בני־נדיר, משפחת בני־כורייזא ומשפחת בני־בחדל; שתים הראשונות היו לפי דבריהם יוצאי ירך אהרן הכהן ועל כן נקראו בשם כהנים. עוד משפחה רביעית נשתקעה בצפון ערב ושמה בני־קינוקאא; בני המשפחה הזאת נבדלו במדותיהם ובדרכי חייהם מיתר אחיהם, וכלי ספק בעת אחרת וממקום אחר באו לארץ ערב. רוב המשפחות ההן ישבו בקרבת עיר יטרב אשר היתה במרכז מושב כל היהודים בערב, והיא יושבת בארץ פוריה ושמנה אשר ישקוה נחלים רבים ותוציא כל פרי עץ ותשביע את עובדיה מטובה; ולאשר היה רכוש היהודים רב, לכן משכו עליהם את עין הבידואינים השוכנים במדבר, אשר התנפלו עליהם כפעם בפעם לשלול שלל ולבוז בז; וזאת המריצה את היהודים לבנות להם ארמונות חוקים ובצורים אשר לא יוכלו השודדים להבקיע אליהם. כן שכנו היהודים במקומות ההם בטוחים ושאננים, וגם כאשר קמה מריבה ביניהם ובין משפחות הערבים, לא היה הריב לארך ימים, כי אם עד מהרה השלמו איש לרעהו ותשקוט הארץ.

בקרבת העיר מעקקא הקדושה לערבים מימי עולם, ישבו יהודים רק מעט מזער; תחת זה היה מספרם רב בארץ הדרום או ארץ תימן. ואם גם בתחלה היו היהודים מפוזרים ומפורדים בין הערבים, אולם ברבות הימים הלכו הלוך וגדול, עד כי כמעט כל עתותי הארץ היו בידיהם, וכאשר שלחו קסרי ארץ יון או רומא המזרחית את מלאכיהם לדבר על לב הערבים ולקרבם אל הדת הנוצרית, למען יוכלו היונים אחרי כן בעזרתם לסחור את ארץ הודו, עמדו היהודים לשטנה למו. ועל ארץ ערב התחשבה אז עוד ארץ קטנה אשר ישבו יהודים בקרבה, והיא ארץ יטבה (ארץ טוב ?) אשר מימי עולם היו בה היהודים לממלכה קטנה עומדת ברשות עצמה; גם היונים, גם הרומאים, גם הפרסים לא יכלו לה לשימה למס עובד, ורק בימי הקיסר יוסטיניאן נכבשה בידי צבאות ביצנץ.

ולרגלי קרבת המשפחה בין היהודים והערבים, בהיות שני העמים האלה מיוצאי ירך בני שם, נקל היה להם להתאחד ולהתחבר יחד ולחיות בשלום ואחוה איש את רעהו, עד כי כמעט לא נכר היהודי בפני הערבי, ורק האמונה הבדילה ביניהם; אבל גם ההבדל הזה לא מנע אותם לפעמים מהתחתן איש את רעהו, גם במלאכתם ועבודתם היו היהודים הולכים בדרכי הערבים באין מחסור דבר. בדרום ערב אחזה במסחר ידם ויסחרו את ארצות פרס, יון והודו; ובצפון חצי-האי חיו כבני הערבה, הבידואינים, על חרבם ועל עבודתם בשדה עם צאנם ובקרם. גם במדותיהם ובמנהגיהם בבית לא נבדלו מן הערבים שכניהם: כמוהם היו מכניסי אורחים מאין כמוהם; אך גם למדו מהם לשמור נקם ואיבה, לארוב לאויב במסתרים או להתנפל עליו פנים אל פנים ולשום דמו בראשו; ורק מדת החמלה אשר תצטיין בה תורת ישראל, נתנה בלבם רוח חמלה וחנינה לרחם לפעמים את אויביהם ואת החלשים מהם, יתר מן הערבים עובדי האלילים.

מבן הדבר, כי רחוקים היו היהודים בארץ מן רוח היהדות הנקיה והמצורפה אשר ארך חיים ביומנה ודרכיה דרכי נעם; אבל בכל זאת ידעו חקי תורת משה עם הוספות רבות הנלוות עליה בימי התנאים והאמוראים, ובכלל היו נאמנים לדתם מאד, עד כי ככל הטוב אשר מצאו בארץ מולדתם ומשכנם נהו בלבם אחרי אה"ק ויחבבו זכרה מאד. את כתבי הקדש אהבו, וישיתו על ספוריהם נוספות כיד רוח דמיונם הטובה עליהם. והנה אחרי אשר לא שמעו היהודים בארץ ערב קול נוגש ואיש לא הכלימם עקב אמונתם; על כן יכלו לדבר ע"ד האמונה הזאת גם עם שכניהם ויודיעו דרכיה להערבים אשר היו עוד דבוקים בעבודת האלילים. גם נהגו היהודים להערבים את חשבון המולדות ועבור השנים, אשר עד כה לא ידעו ממנו הערבים המונים שנותיהם לחדשי הירח, שתים עשרה שתים עשרה לשנה, עד כי היתה להם ראשית השנה לפעמים בקיץ ולפעמים בחרף, והדבר הזה הביא סכסוך גדול בעניני חגיהם, על כן מצאו היהודים אזן קשבת אצל הערבים, אשר החלו גם הם לעבר

שנים כהיהודים. גם בדבר תולדותיהם היו הערבים נבוכים, ורק זאת היה להם כדבר אמת שאין להסתפק בה, כי אבותיהם הראשונים אשר מהם נפלגו כל בני ערב היו יקטן וישמעאל, הקרובים לאבות היהודים.

כל הדברים האלה הועילו הרבה לאחד את היהודים עם הערבים ולעורר אהבת אחים ביניהם, ולא יפלא אפוא, כי החלו הערבים להתבונן גם אל אמונת ישראל ולכבדה בלבם, ואחרי אשר הערבים מלים את בשרם מימי עולם, לכן לא כבד מהם הדבר להסתפח אל דת העברים, ויהיו רבים מראשי משפחות הערבים מתיהדים וכל יתר בני משפחתם עושים כמעשיהם. כן הסתפחו אל אמונת היהודים משפחות רבות ונכבדות אשר הצטיינו, כן ביחוסם, וכן בגבורתם על שדה קטל, ותלך היהדות הלוך וגדול בין הערבים, עד כי מלך אדיר ועמו קבלו עליהם אמונת היהודים לעיני השמש והוא אחד ממלכי תימן (יעמען). מלכי תימן אשר לפעמים לא רחוקות מלכו על כל ארץ ערב, נודעו בשם טובא והם יוצאי ירך חימיאר. אחד ממלכי טובא אלה, הצעיר במשפחתו אבו-קריבא-אססד-טובן, הצטיין בחכמתו, בדעתו הרחבה, בכשרונותיו ובגבורתו על פני כל אחיו, ומלחמות רבות היו לו עם אויביו מסביב. בשנת חמש מאות לספה"נ יצא אבו-קריבא למלחמה על פרס, אשר היתה אז במצב שפל מאד תחת שלטון כָּבַר מלכה, ועל ביצנץ אשר חפץ לקחת ממנה את ערי ערב אשר ספחו אליה צבאותיה בחרב ובחנית. ויהי כאשר עבר דרך עיר יטרב בירת ערב הצפונית, ויעזוב שם את בנו לעצור בעם ולמשול בם. אולם כמעט הרחיק אבו-קריבא לעבור מן העיר, והנה באה אליו השמועה כי התקשרו יושבי העיר על בנו וימיתוהו בחרב. אבו-קריבא מהר לשוב אל העיר לקחת נקם מיושביה; אולם הסתיר בערמה את קצפו הגדול וישלח לקרוא את ראשי העיר וזקניה לבא אליו לכרות אתו ברית. כמעט באו האנשים אל מחנה אבו-קריבא, — צוה לתפשם ולהסיר ראשם מעליהם, מלבד אחד מהם ושמו אוחיחה, איש מלא רוח גבורה ורוח משוררים, אשר נמלט מחרב אבו-קריבא ויבא אל אל העיר, ויספר את כל המוצאות את זקניה וימריץ את יושבי העיר להתקומם מול אבו-קריבא ככל אשר תוכל לאל ידם, ובראות אבו-קריבא, כי לא על נקלה ילכוד את העיר, שם עליה מצור ויסובבה בפרשיו מבלי תת ליושבי העיר לצאת ולבא, וגם צוה לצבאותיו לכרות את כל עצי התמרים אשר צמחו בקרבת העיר, למען לא יהיו למחיה ליושבי יטרב. אפס גם יושבי העיר, כן היהודים בני משפחות כורייזא ונדיר, וכן הערבים, הראו לחיל אבו-קריבא את ידם הקשה, עד כי עיף החיל הזה מרוב עמלו ותקץ נפשו למות; מלבד זה חלה גם אבו-קריבא בעצמו בעת ההיא, ובכל הכבר ההוא לא מצאו צבאותיו מקור מים חיים להשיב נפש אדונם העיפה. לרגלי כל המקרים האלה מהר אבו-קריבא לקרא לשלום ליושבי המקום. שנים ממלומדי העברים בַּעַב וַעַסַד, החליטו ממנו ויבאו אל מחנה אבו-קריבא וידברו על לבו לסלוח ליושבי יטרב את פשעם ולעזוב את העיר. הגדות הערבים מספרות דברים אשר אין להם שחר ארות המשא ומתן אשר היה בין אבו-קריבא ובין שני היהודים האלה; אולם שרש דבר אמת נמצא בזה, כי דברו היהודים את אבו-קריבא ע"ד ערך אמונתם ותורתם, ודבריהם פעלו פעולה עזה מאד על לב המלך, עד אשר מהר לקבל עליו את אמונת היהודים וגם צוה לחילו לעשות כמוהו. ע"פ מצות המלך הלכו שני היהודים אתו לארץ תימן, למען הביא את כל העם תחת כנפי דת ישראל; אפס לא על נקלה עלתה זאת בידם, כי לא ביום אחד יהפוך עם כלו את לבו לתעב את אמונת אבותיו וכל מנהגיה אשר קדוש אמר להם מדור דור. ההגדה מספרת, כי יושבי עיר הבירה סאנאא סגרו שערי העיר בפני המלך ויאמרו להרים יד במלך עקב אשר בגד באמונת אבותיו; ורק אות משמים נתן בלבם להאמין כי האמונה החדשה אשר אחז בה המלך, באמת יסודה. כי בקרב עיר הבירה נמצאה מערה גדולה, אשר לפי דברי ההגדה השתמשו

בה הערבים לפתור להם את דברי הריב ואת השאלות אשר הסתהרה בינת אנשים לבא עד תכליתן; כי בבא בעלי הריב אל המערה, יצאה אש ממנה ותאכל את הרשע, ובהצדיק בריבו לא נגעה לרעה. גם הפעם נסו בני העיר לדעת הוקומו דברי המלך אשר אמר כי נעלה היא הדת החדשה על אמונתם הישנה, וישלחו את כהני האלילים ואת מורה הדת החדשה אל המערה; אולם כמעט קרבו כהני האלילים אל המערה ותצא להבה גדולה מן המערה ותלהט אותם עד לבלי השאיר להם שריד. כראות בני המקום את הפלא הזה מהרו כלם לקבל עליהם דת משה, ושני מדריכיהם בעב ועסד הרסו ברשיון המלך את היכל האליל רַעְיָם בעיר סאנאא.

מובן הדבר, כי חוקרי תולדות העמים אין למדים מהגדות כאלו. באמת לא כל עם ההימיארים קבלו אליהם תורת היהודים, כי חצי העם נטה עוד אחרי האלילים ויעבדום בהיכליהם ובבתי תפלותיהם, וגם החצי אשר נטה אחרי דת ישראל לא העמיק לבא עד חקר תכונת האמונה הזאת. בין המתיהדים היה גם ראש השבט הקינדיתים, חריט-אבן-עמרו והוא קרוב למלך תימן. אבו-קריבא הרים את חריט-אבן-עמרו למעלת נציבו בארץ המתדיתים אשר על הים השחור וגם למושל על ערי יטרב ומעקא; רבים מבני שבט הקינדיתים עשו כמעשה מושלם ויסתפחו על אמונת ישראל.

השמועה ע"ד ממלכת היהודים בארץ ערב עשתה לה כנפים ותתפשט בכל הארץ אשר סוחרי ערב באים שם לרגלי מרכולתם ומערבם, והגיע גם עד היהודים היושבים אז בארץ ספרד תחת שלטון הגאטהים המזרחים, אשר האמינו כי מלך היהודים בארץ המבורכה ההיא הוא מיוצאי ירך דוד בן ישי, מן הגולים אשר עזבו את ארץ מולדתם עוד לפני החריבו מלכי אשור ובבל את ארצם ושרפם את היכל ה' בירושלים.

שאירית ישראל בפרס.

כמעט שקטו בני ישראל מרדיפות המלך פירוז ואכזריותו הנוראה (כ' ד') והנה עברה עוד הפעם עליהם רוח זלעפות ותפוצץ ותהרום משרש את סדרי חייהם אשר עמלו בה בוניהם במשך שלש מאות שנה. האיש אשר מלך תחת פירוז היה בָּבַד קצר הלב. אם גם בכלל לא חסרו להמלך הצעיר איזה מדות טובות, אך המקנא בקלות דעתו נתן אזן קשבת לקול מקנאים אשר שמו קטורה באפו לרדוף אנשים באף על דבר אמונתם. וזה הדבר: בימי המלך הזה קם איש אחד אשר אמר לתקן את אמונת המָגים ולעשותה לאמונה שלטת בארץ. מַצְדַק — שם מתקן אמונת המגים — חשב בלבבו כי כבר מצא את הדרך הנכונה להביא עת רצון אשר בה תגבר יד האור על החשך, יד אורמוצד על אחרימון. אהבת הכסף וחמדת נשים נכריות היו בעיניו למקור כל רעת בני האדם, ואת הרעה הזאת חפץ לעקר משרש, ע"י החק, כי יהיה כוס אחד לכל בני החברה וגם הנשים לא תהיינה מיוחדות לבעליהן, כי אם כאחוזת כל בני החבורה כלם, גם התיר את הרצועה בענין הנשואין בכלל ויתיר גם נשואין בין קרובי קרבת משפחה. השוואת כל בני החברה היתה לפי דעתו היסוד היותר נכון אשר עליו יבנה היכל תורת זאראסתר. ויען כי מצדק בעצמו הצניע לכת כל ימי חייו וישליך אחרי גוו את כל תענוגות העולם, לכן מצאה ידו לאסוף בזמן קצר אל תחת דגלו המון אנשים רבים שומעי לקחו, אשר שמחו כמוצא שלל רב על החופשה הנתונה להם מכל חקי המוסר ועבותות סדרי החברה ומנהגיה. ויען כי האנשים האלה חשבו את עצמם לבני אמונת זענד (אמונת החיים והאור) לכן לקחו להם את השם זענדיקים.

גם המלך כבד בעצמו האמין בתורת מצדק ויעזור לו להוציא את מחשבתו לפעולת אדם. ויצא דבר שלטון מלפני המלך כי כל בני ממלכת פרס יקבלו עליהם עול תורת מצדק וישמרו את מצותיה. האספסוף והעם היושב בשפל לא התמהמו להיות לוענדיקיים גמורים וישללו ויבוזו בכל אשר יוכלו ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו. אז היתה בארץ פרס מבוכת המחשבות ומהומת הדעות אשר לא היו כמוהן בכל הארצות בין כל הגוים מדור דור, ולא יכלו להבדיל בין אמת ושקר, ולא יכלו לבחור במוב ולמאום ברע. גדולי פרס הורידו את המלך הקאמוניסט מכסאו וישימוהו בבור, אך בעזרת ההונים לקח עוד הפעם את שבט המושל בידו, ואז לא היה עוד דבר אשר יפריע את הפראים ממעשיהם הנוראים. התועבות רבו, עד כי ילדים רבים אשר נולדו בימי מלוכת כבד לא ידעו את אביהם ואת אמם לא הכירו, ולא היה איש אשר לא חרד לרגעים על עמלו ועשרו לבל יקחו אותם ממנו בחזקה. תורת כים אחד של מצדק לא מצאה חן בעיני העמים אשר ישבו תחת ממשלת פרס. המושל מאנדיר מכירא אצל פומבדיתא אשר היה למס לפרס, מצא לטוב לנוע אל ארץ אחרת מלקבל עליו עול תורת מצדק, והמלך כבד המליך שיך ערבי אחד תחתיו. מובן הדבר כי גם היהודים והנוצרים לא מצאו להם מפלט מרוח הקאמוניזמום אשר עבר על עם פרס; ובעוד אשר עושק וגזל בראש כל חוצות אשר עשו להם הוענדיקיים לחק נגעו לרעה רק בעשירים ובעלי הון, הראתה התרת הרצועה בדבר הנשואין את פעולתה לרעה על כל יושבי ארץ פרס. הצניעות וטהרת הנשואין אשר בהן ישראל יתפאר מעולם, הכו שרש בלבבם עוד יותר מאשר עד הנה בעזרת התורה שבע"פ. המה לא יכלו נשוא את הסכנה המרחפת על ראשיהם לראות בכל עת ובכל שעה את נשותיהם בזרועות אחרים וקדושת חיי משפחה אשר נצרו כבבת עונם מחוללת לעיניהם. הדבר הזה הוא שעורר אותם כפי הנראה לקום כאיש אחד נגד הוענדיקיים הפראים וללחום עמהם מלחמת הצניעות וטהרת חיי משפחה. מגמת פני המרד הזה היה בלי ספק לפעול נגד הקאמוניזמום אשר לא יכלו נשוא. בראש המרד עמד הנשיא מר זוטרא השני הצעיר לימים, אדם גדול ובעל בעמיו אשר המסורה עטרה בספורים מפליאים את הולדתו ואת כל המעשים אשר עשה כל ימי חייו.

אבי מר זוטרא היה רב הונא אשר עלה על כסא הנשיאות אחרי מות העריץ פירוז (488 — 508). מר זוטרא השני נשאר בלא אב בהיותו עוד נער קטן. וזה אשר הספר לנו המסורה על דבר הולדו. הנשיא רב הונא אשר עדה גאון וגובה קצף על חותנו מר חנינא וייסרהו מוסר אכזרי אף כי רב חנינא נמנה בין החכמים הנודעים אז להלה. הוא אלצהו לעמוד לילה תמים תחת כפת השמים מחוץ לשערי העיר, ועל יושבי העיר צוה להביא אותו אל תחת צל קורתם. חרפה שברה לב רב חנינא ועיניו זלגו דמעות על הבוז אשר שפך עליו הנשיא, ולרגלי הדבר הזה מתו לפי דברי הספור כל בני בית הנשיא במיתה חטופה בעון אביהם. ויהי בעת ההיא ורב חנינא חלם חלום כי עומד הוא ביער והגרון בידו וכבר גדע לארץ את כל הארזים אשר היו שם ועוד ידו נטויה להכרית את הענף הרך האחרון אשר נשאר כבודד בערבה. אך ברגע הזה הופיע לנגד עיניו דוד מלך ישראל, אשר הנשיאים התחשבו על יוצאי חלציו, ויגער בו ולא נתנו לכלות כל חמתו ביער. וייקץ רב חנינא משנתו וירא כי לא נשאר אף אחד מכל בית הנשיאים בחיים וכי כל התקות משפחתו לעתיד היא בתו אשת הנשיא רב הונא.

בכליון עינים חכה מר חנינא אל העת אשר תכרע בתו ללדת, ובכל העת הזאת נצרה כבבת עינו, לא נתן שנת לעיניו ולעפעפיו תנומה, ויסבול חם ושרב גשם וקר ולא מש מפתח ביתה אף רגע, עד אשר ילדה לשמחת לבבו נער בריא וטוב, את מר זוטרא השני. את הנער הזה, הגזע האחרון למשפחת בית הנשיאים, לקח מר חנינא אליו ויחנכהו וילמדהו וימשכהו חסד ואהבה, וכמוצא שלל רב שמח על בינתו וכשרונותיו המובים. בן חמש עשרה

שנה כבר היה נכון מר זוטרא ע"פ ידיעותיו הרבות ובינתו הרחבה, לקחת את משרת אבותיו על שכמו ולהקרא בשם נשיא. כל עת היות מר זוטרא נער קטן ישב בעל אחותו רב פחדא על כסא הנשיאות במקומו, וכאשר מלאו למר זוטרא חמש עשרה שנה, העת אשר יוכל להתעלות אל מעלת אבותיו לא הרפה רב פחדא משבט המושל אשר בידו עד אשר הלך רב חנינא אביו הזקן של מר זוטרא אל המלך (כפד כפי הנראה) ועל ידי מתנות וכסף, בלי ספק, הצמיח חפצו בידו להטות את לבב המלך אליו כי יוריד את רב פחדא מכסאו ויושיב את מר זוטרא תחתיו (511). הנשיא הצעיר הזה לקח את כלי מלחמתו בידו, ויצא להגן על אחיו צאן מרעיתו. סבת המרד היתה לפי המסורה רציחת נפש ראש הישיבה מר יצחק ביד בני בליעל; ויען כי מר חנינא בעצמו, סגן האמונה לקח חלק במרד גם הוא, אות היא כי רק קנאת האמונה עוררה את רוח המרד. ארבע מאות איש היתה מחנה מר זוטרא אשר בה הנים את השודדים והפראים בעלי צבא מצדק עד מחוץ לגבול היהודים אשר בבבל, ולא נתנם לגעת לרעה בכל אשר יאמר העם הזה קדוש. וכל מעשי גבורותיו ונצחונותיו הרבות אשר עשה לפי דברי המסורה אחרי כן, נפלאו וגדלו מאד, עד כי גם החיל הגדול אשר שלח המלך להשקיט את איש המרד לא יכול לעשות מאומה נגדו. וגם הצליח ביד מר זוטרא לשבור את עול מלך בבל ולהיות חפשי ולשים מס על גרי הארץ אשר לא על בני ישראל יתחשבו. המסורה תספר כי סבת הנצחון הגדול הזה היה עמוד האש אשר ירד מן השמים ויסע לפני מחנה הנשיא הגבור. העיר מחוזא בקרבת קתוסיפינא היתה לעיר הבירה של ממלכת היהודים הקטנה ומקום משכן הנשיאים. הנצחון הגדול הזה אשר נצח המרד לא יפלא בעינינו, אם נזכור כי חמש מאות שנה לפני זה הצליח ביד שני נערים עניים מבני ישראל, חזינאי וחנילאי, ליסר עדה חפשית ולהכביד את אכפם על מלך פרס, עד אשר נתן להם את חפצם ויוציא את העדה מרשותו לרשות עצמה (כ' ג').

כשבע שנים היתה לבני ישראל הרוחה עד אשר גברה יד חיל פרס הרבים והעצומים על מחנה ישראל הקטנה והנשיא בעצמו הלך שבי לפני אויב. המסורה תאמר כי אחרי אשר למדו אנשי חיל היהודים את ידיהם לקרב, גבה לבם לאמר כי עצם ידם וגבורתם עשו להם את כל הנצחון הזה וישכחו את אמונתם ויטו מן הדרך הישרה, ולכן סר מעל מחניהם עמוד האש — אות הנצחון והגבורה — והדבר הזה הסב להם את מפלתם. את הנשיא מר זוטרא ואת אביו הזקן ושבע ימים הרגו לפי חרב ואת בשרם תלו על העץ אצל גשר מחוזא. (520). את כל העיר הזאת שללו ויבוזו ואת יושביה לקחו בשבי. יש מקום לחשוב כי בזה לא כלו עוד הרדיפות והצרות אשר עברו אז על בני ישראל. בני בית הנשיא אשר נמלטו על נפשם מחמת אויב הביאו אתם את בן הנשיא — אשר נולד אחרי מות אביו ויקרא בשמו מר זוטרא — אל ארץ יהודה, אשר שם נודע להתהלה בהיותו לאיש. וכן הוסרה העטרה מעל ראש הנשיאים בארץ בבל על איזה זמן, הישיבות סוגרו על מסגר כי מוריהן בקשו להם מפלט מחמת המציק. רבי אחינאי ורבי גיזא, אנשים מכובדים ונשואי פנים, נסו מנוסת חרב; זה האחרון העתיק את משכנו אל חוף הנהר זב ופליטים אחרים שמו את פניהם ארצה פלשת וערב. הנקמה אשר לקח כבר מיד היהודים על דבר המרד אשר הציתה הוא בעצמו באש קנאתו לתורת מצדק, היתה כשוד משדי על עם ישראל אשר בסורא ופומבדיתא ותקצוץ את פתיל חיתם, ותעש מקור מים חיים למעין אכזב, ותביא להם רעה רבה אשר לא במהרה יכלו להמיש את צוארם ממנה. אך לפי הנראה לא על עם היהודים אשר בכל ארץ פרס יצא הקצף, כי בחיל המלך כבר אשר לחם אז עם ביליסיר שר צבא יון עבדו גם יהודים, ושר צבא פרס משך אותם חסד, ואך למענם השלים על ימים אחדים עם שר צבא יון למען יוכל לשלחם אל ביתם ואל משפחתם לחוג חג הפסח.

מַשָּׂא גֵּיא חִזָּיוֹן

סֵפֶר חֲזוֹן הַסִּבְּלוֹת

למשוררי היהודים ההֶלֶנים.

מָעתק לשׂפת עבר

מאת

יהושע בן מנחם שטיינבערג,

משגיח על האינסטיטוט למורי ישראל בווילנא.

M.T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

A MAGYAR KÖNYVTÁRA

פתח דבר.

ארץ מצרים אשר התגורר בה עם ישראל מימי נעוריו היתה מראש מקדם, לפי הכונתה ומצבה בגבולות העמים, לארץ מפלט וחסות ליושבי כנען ויותר עוד ליושבי מלכות יהודה וערי הנגב. ראשי אבות עם בני עבר כבר החישו מפלט למו לארץ מצרים רבת מים ויאורים רחבי ידים מדי בא רעב בגבולות ארץ כנען העיפה מבלי מים. אשור כי בא בארץ יהודה, או עם בבל כי דרך בגבולה ויישימו בני יהודה פניהם לרדת אל תחת החסות בצל מצרים (מלכים ב' י"ח, כ"א; ישעיה ל' ב'-ז'; הושע י"א, ה', ו"א). ארצה מצרים נמלטו גם היהודים אשר השאיר נבוזראדן שר צבא נבוכדנאצר מלך בבל בארץ יהודה ויקחו אתם גם את ירמיהו הנביא ואת ברוך בן נריה סופרו (ירמיה מ"ג ו'-ז') לבלתי יאבד חזון מעמם בארץ נכריה. אחרי מות המלך אלכסנדר המוקדוני היתה ארץ יהודה לבאר עשק ולמי מריבה בין ממשלת ארם ומלכות מצרים, וכאשר הכריע פְּטָלֶמַי לַגּוּם מושל מצרים את אלכסנדר לַאֲמָן נציב ארץ ארם, הגלה את אלפי בני ישראל מצרימה, וגם אחרי מלחמתו על עזה (312 לפני מה"נ) בא על ירושלים וילכדה וַיַּגל כמאת אלף איש מבני יהודה ארצה מצרים, ומבחיריהם הציב לו נציבים על ערי המבצר.

בימי משול במצרים נסיכי היונים המוקדונים רב מאד מספר בני יהודה בארץ הזאת, ויותר עוד בעיר הגדולה אלכסנדריה, ששם עלה מספר היהודים על מספר המצריים והיונים גם יחד, והיונים מושלי הארץ משכו חסדם להם לבבר אותם על המצריים תושבי הארץ, ויהי משפט היהודים הגָרים האלה כמשפט בני היונים לכל ענין בחקות החיים. והיהודים אשר שאפו רוח חפש בצל היונים ויתרפאו מן המכות אשר הִכּוּ בארצם מתגרת ידי מושלים עריצים, התקרבו עד מאד אל בני היונים אנשי שלומם ותהי שפת יונית נכונה על שפתם ורוחה שעשועי נפשם. היונים, צאצאי יפת אביהם הראשון, כבר היו למופת בין גויי הארץ ביתרון חכמה והשכל, בכשרון דעת ותבונה, בחרשת משכיות החמדה וכל מלאכת מחשבת ובחכמת סופריהם אשר היו לשם ולתהלה בקרב הארץ, בעמק מחשבותם, בחן שפתם ובשוריהם הנשגבים עד להפליא. בימי ממשלת התלמיים על מצרים היתה העיר אלכסנדריה שרתי במדינות וכלילת יופי, כן בסחר ידה וכנעניה וכן בדברי הגיון ומדע והשכל. ברוב לכספם יסדו בה התלמיים את האוצר הראשון והגדול בתבל לספרי כל חכמי העמים וסופריהם, אוצר אשר הכיל בקרבו שבע מאות אלף מגלות ספר, וכל חרשת מעשי ידי חכמי לב בתבל עד אין מספר.

לפי רוח העם הזה ולפי רוח העת ההיא אשר נדבר בה לא יפלא אפוא כי היונים אשר משלו אז במצרים הכירו לטובה את הגרים החדשים מארץ יהודה אשר נספחו עליהם לשבת אתם יחד, את היהודים צאצאי שם עם קדומים שכבר נודע למשגב בגאון מחוקקיו וחכמיו יודעי העתים ונביאיו חוזי מחזה שדי, ומשורריו המנצחים בנגינותיהם בקדש לחי העולם, לאל אחד ואין בלתו המסתתר בחביון עוז וזרוע קדשו בכל מושלת. ספרת עם חכם ונבון זה העירה עליה את רוח מושל מצרים פְּטָלֶמָאוס פִילַדֶלְפּוֹס (אשר מלך משנת 284 עד שנת 246 לפני מה"נ). המושל הזה אשר תורות העמים וספרתם היו שעשועיו

זמם גם הקים מחשבתו להוסיף על אוצר כפריו הגדול אשר באלכסנדריה גם את תורת עם ישראל וספרי נביאיו וחכמיו מעתקים ללשון יונית על ידי זקני יהודה מביני מדע אשר נשלחו לו כחפצו מאת אלעזר הכהן הגדול. הנה כי כן נוצר תרגום היוני לספרי הקדש לעם ישראל, הנקרא סֶפטוּאַגִנְטָה או העתקת השבעים, ויהי לְרַהוּק המאַחז את רוח היונים בני יפת עם רוח היהודים בני שם יחד; רוח שני הגוים הגדולים מימי עולם, אשר היו לראש פנה ולאבני מוסדות להיכל החכמה והמדע לכל בני האדם עלי ארץ.

שני הלאומים האלה, מהיותם שונים איש מרעהו במראי רוחם וחזון לבם, מלאו איש את חסרון רעהו, ויחדו היו תמים ברוח המדע והתבונה אשר נוסדה בהם מימי עולם ושנים קדמוניות. היונים הקדישו את היקום הערוך בכל לפניהם מלא הדר וכליל יופי, והיהודים העריצו את תולדות היקום הנפלא הזה זמוצאו, ויכרעו ברך לפני בוראו יוצרו ומכינו. היונים התפעלו משנוי כחות הטבע וחליפות מראיה, והיהודים נפשם השתוחחה לפני הרוח האחד אשר צַוָּם וגם קבצם ליסוד ולבנות ולכלול את יפי היקום כלו. ליונים היה היקום הזה בנין שלם נצב לעד כלול בהדרו בחליפות כחותיו ותמונותיו השונות, וליהודים היה בנין הולך ומשתלם ומתחדש לרוח הכמת יוצרו הנפלא אשר אין חקר לתבונתו.

התנגש שני לאומים כאלה ורוח ספרתם ממראי לב שונים תחת החסות בצל המושלים המוקדונים בשובה והשקט ובברית שלום, הצמית צמח דעת והשכל חדש מלא מסך חזיונות שונים בספרת כל אחד משני הגוים האלה. היונים הטו מטבעם אזן קשבת לכל ענין מדע והשכל ולכל דברי חזון אשר רוח חכמה ותבונה נוסדה בו, והמשכילים בהם אשר האירו פני תבל בחקרי ההכמה והמדע, לא יכלו לעצום עיניהם מראות ומהתבונן בעניני החכמה והמוסר המתנוססים כאבני נזר במוסדות ספרת היהודים גוי מעולם. לפי חקרי חכמי העמים כבר הניח הפילוסוף אֲנַקְסָגֹרַת (500 שנה לפני מה"נ) את ספר תולדות השמים והארץ וכל צבאם הערוך בראש תורת עם ישראל לראש פנה למחקריו בענין תולדות היקום. ויסַפֵּר מאריסטוטלים, שמש ומאור לחכמת בני האדם מדור דור, כי התפלא אל בינת אחד היהודים מדלת העם בגלל דעתו את דברי תורת ישראל. ולא לבד היהודי אריסטובלום מחכמי מצרים (181 עד 145 לפני מה"נ), כי גם חכמי היונים אשר קדמוהו העידו כי כל חכמת היונים כבר הורוה חכמי ישראל מאז מקדם, ושגם הורת הפילוסוף פִּתַגֹרַס ינקה מזיו כבוד תורת עם יעקב; ויש מחכמי היונים אשר יהללו בספריהם את מדות המוסר ומשפטי הצדק לבני ישראל וישבחו מנהגיהם וחקותם*).

והיהודים גם הם לא נשארו כצופים באפס יד למראה המסות והאותות למחקרי השכל ודעת אשר סבבום בקרב עם היונים, אשר לכל הכלית הוא חוקר ופרי חכמה ותבונה יפרח כגפן בבתי הספר הערוכים לו במשטר וסדרים ופתוחים לרוחה לכל שוחר מדע והשכל. עם ישראל אשר מקדם קדמתו כרו לו מוריו ונביאיו אזנים לשמוע אמרי בינה ומשפטי מוסר והשכל, קל מהרה נפקחו עיניו לראות בהלך נפש בהדר גאון ספרת ההלנים המתקרבים אליהם באהבה ושלום, ולבו פחד ורחב להקשיב הגות לבם ומחקרי רוחם, המרומם כל ענין גשמי למראה אלהים אדירים, וישבע נעימות בחזון רוח החכם פִּלַּיָה השם את כל צבאות היקום ועניניו כמל רוחות בָּגשמים נופלים וגרועים בערכם יְחָזוּת המחשבה יולדתם, ובחקרי לב אריסטוטלום תלמידו אשר שגב ממנו למצוא את עקר היות

---

*) עי' געשיכטע דער יידישען ליטעראטור פֿאן גוסטאף קארפעלעס צד 245.

המחשבה ועצמותה רק במציאותה והגשמתה. המחזה החדש הזה אשר נגלה על לשון ים מצרים לעיני גולי יהודה וחכמיהם היה נורא עלילה על לב סופריהם, ורוח מלא מאלה נפח בעצמות היבשות, אשר נדחו מעל אדמתם מתגרת יד האויב, ותשובנה ותחיינה חיים חדשים ונעימים בקרב עם ההלנים. קל מהרה למדו גולי יהודה לדבר צחות בשפת יונית ולהבין אמרי בינה הכתובים בספרתה, וגם נפתה לבם להתענגי בני יון, וצעצועיהם שעשעו את נפשם.

החזון הזה חדש גם את ספרת בני יהודה, לפתוח דלתיה גם למחקרי תעלומות חכמה, ורוח שירתם פרשה כנפיה ותרקיע לשחקים עד זבול הדמיון אשר למשוררי ההלנים; אולם נשארה נאמנה את אל מסתתר היחיד בורא הכל ומושל בכל, אשר תחתיו שחחו כל כחות היקום יציר כפיו, וכל אלפי האלילים יציר חזון לב העמים כלם נדפים כמו הבל. רוח המחקר אשר לחכמי היונים עברה על היהודים לבקש להם פתרונים למליצות חידות אשר בספרי הקדש, ומהיות דברי אלהי ישראל מתנגדים תכלית נגוד לחזון העמים סביבותם ותורת אלהיהם וכהניהם, סלל להם רוח המחקר מסלה חדשה להרחיק מבינת אדם את ההגשמות הבאות בספרי הקדש באלהים ועלילותיו ולשים חזות הכל רק דברי משל ומליצה. הרוח הזה חלף ועבר ביהודה גם בהעתקת השבעים ויגע בארבע פנות ספרת ישראל בני הדור ההוא. הרוח הזה, רוח היונים צאצאי יפת, נסוכה על כל ספרת העברים בני שם, אשר נוצרה בעתים האלה, וקורא הדורות מראש הקים במצרים על היונים את ברכת אביהם: „יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת וְיִשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי־שֵׁם“ (בראשית ט' כ"ז), וכמאמר חכמי התלמוד על ענין העתקת השבעים: „דבריו של יפת יהיו באהלי שם; יפיותו של יפת יהא באהלי שם“ (מגלה ט' ע"ב).

משוררי ישראל בני הדור ההוא אשר ערכו שירותם בשפת ההלנים, גם הם העטו על זמירותיהם הדר השירה היונית, וברוחה הנשגב יעלו אבר כנשרים; ורק בזה נפלו ממשוררי היונים, כי יזמרו אך שם ה' עליון, ואדון הצבאות יעריצו, האחד ואין בלתו. כפעם בפעם החלו משוררי יהודה, בהשתפך חזון רוחם הקשה על האויב אשר הרע בקדש, להרעיש ברוח הזה גם את היכלי האלילים אשר לעמים עובדי פסל, להוריד משמים ארצה את גאון אלהיהם ולתתם רק זכרון גבורים אשר מעולם אנשי השם. רוח השיר הזה יתחולל גם בספרי חזון הסבלות מילדי העברים אשר יולדו להם בארץ מצרים תחת החסות בצל התלמיים מושליה. וזה פָּרָשַׁת דבר החזון:

מראשית היות האדם עלי ארץ התעורר החפץ בבני איש לגלות מסתרי הימים הבאים ולהרים המסך המכסה את מצפוני העתידות, ומימי עולם ושנים קדמוניות התהלכה מגוי אל גוי האמונה כי רוח אלהים תנוח כפעם בפעם על הנשים, וכאשר החל הרוח לפעמן, תחזינה חזיונות האותיות ונפשן תדרוך עז להנבא ולהגיד עתידות בטרם תבואינה. ויותר עוד השתרשה האמונה בבני יון ורומה כי רוח אלהיהם ינובב בתולות, ומפי עלמות הסבינו לשמוע דברי תְּמֵיהן ואוריהן. הנה כי כן היתה הנערה פְּתִיָּה נביאת אַפֶּלֶן, אלהי השמש בעיר דֶּלְפִי. הנשים הנביאות האלה אשר כהנו את אליל השמש נקראו בלשון יון סִבִּלוֹת (Sibyllen) שענינו „עומדות בסוד ה“ (על דרך האמור בספר ירמיהו הנביא כ"ג, י"ח וכ"ב); ומספרן עשר בספרי הזכרונות לדברי ימי קדם.

מפי דְּיָנִיס הַהֲלִיקַרְנַסִּי, המזכיר היוני אשר חי בסוף המאה האחרונה לפני מה"נ, באה עדינו האגדה בדבר חזיונות הסבליות לאמר: מארץ נבריה באה אשה אחת אל המלך השביעי והוא המלך האחרון למלכי רומה הקדמונה טַרְקִוִינוּס סֶפֶרְבּוּס (534 עד 150 לפני מה"נ) ותבקשהו לקנות מידה תשעה ספרי חזון הסבלות במחיר שלש מאות שקלי

זהב, המלך לא אבה לתת לה מחיר רב כזה, ותפן ממנו האשה ותשרוף שלשה מן הספרים באש. אחרי־כן באה האשה שנית אל המלך ותדרוש ממנו לקנות מידה את ששת הספרים הנשארים מבלי גרוע מן המחיר מאומה. וימאן טרקוינוס גם הפעם לקחת אותם מידה, ותלך האשה ותשרוף עוד שלשה ספרים באש. המלך נבהל עד מאד ממעשה האשה ההיא ויקן מידה את שלשת הספרים הנשארים במחיר הראשון אשר דרשה, ויתן אותם אל יד חכמיו מביני מדע לחקור ולבחון ענינם, וימצאו החכמים כי נבבדות ונצורות מדבר בם בחזון הנבואות העתידות למלכות רומה ועמה. אז הכיר המלך את הספרים האלה לספרי קדש ויצו להצפינם במצודת הַקַּפִּיטָל, ושני אנשים העמיד עליהם נצבים לשמרם. לא ארכו הימים ויצא שם הספרים האלה להלה ולתפארת בקרב הארץ, אז הציב עליהם המלך עשרה אנשים שומרים, ואחרי כן הוסיף עליהם עוד חמשה, וירם את הפקידים האלה לתור כהנים שומרי משמרת הקדש. מטעם המלך וגדוליו שאול שאלו בספרים האלה רק בדברים נכבדים הנוגעים לעניני המלוכה ולגורל כל עם בני רומה; ולבד על פי הכהנים שרי הקדש דרשו מדברי הספרים הזון עצה ותושיה. ויהי בשנת 84 לפני מה"נ באבל אש את מצודת הַקַּפִּיטָל נשרפו בה גם הספרים האלה. ברב עמל ותלאה נחפשו שרידי דברי החזיונות האלה מידי נאמני ארץ יושבי הערים הקרובות והרחוקות בפקודת הַמֶּנֶט לעם רומה, ואחרי אשר שמו עליהם עין משפט ובקרת לצרפם ולהסיר מתוכם כל אותות בדים ונאומים מזוייפים, השאירו מהם כאלף אמרות טהורות למשמרת בהיכל הקפיטל החדש. כפעם בפעם בְּעֵת המנט אחרי חזיונות הסבליות אשר נמצאו בידי אנשי הארץ לבערם באש, לבלתי משול בהם כל יד איש זר. כאלפים חזיונות כאלה שרף גם המלך אויגוסטוס, הראשון למלכי רומה החדשה בסוף המאה האחרונה לפני מה"נ, באש, ושרידיהם זקק ויבחן ויצרף למדי, ואחרי הסירו מהם את כל בדיליהם נתן את החזיונות אשר נמצאו נאמנים אל שני ארונות זהב, ויצפינם אל תוך הדום רגלי אַפֶּלֶן בהיכלו על הר פַּלַטִי. ימים רבים היו דברי החזיונו האלה לבני רומה כאורים ותמים ועל פיהם נחרץ כל מוצא דבר נכבד בקורות העתים במדינה. מדברי החזיונות האלה הנקובים בשם סִבִּלְיוֹת הגיעו עדינו רק שנים עשר שלמים ושני גזרים. החזון העתיק והקדמון מכלם הוא אשר נמצא באיטליא בעיר קוּמָא ולפי עדות סופרי דברי הימים הוא מן המגלות אשר הובאו למלך טרקוינוס. החזיונות האלה כתובים כלם בשפת יונית במשקל שיר הֶקסַמֶטר נשגב ומלא הוד, ותכן ענינם דברי חזון על עתידות העמים הקרובים והרחוקים, ותוכחות מוסר לנלוזים מדרך צדקה ולעוזבים ארחות ישר ומטים עקלקלות אל דרך עקש ופתלתל, להשתחוות לאלילים אלמים מעשי ידי אדם מעץ ואבן מכסף וזהב, תחת כבוד שם אל אחד אדון כל הנברא, אשר אין חקר לגדולתו. וכפי הנראה היו שנים עשר החזיונות האלה ושני הגזרים לפלטה ולא הלו גם ידים לבערם ולאבדם, רק בגלל רוח האמונה באל אחד המרחפת על כלם, ובגלל תוכחות החמה השפוכות בהם על המתהוללים באימים ומהללים לאלילים אלמים, וכל קוראי שרידי החזיונות האלה יכירו בם דברי ריבות כתובים בחזון בידי סופרים נאמנים לאל אחד אל מסתתר, נגד העמים עובדי האלילים אשר השחיתו דרכם בתועבות ושקוצים ובגלוליהם בחרה נפשם. סוף דבר בחזיונות הסבליות האלה נראה ספר חזון מלחמת האמונה באל אחד עם האמונה באלהים רבים אדירים המערצת כל אחד מכחות הטבע לאֵל מעוזים, והיא המלחמה אשר חוללה והמליטה גם את הדת הנוצרית. החזון השלישי הנודע בשם הָעַרִיטְרֵעִי יקראהו הסופר פלוטרך מורה הפילוסופיא ליונים (50 אחסה"נ) בשם הסִבִּלָה העברית. וכבר הזכיר לפנינו את דברי החזון העברי הזה הסופר היהודי יוסף פלויוס (קדמוניות היהודים חלק א' קאפ' ד' סימן ג'), אשר חי במאה הראשונה ללדת חק הנוצרים. ולפי עדות הסופר קראמער נזכר החזון הזה גם במכתבי פילון היהודי אשר חי גם כן במאה הראשונה ההיא, והוא יקראהו

בספרו חיי משה בשם „החזון הכשדי". ואולם בספרי פילון הנמצאים כיום לא נמצא עוד זכר החזון הזה. והמזכיר היוני פּוֹיזַנְיַס מימי המאה השניה ללדת חק הנוצרים ידבר בספרו על דבר החזון העברי לְהַסִבִּלָּה סַבָּא בת בֶּרָזוּת כהן בבל, ויש סופרים שבאו אחריו קוראים להסבלה הזאת בשם סַמְבֶּתֶה׃

ממחקר דברי העתים ומבקרת עניני הדורות הצילו חכמי הסופרים בימינו אלה דבר אמת ועדות נאמנה, כי החזון השלישי והרביעי והחמישי הם בלי כל ספק הגות רוח סופרים יהודים ברי אלכסנדריה, אשר חזקה עליהם רוח ה׳ להלחם מלחמת אל אחד אדון־כל, עם ההלנים עובדי האלילים ועם יתר העמים המשתחוים לעצביהם, ולרומם את עם ישראל בחיר אלהים הנקרא מימי קדם להגיד בגויי הארץ תהלת ה׳ ועדותיו. ויותר עוד התעוררה ברוחם קנאת ה׳ צבאות, בראותם כי לב אחיהם היהודים נוטה עד מאד לחמודי ההלנים עם קרובם ובתענוגיהם שעשעו את נפשם להתנחם מענים וממרודם כנפול ארצם ביד אויב והיכל אלהי אבותם ומקדשו היה לשמה. משוררי היהודים בעיר אלכסנדריה בני הדור ההוא ראו לעמם מראות אלהים דומים בתכונתם וצביונם לחזיונות הנביא דניאל איש החמודות, אשר חזה ברוחו גם הוא עתידות ארבע מלכיות אשר תעמודנה באחרית הימים והאותיות על בבל פרס יין ורומה, והתיחש העמים האלה בחקות החיים אל עם ישראל הנדגל בשם אלהי אמת אל אחד בקרב ממלכות האליל וגוייהם העצומים. הנביא דניאל אשר נשא את המשא על צוק העתים אשר יעבור על עמו מתגרת יד אנטיוכוס עפיפנס אשר חלל מקדש אלהי יעקב לתת בו שקוץ משומם, הנביא הזה איש החמודות היה להם למופת בחזיונות האותיות וגם בסגנון לשונו וניב שפתיו. וכמו הנביא הזה מדבר גם כשדית באשר כבר הרגילו בני דורו את השפה הזאת על לשונם, כן בחרו משוררי יהודי ההלניים לדבר יונית, כי בשפה הזאת הסכינו היהודים בני דורם במצרים ותכון על שפתותיהם; וגם כי היתה מגמתם ומשאת נפשם כי יהיו דבריהם נשמעים ונקראים גם בין בני היונים עם קרובם, ולמען הטות לדבריהם ולחזיונות רוחם את אזן היונים המתהללים באלילים, ולהכריחם לכבד את עם ישראל ולהעריץ את דברי אלהיו ושפע נבואתו על אנשי קדש, התחכמו משוררי יהודה אלה לברוא את שירתם בדמות חזון הַסִבִּלּוֹת, אשר נאומיהן כבר הכו שרש בלב העמים מאז מקדם, עד כי האמינו כי כל העוברים על דברי אוריהן ותמיהן יאשמו ורעה תבא עליהם מאת האלהים. וגם היהודים אשר נאחזו בתוך עם ההלנים ויתרועעו אתם בברית שלום, גם הם פחד ורחב לבבם לדברי חזון כאלה, כי כבר נחה בעמם רוח ה׳ גם על הנשים, כמו דבורה וחולדה הנביאות, והנביא יואל נבא בשם אלהי ישראל: והיה אחרי כן אשפך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם זקניכם חלומות יחלמון בחוריכם חזיונות יראו. וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפך את רוחי (יואל ג׳ א׳-ב׳). וימי הדור ההוא ליהודים באלכסנדריה היו עת רעבון לחזון מאת ה׳ ועת צמאון לדברי קדשו; כי יותר עוד יצמא עם לדבר כל חזון בנפול כבודו ביד צר ובניו בשבי ילכו ומקדש אלהיו שמם ואין מקים הריסותיו, בעתים כאלה יתנודדו בני העם כזה אסירי התקוה ובצפיתם יצפו למופתים בשמים ובארץ מאת אלהים אדירים, אף כי עם ישראל אשר אלהיו היה מימי עולם אלהי כל היקום ומלואו אדון כל הארץ וצאצאיה, ומקנא לעמו אשר בחר לסגולתו להגיד את כבודו בגוים. עתים כאלה באו לבני ישראל בימי מגוריהם במצרים, אשר שם נדחו מעל אדמתם וימצאו מנוח לכף רגלם, ובמעמדם זה מצאו סופריהם משוררי הקדש להעמיד חזון לבלתי יהרסו בני עמם לנטות אחרי אמונת היונים שכניהם ללכת אחרי אלהיהם, ותתעורר בלבבם רוח השירה לאַזר זקות האהבה בלב אחיהם לזכרון ארץ מולדתם ולברית אבותם. ולמען הטיף גם על היונים שכניהם חזון אל אחד אדון הצבאות

ולתת בלבבם מורא וכבוד לבני ישראל עם קרובו נושא תורתו ונוצר בריתו ועדותיו, התחבמו וייצרו את שירתם בתמונת הזון הסבלות אשר היה נורא עלילה על כל העמים, ויוהר עוד על עם ההלנים ועם רומה. דברי שיר אלה העתיקו הסופרים האחרונים ויאכפו כפי הנראה חזיונות שונים ויחברום ויהיו לאחדים בידם, כי על כן יצאו לפעמים החזיונות בליל חזון עתים שונות ומסך ענינים חדשים גם ישנים. החזיונות מילדי העברים יש מהם אשר נוצרו בחיות עוד היכל אלהי ישראל על מכונו, ויש מהם אשר ילדו אחרי חרבנו; וגם יש שחלקים שונים ילידי מחברים שונים היו לאחדים בידי המאספים. אכן רוח אחת מרחפת על פני כלם, רוח אל אחד בורא הכל ואדון כל צבאות היקום, רוח אלהי ישראל עושה מלאכיו רוחות ומשרתיו כל כחות הטבע וצאצאיה יחד, אשר ברצונו איים כדק יטול ולאומים ואלהיהם כשחק מאזנים נחשבו לו ביום חרון אפו. עם בני עבר יתואר בהם כעם בחיר ה' שומר אמונים ונוצר חקות יושר ומשפטי צדק, נותן טלחמו לדל, ונוהר מזמה ותבל אשר יתנאלו בם העמים עובדי האלילים. ה' אלהי הצבאות הוא יושב הכרובים המקנא לעמו וארצו ומשלם גמול לאיים על הגלותם עם קדש ועל ההריבם היכל אלהי אמת. משאות העתידות אשר יחזו המשוררים האלה לבני האדם באחרית הימים יחדו יהיו תמים עם חזון נביאי הקדש בספרי ישראל: „קץ כל ריב ומלחמה, ושלום כל בשר בקרב כל הארץ". ובכלל שגורים על פיהם מבטאים וניבי שפתים הרגילים על לשון נביאי הקדם לבני עם הקדם, לבני עם יעקב.

והנני נותן בזה לפני הקוראים העתקה נאמנה משלשת החזיונות העתיקים האלה, אשר חזו משוררי קדם לעם ישראל ברוח שירתם, למען טעת על כרמי בני עבר את פרי סופריהם, אשר עד כה ההענגו עליו רק עמים אחרים, ולמען פאר את אוצר ספרת ישראל ביפיותו של יפת אשר השכין קורא הדורות מראש באהלי שם. השירים האלה בהעתקתם לשפת עבר יצאו שקולים בפלס י"ג הברות לכל שורה ורהוטים הם בעברית כעין ההקסמטר היוני, והמלה הקיצונה לכל שורה נגינתה מלעיל, כמו בעצם שיר היוני. כפעם בפעם נטשנו מן השירים חלקים אחדים המדברים מעמים שונים יושבי האיים הרחוקים ואין להכן ענינם יחס ישר לקורות העתים לעם ישראל בימים ההם. הנה כי כן ערכנו לפני הקוראים מזמרת פרי משוררי ישראל, משתילי היהודים ההלנים בארץ מצרים, למען תת להם שארית ופליטה בספרת יהודה, ולמען השיב לעם יעקב את נחלתו זאת מימי קדם.

וויל נא ט' שבט תרט"ז. יהושע שטיינבערג.

סֵפֶר חָזוֹן הַמַּבּוּלוֹת.

הֶחָזוֹן הַשְּׁלִישִׁי.

יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים מַרְעִים מְפֻרוֹם שִׁבְתּוֹ שָׁחַק,
אֵלֶיךָ אֵל אַדִּיר אֶתְחַנָּן, מְעַט הָגִיחָה
לְרוּחִי, מַגִּיד אַךְ צֶדֶק, כִּי נַפְשִׁי עֲיָפָה...
אַךְ מַה־זֶּה עוֹד יָרַז לִבִּי, רוּחִי יְפָעֵם,
יֶהֱלָמֵנִי לְהַטְּיוֹף לְבָנֵי־אִישׁ שִׁירִי בְּרֶגֶשׁ.
וַיְהִי־מָה אָשׁוּבָה אַגִּידָה אִמְרֵי אֱלוֹהַּ
הַשּׁוֹמְעִים בְּפִי, אַבִּיעַ דְּבָרוֹ לִבְנֵי־גֶבֶר א).

בְּנֵי־אִישׁ בְּרוּאִים בִּדְמוּת מְחוֹלֵלְכֶם בְּצֶלֶם אֱלוֹהַּ ב),
עַד־מָה תִּתְעוּ תִּשְׁתָּעוּ וּתְפַגְּרוּ מִלֶּכֶת
בְּאֹרַח מִישׁוֹר, אַף צוּר בּוֹרַאֲכֶם לֹא־תִזְכְּרוּ?
הֵן אֵל נִשְׂגָּב שְׁמוֹ, מוֹשֵׁל לְבַדּוֹ מִשְׁמָיִם,
אֱלֹהֵי קֶדֶם הוּא, מִסְתַּתֵּר וְאֵין גִּסְתָּר מֶנְהוּ,
לֹא אִישׁ בְּמַעֲצָד עָשָׂהוּ, לֹא חֶרֶשֶׁת גֶּבֶר
יְצָרְתּוּ, מְלֶאכֶת־שֵׁן אוֹ זָהָב בְּמַקֶּבֶת.
אַךְ הוּא נִגְלָה כִּרְצוֹנוֹ, אֵל חַי אֱלֹהֵי קֶדֶם,
תָּוֶה מְקֻדְּמֵי הַיְקוּם וְאֵין אַחֲרוֹן אַחֲרֵיהוּ.
וּמִי בֶּן־חֲלוֹף יַחֲזֶה פְּנֵי אֱלֹהִים בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ,
אוֹ יָבִין לְשֶׁמַע אָזְנוֹ שֵׁם שׁוֹבְנֵי שָׁמָיִם,
הָאֵל הַגָּדוֹל מוֹשֵׁל הַיְקוּם וּמְלוֹאָהוּ,
יוֹצֵר בְּדָבָרוֹ הַכֹּל אֶרֶץ יָם וְשָׁמָיִם,
שֶׁמֶשׁ בְּלִי־דֹם, סַהַר מַרְחִיב אֲפֵל אוֹרֵהוּ,
הוֹד אוֹר כּוֹכָבִים, תְּהוֹם רַבָּה חֲרֵת אֲצָצָיָיִךְ,
מַעֲנוֹת וְנֶהָרוֹת, אֵשׁ לוֹהֵט, יוֹם גַּם לָיְלָה.
הוּא הָאֵל יוֹצֵר הָאָדָם בְּיָקָר, כְּלִיל־יְפִי ג)

בְּכוֹר לַיְקוּם שָׁמוֹ, וּכְבוֹדוֹ מָלֵא הָאָרֶץ,
מִזְרָחָה שֶׁמֶשׁ וּמְבוֹאוֹ, צָפוֹנָה גַּם נֶגְבָּה·
גַּם תַּבְנִית בְּנֵי־אִישׁ וּדְמוּתָם יָדָיו יָצָרוּ,
אַף חַיְתוֹ שָׂדַי בָּרָא עוֹף כָּנָף וָרָמֶשׂ·
וְאַתֶּם, מִבְּלִי כַבֵּד וִירֹא אֵל, שָׁוְא תִּרְדֹּפוּ,
כִּי נְחָשִׁים תְּכַבְּדוּ, תִּזְבְּחוּ לֶחָתוּל וָשֶׁקֶץ,
לֶאֱלִילִים פְּסִילֵי אָבֶן, מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעוֹת גָּבֶר,
וַתִּרְבְּצוּ עַל־פִּתְחֵי הֵיכָלוֹת, לֹא אֵל בָּמוֹ
יְרֹאוּ אֶת־אֵל חָי, שַׁדַּי מְחַזֵּק הַכֹּל כַּבֵּדוּ,
הַבְּאֶבֶן גִּיר תַּעַלְצוּ עַד תִּשְׁכְּחוּ שָׁכוֹחַ
יוֹם גְּמוּל אֱלֹהֵי עוֹלָם בּוֹרֵא אֶרֶץ וְשָׁמַיִם:
הוֹי דּוֹר אוֹרְבֵי דָם מְתֵי־אָוֶן וּבְנֵי בְלִיָּעַל,
חוֹרְשֵׁי רָע בִּלְשׁוֹן תַּהְפֻּכוֹת מִרְמָה יַצְמִידוּ·
מְנָאֲפִים כֻּלְּכֶם עוֹבְדֵי פֶסֶל וּפוֹעֲלֵי אָוֶן,
בְּלִבְּכֶם תָּלִין הַוַּת זָדוֹן זִמַּת אִוֶּלֶת,
הַבְרֵי מְרַצְּחִים כֻּלְּכֶם. זֵדִים לֹא־יָדְעוּ בֹשֶׁת·
אִישׁ עָשִׁיר רַב־נְכָסִים לֹא־יָחֹן פְּנֵי רֵעֵהוּ,
כִּי לִבָּם מָלֵא אַךְ רָע אַכְזְרִיּוּת וָתֶבֶל·
אֵין שׁוֹמֵר אֱמוּנִים, אַלְמָנוֹת וּבְעוּלוֹת בַּעַל
נוֹתְנוֹת בְּעַד־בֶּצַע דּוֹדֵיהֶן לַזָּר בַּסָּתֶר,
וּגְבָרִים יִבְזוּ לְחֻקּוֹת הַחַיִּים בָּאָרֶץ·

אוּלָם לְעֵת תָּעֹז יַד רוֹמָא גַּם עַל־מִצְרַיִם,
אַף תִּמְשֹׁל עָלֶיהָ יַחַד, אָז תָּקוּם גְּבֶרֶת
מַמְלְכוֹת אֲדוֹן הַכֹּל לִבְנֵי הָאָדָם בָּאָרֶץ,
וּבָא מוֹשֵׁל קָדוֹשׁ וְלָכַד כָּל־אַרְצוֹת חָלֶד,
וְיֵרְדְּ מִדּוֹר לְדוֹר בִּתְקוּפוֹת הָעִתִּים בְּנוֹת חֵלֶף·
אַחֲרָיו יַד לַטִּינִים בַּחֲמַת־אַף תְּהִי שַׁלָּטֶת:
שְׁלֹשָׁה יָכִינוּ אָז לְרוֹמָא יְמֵי אֵיד וָשָׁבָר ג)·
בְּחַדְרֵי בֵיתָם בְּנֵי־אָדָם יִתַּמּוּ יִגְוָעוּ,
כִּי מִטְרוֹת אֵשׁ יִתְּכוּ עָלֵימוֹ מִשָּׁמָיִם·
אוֹי לִי אֻמְלָלָה מִשִּׁבְרִי, כִּי מִי יוֹדֵעַ

עֶת־בֹּא יוֹם גְּמוּלוֹת הַמֶּלֶךְ אֵל שַׂגִּיא כֹּחַ ?
הִבָּנֶינָה עָרִים, כָּל־רְחוֹב הֵיכָלוֹת יַעַט
מַעְגָּלִים לַמֵּרוֹץ, לַמִּסְחָר, אֱלִילֵי אֶבֶן
זָהָב וָכֶסֶף, לְמַעַן תַּעַמְדוּ עַד־יוֹם שָׁבֶר,
כִּי יַמְטִיר עַל בְּנֵי־אִישׁ פַּחֵי אֵשׁ זֶרֶם קָטֶב.
אָכֵן הָבָה וּלְאַחַד אֶחָד זוֹ אֶעֱרֹכָה
מִקְרֵי הֶעָרִים וּמְרִי מְנָת גּוֹרָלָן יָחַד.

. . . . . .

יֶשׁ יוֹם וּבָא מִסֶּבַּסְתָּא ד) הָאִישׁ בֵּלִיַּר ה),
וְשָׂם מְמַדֵּי מְרוֹם הָרִים וּשְׁאוֹן יָם יַשְׁבִּיחַ,
אַגַּן סַהַר בְּהִלּוֹ יַצֵּב וּמְאוֹר אֵשׁ שָׁמֶשׁ;
אַף רְפָאִים יְעוֹרֵר וּמוֹפְתָיו לִבְנֵי־אִישׁ יֶרֶב.
אוּלָם רָחוֹק מִיָּקָר הוּא וּכְבוֹדוֹ מֵאָפַע
כִּי אַךְ תַּעְתֻּעִים מַעֲשֵׂהוּ וְרַבִּים יַדִּיחַ
מֵעַם הָעִבְרִים בְּחִירֵי־אֵל נֶאֱמְנֵי רוּחַ,
גַּם מֵעַמִּים בְּלִי־חֹק, בְּלִי יָדְעוּ מִשְׁפַּט אֱלוֹהַּ.
אוּלָם יוֹם עֶבְרוֹת אֵל אַדִּיר כִּי יֵאתֶה פֶּתַע,
וּכְזֶרֶם כִּי־תִתַּךְ אִשּׁוֹ בְּעֻזָּה עֲלֵי־אָרֶץ,
וְלִהֲטָה אֶת־בֵּלִיַּר עִם־קְהַל חֲבֵרָיו גַּם־יָחַד,
הַבּוֹטְחִים בִּזְדוֹן לֵב עָלָיו וְעַל זָר מַעֲשֵׂהוּ.
אָז תִּכָּנַע תֵּבֵל לִפְנֵי אִשָּׁה שַׁלָּטֶת ו),
אֶל־דְּבָרֶיהָ תֶּחֱרַד, תִּנְצֹר כָּל־פִּקּוּדֶיהָ.
כִּמְשֹׁל אַחֲרֵי־כֵן אִשָּׁה אַלְמָנָה עֲלֵי אָרֶץ
וְהִשְׁלִיכָה בִמְצוּלוֹת יָם הַזָּהָב וְהַכָּסֶף,
בַּרְזֶל בְּנֵי־אִישׁ קִצְרֵי יָמִים וּנְחֻשְׁתָּם יָחַד.
אָז רַחֲבֵי־אֶרֶץ יִשָּׁאוּ שְׁמָמָה כֻּלָּהֶם,
כִּי־יְצַו אֵל שׁוֹכֵן שְׁחָקִים וְנָגֹלּוּ שָׁמַיִם
כַּסֵּפֶר, כִּמְגִלַּת סֵפֶר שָׁמָיו יִגֹּלּוּ ז)
וְנִגְדְּעָה רִקְמָתָם וְנָפְלָה אַרְצָה גַּם הַיָּמָּה
וְנִתַּךְ זֶרֶם לַבַּת־אֵשׁ גּוֹרָא כְּפֶרֶץ מָיִם
וְלִהַט הָאֲדָמָה וְלִהַךְ יַמִּים וּמְלוֹאָמוֹ.

חוּג שָׁמַיִם וּמְאוֹרֵיהֶם וְכָל־הַיְקוּם אִתָּמוֹ
יַתִּיךְ כְּפֶלַח נְחוּשָׁה וְזִקַּק וְטִהַר אוֹתָמוֹ·
וְלֹא יִהְיוּ עוֹד גֻּלּוֹת הַמְאוֹרִים כּוֹכְבֵי אוֹר זֹהַר,
אֵין לַיְלָה אֵין בֹּקֶר וִימֵי עֹצֶב יֶחְדָּלוּ,
וְשָׁבַת אָבִיב קַיִץ חֹרֶף גַּם קָצִיר יָחַד,
וּבָא יוֹם מִשְׁפַּט אֱלוֹהַּ בָּעִתִּים הָהֵנָּה,
יוֹם פְּקוּדַת תֵּבֵל, דִּין יְמֵי שְׁנוֹתֶיהָ כִּי רַבּוּ.

* * *

הוֹי תְּהוֹמוֹת, דֶּרֶךְ אֳנִיּוֹת, וּמֶחְקְרֵי יַבָּשֶׁת,
מִמְּקוֹם יֵצֵא שֶׁמֶשׁ בְּגִיחוֹ עַד־קְצֵה מְבוֹאֵהוֹ
כֻּלָּהַם לְקוֹלוֹ יַקְשִׁיבוּ בְּפָקְדוֹ הָאָרֶץ;
כִּי הוּא יָדַע עֻזּוֹ מֵרֹאשׁ וּזְרֹעוֹ מוֹשָׁלֶת·

* * *

אוּלָם יֶשׁ־יוֹם וְקָמוּ גַּעֲרוֹת אֱלוֹהַּ,
כִּשְׁפָטָיו בְּאַשּׁוּר עַל־בּוֹנֵי הַמִּגְדָּל שָׁמָּה.
בְּנֵי שָׂפָה אַחַת הָיוּ, נִיב אֶחָד דִּבֵּרוּ,
בִּגְאוֹן לִבָּם עַד שְׁמֵי כוֹכְבֵי־אֵל עֲלוֹת הֶעְפִּילוּ·
אַךְ אֵל חַי שִׁלַּח רֶסֶן רוּחוֹתָיו מִמָּעַל,
וּמִגְדָּל אַדִּיר נֻפַּץ מֵהֲמַת סַעַר קָטֶב ח)·
רִיב אֵיתָן פִּלַּג לְשׁוֹן בּוֹנָיו בָּלַל נִיב פִּימוֹ,
מִנִּי־אָז שֵׁם הָעִיר הַהִיא בָּבֶל הָיָתָה ט)·

וּבִנְפֹל הַמִּגְדָּל וּשְׂפַת בְּנֵי־אֱנוֹשׁ נִפְלָגָה,
מִלְּאוּ בְּנֵי־חֶדֶל שׁוֹנִים בִּלְשׁוֹנָם פְּנֵי־חָלֶד,
וּלְמֶמְשְׁלוֹת עַמִּים רַבִּים הָאָרֶץ נֶחֱלָקָה י)·
אָז קָם לִבְנֵי הָאָדָם דּוֹר עֲשִׂירִי עֲלֵי־אָרֶץ
מִימֵי מְחוֹת הַמַּבּוּל דּוֹר קַדְמוֹן לִבְנֵי־גָבֶר יא)·
סַתּוּרְן טִתַּן וְיַפֶּתּוּת אָז מָשְׁלוּ בָאָרֶץ,
וִיקָרִים לָאֵל וְאָדָם בַּתֵּבֵל נֶחְשָׁבוּ,
עַל־שֵׁם אֶרֶץ וְשָׁמַיִם שֵׁם לָמוֹ קָרָאוּ
כִּי נַעֲלוּ בִיקָר עַל כָּל־בְּנֵי הַחֶלֶד יָחַד·
בְּגוֹרָל נֶחֱלְקָה הָאָרֶץ בֵּין שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה,

וַיִּהְיוּ אִישׁ שׂוֹרֵר בְּחֶלְקוֹ בְּלִי־רִיב וָרֹגֶז ;
כִּי בִּשְׁבוּעַת אֲבִיהֶם עֲלֵיהֶם חִלְּקוּ בְצֶדֶק ·
אוּלָם עֵת זָקַן אֲבִיהֶם, בָּא קֵץ שְׁנוֹת חַיֵּיהוּ
וַיִּגְוַע וַיָּמָת, אָז הָאָלָה הוּפָרָה,
וּמְדָנִים פָּרְצוּ בֵּין בָּנָיו, רִיב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ
מִי יִמְשֹׁל בָּאָדָם כֻּלּוֹ, יִשָּׂא הַנֶּזֶר ·
וַתָּקָם בֵּין קְרָנָת *) וְטִתַּן אֵיבָה נִצַּחַת
אַךְ רְהֵעַ גַּיָּה וְאַפְרָדִיטָה בְּזֵר פְּרָחֶיהָ
דֶּמֶטֶר וֶשְׁתַּה וִיפַת תַּלְתַּלִּים דִּיָּנֶה
בְּרִית שְׁלוֹמָם חִדְּשׁוּ בֶּאֱסֹף כָּל־מוֹשְׁלֵי הָאָרֶץ
וּבְנֵי מִשְׁפַּחְתָּם זֶרַע הַמְּלוּכָה כֻּלָּהַם
וּנְדִיבֵי עַמִּים, קְצִינֵיהֶם רָמֵי הַיַּחַשׂ ;
הֵם בָּחֲרוּ בְסַתּוּרְן לְמֶלֶךְ שַׁלִּיט עַל־כֻּלָּמוֹ,
כִּי כַבִּיר יָמִים מִכֻּלָּם הוּא וּכְלִיל יֹפִי ·
בִּשְׁבוּעוֹת אָלָה טִתַּן אֶת־קְרָנָת הִשְׁבִּיעַ
לִבְלִי חַיּוֹת כָּל־זָכָר מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ
לְמַעַן מָשְׁלוֹ לְבַדּוֹ כַּאֲבֹד עַל־סַתּוּרְן כָּלַח ·
מִדֵּי לֶדֶת רְהֵעַ הַטִּתַּנִּים כִּתְּרוּהָ
וַיְכַטְּשׁוּ כָּל־יִלּוֹד זָכָר בַּחֲמַס יָדֵימוֹ,
אַךְ בַּת כִּי יֻלָּדָה בַּחַיִּים הִשְׁאִירוּהָ ·
בִּכְרֹעַ שְׁלִישִׁית רְהֵעַ הַגְּבִירָה לָלֶדֶת,
וַתֵּצֵא רִאשׁוֹנָה הֶרַע, וּכְמוֹ רָאוּהָ
הַטִּתַּנִּים עַזֵּי הַנֶּפֶשׁ הָלְכוּ לָמוֹ ·
אָז שָׁבָה כָּרְעָה רְהֵעַ בֵּן זָכָר הִמְלִיטָה ;
חִישׁ אִמּוֹ הָלְאָה שְׁלָחַתּוּ לְגַדְּלוֹ בַסָּתֶר
אֶל גְּבוּל בְּנֵי־פְרִיגִים וּבְאָלָה בְּיַד כְּרֵתִים שְׁלֹשֶׁת
וּשְׁמוֹ דִּית קָרָאוּ, יַעַן כִּי שֻׁלַּח לָמוֹ יב) ·
כֵּן אֶת־פָּסֵדָן הִצְפִּינָה, הַסְתֵּר וְשָׁלוֹחַ ·
אַחֲרָיו אֶת־פְּלוּטָה יָלְדָה יַעֲלַת הַחֵן רְהֵעַ
בְּעָבְרָה מוּל דָּדָנָה, מְקוֹם אֲפִיקֵי מֵי־אֵירָטַת

*) בשם זה קראו היונים את סתורן הרומי. אלהי העת ·

וּפְלָנָיו יֶאֶרְחוּ לְחֶבְרָה אֶת־מֵי־פֶנֶּאוּת
לָרֶדֶת הַיָּמָּה, וּנְהַר שְׁטִינְסְ שְׁמוֹ מִקֶּדֶם·
אַךְ גֻּנַּב דָּבָר אֶל־בְּנֵי הַטִּתַּנִּים פֶּתַע
כִּי יָלְדָה רְהֵעַ לְסַתּוּרְן גַּם זְכָרִים בַּסֵּתֶר,
וַיַּזְעֵק חִישׁ טִתַּן שִׁשִּׁים גִּבּוֹרֵי חָיִל,
וּבְזִקִּים אָסַר אֶת־סַתּוּרְן עִם אִשְׁתּוֹ רְהֵעַ;
אֶל נִקְרוֹת עָפָר הוֹרִידָם אֲסוּרֵי נְחֻשְׁתָּיִם·
כִּמְעַט בָּא לִבְנֵי הָעִזּוּז סַתּוּרְן הַשֵּׁמַע,
קוֹל פְּחָדִים הִרְעִימוּ לִקְרָב, לְכֹבֶד מִלְחָמֶת.
זֶה רֵאשִׁית כָּל־קְרָב לִבְנֵי תְמוּתָה מִקַּדְמֵי אָרֶץ
וּתְחִלַּת מִלְחֲמוֹת בְּנֵי־חֲלוֹף תַּחַת הַשָּׁמָיִם·
הַטִּתַּנִּים פָּקַד בְּאַפּוֹ מִמָּרוֹם אֱלוֹהַּ יג)
מִשְׁפְּחוֹת טִתַּן גַּם סַתּוּרְן כֻּלָּהַם גָּוָעוּ·
וּבְאַחֲרִית הַיָּמִים לִתְקוּפוֹת מוֹעֲדֵי חָלֶד
נוֹסְדָה מַלְכוּת מִצְרַיִם וְעֵילָם אַחֲרֶיהָ,
גַּם מָדַי וְכוּשׁ וּמֶמְשֶׁלֶת בָּבֶל אַשּׁוּרָה
וּמַלְכוּת מוֹקְדוֹן מִצְרַיִם יד) וְעַם רוֹמָה יָחַד.
אָז חָזוֹן מִשַּׁדַּי אֶל־לִבִּי בִּיעָף הִגִּיעַ,
וְהַטֵּף צִוַּנִי אֶל־קְצוֹת הָאָרֶץ כֻּלָּנָה,
וְשִׂים בְּלֵב מוֹשְׁלִים הָאוֹתִיּוֹת טֶרֶם תָּבֹאנָה·
וַתְּהִי אֵלַי בֶּחָזוֹן רֵאשִׁית דִּבְרֵי אֱלוֹהַּ,
מִסְפַּר מַמְלְכוֹת הָאָדָם עַל־תֵּבֵל אַרְצֵהוּ·
מֵרֹאשׁ מִקֶּדֶם בֵּית שְׁלֹמֹה יִמְשֹׁל מֶמְשָׁלֶת
עַל־פָּרָשֵׁי אַסְיָה וָצֹר וְעַל־אִיִּים יָמָּה,
מִשְׁפְּחוֹת פַּמְפִילִים, פָּרַס וּפְרִיגִים כֻּלָּהַם,
הַכַּרִים, הַמִּזִּים וְלוּד רַבַּת הַכָּתֶם.
וּלְקֵץ שָׁנִים עַרְלֵי הֶלֶנִים גֵּאִים יִמְשֹׁלוּ,
וְגוֹי מוֹקְדוֹנִים מֵעַמִּים מְאֻסָּף כַּבִּיר־כֹּחַ·
לַפִּיל חִתּוֹ עַל־אָדָם כַּעֲנַן שֹׁאָה יַעַל·
אַךְ אֵל שָׁמַיִם יַכְנִיעֵם יְרוֹצְצֵם יָחַד טו).
אַחֲרֵי־כֵן מַלְכוּת אַחֶרֶת תָּקוּם בָּאָרֶץ

מֵעַם עָצוּם לְבֶן־פָּנִים מִקַּצְוֵי מְבוֹא שָׁמֶשׁ (טז),
מִמְשָׁל רָב מָשְׁלוּ מַמְלָכוֹת יַרְגִּיז לְאֵין חֵקֶר,
וְהִפִּיל בְּעֵת קֵץ חִתִּיתוֹ עַל־כָּל־מַלְכֵי אָרֶץ
וּסְגֻלּוֹת רָב־עָרִים יִבְזֹר זָהָב וָכָסֶף·
אַךְ לְקֵץ מוֹעֲדִים עוֹד יָשׁוּב יִהְיֶה בָאֶרֶץ אֱלוֹהַּ
גַּם כֶּסֶף גַּם זָהָב וּמִכְמַנֵּי כָּל־עֲדִי.
וְשַׁחוּ כָל־עַם־הָאָרֶץ, יִדַּכְּאוּ בַשָּׁעַר·
אוּלָם גַּם־אֵיד לוֹחֲצָיו יֶאֱתֶה כְּרוּם זֻלּוּת בָּמוֹ,
כִּי זָדוֹן בְּקִרְבָּם וּמְזִמּוֹת אָוֶן יִפְרֹצוּ:
גְּבָרִים יִתְּנוּ בִגְבָרִים שְׁכָבְתָּם בְּזִמַּת תֶּבֶל,
וּנְעָרִים בְּבָתֵּי הַקְּדֵשִׁים לְטָמְאָה יָכִינוּ·
וְרַבָּה מַכְשֵׁלָה בָאָדָם, תֹּהוּ לֹא־דָרֶךְ
וּשְׁאִיָּה יֻכַּת הַכֹּל כִּי רָעִים כֻּלָּהֶם,
תּוֹעֲבוֹת בֶּצַע מָלְאוּ אֲרָצוֹת גַּם עֹשֶׁק־רֶשַׁע.
אַךְ זוֹ אֶרֶץ מוֹקְדוֹנִים תַּעַל עַל־כֻּלָּנָה·
וְרַבָּה מַשְׂטֵמָה וּמְזִמּוֹת אָוֶן יַחֲמֹסוּ
עַד־קוּם מַלְכוּת שְׁבִיעִית, וּמִשְׂרָתָהּ עַל־שֶׁכֶם
נְגִיד מִצְרַיִם, מִגֶּזַע הֶלֶנִים הוּא חֹטֶר (יז)·
עַם אֵל שַׁדַּי אָז יָשׁוּב יֶאֱמָץ יַעַשׂ חָיִל,
יוֹרֶה דֶרֶךְ הַחַיִּים לְכָל־בְּנֵי־חֶלֶד יָחַד·
אַךְ לָמָּה זֶה שָׂם בְּלִבִּי מִלָּתוֹ זֹאת אֱלוֹהַּ
לַגִּיד אוֹתִיּוֹת גַּם אֲשֶׁר אַחֲרֵיהֶן תָּבֹאנָה
עַל בְּנֵי־הָאָדָם וּתְחִלַּת אֵיד נָכוֹן לָמוֹ?
עַל־בְּנֵי טִתַּן יִשְׁפֹּךְ אֵל רִאשׁוֹנָה אַפֵּהוּ
וּפָקַד עֲוֹן בְּנֵי סַתּוּרְן הָעִזּוּז בֶּחָרֶב,
עַל־אָסְרָם בָּאזִקִּים קְרָנָם וְאִמָּם הַגְּבָרֶת·
אֶת־בֵּית הַהֶלֶנִים תַּעֲרֹץ מֶמְשֶׁלֶת רָהַב,
מְלָכִים גֵּאִים חַנְפֵי־לֵב וּרְהָבִים יָקוּמוּ,
רוֹדְפֵי זְנוּנִים וְזִמָּה, רָעֵי אָדָם כֻּלָּמוֹ;
אֵין שָׁלוֹם לְכָל־בָּשָׂר מִקְּרָב, יַחְדָּו יִדַּמּוּ
בְּנֵי פְרִינִים עַם־נוֹרָא, גַּם עַל־טְרָיָה יֵאת שָׁבֶר.

גַּם עַל־בְּנֵי אַשּׁוּר וּפָרַס רָעָה נִשְׁקָפֶת,
עַל־בְּנֵי־נֹף לוּב וְכוּשׁ, עַל פַּמְפִּילִים וְקָרִים יָחַד,
כִּי תִּהְלַךְ מְחִתָּה וְנָדְדוּ כָל־בָּשָׂר אַחֲרֶיהָ.
אַךְ מַה־זֶּה אֲבַשֵּׂר כֹּל? אִם עַד־קִצּוֹ יַגִּיעַ,
חָזוֹן רִאשׁוֹן וּבָא עַל־הָאָדָם מִשְׁנֵהוּ.
וְעַתָּה דְּבַר חָזוֹן הָרִאשׁוֹן בְּרוּחִי אַבִּיעַ (יח).
הוֹי רָעָה נִשְׁקָפָה עַל־גּוֹי גַּם צַדִּיק, תְּמִים דָּרֶךְ,
שׁוֹכְנִי עַל־הֵיכַל שְׁלֹמֹה, עַם פְּרִי אַנְשֵׁי קֹדֶשׁ,
מוֹצָא עַם זֶה, תּוֹלְדוֹתָיו וּמְקוֹם מוֹשָׁבֵהוּ
בְּקוֹל דְּבָרִי אַגִּידָה, וְרוּחִי תְּבוּנוֹת יַבִּיעַ
לְךָ אָדָם קְצַר־יָמִים וּשְׂבַע מִרְמָה וָכָחַשׁ.
יֵשׁ עִיר בְּאַסְיָה חוּצוֹתֶיהָ רַחֲבֵי־יָדָיִם;
בְּחִירֵי הַיְשָׁרִים בָּאָדָם מִשָּׁם יָצָאוּ,
נִשְׂגְּבוּ מַעֲשֵׂיהֶם וּתְבוּנָה הָגוּת לִבָּמוֹ;
לֹא־יְחִתֵּם שֶׁמֶשׁ מִתְהַלֵּךְ עַל־חוּג שָׁמָיִם,
אוֹתוֹת יָרֵחַ אוֹ גְדוֹלוֹת שׂוּמוֹת בָּאָרֶץ;
אֶל־תְּהוֹם יָם לֹא־יִשְׁעֶה, אֶל־צוּלָה, עֵינָהּ כַּתְּכֵלֶת;
חֲזוֹן אוֹתוֹת בַּדִּים לַמְּזוֹרֵר בְּאַפּוֹ יִתְעָבוּ,
וּקְסָם־קֶסֶם בִּיעָף צִפָּרִים מָאֲסָה נַפְשָׁמוֹ.
שְׂחוֹק לָמוֹ כַּשָּׁפִים, וַחֲזוֹן אוֹבוֹת יָבוּזוּ
עֲתִידוֹת לֹא־יֶחֱזוּ כַּכַּשְׂדִּים הוֹבְרֵי שָׁמָיִם,
וּלְאוֹתוֹת כּוֹכָבִים יִבְזוּ, כִּי הֵמָּה הָבֶל (יט).
אַךְ עִנְיָן רָע הוּא לִבְנֵי תְמוּתָה וְרַעְיוֹן רוּחַ
לַחֲקֹר בַּעֲמַל נֶפֶשׁ תַּעְתֻּעִים לֹא־יוֹעִילוּ;
כִּי אַךְ מִכְשׁוֹלִים לְרַגְלֵי אִישׁ נָקִי טָמָנוּ,
וּבְנֵי אָדָם מֵרָעָה אֶל־רָעָה הִדִּיחוּ
וַיַּתְעוּם מֵאֹרַח מִישׁוֹר, מִמַּעְגַּל צֶדֶק.
אוּלָם הֵם רוֹדְפֵי צֶדֶק, מֵישָׁרִים אָהָבוּ,
שָׂנְאוּ מַעֲשַׁקּוֹת בֶּצַע, שַׁלְמוֹנִים יְתָעֵבוּ,
מְעוֹרְרֵי בָאָדָם מָדוֹן, אֲבִי צוּקָה וָחָסֶר.
בֶּעָרִים בַּכְּפָרִים לָמוֹ אַךְ אֵיפַת צֶדֶק,

וּמְאוּמָה לֹא יִגְנֹב אִישׁ מֵרֵעֵהוּ לָיְלָה.
עֵדֶר פָּרִים וּכְבָשִׂים בְּגָזֵל לֹא־יִנְהָגוּ,
וּגְבוּל נַחֲלַת שְׁכֵנוֹ לֹא־תַסֵּג יַד רֵעֵהוּ.
עָשִׁיר לֹא־יוֹנֶה אֶת־אִישׁ אֶבְיוֹן לַאֲדִיב נָפֶשׁ
גַּם לֵב אַלְמָנוֹת לֹא־יוֹנֶה, אַף יָחִישׁ עֵזֶר
לְכָל־מַר־נֶפֶשׁ בַּחִטִּים בַּיַּיִן וָשָׁמֶן כ).
וְאִישׁ רְכוּשׁ נִמְצָא מְאֹד בָּעָם עֶזְרָה בַּצָּרָתָה.
מִקְצִירוֹ יוֹתִיר לַדָּל וּרְעֵבִים יַשְׂבִּיעַ,
כְּמִצְוַת אֵל שַׁדַּי, מִדְּבָרוֹ לֹא־יַפִּיל אָרְצָה.
כִּי מַתַּת אֵל הָאָרֶץ לְכָל־הָאָדָם יָחַד.
בְּצֵאת מִמִּצְרַיִם עַם זֶה בִּשְׁנֵים־עָשָׂר שָׁבֶט
עָלֵז קוֹמְמִיּוּת לִימִין מוֹרָיו בְּחִירֵי אֱלוֹהַּ,
וַיִּסַּע לְאוֹר עַמּוּד אֵשׁ בְּאַשְׁמוּרוֹת הַלָּיְלָה,
וּבְעַמּוּד עָנָן יוֹמָם לַנְחוֹתוֹ דַרְכֵּהוּ;
אָז יַעֲמִיד אַלּוּף לְרֹאשָׁם רַב פְּעָלִים גְּדָל־דָּעַת,
אֶת־מֹשֶׁה מָשׁוּי מִסּוּף בְּיַד גְּבֶרֶת בַּת־מֶלֶךְ,
הִיא כְבֵן לָהּ גִּדְלַתּוּ. וּכְבֹא זֶה מוֹרֶה צֶדֶק
מְנַהֵל לָעָם, אֱלֹהָיו מִמִּצְרַיִם הִסִּיעַ,
אֶל־סִינַי הָהָר, נָתַן לוֹ אֵל מִשָּׁמָיִם
דָּת וּמִשְׁפְּטֵי צֶדֶק כְּתוּבִים עַל־לוּחוֹת שְׁנָיִם.
וַיְצוּ לִנְצֹר עֵדוֹתָיו, וְכָל־אִישׁ מוֹעֵל מַעַל
עֲוֹנוֹ יִשָּׂא, יַד אָדָם עַל מֶרְיוֹ תְּיַסְּרֶנּוּ,
וְנֶעֱלָם מֵאָדָם יַד־אֵל תִּגְּפֶנּוּ בַפֶּגַע.
כִּי מַתַּת אֵל הָאָרֶץ לְכָל־הָאָדָם יָחַד,
וּבְלִבָּם שָׂם שַׁדַּי רוּחַ הַשְׂכֵּל וָדָעַת כא).
אַךְ לָאֵלֶּה תָרִיק אֶרֶץ בְּרָכָה וָיֶשַׁע
וִיבוּלָהּ מֵאָה שְׁעָרִים, כִּי אֵל גְּמוּלוֹת אֱלוֹהַּ.
אוּלָם גַּם לָאֵלֶּה אֵיד וּשְׁפָטִים נָכוֹנוּ,
גַּם הֵם לֹא־יִמָּלְטוּ מִדֶּבֶר וְשַׂעַר קָטֶב.
מֵהָלְאָה לֵהֵיכָל בַּהֲדָרוֹ תֻּדַּח גַּם אָתָּה,
מָנוֹס תָּנוּס, תַּרְחִיק גְּדוֹד מֵאַדְמַת הַקֹּדֶשׁ.

אַשּׁוּרָה תוּבָל, וּבְרֹךְ עֲלוּמֵיהֶם בָּנֶיךָ
תַּחַת סִבְלוּת אַבְזָרִים עֵינֶיךָ תִרְאֶינָה
עִם־נָשֶׁיךָ יַחַד, מְזֵי רָעָב, לְחוּמֵי חָסֶר·
כָּל־אֶרֶץ כָּל־יָם יַחַד יִמָּלְאוּן מִמֶּךָּ;
אַךְ זָרָה תְהִי לִדְרָכֶיךָ רוּחַ כֻּלָּמוֹ·
רַק אַרְצְךָ אַתָּה תִּבּוֹק, וּמְכוֹן הַר צְבִי־קֹדֶשׁ
עִם־חוֹמוֹת הֵיכַל אֵל אַדִּיר, לִמְאֹד נִשְׂגָּבוּ,
אַרְצָה יֻכַּתּוּ, כִּי חֹק אֵל עוֹלָם הֵפַרְתָּ,
מִשְׁפְּטֵי פִיהוּ בָזִיתָ וַתִּפָּת לָלֶכֶת
אַחֲרֵי אֱלִילֵי תֹהוּ וּלְעָבְדָם, וְלֹא יָרֵאתָ
אֵל עוֹלָם וַאֲדוֹן כָּל־הָאָדָם שַׂנִּיא כֹחַ;
כְּבוֹדוֹ לַפְּסִילִים נָתַתָּ, חֲרֹשֶׁת יְדֵי־גָבֶר·
עַל־כֵּן מוֹעֲדִים שִׁבְעִים אֶרֶץ פּוֹרִיָּה תַעַל
אַךְ שָׁמִיר שָׁיִת, גַּם מִפְלְאוֹת הֵיכָל יִשְׁבֹּתוּ כב·
אוּלָם לֵקֵץ הָעִתִּים רַב הוֹד וּגְאוֹן תִּפְאֶרֶת
עוֹד צָפַן לְךָ אֵל עוֹלָם, שׁוֹמֵר בְּרִית וָחָסֶד·
וְאַתָּה חַכֵּה לַקֵּץ, תּוֹרַת שַׁדַּי אַל־תֶּרֶף
עַד־יָרִים בִּרְכְּךָ כִּי עָיְפָה אֶל מוּל אוֹר נֹגַהּ·
אָז יָקִים אֱלוֹהַּ מִמְּרוֹמָיו מֶלֶךְ רַב צֶדֶק,
וְשָׁפַט כָּל־בָּשָׂר בְּדָם וּבְלַהֲבֵי אֵשׁ אוֹכֵלָה·
מִגָּזַע מְלָכִים הוּא חֹטֶר, וְעַד בְּלִי־יָרֵחַ
יִכּוֹן כַּנּוֹ לֹא־יִמּוֹט, וּמָשַׁל לְאֵין קֵצֶה
בֶּתְקוּפוֹת דּוֹר דּוֹר, וִיסוֹד הֵיכַל אֵל יַנִּיחַ·
כָּל־מַלְכֵי פָרַס כֻּלָּם לוֹ אֶשְׁכָּר יַקְרִיבוּ
זָהָב וָכֶסֶף גַּם בַּרְזֶל עָשׁוֹת וּנְחֹשֶׁת·
כִּי מוֹפְתִים יִתֵּן אֵל מִמְרוֹם קָדְשׁוֹ גַּם לָיִל,
וְשָׁב עַל־מִשְׁפָּטוֹ הַהֵיכָל כִּימֵי שְׁנוֹת קֶדֶם כג)·

* *
*

כִּמְעַט חָדַל רוּחִי מֵהַבִּיעַ שִׁיר אֱלוֹהַּ
וּלְאֵל פִּלַּלְתִּי כִּי־הָשֵׁב רוּחִי יִתְּנֵנִי:

גְּעוֹר שְׁנִית בִּלְבָבִי דִּבְרֵי־אֵל שַׁוְיא כְּמַי,
וְלַנְּבִא צִוִּנִי עַל־כָּל־אֶרֶץ נָאָרָץ,
אַף לָשִׂים כְּלֵב מוֹשְׁלֵי תֵּבֵל חָזוֹן עֲתִידוֹתֵימוֹ.
300 וַתְּהִי רֵאשִׁית דְּבָרוֹ אֵלַי לָבַשֵּׁר בַּשַּׁעַר
כִּרְי גּוֹבַל כָּבֵל מֵאֵל שַׁדַּי, מָנָת מַהֲיָתָה,
עַל־שׁוֹמָה בְּזְוֹנָה שַׁבּוֹת בְּחֵיבַל קָדֶשְׁהוּ כו).
אוֹי לָהּ כָּבֵל, גַּם לָהּ שֶׁכָּט נוֹי אַשּׁוּר אִוַּת;
עַל־כָּל־בָּבַע מְרֵעִים אֵלֶּה יְתַחוֹלֵל כָּעַר,
305 תִּתְפּוֹרֵר אַרְצָם כְּלָהּ מִשְׁאוֹן בְּעֵשׁ נָשֶׁק,
מֵרֹן אֵל נוֹרָא תְּהִלּוֹת וְזַעַף אַפֶּהוּ.
עוֹד יָבֹא אֵלֶיהָ כָּבֵל מִטְרוֹמֵי שָׁחַק,
וְגַבֵּד מִשְׁמָיו עֶלְיוֹן מִקְדַּשְׁהוּ,
וַחֲמָתוֹ נִצַּחַת תָּבִין לַבָּנִים מַטְבֵּחַ,
310 שְׁמָמָה תָּשׁוּבִי כְּקֶדֶם וְכִלֹא הָיִית תִּהְיִי;
וְרַוְיָה אַדְמָתֵךְ דָּם, כִּי דָם רַב מִקֶּדֶם,
דְּמֵי נְקִיִּים וּבְחִירֵי אָדָם שָׁפְכוּ יָדֵיךְ,
וְדָמֵי אֵלֶּה עוֹד צוֹעֲקִים מֵאַרְצֵךְ שָׁמְמָה.
גַּם אַתְּ מִצְבִים כְּשֶׁכָר נָדוֹל תִּפָּקְדִי,
315 אֵימִים לֹא־תֵדְעִי שַׁחֲרָם עָלַיִךְ וַהֲלֹכוּ.
כִּי תַחֲלַפְתְּ חֶרֶב הוֹדֶרֶת, תֶּרֶב מְשַׁבֶּלֶת,
וְנָדַדְתְּ בָּנַיִךְ מְזִי־רָעָב וְלַחוּמֵי קָטָב
לָבֹא מוֹעֵד מַלְכוּת הַשְּׁבִיעִית, וְאֵינֵךְ עַד־נֶצַח כז).
אוֹי אוֹי לָךְ נוֹג אֶרֶץ מָנוֹג, אַתְּ מָרוֹמֶמֶת
320 בֵּין נַחֲרֵי כוּשׁ כח), זוֹב דְּמֵי מְדָקְרִים תְּפַלֵּאִי.
בֵּית מִשְׁפָּט חָרוּץ לָךְ שָׁם בָּאָדָם יִקָּרֵאוּ;
אַדְמָתֵךְ, כְּלָהּ מִשְׁקֶה, דַּם חָלָל תִּעְלָע.
אוֹי אוֹי לָךְ, בֵּת־לוּב, עַל־זֹאת עַל־אַרְצֵךְ אִוָּה,
עֲלֵיכֶן כְּנוֹת אֶרֶץ מַעֲרָבָה יוֹם מַר יוֹם זַעַם
325 בַּשְּׁאָה אֵת וְגִבְתֵּהֶן מִחֶרֶב נוֹקֶמֶת,
מִכֹּבֶד מִלְחָמָה, כִּי נוֹרָא מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי.
כֻּלָּכֶן לְשַׁחַת תָּכְבַּעְנָה מִצָּוֹק וְלָחַץ,

כִּי בֵית מִקְדָּשׁ אֵל מִי הֲשִׁמּוֹתָן בְּחַמַּת קָרִי,
וְשָׁגִי בְרֶזֶל גִּבְתָּתָן מָעוֹן אֱלֹהֵי קֶדֶם.
לָמָּה עַל־אַרְצְךָ לְעִינְךָ הֲלָלִים וְרַב פָּגָר,
חֲלָלֵי מַחֲרָב בְּעֶקֶת בָּל־אֵיד וָפֶגַע,
מְכֻבָּר וְכָפָן, מְאוֹנֵב אַכָּזָר בְּפִתָּן,
וְשָׁמָמָה מֵאָדָם אַרְצְךָ, כָּל־עִיר עֲזָבָה.
אוּלָם כּוֹכָב יְדֵךְ מָיָם כּוֹכַב הַשָּׁבָט
מוֹפֵת לַחֲרֵב לָהָעֵב לְכִלְיוֹן מֵתֵי־אֶרֶץ.

* * * * * * * * * * * *

* * * * * * * * * * * *

בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְקָם עַם כֻּלּוֹ יִרְאֵי אֱלֹהִים,
שׁוֹמְרֵי עֵצֶת אֵל, לְדַבֵּר קְדֻשּׁוֹ אָזְנָם יַקְשִׁיבוּ,
וּמִשָּׁבֵן אֶל גְּבוּל יִסּוֹבְבוּ וְיִפָּאֲרוּ יָחַד
בְּעוֹלוֹת וּבְשַׁלְמֵי תוֹדָה, בְּקִטֹּרֶת וָנֶסֶךְ
וּבָרָבִּין רְאִיִּים מֵיטַב אֵילִים וְזִבְחֵי אֶדֶק
בְּבוּרֵי כְּבָשִׂים וּשְׂעִירִים, מִכְּחַר צֹאן הָעֲדָר
עַל־מִזְבַּח אֵל עֶלְיוֹן כְּרָגֶשׁ יַקְרִיבוּ.
וּכְצֶדֶק יָגִין בָּם וּבְדָת אֵל זוֹ יָגֵשׁוּ,
בָּעָרִים טוֹבוֹת יֵשְׁבוּ, עַל כָּרִים כְּגִי־שֶׁמֶן.
וְיִנָּשְׂאֵם אֵל מִי וְנָתָם לִנְבִיאֵי קָדֶשׁ,
לְמָשׁוֹשׁ כָּל־הָאָדָם וְלֵאוֹר עֵינַיִם כָּלָּם.
כִּי סָגַן בָּק אוֹתָם אֱלֹהֵי עֵצָה וָדַעַת,
וְאֱמוּנָה וּמַחְשָׁבוֹת הַשְׂכֵּל שָׁם כָּלָּמוֹ.
לֹא־יִשְׁעוּ לַחֲרֹשֶׁת יַד־אִישׁ מַעֲתֵי הָבֶל,
וְאֲלִילֵי נְחוּשָׁה צַלְמֵי שֵׁן וְהָב וָכֶסֶף
עֲצֵבֵי עֵץ וְאֶבֶן פְּסִילִים אֵין רוּחַ בְּמוֹ
תַּבְנִית הַיּוֹת מֵחֹמֶר כַּשָּׁשֵׁר נִמְשָׁחוּ
הַבְלֵי־שָׁוְא וּמַהוּתָם אֵלֶּה לֹא־יִכַּבְּדוּ,
כִּי אַךְ לְאֵל מָרוֹם לַבְּרָיִם מִשְׁאֵת בְּקִימוֹ.
וּבְמוֹם יֶדֵיהֶם בְּקוּמָם מַעֲרָשָׂם יַרְחָצוּ.

לַאֲדוֹן כֹּל יִשְׁתַּחֲוּ לְאֵל שַׁדַּי בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ.
אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו יֵרָאוּ, וּמְאֹד יִזְקֹרוּ.
שׁוֹמְרֵי מִטָּתָם מֵחֲלָלָה בְּזִמָּה וָתֶבֶל.
וְשָׁבַב עִם־זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה שֶׁקֶץ לָמוֹ,
בֵּן יֵעָשׂוּ בְּנֵי־צֹר וּמְצָרִים וְרוֹמָה יָחַד,
וּבְנֵי אֶרֶץ יָוָן הָרְחָבָה וַעֲתִים לְאֵין חֵקֶר.
בְּגֵי־עוֹלָם וַעֲלֻמָיָה עִם כָּל־שׁוֹכְנֵי תֵּקֵבֵם.
כִּי בָזוּ מִצְוֹת אֵל חַי, חֻקָּיו לֹא־דָבָשׁוּ.
עַל־כֵּן אֵל שַׁדַּי יִפְקֹד בְּאַפּוֹ כָּל־אִישׁ בָּמוֹ
בְּפָנָעִים וּבְרָעָב, בְּצַר וּבְצוֹק נָעֲנִי,
בַּחֶרֶב וָדֶבֶר, בְּנָגָעִים מְדֵיבוֹת נָפָשׁ;
עַל־חֲלָלָם שָׁם יוֹצֵר הָאָדָם בְּזוּפַת אָוֶן
וּכְבוֹד אֵל שַׁדַּי נָתְנוּ לַהֶבֶל וָתֹהוּ,
לָעֲצַבִּים עִצְּבוּ אֲצֻבְּעוֹת אִישׁ לְמַעַן יְכוֹשׁוּ
וְהִשְׁלִיכוּם בִּכְלִמָּה בְּגֵהִנֹּם צוּרִים וָמֶלַח,
בְּקוּם מֶלֶךְ חָדָשׁ שַׁלִּיט עַל־אַרְצוֹ מְצָרִים
שְׁבִיעִי כז, וּמַלְכֵי בָּיוָן, מִבְּנֵי מוּקְדוֹן גְּעֵר,
בְּזֹרַע רָמָה בְּתַלְקַף וָרַהַב יִמְשְׁלוּ.
וּמֶלֶךְ עַז יַאֲתֶה מֵאַסְנָיָה יֶדֶא בָּעִים כח,
וְיַכֵּם בְּרֶב־חֵילוֹ וְפָרָשָׁיו עֵין הָאָרֶץ.
בְּזַעַם יָרוּשׁ וְיַבֵּא הַכֹּל וְהַנְּדִיל שֶׁבֶר,
וְהַחֲרִים אֶת־אֶרֶץ מְצָרִים, וְכָל חֲמְהוֹתֵיהֶם
יָשָׂא עַל־כְּתֵף יָם גְּרָהָב לְבוֹ וּלְמַלְקוֹחַ.
אָז בְּבָרְךְ נוֹסָפָה בְּאֵשׁ פְּלֵדוֹת אַרְצָה יִכְרָעוּ.
לְמֶלֶךְ אֵל חַי יִשְׁתַּחֲוּ לַאֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ,
וּפְסִילִים עָשׂוּ יָדֵימוֹ אֶל־אֵשׁ יַשְׁלִיכוּ כט.
אָז יָשׁוּב אֵל לִבְנֵי־אֱנוֹשׁ בְּכִנּוּל וְשָׁשׂוֹן יָשִׂישׂ,
אֶרֶץ בַּעֲצִי־שַׁדַּי גַּם עֶשְׂתְּרוֹת צֹאן הַמְּרַבֶּה.
לִבְנֵי אָדָם כִּימֵי עוֹלָם פְּרָיָם יִשָּׂאוּ.
בְּרֹבֶשׁ וָנֹפֶת בְּלֶחֶם־חֶלֶב וַעֲסִיס יָיִן,
וּבְחֶלֶב הַשָּׂה, מֵיטַב מַתָּת אֵל לִבְנֵי־בָרָה.

וְאַתָּה אֱנוֹשׁ בֶּן־תְּמוּתָה נִפְתָּל וְנֶעֱקַשׁ דְּרָכַיִם׃
שׁוּבָה אֶל־אֵל אַל־תִּשְׁתָּע, כִּי תֹהוּ הָלָכְתָּ;
הַעַל עַל־מִזְבְּחוֹ פָּרִים וּבְכוֹרוֹת הָעֵדֶר,
לִתְקוּפוֹת מוֹעֲדֵי שָׁנָה וּלְחַגִּים יִנְקֹפוּ·
הִתְחַנֵּן אֶל־הֵי הָעוֹלָם לְמַעַן יְרַחֲמֶךָ,
כִּי הוּא אֵל וְאֵין בִּלְתּוֹ אֶפֶס זוּלָתוֹ אֱלוֹהַּ·
וּשְׁמָר־תֹּם עַד־מְאֹד וּלְבֶן־אָדָם אַל־תַּעַשׂ כָּל־עָוֶל,
כִּי כֵן צִוָּה אֵל שַׁדַּי לִבְנֵי אֱנוֹשׁ בְּנֵי־עֹנִי·
שִׂים לִבְּךָ עַל־דַּרְכְּךָ לְהָשִׁיב אַף אֵל מִמֶּךָּ,
בְּבוֹא עַל־כָּל־בָּשָׂר נֶגֶף כִּלָּיוֹן וָקָטֶב
וּגְמוּל רִשְׁעָם יַשִּׂיגֵם וּבְאַף יַכְנִיעֵמוֹ,
וּמוֹשֵׁל עַל־מוֹשֵׁל יָקוּם וַאֲרָצוֹת יַחֲמֹסוּ ל),
וְגוֹי אֶת־גּוֹי וּמְלָכִים אֶת־שִׁבְטֵי־עָם יִרְעָצוּ,
וּנְסִיכִים אֶל־אֶרֶץ נָכְרִיָּה לְמִפְלָט יָנוּסוּ
וְשֻׁנּוּ פְּנֵי אַדְמַת הָאָדָם, וְזָרִים יִסְעָרוּ,
יְבוֹקְקוּ אֶת־אֶרֶץ יָוָן וִיבוּלָהּ יְרוֹשֵׁשׁוּ·
אִישׁ עַל־אָחִיו יָקוּמוּ בַּהֲמַת קֶרֶב וָלָחֶם
בְּאֶרֶץ לֹא־לָמוֹ, בְּעַד בֶּצַע זָהָב וָכָסֶף,
(כִּי אַוַּת הוֹן וָבֶצַע עָרִים תְּרוֹשֵׁשׁ סֶלָה)
וְתַמּוּ כֻלָּם לֹא־יֵאָסְפוּ וְלֹא־יִקָּבֵרוּ,
וּבְשָׂרָם לְמַאֲכָל לְשֵׁן חַיְתוֹ שָׂדַי וָעָיִט;
וְכִמְלֹאת עָלֵימוֹ יַחַד יְמֵי כָלָה נֶחֱרֶצֶת
אָז שְׂרִידֵי פִגְרֵיהֶם יִבְלַע כְּמוֹ דֹמֶן פִּי־אָרֶץ
אֶרֶץ לֹא־זְרוּעָה, לֹא־פְקָדָהּ אֵת וּמַחֲרָשֶׁת;
לְמוֹפֵת מַזְכִּיר עֲוֹן אָדָם רָב תַּעֲמֹד שׁוֹמֶמֶת
לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים בִּתְקוּפוֹת הָעִתִּים בֶּחָלֶד,
וּמָלְאָה מָגֵן וְצִנָּה חִצִּים וְכָל־כְּלֵי נָשֶׁק,
בָּם אֵשׁ יְבַעֲרוּ וְעֵץ מִיַּעַר לֹא־יַחְטֹבוּ לא)·
אָז יִשְׁלַח אֵל עֶלְיוֹן מֶלֶךְ מִמִּזְרַח שָׁמֶשׁ
וְהִשְׁבִּית אֵימוֹת מִלְחָמָה וּשְׁאוֹן קְרָב יַשְׁבִּיחַ·
אֵלֶּה יַךְ חֵרֶם וּשְׁבוּעוֹת בְּרִית יָקִים לְאֵלֶּה·

אַךְ לֹא בַעֲצַת נַפְשׁוֹ וְרוּחוֹ יַעַשׂ מַעֲשֵׂהוּ,
כִּי עַל־פִּי מִצְוַת אֵל שַׁדַּי וּמִשְׁפְּטֵי פִיהוּ.
עוֹד יָשׁוּב יִיף עַם אֵל אַדִּיר בְּרָב־הוֹן וָהָיִל,
בַּעֲדִי אַרְגָּמָן וּבְשֶׁפַע זָהָב וָכָסֶף.
אֶרֶץ פּוֹרִיָּה גַּם יָם רָב־בְּרָכוֹת יִשָּׂאוּ.
אָז יִרְגְּשׁוּ מְלָכִים, יָקוּמוּ אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ,
וּלְבָבָם לְמֵרָע זוֹעֵף מֵחֲמַת־אַף וָקָצֶף.
הוֹי מָרָה אַחֲרִית קִנְאָה לָאָדָם בֶּן־עֹנִי.
עוֹד שֵׁנִית מוֹשְׁלֵי תֵבֵל יִשְׂתָּעֲרוּ יָגוֹדוּ
עַל־זוֹ הָאָרֶץ, וּלְנַפְשָׁם יָכִינוּ שָׁחַת.
כִּי עַל־בֵּית אֱלֹהִים יִתְיָעֲצוּ וְעַל זֶרַע קֹדֶשׁ
לְבַלַּע וּלְהַשְׁחִית; וְאֶל־הָאָרֶץ כִּי יָבֹאוּ
מִסָּבִיב יַקִּיפוּ הָעִיר וּזְבָחִים יִזְבָּחוּ.
שָׁם אִישׁ כִּסְאוֹ גַּם חֵילוֹ, עַם נוֹעָז, יַצִּיבוּ לב).
אָז אֵל מִשָּׁמַיִם בְּרֹגֶז קוֹלוֹ יַבִּיעַ אֹמֶר
אֶל־עַם אֵין לֵב וְשָׂטֵי כָזָב, וּמִשְׁפַּט אֱלוֹהַּ
יֶאֱתֶה כַסּוּפָה וְתַמּוּ מִתִּגְרַת יָדֵהוּ;
מֵחֲמַת אֵל אַדִּיר יִשָּׁמְדוּ כָּל־שׁוֹקְדֵי אָוֶן.
אָז חַרְבוֹת אֵשׁ מִשָּׁמַיִם אַרְצָה תִּפֹּלְנָה,
וּבְקֶרֶב מְתֵי־אָוֶן אֵלֶּה לַפִּידִים יְהַלֵּכוּ.
תִּרְעַד אֶרֶץ אֵם הַכֹּל, מוֹסְדֶיהָ יִרְגָּזוּ
מִתְּנוּפַת יַד אֱלֹהֵי עוֹלָם כִּי יַרְעִידֶנָּה
גַּם דְּגֵי הַיָּם הַיְתוֹ שָׂדַי וְכָל־עוֹף שָׁמָיִם
עִם־חֵקֶר כָּל־תְּהוֹם וְנַפְשׁוֹת הָאָדָם כֻּלָּהֶם
מִפְּנֵי אֵל־שַׁדַּי יָחִילוּ בִּמְשֹׁל בַּכֹּל פָּחַד.
הַרְרֵי־עַד יִתֹּץ קָדְקֹד גִּבְעוֹת עוֹלָם סֶלָה.
וְנִגְלוּ לַכֹּל עִמְקֵי שְׁאוֹל וּמַחֲשַׁכָּיו יָחַד,;
וְנִפְלַל חָלָל תּוֹךְ נִקְרוֹת כָּל־צוּר וְהָרֵי נָשֶׁף,
וְנָטְפוּ הַסְּלָעִים דַּם חֲלָלִים דַּם כֹּבֶד פָּגֶר.
מִזֶּרֶם הָרִים גֵּאָיוֹת דָּם תִּמָּלֶאנָה
וְחוֹמוֹת מְתֵי־אָוֶן הַבְּצוּרוֹת יַחַד תִּפֹּלְנָה

וְשַׁחוּ עַד־עָפָר׃ כִּי דַרְכֵי־אֵל לֹא־הִכִּירוּ,
מִשְׁפַּט אֵל נַעֲרָץ לֹא יָדְעוּ, וּבְרֶשַׁע כֶּסֶל
עַל־מִקְדָּשׁוֹ הִשְׂתָּעֲרוּ, חֲנִית וּסְגוֹר הֵרִיקוּ.
וּשְׁפָטָם אֵל בְּרַעַשׁ מִלְחָמָה, בָּאֵשׁ וָחָרֶב,
וְהִמְטִיר עָלֵימוֹ מִטְרוֹת עֻזּוֹ בְּשֶׁצֶף קָצָף
גָּפְרִית וְאַבְנֵי בָרָד לָרוֹב מִשָּׁמַיִם,
יַחַד כָּל־הוֹלְכֵי עַל־אַרְבַּע אִתָּם יִגְוָעוּ.
אָז יֵדְעוּ אֶת־אֵל מְשׁוֹפְטָם וּזְרֹעַ עֻזֵּהוּ
נַאֲקוֹת חָלָל תֵּפְפְנָה כָּל־רַחֲבֵי הָאָרֶץ.
בִּגְוַע זֵדִים אֵלֶּה בְּיוֹם הֶרֶג רָב וָקָטֶל
דּוּמָּם בְּאֵין קוֹל כָּל־בָּשָׂר בַּדָּם יִתְרֶחָצוּ,
וּבְשָׂרָם יֹאכְלוּ לָשֹׂבַע כָּל־חַיְתוֹ יָעַר.
כָּל־אֵלֶּה אֵל שַׁדַּי אֵל עוֹלָם לְבַשֵּׂר שְׁלָחָנִי
וּמִדְּבָרוֹ לֹא־יָשׁוּב, לֹא־יַפִּיל עַד־מָה אָרְצָה
מִכֹּל שָׂמוּ בְּלִבִּי רוּחוֹ וּמִצְוַת פִּיהוּ
כִּי אִמְרֵי אֵל מֵעוֹלָם מְאֹד נֶאֶמְנוּ יָחַד.
אַךְ שָׁם עַל הֵיכַל אֵל אַדִּיר וּמְעוֹן קָדְשֵׁהוּ
שַׁאֲנַנִּים כָּל־בָּנָיו יִשְׁלָיוּ וְשִׂמְחֵי־נָפֶשׁ
עַל־כֹּל פָּעַל שַׁדַּי מוֹשֵׁל בְּמִשְׁפָּט וָצֶדֶק;
כִּי הוּא לְבַדּוֹ מָגֵן וּמָעוֹז יְשׁוּעוֹת לָמוֹ,
וּכְחוֹמַת אֵשׁ סָבִיב מִצַּר יִצְרֵמוֹ סֶלָה.
וּבְעָרִים וּבְשָׂדוֹת שְׁלֵוִים מִקְּרָב יֵשֵׁבוּ,
לֹא־יִוָּשְׁעוּ בִשְׁאוֹן מִלְחָמָה, בְּאַבְחַת חָרֶב,
כִּי אֵל חַי הוּא מוֹשִׁיעָם וִימִינוֹ בַקֹּדֶשׁ.
וְאָמְרוּ הֶעָרִים כֻּלָּן גַּם אִיִּים יַגִּידוּ:
מָה־רַבּוּ חַסְדֵּי אֵל שַׁדַּי וְרַחֲמָיו לָאֵלֶּה,
כִּי כֹל מָגֵן לָמוֹ, בַּכֹּל מַחֲסֶה וָיֵשַׁע:
שְׁמֵי שַׁדַּי וְשִׁמְשׁוֹ עֶזְרָם, גַּם נֹגַהּ יָרֵחַ.
תִּרְעַד מִגִּיל אֲדָמָה הֲרַת־כֹּל, תִּשְׂמַח שָׂמוֹחַ,
וּבְשִׂפְתֵי רְנָנוֹת תַּבִּיעַ נֹעַם מִלֶּיהָ:
קוּמוּ הִשְׁתַּחֲווּ אָרְצָה, נִתְפַּלֵּל־נָא יָחַד

לְמֶלֶךְ אֵל חֵי־הָעוֹלָם, אֵין נִשָּׂא כָמוֹהוּ·
לִמְעוֹן קָדְשׁוֹ נִשְׁלְחָה, כִּי מוֹשֵׁל בָּלְתּוֹ אָיִן·
נָשִׂימָה יַחַד אֶל־תּוֹרַת אֵל צַדִּיק לִבֵּנוּ
כִּי צָדְקוּ מְאֹד חֻקֶּיהָ, אֵין מָשְׁלָם בָּאָרֶץ·
וְנַחְנוּ בְּאֵין הָבִין רָחַקְנוּ מִדֶּרֶךְ אֱלוֹהַּ,
לְמַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ הִשְׁתַּחֲוִינוּ, מְאֹד נִסְכַּלְנוּ
בִּסְגֹד לַפְּסִילִים וְצַלְמֵי אָדָם, שְׁאוֹל חָטָאנוּ·
וְקָרְאוּ אָז יִרְאֵי יְיָ גֶּבֶר אֶל־רֵעֵהוּ:
הָבָה נִשְׁתַּחֲוֶה בְתוֹךְ עַם אֵל עֶלְיוֹן אַפָּיִם,
וּנְקַדְּמָה בְתוֹדָה וּזְמִירוֹת פְּנֵי־אֵל עוֹשֵׂנוּ·
וְאֻסַּף נֵשֶׁק הָאוֹיֵב עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
לְשֶׁבַע תְּקוּפוֹת הָעִתִּים בַּחֶלֶד יִנְקֹפוּ:
מָגִנִּים שִׁרְיוֹנוֹת וְכֹבָעִים וְכָל־כְּלֵי נָשֶׁק
וּקְשָׁתוֹת לְאֵין מִסְפָּר גַּם חִצִּים זֵקֵי מָוֶת,
וּלְהָאִיר אוּר אֵשׁ עֵצִים לֹא־יַחְטְבוּ מִיָּעַר לג)·
אוֹי לָךְ אֶרֶץ יָוָן, עַד־אָן תָּרִימִי קָרֶן?
לְאֵל רַב־חֶסֶד קִרְאִי וְשִׂימִי עַל־דַּרְכֵּךְ עָיִן·
עַם אוֹבֵד בְּעָנְיוֹ מַהֲרִי אֶל־עִירוֹ הָשִׁיבִי לד),
מוֹצָאוֹ מֵאֶרֶץ קֹדֶשׁ לְאֵל הַשָּׁמַיִם
בְּעִיר מָצוֹר אַל־תִּתְגָּרִי כִּי בְנוּחָה לָךְ נָחַת לה),
וְנָמֵר מֵרִבְצוֹ אַל־תְּעוֹרְרִי פֶּן־יִקְרֵךְ פָּגַע;
רַחֲקִי מִגֹּדֶל לֵבָב קֶרֶן אַל־תָּרִימִי,
מִגְעִי מִקְּרָב תְּשׁוּקָתֵךְ, מִשְׁאוֹן רִיב בַּשָּׁעַר·
עִבְדִי אֶת־אֵל נַעֲרָץ, אָז יַפִּיל גַּם לָךְ חֶבֶל
לְעֵת קֵץ כָּל־אֵלֶּה וּלְיוֹם גְּמוּלוֹת לְאֵל רַב־חֶסֶד,
יוֹם נָכוֹן לַיְשָׁרִים בָּאָדָם, כִּדְבַר אֱלוֹהַּ·
כִּי יֶשׁ־יוֹם וְנָתְנָה הָאֲדָמָה יְבוּלָהּ לָשֹׂבַע,
חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה מֵיטַב תִּירוֹשׁ וָזָיִת,
מֶתֶק דְּבַשׁ מִשָּׁמַיִם וּמַנְעַמֵּי נֹפֶת,
עֵצִים נוֹשְׂאֵי פִרְיָם, גַּם עֶגְלֵי מַרְבֵּק יָחַד·
פָּרִים וְאֵילֵי צֹאן וּצְפִירֵי עִזִּים בְּנֵי־שָׁמֶן·

עֲסִים חָלָב צֹחַ וּמָתוֹק מַעֲנוֹת יָקְרוּ,
וְטָלְאוּ עָרִים כָּל־טוּב וְיָקָר כִּיגִי קֶדֶם;
וְדֶשֶׁנָה הָאֲדָמָה כִּי־תִשְׁקֹט מִקָּרָב וָלָחֶם.
בְּרֹגָז קוֹל פָּחֲדִים לֹא־יֵרָגְזוּ מוֹסְדֵי הָאָרֶץ,
חָדַל שְׁאוֹן קְרָב וָחָרֶב, חָדְלוּ וַלַּעֲפוֹת חֹרֶב;
אֵין רָעָב, אֵין בֶּרֶד מַפֵּה כָּל־עֵץ פְּרִי חֻרָם.
כִּי בָּגַי הָאָרֶץ עַל־רוֹב שָׁלוֹם יִתְעַנָּגוּ,
וּבְרִית שָׁלוֹם עוֹלָם תִּכּוֹן בֵּין מֶלֶךְ וָמֶלֶךְ.
וֵאלֹהֵי הַצְּבָאוֹת מְפֹרָשׁ כּוֹכְבֵי שָׁמָיִם
בָּקוּ מִשְׁפָּט אֶחָד יִשְׁפֹּט כָּל־הָאָדָם יָחַד,
וּכְשֶׁבֶט אֶחָד יוֹכַח כָּל־מַעֲשֵׂי בְּנֵי־עָנִי.
כִּי אֶחָד הוּא אֵל וֵאלֹהִים זוּלָתוֹ אָיִן,
וְזֵדִים עוֹשֵׂי רִשְׁעָה בְּקֵשׁ אֵשׁוּ תֹאכְלֵמוֹ.
וְעַתָּה חוּשׁוּ, לְנָצֹר תּוֹרוֹתַי בְּלִבְּכֶם שְׁקֹדוּ;
מִפְּגֹד לַפְּסִילִים חָדָל, בְּשֵׁם אַל חַי הַשָּׁבֻעַ.
חֹרֶחַק מִשְּׁבָבִי עָבָר מִזִּמָּה וָתֶבֶל,
וּפְרִי בִטְנִךְ חָנֹךְ, אַל־תָּגֶף עָלָיו יַד רָצַח,
כִּי תִבָּעֵר בָּנֶפֶשׁ חַטַּאת חֲמַת אֱלֹהַּ.
עוֹד יָקִים אֱלֹהַּ מַמְלָכָה לָעוֹלָם נֶצֶבֶת
לִבְנֵי אָדָם, בְּגַלּוֹתוֹ לִירֵאָיו סוֹדֵהוּ.
לָמוֹ יִפְתַּח דְּבָרוֹ שַׁעֲרֵי צֶדֶק סֶלָה,
כָּל־טוּב אֶרֶץ וְתֵבֵל, שִׂבַּע כָּל־שִׂמְחַת נָפֶשׁ,
גַּם רוּחַ הַשָּׂכֶל דָּבַעַת וּנְעִימוֹת גִּצַּח.
מִקְצוֹת הָאָרֶץ מִנָּהָה וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ
אֶל־בֵּית אֵל יוֹגֵר הַכֹּל נְאָדָרִי בַּקֹּדֶשׁ.
בַּיָּמִים הָהֵם לֹא־יִהְיֶה עוֹד לָדָרֹשׁ בַּיִת,
בְּלִתִּי־אִם בַּיִת אֵל שַׁדַּי לִירֵאָיו לְתִפְאֶרֶת.
כִּי שָׁם הָעָם בָּאָדָם בֶּן יָקִיר לֵאלֹהַּ.
מְשָׁעוֹל כָּל־עֶזְרָה, הֲדוּרִים גַּם רְכָסֵי כָל־גָּבַע,
הָרִים נְשָׂאִים, שׁוֹא גַּלֵּיהֶם גַּם תְּהוֹמוֹת מָיִם
שָׁלוֹם בַּעֲבֹרוֹם כָּרָגֶל, שָׁלוֹם בָּאֳנִי־שָׁוֹט;

כִּי שָׁלוֹם רָב יֵט לַטּוֹבִים, יִצְרֵם מִדֶּחִי,
וְשִׁבְּרוּ נְבִיאֵי אֵל־שַׁדַּי קֶשֶׁת וָהָרֶב·
כִּי מוֹשְׁלֵי צֶדֶק הֵמָּה, מֵישָׁרִים יִשְׁפֹּטוּ;
גַּם נַחֲלָה וָהוֹן יִנְחַל כָּל־אִישׁ בְּמִשְׁפַּט צֶדֶק;
כֵּן יָעַץ הָאֵל הַגָּדוֹל אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ·
עִלְזִי בְּתוּלָה בְּמָחוֹל, כִּי שִׂמְחַת־עַד, גִּיל נֵצַח
חֲנָנֵךְ אֱלֹהֵי־עוֹלָם עוֹשֵׂה אֶרֶץ וְשָׁמָיִם·
וְשָׁכַן בְּקִרְבֵּךְ רוּחוֹ וּלְאוֹר עוֹלָם לָךְ יֶהִי·
אָז זְאֵב עִם־כֶּבֶשׂ עַל־הֶהָרִים יִרְעוּ יָחַד,
וּנְמֵרִים עִם־שְׂעִירֵי עִזִּים עֵשֶׂב יֹאכֵלוּ;
דֻּבִּים עִם עֶגְלֵי־בָקָר עַל־מִרְעֶה יִרְבָּצוּ,
וַאֲרִי טוֹרֵף עַל־אֵבוּס כְּשׁוֹר פַּר יֹאכַל תָּבֶן,
וּבְמִתְגָּם קְטַנֵּי הַנְּעָרִים אוֹתוֹ יִנְהָגוּ·
כִּי יַכְנֵעַ עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ שְׁאוֹן כָּל־בְּנֵי־שָׁחַץ,
וּפְתָנִים עִם־עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים יַחְדָּו יִשְׁכָּבוּ
מִבְּלִי הָרֵעַ וְהַשְׁחִית, כִּי יַד־אֵל תִּצְרֵמוֹ לח·
וְעַתָּה הָבָה אוֹת אֱמֶת אֶתֵּן לָךְ לְמַעַן דַּעַת
עֶת־בֹּא עֵת הַפְּלָאוֹת וְעֵת הֶחָזוֹן עֲלֵי אָרֶץ:
מַרְאֵה חֲרָבוֹת יִגָּלֶה בִּרְקִיעַ שָׁמָיִם
מִבֵּין כּוֹכְבֵי אוֹר לֵעֵת עָרֶב, וְכֵן לִפְנוֹת בֹּקֶר·
אָז פִּתְאֹם אָבָק יִפֹּל מִשָּׁמַיִם אָרְצָה,
וְאוֹר שֶׁמֶשׁ יִדְעַךְ פֶּתַע בַּחֲצִי הַשָּׁמָיִם,
קַרְנֵי יָרֵחַ בִּזְבוּלוֹ אוֹרָם יַזְהִירוּ,
וְיָרַד מִמָּרוֹם זָחֳרָם עַד־אֶרֶץ יַגִּיעַ,
וּלְמוֹפֵת אֶגְלֵי־דָם נוֹזְלִים סְלָעִים יַעֲרִיפוּ·
בֶּעָנָן אָז תִּרְאוּ עַם כָּבֵד רַגְלִים וָרָכֶב,
וּשְׁאוֹן קְרָב בָּעֲרָפֶל, כַּחֲזוֹן צֵיד חַיְתוֹ טָרֶף·
כָּכָה יַשְׁבִּית מִלְחָמוֹת אֵל רוֹכֵב שָׁמַיִם,
וּבְנֵי אִישׁ לַאֲדוֹן כֹּל זִבְחֵי תְרוּעָה יִזְבָּחוּ·
זֹאת הוֹדַעְתִּיךָ אֲנִי הָעֹזְבָה לְתֻמָּה קֶרֶת
בָּבֶל בְּאַשּׁוּר, וּבְיָוָן אֵשׁ דְּבָרִי שִׁלַּחְתִּי,

וָאֲנַבֵּא עַל־חֲמַת־אֵל לִבְנֵי־אָדָם כֻּלָּהֶם,
וְחִידוֹת שַׁדַּי בֶּחָזוֹן לִבְנֵי־חֲלוֹף פָּתָרְתִּי·
נָכְרִיָּה, חֵרְפוּנִי בְּנֵי־יָוָן, בַּת־נַעֲוַת מֶרֶד
מֵחֹף יַם־סוּף, וְיֵשׁ בַּת־צִרְצָה וּגְנָסְטְ יַחְשְׁבוּנִי,
מִתְנַבֵּאת בִּקְסָמִים, כּוֹזֶבֶת גַּם סָרַת טָעַם·
אוּלָם לְעֵת קוֹם יָקוּמוּ כָּל־דְּבָרַי דִּבַּרְתִּי
זָכוֹר תִּזְכְּרוּנִי כֻּלְּכֶם לֹא־עוֹד תְּחָרְפוּנִי
לֹא־תֹאמְרוּ לִי מְשֻׁגָּעַת, כִּי־אַךְ נְבִיאַת אֱלוֹהַּ·
כִּי תוֹלְדוֹת אֲבוֹתַי, מִקְרֵי עִתּוֹתָם מֵקֶדֶם
גָּלָה בֶחָזוֹן אֶת־אָזְנִי יוֹשְׁבִי שָׁמַיִם,
גַּם חֲדָשׁוֹת הִרְאַנִּי וּנְצוּרוֹת תָּבֹאנָה·
הָרִאשׁוֹנוֹת מָה־הֵנָּה לָאָדָם אַגִּידָה,
גַּם הָאוֹתִיּוֹת תִּקְרֶינָה לָמוֹ בִּשָּׂרְתִּי·
כִּי עֵת תְּהוֹמוֹת מַיִם אַדִּירִים שָׁטְפוּ אָרֶץ,
וְאִישׁ תָּם אַךְ אֶחָד נוֹתַר תַּחַת הַשָּׁמָיִם,
נִשָּׂא עַל־פְּנֵי תְהוֹם בַּתֵּבָה הָרְשׁוּ יָדֵיהוּ,
עִם חַיָּה וְעוֹף כָּנָף לְחַיּוֹת זֶרַע עֲלֵי אָרֶץ,
אִשָּׁה לְבֶן־אִישׁ זֶה הָיִיתִי, כַּלָּה לַגֶּבֶר
לוֹ נִגְלוּ רִאשׁוֹנוֹת מֵאָז גַּם עֲתִידוֹת חָלֶד·
עַל־כֵּן דְּבַר־פִּי אֱמֶת, וַאֲמָרַי נֶאֶמְנוּ יָהַד לח·

הערות

לחזון השלישי.

א) משורה 1 עד 7 הן פתח דבר הסבילה, להגיד כי רוח ה' חזקה עליה ומלתו על לשונה מטבע שפע הנבואה הפועל על הנביא גם נגד רצונו ומאלצהו לשפוך חזון רוחו, וכמו שאמר הנביא ירמיהו: ואת חמת ה' מלאתי נלאיתי הכיל שפך על עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחדו (ו', י"א). וכן יאמר הנביא יחזקאל: ויד ה' עלי חזקה (ד', י"ד); כי הנביא איננו פועל ברצונו כי אם מתפעל הוא מיד האל הקורא בשמו.

ב) הסבילה תכנה בזה את אדם tetrogrammaton Adam (אדם בן ארבע אותיות) כמו שהוא ביונית. והשורות 23 עד 26 בנויות על יסוד האגדה: אדם הראשון מכל העולם הוצבר עפרו (סנהדרין ל"ח ע"א), וכן במדרש ב"ר: צבר עפרו מד' רוחות וכו', רמזו בזה בלשון האגדית שהאדם מבריאתו מסוגל להסכין עם כל אקלים בכל ארבע רוחות הארץ.

ג) כנראה תרמוז השורה 53 על שלשת נסיכי אדם (Triumvirat) אַנטניוס אָקְטַוְיַן ולֶפידות, אשר הסבו בריבם הריסות ממשלת רומה (בשנת 43 לפני מה"נ).

ד) סֶבַסְתָּא, לדעת פֿרידליב (מאסף ומתרגם חזון הסבילות) השם הזה הוא כנוי לזרע המלוכה הרומית. ואולם ברור הוא שכוונתו על העיר שומרון, כי הורדוס המלך אחרי הקימו הריסותיה הסב את שמה סבסתא (הגדולה). ומן העיר הזאת יבא בֵּלִיַּר, (עי' ההערה שלפנינו).

ה) בֵּלִיַּר ישים רסן מתעה על לחיי ישראל ועל ממלכות האליל; ולא נזכרו בני דת הנוצרים כי החזיון נכתב כמאה וששים שנה לפני לדת חק הנוצרים. והשם בליר, לדעת הר"ז פֿראנקעל, נשחת במבטא החלנים מן השם בְּלִיַּעַל הבא גם בספר ברית החדשה כנוי לשטן. ואולם יותר נראה לנו שכוונתו על משיח שקר אחד מעיר סבסתא היא העיר שומרון (כמבואר בהערה ד'), ור"ל אחד מראשי כת השומרונים יתאמץ להדיח עמים רבים בתהו לא דרך. ולפי זה יכוון על ימי ריב היהודים עם השומרונים בימי המלך פְּטָלֶמָאוּס פִילֶמֶטר (181 עד 146 לפני מה"נ).

ו) לדעת פֿרידליב השורות 75 עד 79 רומזות על קְלָאָפַטְרָה, אשר בהתחברה עם אנטניוס אחד הטריומוירים לממשלת רומה, התאמצה להיות גברת ממלכות. והשורות 78-79 רומזות על דרכי המלכה הזאת לפזר כסף וסגולות מלכים וכל יקר למכביר.

ז) מעין דברי חזון ישעיהו (ל"ד, ד').

ח) בסנהדרין ק"ט: המגדל הזה שבנו שלישו נשרף ושלישו שקע ושלישו קיים.

ט) סופר דברי הימים יוסף פלַויוס בקדמוניות היהודים חלק א' סוף סימן ד' אחרי דַברו בענין בנין המגדל המסופר בתורה מביא גם את דברי הסבילה האלה משורה 99

עד 104, רק שבמקום אל אדיר שבעצם החזון היוני באו בדבריו אלהים אדירים, ויהי השנוי הזה לענין מַלאה את רוח חוקרי קדמוניות לֵעָנוֹת בו. ואולם היטב העירו האחרונים מהם, כי יוסף המזכיר ידבר בלשון הרגילה לבני היונים, אשר למענם כתב את ספרי הקדמוניות. וקירילוס אבי כנסית הנוצרים מביא את דברי הסבילה האלה מפי הסופר היהודי אלכסנדר פָּלִיהִסְתָּר אשר חי בימי סוּלָה נגיד רומה (107 עד 78 לפני מה"נ) ושם בא שם הכח האלהי בלשון יחיד. וברור הוא שדברי הנביאה אלה נשאבו ממקור ישראל וממי יהודה יצאו, כי רק בשפת עבר יתכן למצוא יחס השם ב ב ל אל הפועל ב ל ל.

י) וכעין זה במדרש ב"ר ל"ח: כל אחד ואחד תופש ארצו.

יא) מסכים עם האמור בפרקי אבות פרק ה': עשרה דורות מנח ועד אברהם. ומגדל בבל נבנה ונהרס בראשית ימי אברהם לדעת חוקרי קדמוניות.

יב) באור השם דִּית מן הפעל המורה על שלוח איננו ברור גם בעצם החזון היוני.

יג) משורה 110 עד הנה ספרה הנביאה תולדות אלהי עמי הקדם הרשומים בחידות מני קדם להמשורר היוני הֶזְיָד. מערכת האגדה הזאת מאד עמקו מחשבותיה הנגלות לכל המתבונן לתכליתה ולמגמת פניה. בשבט סופרים אשר בידה תוריד הנביאה הפלמונית את אלהי העמים כלם ממרומי שמים ארצה, ושלשים אלף בני־אֵלים הנקובים בשירי הֶזיד תשפיל מבמתי עב לנפילים וגבורים אנשי השם עלי אדמות אשר כאדם ימותון וכאחד השרים יפולו בפקוד עונם אלהי אמת, אל אחד מסתתר, אלהי הרוחות לכל בשר: „הַמִּתַּנִּים פָּקַד בְּאַפּוֹ מִמָּרוֹם אֱלוֹהַּ". וזה גם תכלית כותב ספר התורה באמרו הנפילים היו בארץ וגם אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם — המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם (בראשית ו', ד'), להגיד כי מתים הם בל יחיו רפאים בל יקומו.

יד) השורה 159 תרמוז על ארץ מצרים הקדמונה, והשורה 161 תכון על ממשלת מצרים החדשה, אשר יסדו הפטלמיים אחרי נגדע קרן מצרים הקדמונה בזרוע קמביז בן כורש מלך פרס בשנת 525 לפני מה"נ.

טו) משורה 171 עד 174 תדבר הנביאה על הארמים היונים ועל מלחמת אנטיוכוס עפיפנס בארץ יהודה ועל מפלת גבורי חילו מחרב בני יהודה המכביים, בקנאותם לה' צבאות ולמקדשו.

טז) הוא עם בני רומה הקדמונה.

יז) סדר ימי מלכי מצרים הוא קו המדה לנביאה להגביל בו את הזמנים וקורותיהם. והמלך השביעי למצרים מגזע ההלנים הנזכר בזה כנראה הוא פְּטָלְמִיי פִּילָמֶטֶר, אשר מלך על מצרים משנת 181 עד 146 לפני מה"נ.

יח) משורה 199 עד הנה (211) תעביר הנביאה תחת שבטה במעט מלים את מקרי העמים, למען בא אל עקר דברי החזון, אל דברי בני עמה ישראל להגיד בגוים תהלתו ולשפוך מרי שיחה על הגורל המר הנכון לו מאת אדון העתים ומקריהן. ומשם תעבור להנבא על הברכה ונעימות החיים אשר נצפנו לעם הזה בחיק העתידות לימים רחוקים, לעת ירים האל קרנו ויגיה חשכו. ובדברי החזון האלה תגלה לעינינו נפש העברי כותב הטורים האלה והמון מעיו ורחמיו על אחיו בני עמו, עד כי נפשו עליו תאבל כי חזקה עליו רוח ה' ותאלצהו לדבר במנת גורל גוי צדיק זה שומר אמונים בין הגוים רודפיו שקר, כי לא יבינו חין ערכו. בדברים האלה אשר נמלטו מפי הנביאה בלעה פני הלוט הלוט על פניה, ומַסֵּכַת הסבילה הנסוכה על פניה נחשפה.

יט) השורות 221 עד 228 מוסדות על דברי התורה (במדבר כ"ג, כ"ג, ודברים ד', י"ט, וי"ח, י'—י"א). ודוגמתן רבות בספרי פילון היהודי.

כ) התועבות הנקובות בזה כרחוקות מעם ישראל הנזהר מהם, מתוארות בדמותן ותבניתן בספר איוב (כ"ד). וממה שהקדימה לזה הנביאה את זכרון דור ההפלגה אתה למד שהמדות הנשחתות האלה אחזו בהן כל עמי הקדם. וכן נאמר במדרש תנחומא (נח כ"ו): מעשה דור המבול פרשו איוב, שנאמר (שם כ"ד): גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו חמור יתומים ינהגו וכו'.

כא) והארץ נתן לבני אדם (תהלים קט"ו, ט"ז) ורומז גם על האמור בס' במדבר (ט' י"ד, וט"ו ט"ו).

כב) כאמור בדברי ירמיהו הנביא (כ"ה י"א), ובדה"ב (ל"ו כ"א).

כג) משורה 286 עד הנה תדבר הנביאה ברוח הנביא ירמיהו על גאולת ישראל מגלות בבל: הנה ימים באים והקימותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל וגו' (כ"ג ה'), וכן בס' יחזקאל (ל"ד כ"ג, ול"ז כ"ד). והנביאה רומזת כפי הנראה על זרובבל פחת יהודה ולא על כורש מלך פרס, כדעת החכם אלכסנדר, כי שורה 201: „כל מלכי פרס לו אשכר יקריבו" תוכיח נגדו. וגם סוף דברי הנביאה בענין זה הוא כעין דברי הנביא ירמיהו: ונבנתה עיר על תלה וארמון על משפטו ישב (ל' י"ח).

כד) אחרי אשר תאר המשורר את גלות יהודה ושממות היכל אלהיהם על עזבם את בריתו, יחזה לו כי יפקד ה' על בבל על הכבידה את עלה על גולי יהודה וינקום ממנה את נקמת היכלו, כאמור בס' ירמיה (כ"ה י"ב, ונ' ונ"א). וכל ענין החזון הוא מפלת בבל מידי מלכות פרס בשנת 539 לפני מה"נ.

כה) דברי החזון האלה נאמנו מאד עם זכרון קורות העתים למלכות מצרים. והשורה 216 היא כעין ניב שפתי הנביא יחזקאל: חרב תעבר בארץ (י"ד י"ז).

כו) גוג ארץ מגוג, לפי דברי השירה האלה היא „ארץ הרובצת בין נהרי כוש" בדרומה של מצרים; אולם בספרי הקדש (בראשית י' ב', דה"א א' ה') נמנה מגוג בין בני יפת, שהם העמים יושבי ארץ הצפון. וכן בס' יחזקאל (ל"ח ב'-ג') נחשב גוג ארץ המגוג בין העמים שוכני בירכתי צפון. ולכן נראה לנו שהנביאה תבין בזה תחת שם כוש לא את ארץ עֶתְיָפִיָּה בדרומה של מצרים, כי אם את הארץ כוש הנזכרת בבראשית (ב' י"ג) מסובבת מנהר גיחון, אשר מימיו קדושים לבני ארץ הודו השוכנים על גדותיו. כי השם כוש לדעת חוקרי קדמוניות היה מעקרו שם אֶרֶץ כַּסַּיָּא, הנקראת היום כַּסִּיסְתַּן, פלך במדינת פרס (ולדעת דעליטש היא ארץ כַּסּוּ בצפון ארץ בבל), ורק באחרית הימים עבר השם כוש גם על הארץ בדרומה של מצרים, (עי' אוצר השרשים לגעזעניוס מהדורא תשיעית ערך גיחון וכוש).

כז) המלך השביעי הזה לארץ מצרים הוא פטלמאוס פֿילמטר אשר בימיו עלה אנטיוכוס עפיפנס על מצרים. (ועי' הערה שאחרי זאת).

כח) המלך מאסיה (שורה 611) הוא אנטיוכוס עפיפנס אשר עלה על ארץ מצרים בשנת 170 לפני מה"נ; ואף כי נאלץ לעלות מעל מצרים במצות מושלי רומה עליו, הנה לא סר מעליה בידים ריקניות כי אם ברב שלל ומלקוח, כאמור עליו בחזון דניאל (י"א כ"ח).

כט) נצחון ברית קדש ושבר גאון האלילים בשורות האלה ירמזו על המנוחה אשר מצאו להם בני יהודה בצל מלכות פטלמאוס פֿילמטר, כי שר צבאו היה חוניו הרביעי אשר לו נתן הרשיום לכונן במצרים מקדש לאלהי ישראל. גם אומן המלך הזה ומורו היה

היהודי הפילוסוף הנודע אריסטובלוס. ועקב זאת היה לב המלך הזה נוטה אל בני יהודה מחזיקי ברית קדש.

ל) הוא מעין ניב ירמיהו: וְחָמָס בָּאָרֶץ וּמֹשֵׁל עַל־מֹשֵׁל (נ"א מ"ו).

לא) כעין האמור בנבואת יחזקאל (ל"ט י'): ולא יחטבו מן היערים כי בנשק יבער אש. וכבר נודע שהספר יחזקאל נעתק לשפת יון באחרונה ולא נודעה עוד העתקתו היונית גם לפילון היהודי, ומזה נראה שהמשורר בקי היה מאד בספרי הקדש ולשונם.

לב) הוא כעין דברי ירמיהו: ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלים (א' ט"ו).

לג) יסיים בדבריו שבאו למעלה (שורות 649 עד 651) הלקוחים מפי הנביא יחזקאל, כאמור בהערה ל"א. ופרשת דבריו הם כי ביום נצחון ברית קדש יפלו ונשמדו העמים הרבים הצובאים על הר ציון והיה נשקם וכלי מלחמתם הרבים די־בער והשק אש ליושבי ירושלים.

לד) הצרפתי אלכסנדר הבוחן את דברי החזיונות האלה העיר על שורה זו שהיהודים נדחי מצרים התפרצו לעלות משם אל ארץ יהודה לעזרת אחיהם הנדכאים מלחץ אויב, אך הפטלמיים עצרו בעדם ויסגרו לפניהם הדרך.

לה) בעצם החזון היוני בא בראש שורה זו: „בקַמַּרִינָה אל תתגרי". וקמרינה הוא שם שן־סלע במזרחית־דרומית לאי סיציליען, אשר לפי אגדה קדמוניה לא ינקה כל הנוגע בו לרעה, כי על כן היה המאמר הזה לניב שפתים רגיל בלשון יון להזהיר איש מהתגרות ברעה. והחכם עוואַלד תרגם המלה „לְבִיאָה הַקַּמַּרִינִית". וברור הוא שהנביאה תרמוז בשם זה על ירושלים עיר הקדש.

לו) כל קורא יכיר בדברי השירה הזאת משורה 787 עד 794 ציור ימי הנצחון העתיד לברית קדש באחרית הימים, וחזון שלום כל בשר החרות על לוחות הנביא ישעיהו (ב', ב'-ד'; י"א, ו'-ט'; ס"ה, כ"ה) ושנוי בס' הנביא מיכה (ד', א'-ה').

לז) הכתובים האחרונים האלה משורה 817 עד סוף החזון נספחו לדעת חוקרי קדמוניות לסוף החזון הזה מידי אחד הסופרים האחרונים. ואולם יתכן שהמשורר במליצות חידות ידבר, וכונתו לאמר שדברי החזון הזה הם עצת קורא הדורות מראש מקדמי ארץ: ומודעת זאת כי סופרי אלכסנדריה וסופרי דור החשמונאים זה דרכם לתלות את ספריהם באילן גדול וליחס אותם אל אחד מאנשי המופת מדור קדומים, מדעתם את רוח העם בימיהם אשר למדו בבבל וביון להעריץ תעלומות האגדה מראשית ימי הבריאה. הנה כי כן נבראו בדורות כאלה ספרים מיוחסים לאנשי השם אשר מעולם, כמו „ספרא דאדם הראשון" אשר יאמר עליו שמואל ירחינאה שראהו בעיניו (ב"מ פ"ה ע"ב), ונזכר ספר זה גם במדרש שמות רבה (פ' מ"א) וגם בפי אבות הכנסיה הנוצרית; והחכם עוואַלד מעיד כי נמצא הספר בלשון יונית בעיר פֿלאָרענץ (געשיכֿטע דעם פֿאָלקעס יזראַעל 1851 צד 234). וכן „ספר נח" הנזכר בפרשה העשירית לספר היובלים. וכן „ספר חנוך" הנזכר בספרי המקובלים וגם בספר ברית החדשה ובכתבי אבות הכנסיה הנוצרית, ועוד מגלות ספר מוסבות השם כמו אלה, ועי' עוד הערה א' לחזון החמישי.

סֵפֶר חֲזוֹן הַסִּבְּלוֹת.

הֶחָזוֹן הָרְבִיעִי.

שְׁמַע־נָא גּוֹי אַסְיָה הַהֻלָּלָה וְעַם אֵירָפֵּה,
כִּי אַמִּיף בְּקוֹלִי קוֹל עֹז אִמְרָתִי הַקְשִׁיבָה
וּקְחָה הָגוּת לִבִּי וְרוּחִי בֶּאֱמֶת וָצֶדֶק,
כִּי לֹא קוֹל נְבִיאַת אֱלִיל שֶׁמֶשׁ הוּא, לְאֵל שָׂמַתּוּ
פַּחֲזוּת בְּנֵי־אִישׁ וְשִׁקְרֵיהֶם, גַּם נָבִיא הֶחֱנִיפוֹ,
כִּי אַךְ מֵאֵל שַׁדַּי, לֹא אֶצְבְּעוֹת אִישׁ עָשׂוּהוּ
כַּעֲשׂוֹת אֱלִילִים אִלְּמִים וּפְסִילִים חֲרֹשֶׁת אָבֶן
הוּא בְּהֵיכְלֵי אִישׁ לֹא־יָגוּר בְּמוֹ מַצֶּבֶת סֶלַע,
חֵרֵשׁ גַּם אִלֵּם, קָלוֹן לָאָדָם וָנָגַע.
לֹא חֹמֶר הוּא אוֹ עֵץ אוֹ אֶבֶן חֲרֹשֶׁת גָּבֶר,
כִּי תִרְאֵהוּ עֵין בָּשָׂר כִּי תָמוֹד גָּדְלֵהוּ,
כִּי אַךְ רוֹאֶה הַכֹּל הוּא וְעַיִן לֹא־רָאַתּוּ,
לוֹ יוֹם אַף לוֹ חֶשְׁכַּת לָיִל, מָאוֹר וָשָׁמֶשׁ
יָרֵחַ וְכוֹכָבִים גַּם יָם וְכָל־זִיז חֵיקֵהוּ
אֶרֶץ וּנְהָרוֹת פִּי־עֵינוֹת נִכְבַּדֵּי מָיִם
וְכָל־נִבְרָא לַחַיִּים וּרְבִיבִים זַרְזִיף אָרֶץ
וּתְנוּבוֹת אֲדָמָה, עֵץ שָׂדַי גֶּפֶן וָזָיִת.
הוּא עוֹרֵר כִּלְיוֹתַי, עָלַי יָדוֹ חָזָקָה
לְהַגִּיד אֱמוּנָה רִאשׁוֹנוֹת וַעֲתִידוֹת בְּנֵי־גָבֶר
מִדּוֹר רִאשׁוֹן עַד־דּוֹר עַשְׁתֵּי עָשָׂר בֶּחָלֶד.
כִּי פִי־הוּא דִּבֵּר הַמֵּקִים כָּל־אִמְרֵי פִיהוּ. ב
וְעַתָּה שִׁמְעָה עָם, דִּבְרֵי הַחוֹזָה הַקְשִׁיבָה,
כִּי אַךְ קִשְׁטְ אִמְרֵי קָדוֹשׁ תַּבַּעְנָה שְׂפָתֶיהָ.

רַב טוּב צָפוּן לָאֵלֶּה בָּאָדָם עֲלֵי אָרֶץ,
אוֹהֲבֵי הָאֵל הַגָּדוֹל וּשְׁמוֹ יְהַלֵּלוּ
טֶרֶם אָכְלָם וּשְׁתוֹתָם, כִּי בַתֹּם יֶחֱסָיוּ
יִבְזוּ לְכָל־הֵיכְלֵי תִפְאֶרֶת מַרְהִיבֵי עָיִן
וּלְמִזְבְּחוֹת מֵאֶבֶן דּוּמָם חֲרֹשֶׁת יְדֵי גָבֶר
מְגֹאָלִים בִּדְמֵי נֶפֶשׁ חַיָּה, בַּהֲמוֹת זָבַח
הֵם כְּבוֹד אֵל שַׁדַּי וּגְאוֹן אֵל אֶחָד יֶחֱזָיוּ
בִּנְעֹר כַּפֵּיהֶם מֵאַשְׁמַת רֶצַח, חַטַּאת נָפֶשׁ
מִגְּנֵבָה חֶרְפַּת אָדָם מִמַּעֲשַׁקּוֹת בֶּצַע,
מֵרוּחַ זְנוּנִים לִיצוּעַ עֶרֶשׂ רֵעֵהוּ
וּלְשַׁעֲרוּרִית מִשְׁכְּבֵי זָכָר, עֲוֹנוֹת חָרֶב.
וַאֲחֵרִים מִדַּרְכָּם וַעֲלִילוֹתָם רָחָקוּ
יִמְאָסוּ אָרְחוֹת צִדְקָם כִּי שִׁקּוּצִים יֶאֱהָבוּ
יַפְטִירוּ בְשָׂפָה עָלֵימוֹ אַף שֵׁן יַחֲרֹקוּ
חַסְרֵי־לֵב אֵלֶּה, מִרְמָה עָלֵימוֹ יַצְמִידוּ,
יַפְגִּיעוּ בוֹ עֲוֹנָם הֵמָּה וְתוֹעֲבוֹת יָדֵימוֹ
כִּי בָנִים לֹא־אֵמוּן בָּם דּוֹר הָאָדָם יָחַד
אוּלָם כְּבֹא יוֹם הַמִּשְׁפָּט עַל־תֵּבֵל וּבָנֶיהָ
יוֹם גְּמוּל אֵל שַׁדַּי לְאַנְשֵׁי צֶדֶק וּמְתֵי־רֶשַׁע,
אָז יַפִּיל לְמַשּׁוּאוֹת יַחַד כָּל־אַנְשֵׁי אָוֶן
וְיָדְעוּ אָז בּוֹגְדִים עֲוֹנָם תּוֹעֲבוֹתָם יַכִּירוּ
וּתְמִימִים אֶרֶץ פּוֹרִיָּה בֶּטַח יִנְחָלוּ,
כִּי רוּחוֹ יִשְׁלַח אֵל לָמוֹ, חַיִּים וָחָסֶד
אוּלָם לְדוֹר הָעֲשִׂירִי חָזוֹן זֶה יָקִים אֱלוֹהַּ
וְעַתָּה מִקּוֹרוֹת דּוֹר רִאשׁוֹן אָחֵל אֲבַשֵּׂרָה:
עַל־בְּנֵי תֵבֵל אַשּׁוּרִים רִאשׁוֹנָה יִמְשֹׁלוּ
וּלְשֵׁשֶׁת דּוֹרוֹת הָאָדָם מָשְׁלָם יַחֲזִיקוּ,
עַד בֹּא יוֹם זַעַם יוֹם חֲרוֹת אַף אֱלוֹהַּ
וּפֶרֶץ מַיִם כַּבִּירִים אֶרֶץ יִשְׁטֹפוּ
וִיכַסֶּה תְּהוֹם יָם, עָרִים וְיוֹשְׁבֵיהֶן כֻּלָּהַם,
בְּנֵי מָדַי יַכְנִיעוּם וְיָרְשׁוּ כִסֵּא מֶמְשֶׁלֶת

אַךְ דּוֹרוֹת שְׁנַיִם תִּכּוֹן מַמְלַכְתָּם בָּאָרֶץ;
לֵיל חֹשֶׁךְ אָז יֶאֱתֶה בְּעֶצֶם מוֹעֵד צָהֳרָיִם
כֹּכְבֵי שָׁמַיִם יֵאָסְפוּ וּתְקוּפוֹת סַהַר.
תִּרְגַּז תָּחִיל אֶרֶץ, תֹּאחֵז רַעַד וָרָעַשׁ
זְקָבְרָה בָּחֳרָבוֹת עָרִים וּמְלֶאכֶת יְדֵי־גָבֶר
וּמִמְּצוּלוֹת תְּהוֹם יַמִּים הָאִיִּים יֵרָאוּ א).

כִּמְלֹאת אֲפִיקֵי נְהַר פְּרָת מִדַּם חָלָל וָהֶרֶג.
וְנִשְׂקָה אֵשׁ קְרָבוֹת בֵּין מָדַי וּפָרַס פֶּתַע
וּשְׁאוֹן מִלְחָמָה נוֹרָאָה, וּפְלֵיטֵי רֹמַח
יַעַבְרוּ בְּגֵי־מָדַי שִׁבֹּלֶת מֵי־חִדֶּקֶל,
אָז מַלְכוּת פָּרַס עַל כֹּל תִּנַּשֵּׂא בָּאָרֶץ
כִּי יִצְמַח לָהּ זֶרַע מוֹשְׁלִים וּמְאֹד יַצְלִיחוּ.

אוּלָם גַּם רָעָה נִשְׁקָפָה, מְאֵרַת בְּגֵי־גָבֶר
מְהוּמַת קְרָב וָהֶרֶג, מֶרֶד וּמְנוּסַת חָרֶב
וְנִתְּצוּ מִגְדָּלִים עָרִים תְּרִימֶינָה יַד־קָשֶׁר
כַּעֲבֹר עַם יָוָן יַם הֶלֶסְפָּנְטְ רְחַב־יָדָיִם
וְהֵבִיא שֹׁד עַל־פְּרִגְיָה, שֹׁד עַל־אַסְיָה יָחַד ב).
בָּאַדְמַת תַּלְתַּלִּים אֶרֶץ פּוֹרִיָּה מִצְרָיִם
מְקוֹם שִׁבֹּלֶת שִׁיחוֹר תְּחַיֶּה שִׁבֲּלֵי הַזָּרַע
וּפִתְאֹם סִתְרָה תָּשִׁית בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ
שָׁם עֲשָׂרִים תְּקוּפוֹת שָׁנָה יָשׁוּד כָּפָן, חָכָר ג).

מֵאַסְיָה מֶלֶךְ אַדִּיר חֲנִית יִשָּׂא וָרֹמַח
בָּאֲנִיּוֹת לְאֵין מִסְפָּר, נְתִיבוֹת יָם יַעֲבֹר בְּרָגֶל
וּמְקוֹם דֶּרֶךְ רַגְלִים בַּצִּיּוֹת לוֹ דָרֶךְ:
אַךְ אַסְיָה אֻמְלָלָה פְּלִיט־הֶרֶב תַּאַסְפֵהוּ ד).

סִצִּלְיָה בַּת־עֹנִי תְּלַהֵט אֵשׁ מִתְלַקֶּחַת
לַבַּת אֵשׁ עֶטְנָה תִּיקַד, עַד־הַיְסוֹד תֹּאכְלֶנָּה
וְעִיר בְּצוּרָה קְרָטָן לִמְצוּלוֹת יָם תֵּרֵד פֶּתַע ה).

בָּאֶרֶץ יָוָן תּוּקַד אֵשׁ קְרָב, עִיר בְּעִיר תִּלָּחֶם
וְהָיוּ לְעִיֵּי חֳרָבוֹת וְנִפְלַל הָלָל רַב־פָּגָר;

אוּלָם לֹא־יֵצֵא אוֹר מִשְׁפַּט מִלְחַמְתָּם יָחַד ז׳ ·

וּלְעֵת דּוֹר עֲשִׂירִי לִבְנֵי הָאָדָם בָּאָרֶץ
זָבָא עַל בְּנֵי־פָרַס עֹל עַבְדוּת שֹׁאָה וָפָחַד ,
עַם מוֹקְדוֹן כִּי־יִמְשֹׁל וְעַל רֹאשׁוֹ יָצִיץ נֵזֶר ,
תִּרְגַּז גַּם נֹא־אָמוֹן מִשֹּׁאַת קְרָב וָלָהֶם ·
וְיָשְׁבוּ בְצֹר כַּרִים וּבְנֵי־צֹר יַחְדָּו יִדָּמּוּ
וַאֲבַק חוֹל יַמִּים יְכַסֶּה אֶת־עִיר סַמָּת סֶלָה ·
דֶּלֶת נִכְחֲדָה וְאַיָּה , דֶּלֶת כֻּלָּה נָמוֹנָה ז׳ ·
יִיף הוֹד בָּבֶל וּלְהִלָּהֵם לֹא־תַעֲצֹר כֹּחַ
וּבְנוּיָה בְדֵי־רִיק תַּעֲמֹד לְתִקְוָה מַפַּח נָפֶשׁ ·
וְיָשַׁב עַם מוֹקְדוֹן בְּבַקְטְרָה וּבְנֵי בַקְטְרָה יַחַד
יִבְרְחוּ אַרְצָה יָוָן עִם בְּנֵי־שׁוֹשָׁן כֻּלָּהֶם ·

וְקָם הֶחָזוֹן עֵת נְהַר פִּירַמּוּת כְּרַצֵּי כֶסֶף
יִשְׁלַח דֳּכִי גַּלָּיו עַד חֹף יָם , עַד אִי הַקֹּדֶשׁ
תָּחִיל סִבַּרִית , קִצִּיקוּת תִּתְפּוֹרֵר פֶּתַע
בְּהִמּוֹט מֵרַעַשׁ אָרֶץ וְעָרִים תְּמוּטֶינָה
גַּם עַל בְּנֵי־רְהָדוּת יַאת פַּחַד מֵאֵין כָּמוֹהוּ ח׳ ·

גַּם לִבְנֵי מוֹקְדוֹן אֵלֶּה הוֹי לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן ·
שָׁם מִמַּעֲרָב עַם אִטַּלְיָה לִקְרָב יָגִיחַ
תַּחַת עֻלּוֹ בַּרְזֶל כָּל־בְּנֵי תֵבֵל יִכְרָעוּ ,
וְנִגְדַּע מִבְצָרֵךְ קַרְחֶדָן בְּהֵמָה לָאָרֶץ ,
גַּם אַתְּ לַאדִיקַע תִּפָּקְדִי מֵרַעַשׁ
וְנָפָלְתְּ ; אַךְ רַבַּת־עָם זוֹ תָּשׁוּב תָּרִים קָרֶן ·
גַּם עֵינַיִךְ עֲנִיָּה קָרִנְתְּ אֵיהֵךְ תֶּחֱזֶינָה ,
אַתְּ מִירָה הַלִּיצִית יְפַת־נֹף וּכְלִילַת יֹפִי
גַּם אוֹתֵךְ תַּכְפִּישׁ בָּאֵפֶר אֶרֶץ מְגֹעֶשֶׁת
אֶל־אֶרֶץ נָכְרִיָּה כַּגֵּר מִקְּרָב תִּדֹּדִי ,
עֵת בְּחֶשְׁבַת מֵי־יָם אֵל שַׁדַּי בְרַעַשׁ וָרֹגֶז
יִשְׂתָּעֵר עַל־חַטָּאֵי עִיר פַּטְרָה כֻּלָּהֶם ·
גַּם לָךְ בַּת־אֲרָרַט הוּכַן עֹל בַּרְזֶל עַל־שָׁכֶם

רַעַשׁ מִלְחָמָה יַרְגִּיז גַּם עִיר יְרוּשָׁלָיִם
וּבְנֵי אִטַּלְיָה יַחֲרִיבוּ מִקְדַּשׁ אֵל שַׁדַּי כֻּלָּה ·

יִרְאַת־אֵל כִּי יַעַזְבוּ הַבּוֹטְחִים עַל־תְּהוּ
וּסְבִיבוֹת הֵיכָלוֹ יִשְׁפְּכוּ דָם רָב כַּמָּיִם
אָז מֶלֶךְ אַדִּיר מֵאִטַּלְיָה יָנוּס פֶּתַע
עַל־כֶּתֶף פְּרָת בְּאֵין מַגִּיד יִדֹּד כַּחֲזוֹן לָיִל
אַחֲרֵי הֲרִימוֹ עַל־אִמּוֹ הוֹרָתוֹ יַד־רֶצַח
וּבְיַד־רֶשַׁע תּוֹעֵבוֹת אֵין מִסְפָּר בִּצֵּעַ
עוֹד תָּזוּב מִדַּם אַדְמַת רוֹמָה, אַדְמַת קֹדֶשׁ
בִּדְרֹךְ כַּף רַגְלָיו מֵאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ חוּצָה (ט) ·

אַרְצָה אֲרָם שַׂר־צְבָא רוֹמָה אָז יֵדָא כַּנָּשֶׁר (י)
וְשִׁלַּח אֵשׁ בְּהֵיכַל־אֵל וְהִרְבָּה הֶרֶג וָקָטֶל
וְהֵשַׁם אַדְמַת יְהוּדָה גְּדוֹלָה רַחֲבַת יָדָיִם
גַּם פַּאפָת וְסַלַּמִּית יְעַרְעֵר רַעַשׁ הָאָרֶץ
בְּשׂוֹא דָכְיוֹ יָם עַל אִי־כִתִּים כָּסוּי שִׁפְעַת מָיִם (יא) ·

מֵאֶרֶץ רוֹמָה מְבֻלָּקָה אֵשׁ מִתְלַקֵּחַת,
בִּי־תַעַל הָלוֹךְ וְרָחוֹב עַד גָּבְהֵי שָׁמָיִם,
תְּלַהֵט עָרִים לָרֹב וְאָכְלָה לְמַכְבִּיר בְּנֵי־נָבֶר
וּמִלְּאָה בַאֲבַק זִקּוֹת אֵשׁ פְּנֵי הָרָקִיעַ
וְכַרְסִיסֵי טַל מִשָּׁמַיִם אַרְצָה יִפְּלוּ (יב) ·

וְנוֹדְעָה אָז עֶבְרַת אֵל שַׁדַּי זַעַם אַפֵּהוּ
עַל־דּוּשָׁם גּוֹי צַדִּיק שׁוֹמֵר אֱמוּנִים בְּלִי־פָשַׁע,
מַעֲרָבָה אָז יָשׁוּב לַהַט אֵשׁ קְרָב וָלָחֶם,
גַּם פְּלִיט רוֹמָה (יג) יֶאֱתֶה וִיעוֹרֵר חֲנִית וָרֹמַח
וּנְהַר פְּרָת יַעֲבֹר עִם אַלְפֵי גִבּוֹרֵי חָיִל ·

אוֹי לָךְ עֲנִיָּה אַנְטְיוּכִיָּה מֵעִיר מוּסָרֶת
בְּחַבְלֵי חַטָּאתֵךְ תִּלָּכְדִי וּתְשַׁכְּלֵךְ הָרֶב,
כַּתִּיִּים יָסוּפוּ מְזִי־רָעָב וּלְחֻמֵי רָשֶׁף ·

אוֹי אוֹי לָךְ אִי־כִתִּים כִּי בַלְהוֹת תְּהוּם תְּכַסּוּךְ
בְּהִתְחוֹלֵל כַּשֹּׁאָה עָלֶיךָ סַעֲרוֹת הֹרֶף,

וּלְאֶרֶץ אַסְיָה עוֹד יוּבַל רַב הוֹן וָחָיִל
שֶׁרוֹמָה רַבַּת אוֹצָרוֹת סְחָבָתַם בָּיְתָה
וּמִשְׁנֵה מַחֲמַדִּים מֵאַרְצָה תּוֹבִיל קֵדְמָה
וְהִתְעַנְּגָה עַל־פְּרִי מִלְחַמְתָּה עַל רָב מַלְקוֹחַ (יד)

קִרְיַת הַבָּרִים עַל־נְהַר מֵאַנְדְרָת שׁוֹכֶנֶת
בִּיפִי מִגְדָּלֶיהָ תַּעַט גָּאוֹן וָגֹבַהּ —
לַשַּׁחַת תּוּרַד, כִּי מֵי מֵאַנְדְרָת יֶחְרָבוּ.

אִם פַּסּוּ אֱמוּנִים וּצְדָקָה גַּם יִרְאַת אֱלוֹהַּ
מִבְּנֵי־גֶבֶר כִּי יִבְטְחוּ בְהַוָּתָם כֻּלָּהֶם
בִּגְאוֹן הַבְלֵי שָׁוְא וּבְמַדּוּחִים וְרַעְיוֹן רוּחַ
עַל־נָקִי אֵין חָס, עַל־חָסִיד אֵין מֵשִׂים עָיִן
וּבְהַבְלֵי לִבָּם אֱוִילִים לְנַפְשָׁם יִכְרוּ שָׁחַת,
רַהַב יַעֲטוּ וּנְגֹאֲלוּ מִדַּם כָּל־יָדָיִם,
אָז תֵּדְעוּ כִּי רַחֲמֵי אֵל כָּלוּ הִתְאַפָּקוּ
וְיָדוֹ הַקָּשָׁה כִּי־תִנְחַת עַל־בְּנֵי־אִישׁ יָחַד
בַּחֲמַת־אַף יַצְמִיתֵם וִיכַלֵּם בְּשֶׁצֶף קָצֶף.

שׁוּבוּ אֲמֵלָלִים בְּנֵי־תְמוּתָה מִדֶּרֶךְ רֶשַׁע
לָמָּה תַקְצִיפוּ אֵל שַׁדַּי בַּעֲלִילוֹת אָוֶן,
חֶרֶב וּנְהִי הַשְׁבִּיתוּ, רֶצַח וּזְדוֹן רָהַב,
בַּאֲפִיקִים וּנְהָרוֹת רַחֲצוּ בְשַׂרְכֶם הִזַּבּוּ
וּבְמֹעַל כַּפֵּיכֶם הִתְחַנְּנוּ לְאֵל שָׁמָיִם
כִּי יִסְלַח לְפִשְׁעֲכֶם, בְּיִרְאַת אֵל כַּפְּרוּ פְרִי־מָעַל
אָז יָשׁוּב וְנִחַם אֵל יִזְכֹּר רַחֵם בְּמוֹ־רֹגֶז
וְלֹא יַשְׁחִית הַכֹּל כִּי יָשׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֵּהוּ,
רַק אִם דַּרְכֵיכֶם תֵּיטִיבוּ וְשֵׁם אֵל תַּעֲרִיצוּ.
אוּלָם אִם תַּמְרוּ וּלְמַעֲשֵׂה הָרַע תִּתְמַכֵּרוּ
וְאָזְנְכֶם תַּכְבִּידוּ מִקַּחַת מוּסַר תּוֹכַחַת,
אָז תְּלַהֵט אֵשׁ תֵּבֵל, מוֹפֵת גָּדוֹל יִנָּתֶן
חֲרָבוֹת וְשׁוֹפָרוֹת יֵרָאוּ מִמּוֹצָא שָׁמֶשׁ,
גַּם רֹגֶז קוֹל חֲרָדָה יַרְגִּיז כָּל־שׁוֹכְנֵי אָרֶץ

וְלִחַט מוֹסְדֵי תֵבֵל וְהֶחֱרִים כָּל־יוֹשְׁבֵי חָלֶד,
וְלִחֲכָה אֵשׁ עָרִים וּנְהָרוֹת וּמֵי יַמִּים יָחַד,
כַּאֲבַק זִקּוֹת אֵשׁ יַעֲלוּ וּכְפִיחַ בְּנֵי־רָשֶׁף·

וּכְשׁוּב הַיְקוּם כֻּלּוֹ תֵּל עוֹלָם, עֲרֵמוֹת אֵפֶר,
וְכִבָּה אֵל שַׁדַּי מוֹקְדֵי אֵשׁ, מִשְׁלַח יָדֵהוּ
וּמֵעַצְמוֹת בְּנֵי־אִישׁ וּמֵאֵפֶר בְּנֵי־גֶבֶר
יִיצֶר זֶרַע הָאָדָם כִּהְיוֹתוֹ מֵקֶדֶם (טו)·
אָז יָבֹא מִשְׁפָּט, יוֹם שֶׁבֶת לָדִין אֱלוֹהַּ
וְשָׁפַט בְּנֵי־תֵבֵל שֵׁנִית, וְזֵדִים אַנְשֵׁי רֶשַׁע
חַיִּים תִּבְלָעֵם אֶרֶץ, רְגָבֶיהָ יְכַסְּיוּמוּ,
לֵיל אֹפֶל יִקָּחֵם וּלְבַלְהוֹת שְׁאוֹל יֵרֵדוּ.
אַךְ יִרְאֵי אֵל לִנְעִימוֹת הַחַיִּים יָשׁוּבוּ,
מִטּוּבוֹ יַשְׂבִּיעֵם אֵל נוֹתֵן נְשָׁמָה לָמוֹ,
וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּגִילַת נָפֶשׁ
בִּזְרֹחַ לָמוֹ שֶׁמֶשׁ מַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ·
אַשְׁרֵי הַמְחַכֶּה וְיַגִּיעַ לְמוֹעֵד כָּל־אֵלֶּה.

הערות

לחזון הרביעי.

א) לדעת חוקרי דברי החזון האלה מחכמי העמים, ירזמו השורות 56 עד 60 על קדרות השמש, אשר חזה מראש הפילוסוף המהנדס היוני תַּלֶס לשנת 585 לפני מה"נ.

ב) השורות האלה הם דברי חזון להריסות עיר טִרְיָה על שפת ים הֶלֶספָּנט.

ג) בספרי זכרונות דברי הימים לא נזכר רעב בן עשרים שנה במצרים. ואולם יתכן שהרעב הנזכר בזה בא מדי שנה בשנה פעם בחלקה אחת ופעם בחלקה אחרת בארץ מצרים עד תם עשרים שנה, ומקרים כאלה לא רחוקים הם בארץ הזאת.

ד) השורות 76 עד 79 הן חזון הקורות לאחשורש (קְסַרְקְסֶס) מלך פרס אשר עלה ברב חילו על ארץ יון, בשנת 480 לפני מה"נ ולא הצליח במלחמתו.

ה) המשא על סיציליה (שורה 80 עד 82) הוא חזון הרעש אשר הרגיז את מוסדי האי הזה בשנת 477 ואחריו בשנת 427 לפני מה"נ, הנזכר גם מאת הסופר היוני תוּקִידִיד. וקרטן עיר מבצר גדולה לאלהים לבני יון באיטליה.

ו) משורה 83 עד 85 הוא חזון המלחמה הפֶּלָפּנזית בשנות 434-404 לפני מה"נ.

ז) דברי החזון האלה (שורה 91 עד 92) נזכרו גם בספר המזכיר טֶרטוּלְיָן חלק שני.

ח) המשא הזה בשטף מי נהר פִּירָמוֹת אשר החריב את הערים על גדותיו בא גם בספר המזכיר היוני שְׁטְרַבָּא. והאי רַהָדָת התמוטט מרעש הארץ בשנת 224 לפני מה"נ.

ט) בדברי החזון משורה 119 עד 124 נקל לראות הכרת פני נֶרָה קיסר רומה, אשר הרג את אמו אַגְרִפִּינה ואת אשתו אָקְטָוִיה ויטמא את נפשו בכל זנוני זמה ותבל.

י) הוא טיטום אשר החריב את ירושלים ויכריע את גבורי יהודה בשנת 70 אחרי מה"נ.

יא) מהפכת שתי הערים האלה (שורה 128) על האי קַפְרִים מרעש הארץ בשנת 71 אחמה"נ, נזכרה בספר דברי הימים להמזכיר היוני שטרבא.

יב) הוא חזון רעש הארץ באיטליה, כי הרגיז מוסדיה ההר פעזוף החוצב להבות אש בימי טיטום, בשנת 79 אחמה"נ.

יג) הוא נרה קיסר רומה (עי' הערה ט').

יד) החזון הזה חזו להם בני אסיה מימי קדם, אבל לא נתקיים.

טו) וכעין החזון הזה גם בשירי היהודי האלכסנדרי פִּקִילִידֶת. ונראה מזה כי בימיהם פשטה האמונה שגם גופות המתים תשובנה לקדמתן בעת אשר יחיה חי העולם את המתים וארץ רפאים תפיל; ובמצרים נשתרשה אמונה זו מקדמי ארץ שעל כן היו חונטים את המתים.

סֵפֶר חֲזוֹן הַסִּבְּלוֹת.

הֶחָזוֹן הַחֲמִישִׁי.

אַלְלַי לִי אֲחוֹת עִזִּית א), כִּי הָנוּת לִבִּי זָעַם,
וּבְמֶסֶךְ תַּמְרוּרִים תַּטִּיף לְשׁוֹנִי שִׁיר אֱלוֹהַּ
בִּגְלָלֵךְ עַל־מוֹסְדֵי הֵיכָלֵךְ, מַגְדִּיל בֶּכִי,
בְּגוֹת שַׁחַץ יְהוֹלֵלוּ, עָרִיצִים בּוֹ יִמְשֹׁלוּ,
אָז פְּנֵי מִצְרַיִם כֻּלָּה מֵי שִׁיחוֹר יִשְׁטֹפוּ,
שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה מֵימָיו יִגְבָּרוּ,
וְשָׂם כָּל־הָאָרֶץ לְשַׁמָּה וִיטֻבְּעוּ יוֹשְׁבֶיהָ,
וְשָׁבַת צְבִי גְאוֹנָהּ, פָּארוּר כָּל־פָּנִים יְקַבֵּצוּ.
עַל־מִצְרַיִם מַר תִּסְפְּדִי בַּת־מֹף, תַּרְבִּי בֶכִי,
כִּי גְבֶרֶת הָאָרֶץ הָיִית עָטִית תִּפְאָרֶת,
עַתָּה יָגוֹן תִּמָּלְאִי, כִּי מִסֵּתֶר רַעַם
יַרְעֵם בַּחֲזִיז קוֹל גְּאוֹנוֹ שַׁדַּי שׁוֹכֵן שָׁחַק,
לִמְאֹד הֲרִימוֹת בַּת־מֹף קַרְנֵךְ עַל עַנְוֵי אָרֶץ
לָכֵן יִתְקְפֵךְ יָגוֹן תֵּבְךְּ מַר מִשֶּׁבֶר רוּחַ,
וְיָדַעַתְּ יַד שַׁדַּי רוֹכֵב בְּעַרְבוֹת שָׁמָיִם.
אֵי זְדוֹן לִבֵּךְ בָּאָדָם וּגְאוֹנֵךְ אַיִּהוּ?
עַל־דּוּשֵׁךְ בַּחֲמַת־אַף בְּנֵי־אֵל וּמְשִׁיחֵי אֱלוֹהַּ,
עַל־תְּמִימִים יִשְׁרֵי־לֵב אָסוֹן הֵבֵאת וָפֶגַע,
לָכֵן עָלַיִךְ תִּתְחוֹלֵל זוֹ מְנָת מִדָּיִךְ,
לֹא־עוֹד בֵּין יְשָׁרִים יִפּוֹל בַּנְּעִימִים לָךְ חֶבֶל
מִמְרוֹם כּוֹכָבִים תִּפֹּלִי לֹא־עוֹד תָּקוּמִי.
זֹאת לַשְׁמִיעַ צִוַּנִי הָאֵל עַל־מִצְרַיִם
לְאַחֲרִית הַיָּמִים כְּשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר דַּרְכֵּהוּ.

אַךְ אוֹי לָרְשָׁעִים כִּי רָעָה נִשְׁקָפֶת לָמוֹ,
וַחֲמַת שַׁדַּי מַרְעִים בְּקוֹל עֻזּוֹ מִשָּׁמַיִם
עַל שְׁכֵחֵי־אֵל מִשְׁתַּחֲוִים לָאֵימִים וָאָבֶן
לֶאֱלִילִים אִלְּמִים בַּל יָבִינוּ בַּל יַקְשִׁיבוּ,
עֲצַבִּים יְכַבְּדוּ בַּל־אֶשָּׂא עַל שְׂפָתַי זִכְרָמוֹ,
וְגִלּוּלִים מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעוֹת בְּגֵי־תְמוּתָה כֻּלָּהֶם.
פְּרִי יְגִיעַת בְּשָׂרָם וַחֲזוֹן הַבְלֵי לִבָּם הֵמָּה
מֵעֵץ וּמֵאֶבֶן לְאֵל יַעֲשׂוּהוּ בְּגֵי־גָבֶר
פְּסִילֵי נְחוּשָׁה זָהָב וָכָסֶף, אֱלִילֵי תֹהוּ
אִלְּמִים אֵין רוּחַ בָּם, אֵשׁ חָרָשִׁים צְרָפָתַם,
עַל־אֵלֶּה יִבְטְחוּ יוֹחִילוּ עֶזְרָתָם הָבֶל.
כָּרַע תְּמוּיִית קוֹרֵס כְּסוּיִית הֵיכַל הֵרַקְלֵס
יַחַד הֵיכְלֵי גַד וְהֶרְמֵת יִמּוֹגוּ יִפֹּלוּ ב).
אַלֶּכְסַנְדְרִיָּה גַּם אַתְּ, אֵם רֻבֵּי עָרַיִךְ;
מִמָּצוֹק מִשְּׁאוֹן מִלְחָמוֹת אַל־לָךְ מָנוֹחַ
עַל־רוּם זְדוֹן לִבֵּךְ עַל־מַעֲלָלַיִךְ כֻּלָּמוֹ.
יָמִים רַבִּים תִּדֹּמִי, גַּם יוֹם שׁוּבֵךְ בָּיְתָה.
וְשָׁבַת לָךְ מִשְׁתֵּה שְׁמָנַיִךְ, נַחַל עֲדָנָיִךְ.

. . . . . .

כָּל־גְּבוּלֵךְ יַשִּׁים וִירוֹשֵׁשׁ אָדָם עַז־נָפֶשׁ ג)
וּמִלֵּא הַמִּזְבְּחוֹת דַּם חָלָל וְכֹבֶד פָּגָר
אַכְזָר הוּא אַבִּיר וְאָיוֹם מְהוֹלֵל בְּרָשַׁע כָּסֶל
כְּחוֹל יָם חֵיל גִּבּוֹרֵיהוּ, — הוּא יָחִישׁ לָךְ שָׁחַת.
יֹאחֲזוּךְ אָז עִיר חֻלָּלָה יְמֵי־מָצוֹק וָעֹנִי,
מַר תֵּבְךְּ אַסְיָה כֻלָּהּ בִּזְכֹּר כָּל־מִנְחוֹתַיִךְ
עָנַדְתְּ עֲטָרוֹת לְרֹאשָׁהּ, הַמּוּרָד עַתָּה אָרְצָה.
לוֹכֵד בְּגֵי־פָרַס קְרָב עַל־מִצְרַיִם יָגִיחַ,
אַחֲרָיו מִשּׁוּשַׁן הַמְּדִינָה יִשְׁלַח אֵל מֶלֶךְ,
הוּא יַשְׁמִיד כָּל־מְתִים יִבְזֹר רָב בַּז וּמַלְקוֹחַ,
שְׁלִישִׁית אַךְ יוֹתִיר לִשְׂרִידֵי בְּגֵי־עֹנִי אֵלֶּה.
בְּדַהֲרוֹת אַבִּירָיו יִשְׂתָּעֵר מִמַּעֲרָב פֶּתַע

וְיַהֲבֵל דָּאֲרֶץ כְּלָּה וְעָשָׂה לְשַׁמָּמוֹת נָצַח
זְרוֹם חֶתֶן עָזוֹ, מַפִּיל עַל־סְבִיבָיו בָּהַד
יִתְנַבֵּל לָבוּז עִיר יִשְׁרֵי־לֵב נְוֵה־הַצָּדָק.
שָׁם זְרוֹעַ מֶלֶךְ עָרִיץ שָׁלָח מַשְׁמָנִים
אַדִּירֵי עַמִּים הָרוֹצִץ וּבְחִירֵי בְּנֵי־נֵכָר.
כְּלָיוֹן חָרוּץ אָז יֵאת, וְנָמְיוּ יִשָּׁאֲרוּ,
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
עָלוּךְ יַעֲנֶה בַּת־יָנוֹן מָקוֹנָנִים יְיֵלִילוּ,
בָּבֶא מַאֲסַלְתָּה מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּבִּיר כֹּחַ,
נָסִיךְ קֶרֶת עָרִיצִים רוֹמָה, בָּאֵל לוֹ זָרוֹעַ,
עַל־בֶּטַח אֶרֶץ אִסְתָּמוּת תִּדְרֹךְ בְּפִי רַגְלָהוּ,
כְּאַמַּד מִבְּנֵי הָאֱלֹהִים יַחְשְׁבוּהוּ מְתֵי־חֶלֶד,
לָעָם יַחֲנִיף בְּחַלָּקוֹת, כְּפַט יַיִן אִמְרֵי
וְיַחֲנֵק רַבְּבוֹתָיו עִם אֵם יוֹלַדְתּוֹ יָחַד ס.
מִכָּבֶל יָנוּס זֶה אָיוֹם מֶלֶךְ כְּלָיַעַל
שְׁנוּא נֶפֶשׁ כָּל־אָדָם וּבְזוּי כָּל־תְּמִימֵי דָרֶךְ,
כִּי עֲצוּמִים חֲרוֹנָיו, גַּם חָמָם חָרוֹת יַבְקִיעַ
וְיֵלִיד זְנוּנִים יְרֹחַ זְנוּגִי זֶה וַתַּבֵּל.
וְבָא אַרְצָה מְדֵי, לְקַצִּינֵי פָּרַס יֵחָא,
כִּי שְׁחָרָם מֵאָז כָּבוֹד הִנָּחִילָם מֻקְדָּם,
לָעָם בָּזוּי בָּאָדָם אָרֹב עִם־רָעִים אֵלֶּה
וּמְקֻדָּשֵׁי אֵל חֵשֶׁם, בָּעִמִּים אֵשׁ שִׁלֵּחַ,
עַמִּים טְבוּקֵשִׁי פָּנָיו אֲשֶׁר מִשְׁרוֹ הוֹדָמוֹ
מִשְׁאֵתוֹ כָּל־מוֹסְדֵי הַיְקוּם חָלוּ רָגָזוּ,
וְטָלָיִם סָפוּ תֵּמוּ, וּשְׁרִידֵי פְּלֵיטֵימוֹ
עִיר גְּוֵה־אֵיתָן חֻשְׁפוּ עִם גּוֹי צַדִּיק יָחַד.
אוּלָם מִקֵּץ שָׁנִים אַרְבַּע מֵאוֹת מָרוֹם יָגִיחַ
כּוֹכָב גָּדוֹל וְחַבֵּל אֶרֶץ וְיוֹשְׁבֶיהָ
עַל־תֻּתָּם לֶאֱלִיל־הַיָּם בָּמֶדֶן כָּבוֹד אֱלֹהַּ

זָבַרְתִּי עַל־חֶשְׁבַּת מֵי־יָם כַּאֲשֶׁר מְשָׁעַל
וַיִּלְחַט מֵי־תְהוֹם רַבָּה עִם עִיר בָּכָל יָחַד,
גַּם אֶרֶץ אִשְׁתַּלָּה, כִּי פִּח לָרַבִּים הָיְתָה
לָעֲבָרִים אַנְשֵׁי קֹדֶשׁ, לְהֵיכַל אֵל אֶמֶת אֻלָּה.

בֵּין רֶגְעֵי אָדָם תְּפִלֹּאִי יָוֹן וָלָחַץ
גַּם תֶּשְׁבִּי שׁוֹמֶמָה, עַד־הוֹר וָדוֹר תֶּהֱרָבִי
וּשְׁכוּלָה גַּלְמוּדָה עַד־גְּצַח נֶצָחִים תִּהְיִי.
וְנָדַדְתִּי מִגְּבוּלֵךְ, כִּי יָדֵךְ מָחָה סַף־רַגְלִי,
זַפַּת נָאוּפִים אָהַבְתְּ וְקִרְבַּיִם לְמִשְׁכְּבֵי תֶּבֶל
עִיר עֲנָגָה רָעָה רִשָּׁעָה, אֵיכָךְ עַל־כֵּל יָרֵכִי.
אוֹי לָךְ עִיר לַטִּינִים טְמֵאַת הַשֵּׁם בָּאָרֶץ,
בַּת־שַׁחַץ: שְׁכוּלָה גַּלְמוּדָה עַל־חֹק תֶּשְׁבִּי.
עָלַיִךְ נָהַר טִבְּר יִבְכֶּה כְּעַל אֵשֶׁת נְעוּרֶיהָ,
עָלַיִךְ אֵשֶׁת דָּמִים, יִרְאַת־אֵל עוֹזָבַת.
הַעוֹדֵךְ לֹא־תֵדָעִי עִוֹ שַׁדַּי בָּעֲצַת אֱלוֹהַּ
כִּי תֹאמְרִי בְלִבֵּךְ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד, מִי יָתֵנִי
לְשַׁחַת יוֹרִידֵךְ אֶל עִם כָּל־קְבוּצָיִךְ,
בָּאָרֶץ לֹא־נִשְׁאַר שָׁרִיד לְאִוּתִיר זֵכֶר
מִכֹּל הָיָה לָךְ בְּיוֹם עִטְּרֵךְ אֶל צְנִיף תִּפְאָרֶת;
שָׁבִי בָּדָד בּוֹגָדָה, אֶת־מוֹקְדֵי אֵשׁ הֶאֱרַחִי,
בֵּית זְבוּל לָךְ הָפְּכָה וּמָעוֹן לָךְ נִרְפְּתִי שָׁבַת.

אָשׁוּבָה אַרְצֵךְ הִכְעַתִּי בַּת־מְצָרַיִם,
אֶת סֹף רֹאשׁוֹנָה תִּשְׁבְּרִי תְּפִלֹּאִי פְּאֵר
מַצְּבוֹתַיִךְ גְּדוּפִים עָלַיִךְ יַשְׁמִיעוּ,
פִּיתוֹן עִיר אֱלֹהִים מִימֵי קֶדֶם שְׁמֵךְ קָרָאוּ.
בָּצַח תִּדֹּכִי לְמַעַן תֵּרָשַׁע תְּהַלָּלִי;
מָלֵאתִי רָע בַּת אֵיד וָהִי, אוֹתָךְ בַּת־שָׁחַץ,
בַּת סַלְהָה רַוַת־דִּמְעָה בָּדָד תֵּשֵׁבִי.
יָמִים לְמֵאוֹד אָרַכְתְּ וְהִירַשְׁתְּ לְבַדֵּךְ אָרֶץ
אַךְ בְּרָכָה כִּי תָבֹם סָלַאת נְגָדָה כִּלְּתֵן־אֶדֶר
אַל־נָא יִפּוֹל אִתָּהּ חֶכְלִי מֵאֵל אֶשְׁאָלָה.

אִי נָאוֹן עֻזֵּךְ נֹא־אָמוֹן? אִישׁ אַבָּיר עֹז־נַפְשֶׁךָ
יוֹרִיד כָּבֵד עֻזֵּךְ לַשַּׁחַת וְאַתְּ שַׁק תַּלְבָּשִׁי,
בָּדָד מַר תִּבְכִּי עַל־שָׁבְבֵךְ מְאֹד תִּתְגּוֹדָדִי
עַל־כָּל־חַטֹּאתַיִךְ מֵאָז עַל הוֹעֲבוֹת רָשַׁעַת
וָרָאז מַכָּאוֹבֵךְ, בּוֹגֶדָה לֹא־יָדָעָה בְּשֶׁת ס.
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
עַל בְּרָטִים וּבְנֵי־עֲלִים, לְזָהָב צִיּוֹן־קְצָאָה,
יִתְגַּעַשׁ יָם בְּשׁוֹא נַעֲיוֹ מְדֻמֵי חַלְלֵי הָרֵב,
כִּי גַם הֵם עַל־בְּגִי עֶלְיוֹן יַד רָשַׁע הֵרִימוּ,
אֶת מֵאֶרֶץ אֲרָם מָלְכֵךְ צַר הוֹלִיךְ צִידוֹנָה
חֵיל בְּגֵי נֵלִים עִם רָב ח. בַּגָּה גַּם אוֹתָכִי ט
יַכְרִיעַ לַטֶּבַח, יִתְיַצֵּב בְּרֹאשׁ הוֹמָנָיִךְ.
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
חֵילִילִי גַּם אַתְּ קָרְנָתְ, עַל שִׁבְרֵךְ תִּזְעָקִי־
שְׁלֹשׁ הַקּוֹמָמוֹת אֲהָיוֹת, טָווֹת פְּתִיל חַיֵּי גֶבֶר,
בְּחָזוֹן מְצָרֵי אִסְתָּמוֹת כִּי תַעֲלֶינָה בָּרוֹמַח
מַרְאֵה הַנִּמְלָט בִּנְכָלָיו, וְנִגְלָה לָעַיִן
אִישׁ, מַרְכּוֹ הַקְּשָׁה תְּפַלַּח וְתִפּוֹצִץ חֶלֶץ
הוּא יַד אָז אַרְצֵךְ הֵרֶם, כְּמוֹ גָּחַהּ עָלַיִךְ י.
כִּי אוֹתוֹ לְבַהּ הָנַן אֵל כֹּחַ וַחַיִל
לַעֲשׂוֹת נוֹרָאוֹת לֹא שָׁעָרוּן כָּל־מוֹשָׁלֵי חָלָד.
וָעָמַד בְּתֹקֶף טָעֲזוֹ, וְרֹאשׁ גְּבוּרִים שָׁלְשֶׁת
יְכֹלַת בַּבְרָזֶל, הָיְתָה כְּחָצִיר מִשְׁרָשׁ יא.
הִנֵּה כִּי־בֵן כִּשֵּׁר אֲבוֹת מָלֵךְ טָמֵא יֹאבֵלוּ יב,
וּבָאוּ עַל־כָּל־בְּגֵי־אִישׁ בַּלָּהוֹת וָקֶטֶל
בְּגַלְגַּל עִיר אֱלֹהִים וְעַם בְּחִירוֹ עֶרֶב הַקְּרָשׁ
כִּי אֶל־כָּאֵי נָצָרוֹ, הוּא סְתָרוֹ מָגִנּוֹ מָלָה.
הוֹי אָדָם פְּתִי חַסַר־לֵב הֶעָתִיד לְיוֹם וָעֶשֶׁם יג,
רֹאשִׁית מְצוּקוֹת בְּנֵי־נֶבֶר בְּעֹון קֵץ בְּקֶסֶם,

מְחַבֵּל הַיְקוּם עֲבִי־אוֹבֵד לוּלֵא הֲצִילוֹ אֱלֹהֵי,
מָלֵא רָע וָעָנִי חֲתַת קֶרֶן בָּל־אָדָם יָחַד ׃
הֲנֵשׁ אִישׁ וְרָצָה אוֹ לֵב לְאַיְקַצֵּף עָלֶיךָ ?
מִי מָלֵךְ הֲתֵם עַל־אַרְצֵךְ בְּבָבוֹד הֲנִיהוּ ? יח
הַמּוֹתָ הַכֹּל וַתֶּקֶר וָדוֹן בְּמוֹ מָיִם,
גְּבוּלוֹת עַמִּים הֲרַסְתָּ, שִׁנִּיתָ פְּנֵי־אָרֶץ,
וְאוּלַי עוֹד בָּנוּ תָּשִׁים הָעוֹן רִיב פָּאֵיהֶם,
הַחֵלֶק עֻפָּתַיִם תִּשְׁמַע בַּהֲרָפוֹת מִלָּלְתִּי ?
שֶׁמֶשׁ צְדָקָה בְּיָקָר לִבְנֵי־אָדָם עֲרָהָה,
אֵת נְבִיאֵי הַקֹּדֶשׁ אוֹרָם בְּכֹל הוֹפִיעוּ.
הֲשָׁפָה רוּחָה בְּנֵי־אִישׁ הַעֲנוּגִים נָנָפָת,
וּבְחִנָּה נֶרֶה וַיֵּאוֹר לְכֹל הַבָּקָר ׃
לָבֵן אִישׁ אוֹבֵד עֲצוֹת רֹאשׁ כָּל־הָהוֹת פֶּגַע
הַנְּחַת בַּיּוֹם הַהוּא אִבְחַת חֶרֶב נוֹקֶמֶת ׃
הוֹי רֹאשׁ כָּל־מְצוּקוֹת בְּנֵי־אִישׁ וַעֲוֹן קֶרֶן כְּלָתָם,
מָחַבֵּל הַיְקוּם כְּלוֹ לוּלֵא הֲצִילוֹ אֱלֹהֵי,
רֹגֶז קוֹל פְּחָדִים הַקְּשִׁיבָה, מְהֻמַּת בְּנֵי־נֵבֶר ׃
אוֹלָם אֵת אֶרֶץ פָּרַס מְקֻרָבוֹת הָגְוֹם
וְשָׁקְטָה מְפָצוֹק וָגֶגֶף, אָז בְּנֵי־עַם־עֵבֶר
זֶרַע בְּרוּבֵי אֲדֹנָי יָרוּם וְנִשָּׂא גְּבוֹהַּ,
וּבְעִיר־אֵל בְּלֵב אַרְצָם יִשְׁכֹּן רוֹגֵב שָׁמָיִם,
חוֹמָה נִשְׂגָּבָה וְסוֹבָבָה עַד־יָפוֹ יָפֶה
וְרָמָה לַמָּרוֹם עַד־עָבֵי שַׁחַק הַגִּיעַ ׃
לֹא־יֵחָתֵם קוֹל שׂוֹפָר עוֹד, תְּרוּעַת קְרָב וָקֶטֶל
לֹא־יֵעָשׂ בָּם אוֹיֵב אַכְזָר אַבְדָן וָהֶרֶג ׃
כִּי גַם יֶעֱמַד בָּאָרֶץ לְמִשְׁפְּחוֹת הָרִשְׁעָה ׃
אֲתָרֵי־כֵן בְּחִיר אִישִׁים יֵאוֹת שְׁלַח מִשָּׁמָיִם פּ
אִישׁ שִׁפְחַ תַּחַת רֹתֶם לַמָּרוֹם בַּגָּיִם,
בְּחִיר עַם־עֵבֶר, לְקוֹל דְּבָרוֹ רָנוּ צְבָא שָׁמָיִם
וְשָׁפַת קְדוֹשִׁים שְׂפָתָיו, מִפִּיהוּ אִמְרֵי נֹעַם ׃
אַל־נָא תַּכְאִי עוֹד רוּחֵךְ, מְנָעִי מִזִּבְחֵךְ חֶרֶב,

אַתְּ מִבְחַר צְבִי צִיץ מַחֲמַדִּים, אַתְּ צֶמַח צֶדֶק,
תְּנִי אוֹרֵךְ כִּי קָדוֹשׁ וְטוֹב הוּא, מִקְוֵה כָל־עָיִן,
אַתְּ אֶרֶץ עִבְרִים עִיר תְּהִלָּה רַבַּת תִּפְאָרֶת·
לֹא־יוֹסִיף עוֹד יָוָן טָמֵא דְּרֹךְ בִּשְׁעָרַיִךְ
לֵאמֹר: הֵן חֻקָּה אַךְ אַחַת לְכֻלָּנוּ יָחַד" טז);
כִּי אַךְ כָּעֲבָדִים יְכַבְּדוּךְ, בֶּאֱמוּנָה יְשָׁרְתוּנֶךְ,
וְעָרְכוּ שֻׁלְחָנֵךְ בְּשִׂפְתֵי רְנָנוֹת בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ,
וּבְזִבְחֵי תְרוּעָה בִּתְפִלּוֹת רָצוֹן לֵאלוֹהַּ·
הַמַּטִּים לַסֵּבֶל שִׁכְמָם עַד יַעֲבָר־זָעַם,
מִשְׁנֵה בְרָכָה יִירָשׁוּ יַשְׂכִּילוּ יַצְלִיחוּ יז);
וְדוֹבְרֵי עָתָק כִּי שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּימוֹ,
יַחֲרִישׁוּ מִגָּרוֹת מָדוֹן בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ,
יַחַד יְחֻבְּאוּ עַד־חַדֵּשׁ הָאָרֶץ פָּנֶיהָ·
אַךְ יֶשׁ־יוֹם וִיזֹרְמוּ אֵשׁ לוֹהֵט עָבֵי שָׁחַק;
לֹא־תִקְטֹף עוֹד זְרוֹעַ גֶּבֶר מְלִילוֹת שְׂדֵי־חֶמֶד,
תֵּשַׁם אֲדָמָה, לֹא־תֵחָרֵשׁ וְלֹא־תִזָּרֵעַ,
עַד־יֵדְעוּ בְנֵי־חֲלוֹף שֵׁם אֵל חַי אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ
הַנִּצָּב לָעַד עַד־בִּלְתִּי תְקוּפוֹת שְׁנוֹת חָלֶד·
פְּסִילֵי כְלָבִים וָעָיִט, חֻקּוֹת עַם־מִצְרָיִם
אַךְ פִּי אֱוִילִים יְכַבְּדֵם, שִׂפְתֵי בַעַר חֲסַר־טָעַם.
רַק אַדְמַת קֹדֶשׁ לָעִבְרִים צְדָקָה תַצְמִיחַ,
עָסִיס יִטְפוּ סְלָעֶיהָ מַעֲיָנֶיהָ נֹפֶת,
וְכָל־מַעְגָּלֶיהָ דֶּשֶׁן לַיְשָׁרִים יִרְעָפוּ;
כִּי לְאֵל יוֹצֵר לְבַדּוֹ הַכֹּל אֱמוּנִים שָׁמָרוּ
וִיהָבָם עַל־שַׁדַּי מוֹשֵׁל הַיְקוּם הִשְׁלִיכוּ·

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

עַל־אַדְמַת יְהוּדָה פּוֹרִיָּה רַחֲבַת יָדַיִם
חוּסָה אֲדוֹן־כֹּל לְמַעַן גֵּדְעָה גִשְׁמְרָה חֻקֶּיךָ,
כִּי אוֹתָהּ בִּרְצוֹנְךָ הִכַּרְתָּ מֵרֹאשׁ מֶקֶדֶם.
יִרְאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי חַסְדְּךָ יְסוֹבְבֶנָּה

וְנִפְלֵאת בָּאֲרָצוֹת כֻּלָּנָה, כִּדְבַר פִּי אֱלוֹהַּ יח).

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

שָׁם בָּרוּחַ עַל־רַחֲבֵי שָׁמַיִם מִמַּעַל
קוֹל רַעַם בַּגַּלְגַּל יִשָּׁמַע הוֹד קוֹל אֱלוֹהַּ.
וְחָשַׁךְ הָאוֹר, יַחַד דֹּעֲכוּ לַהֲבוֹת אֵשׁ שָׁמֶשׁ,
אַגַּן הַסַּהַר לֹא עוֹד יַגִּיהַּ אוֹרֵהוּ
לָקֵץ הָעִתִּים בַּחֲשֹׁף שַׁדַּי זְרוֹעוֹ בַקֹּדֶשׁ;
עֲלָטָה תְכַסֶּה הַכֹּל, עַל־אֶרֶץ לֵיל עֵיפָתָה,
וְנֻכּוּ בְסַגְוֵרִים בְּגֵי־אִישׁ, תְּשַׁכֵּל חַיַּת יָעַר;
יָמִים רַבִּים יִגְדַּל נְהִי וִילֵל זַעֲקַת שָׁבֶר,
אָז יַד־אֵל יַכִּירוּ, רוֹאֶה כֹּל מִשָּׁמָיִם,
הַמְּשַׁלֵּם גְּמוּל לָרָעִים וְלֹא־יַחְמֹל בְּיוֹם זָעַם.
שׁוֹחֲטֵי אֵילִים כְּבָשִׂים וַעֲגָלִים מַר יִנְאָקוּ,
עַתּוּדִים קַרְנֵיהֶם מְצֻפִּים זָהָב יִזְבָּחוּ
לֶאֱלִילִים אֵין רוּחַ בָּם, לִפְסִילֵי אָבֶן.
אַךְ בְּחֻקּוֹת חָכְמָה וּכְבוֹד יְשָׁרִים תִּכּוֹן אָרֶץ,
וּלְהָשִׁיב יַד־אֵל מִכַּלּוֹת בַּחֲמַת אַפֵּהוּ
כָּל־בְּנֵי הָאָדָם תֵּבֵל עִם כָּל־חַטָּאֶיהָ,
שׁוּבוּ אֶל־אֵל אֲבִי־עַד, לִתְבוּנָתוֹ אֵין חֵקֶר.
וּלְקֵץ הָעִתִּים, לְמוֹעֵד הֵאָסֵף יָרֵחַ,
יַרְגִּיז אֶרֶץ קְרָב בִּנְכָלִים וּמְזִמּוֹת אָוֶן.
מִקְּצֵה אֶרֶץ יַאת אִישׁ מִגֵּר אִמּוֹ לֶהָרֶג;
נִמְלָט יָבֹא בְּהֵהָבֵא לַצְמִיד זִמּוֹת רֶשַׁע
וְשָׂם שַׁמּוֹת בָּאָרֶץ כֻּלָּהּ בְּתֹקֶף מֶמְשָׁלֶת,
כִּי אִישׁ מְזִמּוֹת הוּא מֵאֵין בָּאָדָם כָּמוֹהוּ
נָקָם מִמְצִיקָיו יִקַּח, יַךְ צָרָיו בִּזְרוֹעַ
וְהֶחֱרִים לַשַּׁחַת רַבִּים, עָרִיצִים יַכְרִיעַ
כֹּל יִתֵּן לִשְׂרֵפַת־אֵשׁ לֹא נִהְיְתָה כָמוֹהָ,
אָכֵן גַּם נִכְשָׁלִים יָקִים וִיאַזְּרֵם חָיִל יט).
אָז יִרְעַם עַל־תֵּבֵל מִמַּעֲרָב שְׁאוֹן קְרָב וָהָרֶג,

לִמְצוֹלוֹת נְהָרִים יָזוּב דַּם־חָלָל כְּמוֹ־נָחַל ,
עַל־שַׁדְמוֹת מוֹקְדוֹן יָבֹא עַד־קִצּוֹ הַזָּעַם
וּבְרִית יִכְרֹתוּ , אֶת־מֶלֶךְ הַמַּעֲרָב יַשְׁמִידוּ ·
עַל־תֵּבֵל אָז סוּפָה תִתְחוֹלֵל סַעֲרוֹת חֹרֶף
וּמָלְאוּ שְׂדֵי תְרוּמוֹת שְׁאוֹן קְרָבוֹת , רַעַשׁ חָרֶב ,
כִּי מְטַר רִשְׁפֵּי־אֵשׁ יִתַּךְ אַרְצָה מִשָּׁמָיִם
מְטַר־דָּם וָאֵשׁ וּבְרָקִים בַּאֲפֵלַת צַלְמָוֶת .
חֶרֶב מְשַׁכָּלֶת , בַּלְהוֹת מַחֲשַׁכִּים וָקָטֶל
יַחֲרִים הַמְּלָכִים כֻּלָּם גַּם טוֹבֵיהֶם יָחַד ·
אָז יִשְׁקֹט רַעַשׁ מִלְחָמָה מִשַּׁחַת הָאָרֶץ ,
לֹא־יִשָּׂא עוֹד גּוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב חֲנִית וָרֹמַח
אוֹ קָשֶׁת , כִּי מַחֲסוֹם יָשִׂימוּ לְכָל־כְּלִי־נָשֶׁק
וְהִתְעַנְּגוּ עַל־שָׁלוֹם נְבוֹנִים שְׂרִידֵי חָרֶב ,
תַּחַת רֹב עָנְיָם וּמְרוּדָם מִשְׁנֶה יָגִילוּ ·

הוֹי הוֹרְגֵי אִמָּם , חִדְלוּ מֵעָתָק וָרֶשַׁע
אַתֶּם הָעוֹרְכִים לְבָשְׁתְּכֶם קְדֵשִׁים לְמִשְׁכְּבֵי גָבֶר
וּבְתוּלוֹת בַּחֲדָרִים טִמֵּאתֶם בְּזִמַּת תֶּבֶל
בִּזְרוֹעַ רֶשַׁע בְּזִמּוֹת מִרְמָה וְרַעְיוֹן רוּחַ ·
בִּגְלָלֵךְ אֵם עִם פְּרִי־בִטְנָהּ זָנְתָה הוֹבִישָׁה
וּבַת לְמִשְׁכְּבֵי אָבִיהָ לַעֲגָבִים אֹרָשָׂה
וּמְלָכִים בְּחֹנֶף וּנְבָלָה פִּיהֶם טִמֵּאוּ
גַּם בְּמִשְׁכְּבֵי בְּהֵמָה בְּנֵי־נָבָל עֲלִילָה הִתְעִיבוּ ·
דֹּמִי עִיר מוֹרְאָה נִגְאָלָה , עִיר זְנוּת וָיָיִן ;
לֹא עוֹד תִּמְצֶאנָה הַבְּתוּלוֹת בְּיַעֲרֵךְ אֵשׁ קֹדֶשׁ
שַׁלְהֶבֶתְיָה , בְּאַהֲבָה אִזְרוּהָ עַנְפֵי הַיָּעַר כ) ;
כִּי בָךְ כְּבָר הֹרַס הָאַרְמוֹן מַחֲמַד כָּל־עָיִן ·
זֶה שֵׁנִית רָאִיתִי הַבִּנְיָה פֶּתַע נִתֶּצֶת
מִזֶּרֶם לַהֲבֵי־אֵשׁ יְדֵי עָרִיצִים קָדָחוּ כא) ,
בֵּית צְבִי נְאוֹן קֹדֶשׁ , הֵיכַל אֵל־שַׁדַּי מוֹשִׁיעַ
נְדִיבֵי עַם קָדוֹשׁ בָּנוּהוּ בַּעֲמַל נַפְשָׁמוֹ
וִיקַוּוּ כִּי יָקוּם לָעַד , כִּי יִכּוֹן נֶצַח ·

כִּי יֹם זֶה עַל־תְּהִלּוֹת אֵל יִשָּׁקֵד בָּאָרֶץ חֹשֶׁךְ,
חָרַשׁ חָכָם לֹא־חָנִיף כּוֹ בַּרְזֶל עַל־אָבֶן,
גַּם זָהָב לֹא־חָשַׁב, מְהוֹלֵל לֵב אִישׁ וָנָפֶשׁ;
אַךְ יוֹצֵר הַכֹּל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת כָּלָהֵן
לוֹ הִשְׁתַּחֲווּ בָרָנֵשׁ, וְזִבְחֵי תְרוּעָה זִבְחוּ.
אַךְ מָלֵא עֶבֶל טָמֵא נֵעוֹר וַיֵּאֹת כְּחֶתֶף כג),
וַיַּסֵּל מִקְדַּשׁ־אֵל אָרְצָה, הֵשֵׁם נָנוּחוּ,
גַּם אָדָם לְמַכְבִּיר חִבְרִיעַ, כְּהִירֵי כְּנֵי־חֶלֶד.
אוּלָם בָּא אֵידוֹ כְּדַרְכּוֹ עַל־אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ כד)
כִּי עוֹד מִימֵי עוֹלָם לֹא־עָלָה עַל־לֵב גֶּבֶר
לָתֵת לִשְׁמָמָה עִיר זוֹ, רַבַּתִּי בָאָרֶץ.
מְשֹׁמֵי מְרוֹמִים אִישׁ וָאֵתָה עוֹטָה הַדְּרַת קֹדֶשׁ,
וְרָדוּ שֶׁבֶט מוֹשָׁלִים מֵאֵל לוֹ נִתָּנָה,
עַל־כֵּל גְּאוֹן עֻזּוֹ יִמְשֹׁל, וְלַאֲנָשֵׁי חֶמֶד
יָשִׁיב מַלְכוֹם בָּזָזוּ עָרִיצִים מֵהֶדֶם,
וּבְמוֹקְדֵי־אֵשׁ לוֹהֵט עָרִים יַחְפֹּד מִשְׁרָשׁ
מִשְׁכָּנוֹת כָּל־רָעֵי אָדָם תּוֹעֲבוֹת אָהֵבוּ,
אַךְ עִיר חֶמֶד אֱלֹהַּ לְשִׁבְתּוֹ יַעֲטֶה תִּפְאָרֶת
וְחָפְרוּ מוּל אוֹרָהּ כּוֹכְבֵי־אוֹר, סַהַר וָשָׁמֶשׁ
וְהִפְלָה יִפְעָתָהּ, וְעַד בָּהּ הֵיכַל הַקֹּדֶשׁ
עוֹטֶה נְאוֹן צְבִי מַחֲמַד עֵין אָדָם וּבְלִיל יָפִי.
תּוֹרָה גַּם מִגְדָּל יָבֶן, אֵין קְצֵה לָרֹחַב,
גָּבְהוֹ עַד־עָב נוֹגֵעַ, כָּל־עֵין תְּשׁוּרֶנּוּ
וְרָאוּ צַדִּיקִים יַחְדָּו, כָּל־נֶאֱמְנֵי אָרֶץ
כְּבוֹד אֶל־שַׁדַּי בַּקֹּדֶשׁ וּנְעִימוֹת פָּנֶיהוּ
וּבָשְׂרוּ תְהִלּוֹת אֵל וּגְאוֹנוֹ עָם נָקְדָם.
כִּי לֹא עוֹד יֵאָה לִבְנֵי־חֲלוֹף כָּל־רָע נָנֻגַע,
לֹא עוֹד תֶּחְפַּל אֶרֶץ בִּקְדֹשִׁים וְזִמַּת תֶּבֶל
בְּמָהוּמָה וָרָצַח, כִּי עַל־כֵּן יִשָּׁקֵדוּ;
וּבָא מוֹעֵד לַקְּדוֹשִׁים, אֶת רָצוֹן לֵאלֹהַּ
מֵרֵעִים מַשְׁמִיד, מְקוֹם גָּנָה אֵזוֹ בָאָרֶץ.

הוֹי בָּבֶל יֹשַׁבְתְּ עַל־כֵּס פָּז בִּזְהַב פַּעֲמָיִךְ
רַבַּת יָמִים אַתְּ, גְּבֶרֶת מַמְלָכוֹת מִקֶּדֶם,
וַתִּרְבִּי וַתְּהִי שָׂרָתִי בִמְדִינוֹת חָלֶד
לֹא עוֹד עַל־מֵי־פְרָת תֵּשֵׁבִי, עַל־הָרֵי כָתֶם;
פֶּתַע תִּפְּלִי תִּשָּׁבְרִי בְּיוֹם רַעַשׁ הָאָרֶץ·
פַּרְתִּים עַם נוֹרָא עָשׂוּ בַכֹּל לָךְ קַרְנָיִם;
בַּת־כַּשְׂדִּים טְמֵאַת הַשֵּׁם שָׁוְא זִמּוֹת תַּהֲמֹסִי
לָתֵת עַל־עֵילָם עֹל, לַשְׁלִיךְ עַל־מָדַי נָעַל;
כִּי לְרוֹמָה עַל־מָשְׁלֵךְ בְּנֵי־תַעֲרוּבוֹת שָׁלַחַתְּ
וּלְאַסְיָה הָיִית לָמַס, וַתִּטִּי לָהּ שָׁכָם
עַל־כֵּן גַּם אַתְּ תִּכָּרְבִי, גְּבֶרֶת טוֹבַת־שָׂכֶל,
לְמִשְׁפַּט הָאַטִּיקִים, אַף תַּרְבִּי לָמוֹ שֹׁחַד,
וּבְזַעַם לְשׁוֹנֵךְ תַּעֲנִי עַל־מִרְמוֹת אוֹיְבָיִךְ·
וּלְקֵץ הָעִתִּים מֵי־הַיָּם יַחְדָּו יִיבָשׁוּ
וּלְאֶרֶץ אִטַּלְיָה אֲנִיּוֹת לֹא־עוֹד תַּעֲבֹרְנָה
לְיָם תְּהִי אָז אַסְיָה פּוֹרִיָּה רַחֲבַת יָדָיִם,
עִם שְׂדֵי כְּרֵתִים יָחַד, גַּם קִפְּרָס לְשַׁמָּה תֶהִי,
וְחִתְּתוּ אֶת־פַּאפָּס מְחִתּוֹת וּבַלְהוֹת צַלְמָוֶת·
סַלַּמִּית קִרְיָה נִשְׂגָּבָה יֹאחֲזוּ יְמֵי־עֹנִי
וּשְׁמֵמָה תֵּשֵׁב עַל־חֹף, גַּלְמוּדָה עַד־נֵצַח·
אִי־קִפְּרָס יְבוֹקֵק חֵיל אַרְבֶּה הָסִיל וָיֶלֶק;
אֶל־צֹר כִּי תַבִּיטוּ בְּנֵי־עֹנִי תַּרְבּוּ בֶכִי
קָרוֹב אֵידֵךְ בַּת־צִידוֹן, נוֹרָאוֹת תִּפֹּלִי
וְקוֹנְנוּ עָלַיִךְ גַּם קִינָה בְּנוֹת הַשִּׁיר יָחַד·
וּלְדוֹר חֲמִישִׁי יִשְׁבֹּת כִּלָּיוֹן וְחָדַל קֶרֶץ
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, עֵת בְּרִית עָרִיצִים יִכְרֹתוּ
וּמִשְׁפְּחוֹת עַמִּים כֻּלָּם מִצְרַיְמָה יֶאֱתָיוּ;
בְּמוֹקְדוֹן וּגְלִילוֹת לִיקִים וְעַל אַסְיָה הָאָרֶץ
חֲלָלִים בַּדָּם יִתְגּוֹלָלוּ מֵחֲתַת קְרָב וָלָחֶם;
אַךְ נְגִיד רוֹמָה וּמַלְכֵי־יָם שְׁאוֹנוֹ יַכְנִיעוּ.
עֵת סוּפוֹת חֹרֶף תִּסְעַרְנָה עַל־צִנַּת שָׁלֶג,

465 נְהָרוֹת וְיאוֹרִים בְּבִירִים בְּגַד יְקֻפָּאוּ׃
אָז יֵאת אַרְצָה אַסְיָה עִם יָר עָצוּם רַב חָיִל׃
וְהַשָּׁמִיד אַבִּירֵי הַתָּרַקִּים כְּבָגִי לֹא־כֹחַ׃
לְחֹזְמֵי כָּפָן כְּשֹׁר אָבוֹת אָז יֹאכְלוּ בְּגֵי־עֲנִי׃
מְזֵי רָעָב חֲשׁוּקֵי עֲצָמוֹתָם בְּאַף יֶנֶרְמוּ׃
470 וְאָכְלוּ בַּחֲדָרִים בְּגֵי־שַׁחַץ בָּשָׂר לָשְׂבַע
זִפְנֵי הָאָדָם כֻּלָּם וְקֶרֶב הָעָיִם׃
וְגֶרֶף הַנָּהָר וּמְלֵא הַיָּם אַנְשֵׁי־אָוֶן׃
מִכְּשַׂר גֶּעוֹי־לֵב וְדַם חָלָל מֵיטָיו יַאֲדִימוּ׃
אָז תִּשְׂקַט אֶרֶץ מִפְּחוּמַת־כָּוֶת עַד־רָנַע׃
475 וְנִסְפְּרוּ עָרְיֵי הַנְּשִׁים וְהַנְּעָרִים כְּלֻּהֶם׃
לָקֵץ הַיָּמִים נוֹי אֵיתָן בְּבִיר מַר יְעֻהָּה נָסַּ׃
מָקוֹם שָׁמֵשׁ לְמָכוֹאוֹ יֵט לְבָלִי־שׁוּב לְזָרַח׃
הַיָּמָה יָרֵד וְיָמֵאן שׁוּב עוֹד אֶלֵי אֶרֶץ׃
כִּי שָׁם שִׁקּוּצֵי הָאָדָם רָאוּ עֵינֵיהוּ׃
480 וְקָדְרוּ רַחֲבֵי שָׁמַיִם וְכִפּוּ הַשָּׁבַת לָיִל׃
נַעֲרָפֶל כְּמוֹ־עֵיפָה יָעֲטוּ מַעֲמַקֵּי אָרֶץ׃
עַד־בֹּא אֵת קֵץ וְנַחַ אוֹר אֶל כִּיסֵּי קֶדֶם
עַל־בְּחִירֵי הָאָדָם מַשְׁמִיעֵי תְּהִלּוֹת אֱלוֹהַּ׃
עֲזִית בַּת־אֵלִים אֶתְלָה בָּדָד תֵּשְׁבִי׃
485 עַל מֵי שִׁיחוֹר תִּתְפַּלָּשִׁי בְּחוֹל נַחֲלֵי בָלְיָעַל׃
בַּלָּהוֹת תָּהִי וְנִפּוּחַ וְקֶרֶב לָעַד תֶּחֱלֶה׃
גַּם אַתָּה שֶׂרְפִּית אַבִּיר׃ יוֹשְׁבִי עַל־אָבֶן כח׃
חֶלֶל נָדוֹל תִּשְׁבָּב עַל־חֲרָבוֹת בַּת־מְצָרָיִם׃
וְאָכְלוּ עָלַיִךְ בְּגֵי־נֵךְ הוֹרָשַׁיִךְ בַּכּ־אֶבֶל׃
490 אוּלָם יָבֹא־אֵל׃ אִישׁ לֹא־צָפָן לְבוֹ מְשָׁכֵל׃
יֵדַע כִּי אֵין הַשָּׁבָךְ׃ אָפָם וְתָחוּ׃
מִכְּתֵנֵי אַדְנָי לָבוּשׁ בַּהִים יַבִּיעַ אִמָּר כח׃
הָבָה נִבְנֶה נַגַּד־קֹדֶשׁ לְאֵל הַשָּׁמָיִם׃
וְנִמְחוּ חֻקּוֹת הוֹר רִאשׁוֹנִים׃ תַּעֲתֵּי הֶבֶל׃
495 הוֹר חָנֵג בְּסֵךְ חַגֵּיהוּ לָאֲלִילֵי חָמָר׃

לְפָסִילֵי אָבֶן, כִּי לִבּוֹ רָחַק מִשָּׁכֵל.
נִשָּׂא־נָא לֵב אֶל־שָׁמַיִם וְתָמִירוּת עָרִיץ
לְאֵל קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֱלֹהֵי קֶדֶם,
לְאֵל אֱמוּנָה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד אָחוֹז כָּל־הָאָרֶץ,
לְאֵל עוֹלָם אֲבִי־עַד, עִמּוֹ מְקוֹר חַיִּים וָחֶסֶד.
אִז הֵיכָל יִבָּנֶה לָאֵל־חַי בְּאֶרֶץ מְצָרָיִם,
גָּנָה קֹדֶשׁ לְעַם רָחָיָו, וָנָבוֹא שָׁם וְנִתְּקָ אֶדֶק,
וְהִתְעַנְּגוּ בְטוּב עַל־אֵל־חַי, לָעַד יְקוֹנוּ.

בְּעָזוֹב עַם בְּנֵי הַמְּרִיבוֹת עִזֵּי הַנֶּפֶשׁ
אֶת־גְּלִילוֹת כּוּשׁ לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ מְצָרָיִם,
אָז יָצִיץ פְּרִי רִשְׁעָם לְמַעַן בֹּא חָזוּת גְּחָרָצָת;
כִּי הֵם בְּמִצְרַיִם יַחֲרִיבוּ הֵיכַל הַקֹּדֶשׁ.
אוּלָם אֵל־שַׁדַּי וְשִׁלַּח בָּם וְעַם אַפּוֹ,
וְנִשְׁמְדוּ מְתֵי־אָוֶן, יַחַד חַשָּׁאִים יִסָּפוּ,
מִכְלִי אֶת חֲנִינָה לָאָרֶץ לְחָטְלָה עֲלֵיהָ,
עַל־מַעֲלָם בְּעֵרוּת אֱלוֹהַּ וּכְחֹק נָתַן לָמוֹ.

בְּרוּם כּוֹכָבִים חָזִיתִי כִּי רָעֲמוּ פְּנֵי שֶׁמֶשׁ,
וּבְחָצֵי לֵילָה תַּשְׁאֵף נָהָם נִמְלָת.
כּוֹכָבִים נִלְחָמוּ, כִּי מְרֻכּוֹת יָחֵפֵץ אֱלוֹהַּ כּוֹ.
בְּמָקוֹם אוֹר שֶׁמֶשׁ לַהֲבִי לְשׁוֹן אֵשׁ תִּתְלַקָּחוּ,
עַל־נַב הָאֲתוֹנָה עָבַר נָהָר כּוֹבֵב הַנַּשָּׁף;
נֶהְפְּכוּ בְּרֶגֶל הַסּוּסִים עַל־מַעֲגַל אָרְחָתָם,
וּבְעֶלְלַת הַשּׁוֹר נָגַח הַגְּדִי בַּחֲמַת־כֹּחַ;
אַךְ פֶּתַע נִבְּאָה הַשּׁוֹר נִסְתַּלְּקוּ עַד־אֶפֶס.
גַּם מוֹשְׁכוֹת נָסַל מוֹט הַשְּׁאוֹנִים נִפְּצוּ,
וּבְתוֹלָה בְּפָלָה גֹּדֶל הַהָאוֹמִים הִכְרָה,
הִנֵּה מַעֲרוֹמָה כְּיוֹם יִוָּלֵד אִבְרָהָם,
וְלִבְשָׁה מַאֲרִיָּה כָּרְסוּ תְּרָגִים יָחַד.
סַרְטָן לֹא־עָמַד, כִּי חַמַּת כְּיוֹם בְּעֻתָּתוּ.
עֲקַרָב מֵאֲרִיָּה נִחַת עַד־וָנְבוֹ תֵּצֵא;
נָחָשׁ הַפֶּלֶךְ מֵרֹאשֵׁי לַהֲמוֹת אֵשׁ שָׁמֶשׁ,

כִּי הִצִּית בָּהּ נוֹשֵׂא הַדְּלִי אֵשׁ מִתְלַקֶּחַת·
רוֹם נָשָׂא יָדוֹ הִרְעִישׁ הַלּוֹחֲמִים רָקִיעַ,
וּפִתְאֹם הִשְׁלִיכָם אַרְצָה בַּחֲמַת אַפֵּהוּ·
530 חֻבְּאוּ בִּתְהוֹם יָם, מוֹקְדֵי אֵשׁ שִׁלְּחוּ בָאֶרֶץ,
וּבְאֵין כּוֹכָבִים רֵיקָם עָמַד הָרָקִיעַ·

הערות

לחזון החמישי.

א) עִזִּית היא אלילת מצרים אשר כבדוה בני מוף, ובאחרונה גם כל בני הארץ הזאת, כבת אלהים, כי היא המציאה לבני האדם את תועלת החטה והשעורה, וְעָזִירִית בעלה למדם להפיק מכליותן וחלבן מאכל לחיות ברעב נפשם. כי על כן היתה לחק במצרים להביא מדי שנה בשנה מראשית בכורי אדמתם מנחה לעזית, אשר הסב מחוקקנו משה למנחת בכורים לאלהי הצבאות אדון כל. גם תעלומות חכמת הרפואה נגלו לעזית ותאמץ זרועותיה לתת ארוכה ומרפא לכל נגוע בחליו. ועוד בימי הרופא גַּלֶּנוּס בקצה המאה השנית אחרי לדת חק הנוצרים נקראו רפואות תעלה רבות על שם עזית. ובזה נבין את פְּרָשַׁת פתח דברי השירה הזאת: הנביאה תכנה את עצמה בדרך מליצה „אחות עזית", ד"ל המטפת תוכחות מוסר לבני האדם ללמדם ארחות חיים ומרפא לנפש; והוא ע"ד: אמר לחכמה אחותי אַתְּ (משלי ז', ד'), אח הייתי לתנים (איוב ל', כ"ט). והוא רק ניב שאול מליצי בפי הנביאה, כנראה ברור מדבריה למטה (שורה 484 עד 491), דברי בוז ולעג על האלילה הזאת ועל היכל תפארתה בעיר מוף תשפך כמים עברתה.

ב) תְּמוּיִית היא עיר היכל אליל מצרים בדמות שעיר עזים; וּכְסוּיִית היא עיר האי אשר היתה מקדם קריה בצורה למצרים. הֵרַקְלֵס הוא אלהי הגבורה והכח. גד הוא יופיטר הנקרא צָאות· וְהָרְמֵת הוא תָּט המצרי אלהי החכמה והמדע והלשון וכתב החרטמים הנסתר לכל בני העם זולתם.

ג) לא נודע אל מי ירזמון מליה בזה. ולדעת הח' אלכסנדר תרמוז על נֶרֶה קיסר רומה.

ד) מן התארים הבאים בדברי השירה האלה (שורה 137 עד 154), נכיר את המתואר נרה קיסר רומה, כאמור למעלה בהערה ט' לחזון הרביעי.

ה) הנהר אשר משמאלו העיר רומה קרית הלטינים.

ו) העיר Python בצפון מצרים, ושם העיר לפנים היה Diospolis (עיר אלהים).

ז) היא העיר Theben, וגם היא נקראת לפנים Diospolis. וכנראה ירזמון דברי השירה פה על קמביזס בן כורש מלך פרס אשר החריבה.

ח) לפי האמור בספר מלחמות היהודים ליוסף פלויוס (חלק שלישי א', ב', נ'), בא וְסַפַסְיַנוּס קיסר רומה עם חיל לגיון החמישי העשירי והחמשה עשר. וכאשר נלוה אליהם מארץ ארם חיל לגיון השלישי צבא הַגַּלִּים השתער עמם על ארץ יהודה.

ט) עיר אטליה על חוף הים. ומימי ה[illegible]לך אויגוסטות היה שם מקום תחנות לאניות מלחמה ההולכות ארצה כנען.

י) עיר היונים על לשון היבשה אִסתמות, ובני רומה החריבוה בשנת 146 לפני מה"נ, וכמלאת מאה שנה לשממותה הקים המלך צעזר את חרבותיה. ומחזה שלש הקוסמות הבא בזה, שאול הוא ממשלי היונים הקדמונים המתארים את גורל חיי האדם בסמל דמות שלש עלמות (Parzen, Moiren): האחת קְלָתָה מושכת את חוט החיים מדַלת הכישור (סמל הלדה), והשנית לַחֶזִית תעבתהו לפתיל משזר (סמל החיים והליכותם), והשלישית אַטְרָפָת אוחזת בידה מספרַים לכרתו (סמל המות). ובאה מליצה שאולה כזאת גם במכתב לחזקיהו מלך יהודה: קִפַּדְתִּי כָאֹרֵג חַיַּי מִדַּלָּה יְבַצְּעֵנִי (ישעיה ל"ח י"ב); ומעין זה גם: יָמַי קַלּוּ מִנִּי־אָרֶג (איוב ז' ו'), כדרך השיר המהלך על כנפי רוח הדמיון לדבר במליצות חידות ולהשתמש גם באגדות פורחות על כל פני רקיע ספרות העמים ללשונם לגוייהם. וכן השתמשו עוד גם בראשית דורנו זה כל משוררי אירופה במליצות מעולם המיטהאָלאָגי לבני יון ורומה כנודע לכל משכיל. והשורה 218 — „אִישׁ חַרְבּוֹ הַקָּשָׁה תְּפַלַּח וּתְפוֹצֵץ סָלַע", נוסדה על האמור בספרי קורות העתים שהמלך נרה היה בלבו לחצוב תעלה בלשון יבשת קָרִינְתְּ, ושר צבאו וֶסְפַּסִינוּס שלח לו משבויי יהודה אנשים רבים לעבודת פרך הזאת.

יא) ירמוז על גַלבַּה, אָתָא, וִטֶּלְיוּת אשר מלכו ברומה אחרי נרה: אָתָא אחרי המיתו את גלבה טרף את נפשו באפו, וגם וטליות נהרג (69 אחסה"נ).

יב) ידבר בלשון סתרים על מות וספסינוס, שלפי השמועה השקה אותו טיטוס בנו סף רעל וימיתהו. והיהודים אחזו בדברי השמועה הזאת, אף כי מודעת זאת כי כל מלכי רומה אשר לפניו עד המלך אויגוסטות לא מתו כמות כל האדם, וכדברי הנביאה למטה בשירה הזאת (שורה 233).

יג) משורה 228 עד 246 תמלא פיה תוכחות על נרה.

יד) כאמור למעלה סוף הערה י"ב.

טו) משורה 256 עד 259 תדבר הנביאה מביאת המשיח כעין האמור בסוף ספר הנביא מלאכי (ג' כ"ג). והשורה 258 כוונתה לאמר שגם צבאות השמים ישמעו לקולו ואם יגזר אמר ויקום לו. ואולם כל אזן מלים תבחן תכיר כי יד איזה מתקן נגעה בשורות האלה כי על כן יצאו סתומות ובלתי מסכימות עם רוח כל יתר דברי החזון.

טז) כאמור בפתח דבר שהיונים הכירו לטובה את גולי יהודה במצרים ולא הבדילום בהקות החיים, למען התקרב אליהם ולהיות לעם אחד עמם.

יז) הוא מעין חזון ישעיהו (ס' י', וס"א ז').

יח) תפלת הנביאה ודברי תחנוניה אלה לאלהים, יעידו על אהבתה והמון מעיה לארץ יהודה ארץ עמה ומולדתה.

יט) משורה 361 תדבר הנביאה על נרה איש מזמות ואון אשר שם שמות בארץ יהודה. והשורה 370 לדעת פרידליב נוספה באחרונה ביד אחד החרדים לכבוד מלך רומה הזה.

כ) הן הבתולות אשר שרתו בהיכל וֶשְׁתָּה אלילת התם והנקיון מִזְמָה. הבתולות האלה העמיד המלך נומה פמפיליות (715 עד 672 לפני מה"נ) למשרתות בהיכל אשר בנה לושתה, והן נבחרו מבנות מרום עם הארץ תמימות אשר אין בהן כל מום ואשר מלאו להן לא פחות משש ולא יותר מעשר שנים. ופקידותן היתה לשמור את האש כי תוקד תמיד על מזבח ההיכל ולא תכבה, וזה הארמון הנזכר בשורה 397.

כא) כונתה שכל אלה ראתה בחזון רוחה; כי השירה לא תבדיל בין מראה עינים ובין הלך־נפש.

כב) רומז על נרה אשר בפקודתו עלה שר צבאו וספסינוס ובנו טיטוס אחריו על ארץ יהודה וישימוה לשממות עולם.

כג) השורה הזאת נאמרה רק ברוח חזון השירה, כי נרה טרף נפשו באפו בעיר ממלכתו ברומה בגלל הקשר אשר קשר עליו גלבה נציב שפניה בשנת 68 אחרי מה"נ.

כד) שָׂרַפִּית הוא אלהי השמש למצרים. והמשורר מגולי יהודה באלכסנדריה יתארהו יושב על אבן, כדמותו כצלמו בהיכלו בעיר הזאת.

כה) הוא הכהן חוניו הרביעי, אשר אחרי הומת אביו הכהן הגדול חוניו השלישי החיש לו מפלט מצרימה מחמת אף אנטיוכוס עפיפנס. ומלך מצרים פטלמיי (החמישי) פילמטר הטה חסדו אליו וישימהו לשר צבא כל חיל מצרים. וכאשר מצא חוניו חן בעיני המלך בעבודתו הנאמנה הפיל תחנתו לפניו להרשותו לבנות היכל לאלהי ישראל בארץ מגורי עמו במצרים כנבואת ישעיהו (י"ט י"ט): בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מִזְבֵּחַ לַיְיָ בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם. והמלך נתן לו כלבבו ויבן חוניו את מקדש ה' בלֶאָנטָפָלִית בשנת 160 לפני מה"נ. והמקדש הזה סגרו ויבטלו הרומים כשלש שנים אחרי חרבן בית ה' בירושלים.

כו) משורה 512 עד 531 תתאר הנביאה את החזון במראה חדוש העולם לימי המשיח כרוח חזון ישעיהו הנביא (ס"ה י"ז): כִּי־הִנְנִי בוֹרֵא שָׁמַיִם חֲדָשִׁים וְאֶרֶץ חֲדָשָׁה. וכל אור חדש יקדם לו ערב כסדר הבריאה במעשה בראשית, וזה גם ענין: והיה לעת ערב יהיה אור (זכריה י"ד ז'). וכן גם בחזון תשועת עולמים בספר דניאל החוזה: עד ערב בקר אלפים ושלש מאות ונצדק קדש (ח' י"ד), ומראה הערב והבקר אשר נאמר אמת הוא (שם כ"ו). מחזה הערב הזה לפני בא יום ה' הגדול והנאור, תתאר לנו הנביאה בציור נפלא ע"י מלחמת הכוכבים והמזלות המתנגחים ומשתערים איש על רעהו בשצף קצף, עד אם כרעו ונפלו יחד וירדו כמו אבן במצולות ים, וממעמקי תהומותיו ישלחו כדורי האור האלה מוקדי אש בבריאה הישנה והבלה מזקן, כי באה עִתָּהּ להתחדש מידי היוצר ולעטות אור חדש מידי קורא הדורות מראש. והתכם פרידליב מאסף ומתרגם את חזיונות הסבילות יאמר כי מחזה מלחמת הכוכבים המתואר בזה בודד בספרת העמים ולא נמצא כדמותו. אולם שכח החכם הזה כי בהיות המשורר הזה עברי מבטן ומלדה על כן רוח נביאי הקדש דובר בו ומלתם על לשונו. ודמות המחזה הזה יבא כפעם בפעם בחזון נביאי ישראל מימי עולם ושנים קדמוניות. הנביאה דבורה תשיר: מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם־סִיסְרָא (שופטים ה' כ'). וישעיה הנביא בתארו את יום אף ה' יאמר: כִּי־כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וּכְסִילֵיהֶם לֹא יֶהֱלוּ אוֹרָם חָשַׁךְ הַשָּׁמֶשׁ בְּצֵאתוֹ וְיָרֵחַ לֹא־יַגִּיהַּ אוֹרוֹ (י"ג י'); וכן הנביא יואל: כִּי קָרוֹב יוֹם יְיָ בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ: שָׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם (ד' י"ד-ט"ו). והנביא יחזקאל יתאר לנו מחזה כעין המתואר בזה בדברו על מפלת מצרים וקהל גוייה: וְכִסֵּיתִי בְכַבּוֹתְךָ שָׁמַיִם וְהִקְדַּרְתִּי אֶת־כֹּכְבֵיהֶם וגו' (ל"ב ז'). והנביאה המתארת את צבא המזלות עורכים קרב ומלחמה איש ברעהו תלך ברוח דמיונה שכם אחד עם רוח מקום מגוריה; כי ארץ מצרים נודעה מימי עולם בהוברי שמים החוזים בכוכבים לגלות את מָסַךְ העתידות ולהביט בחזון רוחם אל חביון האותיות.

M.T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

משנת יהודה הרופא

מסכת אוכלין

פרק ראשון

א) שלשה אבות מזונות הן: העמילן[1]) השומן[2]) והחלבון[3]). לא הרי העמילן כהרי השומן, שהעמילן נאכל רק להשרף בתוך הגוף לחממו ולחדש את כחותיו, והשומן ניתן גם להתכנס בתוך הגוף, כפירות שאדם מכניס לאיצר כדי שיהנה מהן בשנות הבצורת. ולא זה וזה שאינן ראוין לבנין האברים כהרי החלבון שראוי גם לבנין האברים, לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה, הצד השוה שבהן שדרכן להזין וראוין לעיכול ולשריפה, ויוצאין מבעלי־אברים[4]) בין מבעלי־חיים ובין מצמחים. מרבה אני עליהם את המים ואת המלח שאף על פי שאינן יוצאין מבעלי־אברים ואינן ראוין לשריפה, אלא שאין הגוף יכול להתקיים בלתן אפילו רגע אחד.

ב) שלשה אבות אלו שמנו חכמים הן ותולדותיהן ותולדות תולדותיהן, מצטרפין זה לזה ומתערבין זה עם זה ועם המים ועם המלח בכל מיני מזון שבעולם, וכל שאין בו אחד משלשה דברים הללו אף על פי שיש בו משום נותן טעם[5]), אינו מן השם.

ג) וכנגדן שלשה מיני אברים בגוף שמלאכתן להכין מכשירין[6]) לעכל בהן את המזון. ואלו הן: שקדי־הרוק[7]) שמוציאין ריר[8]) לעכל בו את העמילן, הקיבה[9]), שמוציאה ריר לעכל את החלבון, והכבד שמוציא מרה[10]) לעכל את השומן —, מוסיף עליהם יותרת־הכבד[11]) שרירה עושה מלאכת שלשתן.

ד) מה בין המים והמלח לשאר מזונות? אלא שהמים והמלח אינן טעונין עיכול, וכשנכנסין לגוף משתמרין בו בעינן ויוצאין ממנו בעינן. אבל שאר מיני מזון, כשנכנסין לגוף מתעכלין בבני מעים, ונשרפין בדם ומשתנין מהרכבה להרכבה עד שהן נעשין פסולת ויוצאין מן הגוף שלא בעינן.

---

[1]) עמילן שטארקע מעהל, крахмалъ, Amylum

[2]) שומן פעטט, жиръ, Pingue

[3]) חלבון אייווייס, бѣлокъ, Albumen

[4]) בעלי אברים ארגניזמען, организмы

[5]) נותן טעם גענוסס מיטטעל, вкусовое вещество

[6]) מכשירין פערמענט, fermentum,

[7]) שקדי־הרוק שפייכעל דריזען, glandulae salivales,

[8]) ריר שלייס, слизь Mucus

[9]) קיבה מאגען, желудокъ, Gaster. Stomachus

[10]) מרה גאללע, желчь, bilis, Chole

[11]) יותרת הכבד גראסס מאגענדריזע, поджелудочная желѣза, Pancreas.

ה) כלל אמרו חכמים: כל שיש במזון אתה מוצא כמותו בדם אבל יש בדם מה שאין אתה מוצא כמותו במזון, מפני שהדם חוזר בצינוריו על כל אברי הגוף כרוכל זה שמחזיר בעיירות, נוטל בבני מעים מן המזון ונותן לכל אבר ואבר מה שצריך לו, ונוטל מן האברים את פסולתן להדיחן מן הגוף.

פרק שני

א) מה בין החלבון לשאר אבות מזונות? אלא שהעמילן והשומן הרכבתן משלשה שלשה יסודות, ואלו הן: יסוד הפחמי [1]) יסוד החמצי [2]) ויסוד המימי [3]), מוסיף עליהם החלבון שיש בהרכבתו גם יסוד החנקי [4]), ולפעמים אתה מוצא בו גם גפרית [5]) וּפָסְפָר שהאברים צריכין להם בבנינם.

ב) וכלל גדול אמרו חכמים במזון: כל שיש בהרכבתו פחם הראוי להתחמץ, הרי זה ראוי לשריפה ולמזון, וכל שאין בהרכבתו פחם כל עיקר, או שיש בו פחם אלא שכבר נתחמץ כדי צרכו, הרי זה אינו ראוי לא לשריפה ולא למזון; ומוציא אני את התשבצת [6]) שבגרעיני הפירות וקליפתן שאע"פ ששוה הרכבתה לשל עמילן לכל דבריו וראויה לשריפה אלא שאינה באה בבני מעים לידי עיכול לעולם; ומוציא אני גם כן את הסממנים שבצמחים, כמו החינין המרפין והמטרפין וכיוצא בהן, שאע"פ שהרכבתן דומה לשל חלבון אלא שהן מזיקין לגופו של אדם ולפיכך משתמשין בהם לרפואה אבל לא למזון.

ג) והיכן הוא חימוצו של הפחם? בדם, מפני שמרובה מדת הפחם שבמזון על שאר היסודות שבו, שאין בהן כדי להזדווג עמו בזיווג של קימא, ולפיכך כיון שנבלע העמילן בתוך הדם הרי הוא מתפרד מיד ליסודותיו, ויסוד המימי שבו מזדווג עם יסוד החמצי ומתחמץ למים, והפחם שבו מזדווג עם יסוד החמצי שהנשימה מביאה לו מן האויר ומתחמץ כדי צרכו לאויר חומץ־הפחמי [7]) שהנשימה חוזרת ומדיחה אותו מן הגוף כפסולת.

ד) כיוצא בו אתה אומר בחלבון: כיון שהוא נבלע בדם מקצתו משמש לבנין האברים שנפסדו על ידי מלאכתם והשאר מתפרד ליסודותיו, והפחם שבו מתחמץ ונשרף לחומץ הפחמי. והחלבון הולך ומשתנה ממזג למזג ומהרכבה להרכבה עד שהוא מגיע ליסוד־השתן [8]) שאע"פ שיש בו מעט פחם אלא שנתחמץ כבר כדי צרכו והוא נדחה במי הרגלים מן הגוף כפסולת.

ה) ומפני שלשה דברים אדם אוכל בכל יום: לבנין האברים ולשרפה ולמלאכה. לבנין כיצד? משל למה הדבר דומה לכלי מתכת שמשתמשין בהם למלאכה — כל זמן

---

[1]) יסוד הפחמי קאהלענשטאף, углеродъ,

[2]) יסוד החמצי זויערשטאף, кислородъ

[3]) יסוד המימי וואסערשטאף, водородъ

[4]) יסוד החנקי שטיקשטאף, азотъ

[5]) גפרית שוועפעל, сѣра

[6]) תשבצת צעלגעוועב, клѣтчатка,

[7]) חומץ־הפחמי קאהלענאקסיד גאז, углекислота

[8]) יסוד השתן הארנשטאף, мочевина

שהם מזקינין הן נפסדים והולכים עד שהם מתמעטים וכלים; והלא דין הוא ומה כלי מתכות שהן קשין ואין שימושן תדיר כך, אברי האדם שהן רכים ושימושן תדיר לא כל שכן.

ו) במה דברים אמורים בגדולים אבל קטנים שצריכין לגידול, הדם נותן להאברים חומר כדי לבנות בו עצמות בשר וגידים חדשים, ולתקן את הישנים שנפסדו ובלו על ידי מלאכתן. נמצא צורך אכילתן של קטנים מרובה משל גדולים.

ז) לשרפה כיצד? חומו של גוף האדם קבוע ועומד ואינו משתנה לעולם, בין ביום בין בלילה, בין בבית בין בחוץ, בין בימות החמה בין בימות הגשמים, והיכן הגוף נוטל את חומו? אלא שהפחם הנשרף בדמו מחממו לפי צרכו, נמצא צורך אכילתן של בני אדם בימות החורף מרובה משל ימות הקיץ.

ח) למלאכה כיצד? יש בני אדם שאוכלין מיגיע כפיהם ומיגעין את עצמם יותר מדאי, ויש בני אדם שהולכים בטל ואינם עושין כלום, אבל אלו ואלו אינם בני חורין להבטל מעבודה כל עיקר, מפני שלבו של אדם עושה את מלאכתו תדיר להריץ את הדם בצינוריו בין ביום בין בלילה בין בהקיץ בין בשינה — ובקשו חכמים ומצאו שמלאכת הלב שבכל דפיקה ודפיקה מצטרפות אחת לאחת בכ"ד שעה מעת לעת כדי להגביה משא של מאה ושבעים אלף ליטרא ברום שתי אמות.

ט) ומהיכן הלב נוטל כח גדול כזה? אלא שהפחם הנשרף בדמו של אדם מוליד חום שמקצהו מחמם את הגוף ומקצתו משתנה לכח עבודה כמו שאתה מוצא כיוצא בזה במכונת הקיטור — וכן הוא אומר באליהו ויולך בכח האכילה ההיא ארבעים יום. נמצא האומנים ובעלי העבודה צורך אכילתן מרובה משל בטלים.

פרק שלישי

א) ואת זו דרש יהודה הרופא: בוא וראה שכל מה שברא הקב"ה בעולמו מזדקקים זה לזה ומתמלאין זה על ידי זה כטבעות בשלשלת שנעוץ סופה בתחלתה; ולא עוד אלא שכל מה שברא הקב"ה בעולמו, אזר החומר הנראה לעין ואחד הכחות הנסתרים הפועלים בחומר אין להם קץ ותכלה לעולם, לקיים מה שנאמר כל אשר עשה האלהים הוא יהיה לעולם.

ב) וכשם שאין דבר עבר ובטל מן העולם, כך אין שום כח וחומר נברא מחדש, אלא הכל עומד וקיים מששת ימי בראשית פושט צורה ולובש צורה עד שמדמין הבריות כאילו יש דברים שנבראין מחדש. וכן הוא אומר מה שהיה הוא שיהיה ואין כל חדש תחת השמש.

ג) וזהו שאמרו, המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית — הבורא לא נאמר כאן אלא המחדש, ללמדך שמימות מעשה בראשית ואילך אין חומר ואין כח נברא מאין ליש אלא הכל עומד וקיים, ורק מחדש ומשנה את צורתו ופעולתו בכל יום ובכל עת ובכל שעה לפי צורך הבריות וטבע היצורים.

ד) חומר פושט צורה ולובש צורה כיצד? האדמה מוציאה פירות ועשבים שהחיות והבהמות אוכלין אותן, והעשבים משתנים בתוכן לבשרן ודמן של בעלי־החיים, ובני אדם באים ואוכלים אותן, נמצא העשבים משתנים בגופם לבשרו ודמו של אדם, וכיון שהוא מת ונקבר בארץ הרי הוא נרקב ומשתנה לעפר, כמה שנאמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב.

ה) כח פושט צורה ולובש צורה כיצד ? החמה מוציאה אור שמשפיע תנועה להעצם הדק [1]), הסובב וממלא את כל העולם כולו, שעליו נאמר : כעצם השמים לטוהר. תנועת העצם הולכת ומתפשטת לכל צד ונוקבת ויורדת דרך חללו של עולם עד שמגיעה לארץ, ושבעה גוונין לו לאור כנגד שבעת צבעי הקשת אשר בענן, ואלו הן : האדום והצהוב חירקרק והירוק הכרתי והתכלת ותבלת־הארגמן, וכולן מצטרפין זה לזה באור הלבן.

ו) ומפני מה האילנות והעשבים מתראין ירוקים, והלא אור החמה לבן הוא ? אלא ששאר גווני האור נבלעים בתוכן ונסתרים מן העין ואור הירוק כיון שנופל על העשבים והעלים מיד הוא נזרק לאחוריו והולך ופוגע בעינו של אדם והוא רואה אותן ירוקים.

ז) וכיון שנבלע האור בהעשבים והעלים מה תהא עליו ? שמא תאמר שעבר ובטל מן העולם ? והלא כבר הכתוב צווח ואומר מה שהיה הוא שיהיה, אלא שהאור פושט צורה ולובש צורה אחרת ומשתנה מכח מניע את העצם לכח המזווג [2]) שנוטל פחם מחומץ הפחמי שבאויר ומזווגו עם יסודות המים ועם המלח שהצמח יונק מן הארץ ועושה מהן הרכבות שונות, יש מהן קשין כעץ ועומדים לבנין ולשריפה ויש רכין כעמילן ונופת [3]) שמתכנסים בפירות וראוין לאכילה, וזהו גידולן של צמחים.

ח) וכיון שנכרת העץ ונתלשו הפירות כח המזווג מה תהא עליו ? שמא תאמר שעבר ובטל מן העולם ? והלא כבר נאמר מה שהיה הוא שיהיה, אלא שהוא פושט צורה ולובש צורה ומתהפך מכח פועל [4]) לכח עצור [5]). וזהו שאמרו חכמים כל הראוי לשריפה ולאכילה ישנן בו כחות עצורים ונסתרים שעתידים להתגלות ולהיות כחות פועלים בשעת הכושר.

ט) ואימתי הוא שעת הכושר ? העץ משיסיק בו את התנור, והפירות משיעכלו בבני מעים, כיצד ? כיון שנשרף העץ הרי הוא מתפרד ליסודותיו והפחם שבו מתחמץ באויר לחומץ הפחמי, וכיון שנתחמץ הפחם כדי צרכו כח העצור שבו נעשה חפשי ומשתנה לכח החום שמחמם את התנור ועושה שלהבת שמאירה לבריות. נמצא אור השלהבת הוא מעין אורה של חמה.

י) הסיקו בו תנור של מכונת הקיטור החום שבו חוזר ומשתנה על ידי אידי המים לכח־עבודה ותנועה שמניע את האופנים, והבריות משתמשים בהן לצורך מלאכתן.

יא) וכן הוא בפירות כיון שנתעכלו בבני מעים הן נכנסים לצינורי הדם ונשרפים בהם ומתפרדים ליסודותיהם וכח העצור שבהם משתנה לכח החום, שחוזר ומשתנה לכח עבודה באברים שהאדם משתמש בהם למלאכתו, או לכח השכל במוחו של אדם שהוא מחשב בו תקופות וגמטריאות ומבין במקרא ובמשנה—וזהו שאמרו : אם אין קמח אין תורה.

יב) הרי זה מצינו אור החמה משתנה לכח המזווג בעשבים ופירות המחוברים לקרקע, כח המזווג — לכח עצור בפירות תלושין, כח עצור — לכח החום בדמו של אדם, כח החום — לכח השכל במוחו, שמחשב בו תקופות החמה ומבין בסגולות אורה, נמצא בני אדם יכולין לאמר לחמה, כי ממך הכל ומידך נתנו לך.

יג) מה בין צמחים לבעלי־חיים, אלא שהצמחים נזונין מיסודות בלתי בעלי אברים שמזווגין אותן להרכבות בעלי אברים, ובעלי חיים ניזונין מהרכבות בעלי אברים שמפרידים

---

[1]) עצם הדק, Aether, эѳиръ

[2]) כח המזווג כעמיסע קראפט, сила сродства

[3]) נופת לוקקער.

[4]) כח פועל לעבענדיגע קראפט, живая сила

[5]) כח עצור שפאננקראפט, сила напряженія

אוהן ליסודות בלתי בעלי אברים, הצמחים משנים כחות פועלים לכחות עצורים, ובעלי החיים משנים כחות עצורים לכחות פועלים.

יד) מה בין מכונת הקיטור לגוף בעלי חיים, שזה זה משנה כחות עצורים לכחות פועלים? אלא שמכונת הקיטור כל זמן שמסיקים אותה חומה משתמר בה והיא עושה את מלאכתה, פסקו מלהסיקה מיד היא מתקררת ואינה מניעה אפילו קטן שבאופנים כמלוא נימא, אבל בעלי־חיים אינו כן שאע"פ שהוא יושב בהענית אינו מתקרר ואינו מתבטל ממלאכתו אפילו רגע אחד, אלא הוא ניזון מבשרו ודמו של עצמו שהן נשרפים בגופו ומחזיקים את חומו ונותנים לו כח למלאכתו, והוא מתכחש והולך עד שסת ברעב, ומעשה ברופא אחד במדינת הים ששמו מאַנגר שישב ארבעים ימים רצופים בהענית ולא מת ברעב.

טו) במה דברים אמורים בהענית של אכילה אבל בהענית של שתיה אין אדם יכול להתקיים כל כך, מפני שהמים מתרחקין תדיר מן הגוף על ידי זיעה ועל ידי הבל של נשימה, ודמו של אדם נקרש ונקמט עד שאינו יכול לחזור בצינוריו.

פרק רביעי

א) כלל אמרו חכמים במזון: כל שיש בו מעין הבדולח[1]) שניסם במים ונוח להפתנן דרך קרום של בעלי חיים[2]) הרי זה אינו טעון עיכול, וכל שיש בו מעין הדבק[3]) שאינו ניסם במים, או שהוא ניסם במים אלא שאינו מסתנן דרך קרום של בעלי חיים, הרי זה טעון עיכול, מפני שהעיכול משנה את בעלי הדבק לבעלי בדולח ומכשירן לצאת מבני מעים לצינורי הדם.

ב) אבות מזונות שמנו חכמים: העמילן החלבון והשומן שלשתן בעלי דבק הן, ותולדותיהן יש מהן שהן כיוצא בהן ויש מהן שאינן כיוצא בהן.

ג) כיצד? עמילן של קמח שנשרה במים אינו מסתנן דרך קרום של בעלי חיים, וזהו עמילן של סופרים, הוסיפו עליו שמרים, הרי הן מביאים אותו לידי תסיסה ומקצתו משתנה לנופת, שאע"פ שהרכבתו דומה לשל עמילן אלא שהוא מעין הבדולח וראוי להסתנן דרך קרום של בעלי חיים.

ד) מה שהשמרים עושים לבצק שבעריבה הרוק עושה להלחם בפיו של אדם, מפני שיש בהרוק כמין תבלין ופטיאלין שמו שמכשיר את העמילן להשתנות לנופת.

ה) ושלשה דברים נאמרו ברוק, הריר שבו מחליק את המזון כדי שיהא נוח לירד דרך בית הבליעה, המים שבו ממסין את המזון כדי שיהא נוח לעיכול, וההמצית שבו מעכל את העמילן ומשנה אותו לנופת.

ו) אמר ר' קלאד־בערנארד, מימי לא ראיתי שיהא רוק חרש משנה עמילן לנופת, ולא אמרו אלא ברוק ישן שנשתנה כבר באויר, נחלקו עליו חכמים ואמרו אחד חדש ואחד ישן משנה עמילן לנופת.

ד"ר קאצענעלסאהן.

---

[1]) עין הבדולח קריסטאלליד סובסטאנץ, кристаллоидное вещество

[2]) קרום של בעלי חיים טיערישע מעמבראן, животная перепонка

[3]) עין הדבק קאלליד סובסטאנץ, каллоидное вещество

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

מעין התום

(מעין הרפואה בקארלסבאד).

מִבֶּטֶן הָאֲדָמָה יֵז זֶרֶם מַיִם,
עַב קִיטוֹר יַעַל וִיעַוֵּר עֵינַיִם;
מַיִם תִּבְעֶה אֵשׁ בִּתְהוֹם מִתַּחַת,
יוֹמָם וָלַיְלָה שָׁם יֵקַד בַּשַּׁחַת.

לֹא אִישׁ שָׁם יֵשֵׁב הַלַּהַב יָפִיחַ,
לֹא אָדָם תַּחַת סִיר עֵצִים יַנִּיחַ;
מִקַּדְמֵי אֶרֶץ הַמְּדוּרָה דוֹלֶקֶת,
וּסְלָעִים כַּתַּנּוּר נֶצַח מַשֶּׂקֶת.

תַּחַת צוּרִים מַיִם יִזְלוּ בַּשֶּׁצֶף,
יֵחַמּוּ וִירֻתְּחוּ אַף יַעֲלוּ קֶצֶף,
יִתְרוֹצְצוּ וִינַקְּרוּ בֶּטֶן הָאָרֶץ
וּמִטַּבּוּר הַנַּחַל יִפְרְצוּ פָרֶץ.

הַמַּעְיָן בִּגְבוּרָה יִזְרוֹק זִרְמֵהוּ
וּבְקַעֲרַת אֶבֶן יִשָּׁפְכוּ מֵימֵיהוּ;
הֲמוֹן עָם כִּדְבוֹרִים אֵלָיו יִסָּעוּ
וּמַיִם הַחַיִּים יִשְׁאֲבוּ יִבְלָעוּ.

כִּי רִפְאוּת לִבְשָׂרָם בֶּטַח יָבִיאוּ,
בִּלְחֻמֵי שִׁקּוּיָם לַעֲשׂוֹת יַפְלִיאוּ;
לָכֵן אֲלֵיהֶם כּוֹאֲבִים יִנְהָרוּ,
יִשְׁתּוּ מִמַּעְיָן אַף חַיִל יִגְבָּרוּ....

* * *

אִם לֹא כֵן בִּלְבַב אִישׁ אֵשׁ־יָהּ קוֹדַחַת
וּבְחֻבּוֹ זִמּוֹתָיו כַּמַּיִם מַרְתַּחַת,
וִיצֻרָיו בַּעְיָם יֶחְמְרוּ יִתְרוֹצֵצוּ,
עַל דַּל שִׂפְתוֹתָיו יַעַבְרוּ יִפְרֹצוּ.

אֵשׁ־יָהּ תִּבְעֶה רַעְיוֹן לֵב גֶּבֶר,
מִקִּרְבּוֹ יִגַּל יִזְרֹם יַעֲלֶה אֵבֶר;
זִמְרָתוֹ כַּמַּעְיָן מִלֵּב נוֹבַעַת
וּבְנֵי אִישׁ לָהּ יַטּוּ אֹזֶן שׁוֹמַעַת.

כִּי מַרְפֵּא לַנֶּפֶשׁ זִמְרַת אֱלוֹהַּ,
הַמְשׁוֹרֵר יָשִׁיר גָּבֹהַּ גָּבֹהַּ,
עַד הַדְרֵי בֶטֶן הֵד שִׁירוֹ נוֹגֵעַ;
כַּמַּעְיָן הֶחָתוּם לִבּוֹ נוֹבֵעַ....

אהרן אליהו פומפיאנסקי.

ריגא מרחשון תרמ"ה.

יהודה הלוי

מזמור שיר להיינריך היינע.

נעתק לשפת עבר במשקל המקור האשכנזי,
ונוספו עליו הערות נחוצות לקוראים העברים.

ע"י

שלמה זלמן לוריא.

לכבוד אבי מחמד נפשי

קלמן אהרן לוריא יחי'

הנני מניש למנחת אהבה העתקתי זאת.

כט. פעטערבורג
פעברואר 1886

קְשָׁתוֹת שְׁקוּפוֹת בְּתוֹךְ הַגְּשָׁרִים
שָׁם הִרְקִיעוּ בְּשִׂיא גַּאֲוָתָם,
מַשַּׁק מַיִם שָׁם הִשְׂתָּעֵר
בֵּין הַפְּסִילִים בִּמְסִבָּתָם·

עַל הַבַּדִּים הִשְׁתַּעְשָׁעוּ
כָּל עוֹף כָּנָף הוֹגֵי מְזִמּוֹת,
וּמִסָּבִיב בְּצוּף צִפְצוּפִים
נָשְׂאוּ אֵבֶר צֶאֱצָאֵיהֶם·

וְרוּחַ צַח הַנּוֹזֵל בְּשָׂמִים
שָׁאֲפוּ שָׁמָּה הַמְּאֻשָּׁרִים —
רוּחַ טָהוֹר בְּלִי אֵד אָרֶץ
וּבְלִי רֵיחַ כָּל הַיְקוּם בָּהּ·

לְזֶה הַפַּרְדֵּס בְּהוֹד מַשְׂכִּיתָיו
נִמְשְׁלָה בְּעֶרְכָּהּ הָאֲגָדָה,
הַתַּלְמוּדִי בְצִלָּהּ רֶגַע
יִמְצָא מָנוֹס מִשּׁוֹט אָבָק [1]·

וְקוֹל הָרַעַם בְּרִיב מְאֹד נוֹרָא —
רִיב הַהֲלָכָה בִּגְלַל בֵּיצָה
שֶׁבְּהִתְקַדֵּשׁ חַג הִיא נוֹלְדָה,
אוֹ בָרִיב לֹא נוֹפֵל מֶנּוּ [1]·

מִמִּלְחֶמֶת הָאַדִּירִים
בִּקֵּשׁ גַּם הַיֶּלֶד מִפְלָט,
גַּם הַיֶּלֶד לְבֵית הַלֵּוִי,
בְּצֵל מַטְעֵי הָאֲגָדָה:

שָׁם סִפּוּרִים מִימֵי קֶדֶם,
מְסוֹרוֹת שְׁחָקִים וּבְנֵי תְמוּתָה;
שָׁם חִין לַחַשׁ עוֹלוֹת תְּמִימוֹת,
שָׁם מְקוֹר שִׁירִים, אִמְרוֹת צִרוּפוֹת,

גַּם גּוּזְמָאוֹת מְאֹד נִפְלָאוֹת —
כְּמוֹ לִשְׂחוֹק טוֹב לֵב תִּקְרֶאנָה,
אַךְ מַה נִּשְׂגָּב רוּחַ אֹמֶן
הַמִּתְנוֹסֵס מִבַּעֲדֵיהֶן·

לֵב הַיֶּלֶד הָלַךְ שֶׁבִי
אַחֲרֵי מִקְסַם הֶזְיוֹנוֹתָיו,
וּבַצָּמָא שָׁתָה נְעִימוֹת
מְקוֹר הַחֵשֶׁק בְּכָל מַכְאוֹבָיו·

וְרוּחוֹ חָרַד וַיִּנּוֹעַ
לְמַרְאֵה מִסְתְּרֵי נוֹף הָאֹשֶׁר,
לְשֵׁמַע שַׁדַּי בְּהִגָּלוֹתוֹ —
לְבַת הַשִּׁירָה בְּהוֹד גַּאֲוָתָהּ·

זֹאת הַחָכְמָה הַהֹלֵלָה,
זֹאת הַבִּינָה הַמְּשַׂחֶקֶת,
שֶׁבַּת שִׁירָה לָהּ נִקְרָאָה,
הִיא גַּם שָׁפְכָה עָלָיו רוּחָהּ·

וְרַבִּי יְהוּדָה לְבֵית הַלֵּוִי
לֹא רַק בְּתוֹרָה יָדוֹ הָדָה,
אַךְ גַּם מְשׁוֹרֵר הָיָה בְּעַמּוֹ,
מְשׁוֹרֵר נֶאְדָּר עַל כָּל סְבִיבוֹ·

כֵּן: הוּא הָיָה מְשׁוֹרֵר נִשְׂגָּב,
אוֹר לִישׁוּרוּן, אוֹר לְדֹרוֹתָיו,
כְּכוֹכַב נֶצַח בְּלֵב שָׁמָיִם
הַמִּתְנוֹסֵס בְּזִיו עוֹלָמִים·

כְּאוֹר עַמּוּד הָאֵשׁ הֵאִירָה
בְּעַרְבוֹת חוֹל בִּילֵיל יְשִׁימוֹן,
כֵּן שִׁירָתוֹ לְעַם יִשְׂרָאֵל —
לְנוֹדֵד נֶצַח בְּאַרְצוֹת צָרִים.

M.T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

בָּרָה, טְהוֹרָה, בְּלִי כָל כֶּתֶם,
בַּת שִׁירָתוֹ כְּמוֹ גַּם נַפְשׁוֹ —
אֵל עוֹלָמִים אַחֲרֵי בְרָאָהּ,
בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ עַל מַעֲשֵׂהוּ·

מַנְשִׁיקוֹתָיו הוּא הִרְוֶהָ,
וְהֵד הַנְּשִׁיקוֹת גַּם עַד הֵנָּה
עוֹד יִשָּׁמַע בְּשִׁירַת יְהוּדָה
הַנִּקְדָּשָׁה „בְּחֶסֶד עֶלְיוֹן"···

כְּמוֹ בַּחַיִּים כֵּן בַּשִּׁירָה
חֶסֶד עֶלְיוֹן — הוּא מְרוֹם אֹשֶׁר,
וְאִישׁ בּוֹ יִרְדֶּה — חֲטוֹא לֹא יוּכָל
לֹא בַּחֲרוּזִים וְלֹא בַּדְּבָרִים·

אִישׁ כָּמוֹהוּ הוּא הַמּוּרָם,
הוּא הַמְשׁוֹרֵר „בְּחֶסֶד עֶלְיוֹן",
בְּמִמְשַׁל מְזִמָּה בְּלִי אַפְסָיִם
הוּא הַמֶּלֶךְ וְאֶפֶס בִּלְתּוֹ·

רַק לְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן תּוֹדָה,
וּבַחַיִּים כְּמוֹ בַּשִּׁירָה,
מְשׁוּבַת עָם רַק תַּכְרִיעֵהוּ,
אַךְ שָׁפְטֵהוּ תִּקְצַר יָדָהּ!···

ב.

„שָׁם עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שְׁחוֹחִים,
שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ,
כְּלֵי שִׁירֵינוּ הַנֶּאֱלָמִים
עַל עֲרָבוֹת שָׁם תָּלִינוּ" —

הֲיָדַעְתָּ זֹאת הַשִּׁירָה,
שֶׁבְּרֵאשִׁיתָהּ תָּרִיד בְּשִׂיחָהּ,
תֶּהֱמֶה חֶרֶשׁ כְּמַיִם טֶרֶם
לַהַב אֵשׁ בַּסִּיר הִרְתִּיחָם?···

הָהּ, זֶה כַּבִּיר הִיא בִּי תִבְעֶה,
וְהַבּוּרוֹתַי פִּצְעֵי לְבָבִי,
כְּמוֹ הַכֶּלֶב — פִּצְעֵי אִיּוֹב,
כֵּן הָעֵת בְּשׁוֹט שִׁטְפָּהּ תְּלַקֵּק···

כֶּלֶב, כֶּלֶב, קְחָה תוֹדָתִי,
אַךְ לֹא לְאֹרֶךְ הֵן תְּנִיחֵנִי···
רַק בַּמָּוֶת מַרְפֵּא לְחָלְיִי
וְאִישׁ אַל־מָוֶת, הָהּ, הִנֵּנִי!

שָׁנִים שָׁנִים כֹּה תִנְקוֹפְנָה —
קְנֵה הָאוֹרְגִים עָף וּמְפַזֵּז,
גְּדִילִים כִּלָּה, גְּדִילִים יַעַשׂ
וְסוֹד הָאֶרֶג אִישׁ לֹא יֵדָע!

שָׁנִים שָׁנִים כֵּן תַּחֲלוֹפְנָה —
דְּמָעוֹת גֶּבֶר אַךְ תִּטֹּפְנָה
אַךְ תִּזַּלְנָה, וְעַפְרוֹת תֵּבֵל
בְּחֵשֶׁק־נֵצַח אַט יִבְלָעוּן····

יהודה הלוי

מזמור שיר להיינריך היינע

א.

„תִּדְבַּק בְּצָמָא לְשׁוֹנִי לְחִכִּי,
תִּשְׁכַּח נָא אֶזְרוֹעַ יְמִינִי,
אִם גַּם נֶצַח עוֹד אֶשְׁכָּחֵךְ
יְרוּשָׁלַיִם, עִיר הַקֹּדֶשׁ!" —

שְׂעִיפִים אֵלֶּה כְּהֹלֶם פָּעַם
יַדְרִיכוּנִי הַיּוֹם מְנוּחָה,
וּמִסְּבִיבִי כְּמוֹ אַקְשִׁיבָה
קוֹל בֶּן יִשַׁי הוֹגֶה נְכָאִים.

אֶחֱזֶה זְקֵנִים — צִלְלֵי סְתָרִים
כְּפַעַם בְּפַעַם לִי יוֹפִיעוּ...
הוֹי! הַרְאוּנִי נָא בִּקְהָלְכֶם
אֶת הַלֵּוִי רַבִּי יְהוּדָה!

אַךְ הַצְּלָלִים חִישׁ הִתְחַמְּקוּ
כְּמוֹ נָמוֹגוּ וַיֶּחֱרָדוּ
לְשֵׁמַע קוֹל אִישׁ קוֹרֵא לָמוֹ...
אָמְנָם אוֹתוֹ חִישׁ הִכַּרְתִּי!

כֵּן! הִכַּרְתִּיו בְּלִבְנַת פָּנָיו,
בְּשִׂיא הַמֵּצַח — מְקוֹר הַמְּזִמָּה,
וּבִנְעִימוֹת שְׁבִיב הֶעָיִן —
בְּמַכְאוֹב אָנוּשׁ כְּמוֹ יַחְקְרֵנִי.

וְשִׁבְעָתַיִם עוֹד הִכַּרְתִּיו
בְּזֶה הָאוֹת עַל פְּנֵי כָּל מְשׁוֹרֵר —
בַּשְּׂפָתַיִם הָאֲמֵי צְבִיָּה
צַחֲלַת פְּלָאוֹת שָׁם הִרְגִּיעָה.

שָׁנָה תָבוֹא, שָׁנָה תִרְחָק
אִשָּׁה אִשָּׁה אַחֲרֵי רְעוּתָהּ —
שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת שָׁנִים תְּמִימוֹת א)
כָּכָה חָלְפוּ עַל בְּנֵי תְמוּתָה.

מִן הָעֵת בָּהּ נוֹלַד יְהוּדָה
לְבֵית הַלֵּוִי בְּעִיר טוּלִידָה
וְגַלֵּי טַנָּה הַמּוּפָזִים
שִׁירַת עַרְשׂוֹ לוֹ שׁוֹרֵרוּ.

לִשְׁאָר רוּחוֹ דָּאַג אָבִיו
עוֹד בִּימֵי טַל אוֹר יַלְדוּתוֹ,
וְעַל יַד סֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה
הוֹשִׁיב מַהֵר אֶת הַיֶּלֶד.

בּוֹ הוּא קָרָא עִם הַתַּלְמִיד
מֵעַל מִכְתַּב הָאַשּׁוּרִי ב) —
כְּתַב הַפְּלָאוֹת פְּלֵטַת קְדוּמִים,
כְּתַב הַמֶּרְבָּע מְלֵא צַעֲצוּעִים.

בְּשַׁחֲרוּת תֵּבֵל עוֹד מוֹצָאוֹ,
כִּי עַל כֵּן גַּם יָתֵד נֶאֱמָן
בְּלֵב כָּל יֶלֶד לוֹ תָּקוּעַ
וְעִם רוּחֵהוּ יִתְרוֹעֵעַ.

בְּזֶה הַסֵּפֶר שְׂבַע הַיָּמִים
רַנּוּ שִׂפְתֵי גַּם הַיֶּלֶד
הַמַּנְגִּינוֹת מִימֵי קֶדֶם
שֶׁשָּׁם טְעָמִים הֵן תִּשֶּׂאנָה.

וּמֶה עָרְבוּ הַמַּנְגִּינוֹת
בְּצֵאתָן חוֹצֵץ מִגְּרוֹנֵהוּ
וּמַה נָּאֲוָה הַשַּׁלְשֶׁלֶת —
בָּהּ כַּזָּמִיר הוּא הִשְׁתַּפֵּךְ!

גַּם בַּתַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס
(הוּא הַכָּתוּב בִּשְׂפַת עִלְּגִים,
שְׂפַת יִשְׂרָאֵל טֶרֶם גְּלוֹתוֹ,
שְׂפַת אֲרָם לָהּ נִקְרָא עַתָּה.

וּלְמוּל לְשׁוֹן לִמּוּדִים בְּשִׂפְתֵי
נְבִיאֵי שַׁדַּי הוֹזֵי עֶלְיוֹן
כַּסּוֹכֶנֶת הִיא מוּל גְּבִרְתָּהּ).
גַּם בַּתַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס —

צֵל הַכֻּשִׁי לְהוֹד הָעִבְרִי —
הָגָה יְהוּדָה עוֹד בְּשַׁחֲרוּתוֹ
וְזֹאת הַדַּעַת לוֹ כַּפְּרוֹזְדֵר
הָיְתָה לְאַרְמוֹן תַּלְמוּד בַּבְלִי.

מַהֵר מַהֵר גַּם הַתַּלְמוּד
הָיָה טֶרֶף לִתְשׁוּקָתוֹ,
עֵת אֶל עֵינָיו פָּתַח אָבִיו
בְּרִיחֵי דַלְתֵי בֵּית הַחֲלָכָה, —

זֶה הַבַּיִת כְּחוּג שְׂדֵה קְרָבוֹת
הָיֹה הָיָה בִּימֵי קֶדֶם
לְכָל אַדִּירֵי פּוּמְבֶּדִיתָא
וְרוֹזְנֵי בָבֶל יוֹדְעֵי לָחֶם.

פֹּה גַּם מָצְאָה יַד הַיֶּלֶד
לַעֲשׂוֹת חַיִל בַּוַּכּוּחִים,
וְעֹצֶם יָדוֹ זֶה לְקֵץ יָמִים
הוּא גַּם הֶרְאָה בַּ„כּוּזָרִי" ג).

אַךְ בַּשַּׁחַק מְאוֹרוֹת שְׁנַיִם,
שִׁבְעָתַיִם יָאִיר שֶׁמֶשׁ
וְאוֹר הַסַּהַר יָקָר הוֹלֵךְ
יִשְׁלַח קַרְנָיו יָשִׁיב נֶפֶשׁ.

אוֹר הַתַּלְמוּד כֵּן יִפְרֵד
לִשְׁתֵּי נְגֹהוֹת—אַחְיוֹת תְּאוֹמוֹת:
הַחֲלָכָה וְהָאֲגָדָה.
הָרִאשׁוֹנָה לִי שְׂדֵה קְרָבוֹת.

אַךְ לַשְּׁנִיָּה שֵׁם גַּן אֶתֵּן —
גַּן הַקְּסָמִים נִדְמֶה בְּעֶרְכּוֹ,
אֶל הַגֶּן מוֹלֶדֶת בָּבֶל —
גַּן הַפְּלָאוֹת הוּא כָּמוֹהוּ —

שֶׁהִתְנַשֵּׂא בִּימֵי קֶדֶם
עַל מֶרְהֲבֵי חוֹף הַנָּהָר,
זֶה נְהַר פְּרָת זֶה נְהַר נַהֲרַיִם,
בְּמִצְוַת קֶסֶם מַלְכַּת אַשּׁוּר ד).

אוֹמְרִים אָמוֹר: בִּנְעוּרֶיהָ
זֹאת הַמַּלְכָּה עוֹף גִּדְלַתָּה,
וְאָרְחוֹת בַּעֲלֵי הַכְּנָפַיִם
שָׁמְרָה תָמִיד הִיא בְחַיָּתָהּ:

עַל הָאָרֶץ הִיא לֹא חָפְצָה
כְּבַהֲמוֹת שָׂדֶה הַצֵּג רַגְלָהּ,
וְגַן הַמְרַחֵף עַל פְּנֵי רוּחַ
לְמִשְׁכַּן כָּבוֹד נָטְעָה יָדָהּ.

לְגָבְהֵי שַׁחַק בּוֹ הֶעְפִּילוּ
תָּמָר תְּאֵנָה וְאַרְזֵי לְבָנוֹן,
גַּם שׁוֹשַׁנִּים בַּגִּבְעוֹלִים —
סְבִיב עַמּוּדֵי שֵׁשׁ נִשְׂגָּבִים.

„שָׁם בֵּין סִבְכֵי קוֹץ וְדַרְדַּר
חָרְבוֹת שְׁמָמָה תִּשְׂתָּרַעְנָה
וּמְרִי עָצְבָּן מִבַּעֲדֵיהֶן
בְּפַלְגֵי דֶמַע כְּמוֹ יִתְמַלֵּט...

„אַף גַּם נָכוֹן זֶה הַדָּבָר
אַחַת בְּשָׁנָה בְּבוֹא יוֹם תְּשִׁיעִי
לְיֶרַח אָב — אָז בְּעֵינֵי בָשָׂר
בְּנַפְשִׁי אָנִי גַּם רָאִיתִי:

„אֶגְלֵי דֶמַע כְּנֹאדוֹת נְפוּחִים
מִן הַכֵּפִים הִתְגַּלְגָּלוּ
וְאֶנְחַת שְׂרִידֵי עַמּוּד יָכִין יב)
אָז בְּלִי הֶרֶף אָזְנִי שָׁמְעָה“. —

* * *

אֵלֶּה דִּבְרֵי הָעַצָּבֶת,
אֵלֶּה דְמָעוֹת מְרִי הַהֵלֶךְ
בְּלֵב הָעֶלֶם הֵם הֵעִירוּ
חֵשֶׁק נִמְרָץ לְהַר בַּת צִיּוֹן...

חֵשֶׁק מְשׁוֹרֵר מִי יְכִילֶנּוּ! —
חֶזְיוֹנוֹתָיו מִשְּׁאוֹל עָמְקוּ
וּבְשׁוֹט שִׁטְפוֹ יִקַּח נֶפֶשׁ...
אוֹתוֹ לְפָנִים חָשׁ גַּם בִּידַם

מֶעסְסֶער זְשָׁאפְרוּאַ רוּדֶעלָא
עֵת בְּהֵיכָלוֹ רוֹזְנֵי אֶרֶץ
אַחֲרֵי שׁוּבָם מִמֹּרִיָּה יג)
שָׁתוּ שָׁכְרוּ וַיִּשָּׁבְעוּ:

כִּי כָל נֹעַם נֹפֶךְ שֹׁהַם,
הוֹד כָּל פֶּרַח, צְבִי בְּנוֹת חֶמֶד,
יַחַד כְּתֻמָּם נָפְלוּ חֶבֶל
לְמֶעלִיסַאנְדָּא גְּבֶרֶת טְרִיפָּל.

שָׂר גַּם נִקְלֶה הֵן יֵדָעוּ,
כִּי מֵאָז הוּא אַךְ לִכְבוֹדָהּ
שָׁר וַיְשׁוֹרֵר מַנְגִּינוֹתָיו,
וּבְאַרְמוֹנוֹ קָצָה נַפְשׁוֹ.

נְדוֹד חִישׁ הִרְחִיק וּבְעִיר צֶעטְטָא
בָּאֳנִי שַׁיִט אָחַז דַּרְכּוֹ,
וְעַל הַיָּם כְּבָר מַחֲלַת מָוֶת
הִצְעִידַתְהוּ לִטְרִיפָּלִיס.

שָׁם אָז רָאָה פְּנֵי חֶמְדָּתוֹ
מֶעלִיסַנְדָּא בְּעֵינֵי בָשָׂר,
שָׁם גַּם הֵעִיב צֵל הַמָּוֶת
אוֹתָן בְּרֶגַע בּוֹא תוֹחַלְתָּן.

שִׁירַת חֶשְׁקוֹ הָאַחֲרוֹנָה
שָׁר וַיִּגְוַע אָז לְרַגְלֶיהָ —
לְרַגְלֵי גְּבִרְתּוֹ הַיְפֵה־פִיָּה
מֶעלִיסַנְדָּא מִטְּרִיפָּלִיס.

גּוּרַל מְשׁוֹרְרִים מַה יִּתַּמָּם!...
אוּלָם יְהוּדָה לְבֵית הַלֵּוִי
כִּתֵּת רַגְלָיו בְּמַסַּע חֶשְׁקוֹ
כְּבָר עֵת שֵׂיבָה הִלְבִּינַתְהוּ;

לְרַגְלֵי גְבִרְתּוֹ גַּם הוּא כָּרַע —
לְרַגְלֵי גְבִרְתּוֹ אַדְמַת צִיּוֹן,
עַל בִּרְכֶּיהָ הֵשַׁח רֹאשׁוֹ
וַיֵּאָסֵף אָז הָרַבִּי.

ג.

אַחֲרֵי תִּגְרַת אַרְבֶּלָּה (יד)
לָקַח אַלֶּכְסַנְדֶּר־מוֹקְדוֹן
מִדָּרְיָוֶשׁ גַּם הַמְּלוּכָה
גַּם הַהַרְמוֹן גַּם הַצָּבָא.

הַשֶּׁגְהַבִּים וּכְלֵי חֶמְדָּה,
שַׁרְבִיט מֶלֶךְ וְכֶתֶר עֻזּוֹ —
כֻּלָּם נִבְלְעוּ אָז בְּאַמְתַּחַת
זֶה הָאִישׁ לֹא יָדַע שָׂבְעָה.

מִפִּי קֶבֶר הַפָּתוּחַ —
זֹאת אַמְתַּחַת הַמּוֹקְדוֹנִי —
רַק דָּרְיָוֶשׁ לְבַדּוֹ נִמְלָט
וּבְסֻכָּתוֹ נִמְצָא אַרְגָּז —

אַרְגַּז זָהָב מַחֲמַד עָיִן
פְּטוּרֵי צִיצִים כֻּלּוֹ מְצֻפֶּה
וְאַבְנֵי אֶקְדָּח אַבְנֵי שֹׁהַם
מִכָּל עֵבֶר בּוֹ נִטָּעוּ.

זֶה הָאַרְגָּז גַּם לְבַדֵּהוּ
שְׂכִיַּת חֶמְדָּה הָיֹה הָיָה,
אַךְ עוֹד יִתְרָה לוֹ בִיקָרוֹ:
סְגוּלוֹת פָּרַס בּוֹ נֶאֱצָרוּ.

אוֹתָן פִּזֵּר אַלֶּכְסַנְדֶּר
לְעֵינֵי שָׂרָיו הַנִּבּוֹרִים,
וּבִשְׂחוֹק הוּא הִבִּיט בָּמוֹ
עֵת בָּאַרְבֶּה לְשָׁלָל עָטוּ.

שַׂחֲרוֹן יָקָר אָז לִתְשׁוּרָה
שָׁלַח לְאִמּוֹ הַנֶּאֱהָבָה,
וְחוֹתַם כֹּרֶשׁ בַּטַּבַּעַת
לְאֶצְעָדָה לְנָשָׁיו הוּשָׂם

גַּם אַרִיסְטוּ (טו) אָז לֹא נִשְׁכָּח
וּלְמַדְרִיכוֹ שְׂבַע הַיָּמִים
אֶבֶן כַּדְכֹּד שָׁלַח לְמָנָה —
לִוְיַת חֵן לְבֵית עֵקֶד נְכֹאתָיו.

עוֹד בָּאַרְגָּז הָיוּ שְׁמוּרִים
טוּרֵי פְּנִינִים רַבֵּי עֵרֶךְ,
שֶׁסְמֶעְרְדִים הַנּוֹכֵל לְפָנִים (טז)
נָתַן מִנְחָה לִבְחִירָתוֹ —

אָמְנָם פְּנִינָיו הָיוּ כֵּנִים —
אַךְ הַהוֹלֵל הַמְּנַצֵּחַ
אוֹתָם נָתַן לַמְחוֹלֶלֶת,
רָחָב קָרְאוּ לָהּ בַּשְּׁעָרִים (יז).

בְּפֶרְסֶפָּלִים בְּלֵיל הַשְּׂרֵפָה (יח),
בְּגֶשֶׁף חֵשֶׁק, הִיא בִקְוֻצּוֹת
שַׂעֲרוֹתֶיהָ אוֹתָם תָּקְעָה,
עֵת בִּמְחוֹלוֹת הִשְׁתּוֹבָבָה.

וְלַפִּיד בּוֹעֵר בַּשַּׁלְהֶבֶת
אָז הִשְׁלִיכָה אֶל הָאַרְמוֹן
וּלְשׁוֹן אֵשׁ מִמֶּנּוּ יָצְאָה —
שְׁלַל צְבַע אוֹרָה לְחַג הַמֶּלֶךְ.

אוֹי, מַה נֶּעֱרְמוּ קְצָפֵי מַיִם —
מִן הַסְּפִיר יִתְפָּרְצוּ חוֹצָה ;
תָּחֵי מְכֹרֶכֶת זְרוֹעַ עָרִיץ
אָל הַפָּלַע בַּךְ תִּבְלִיתֵם ; . . .

הֵם ; תַּקְצֶף גַּלְגַּל תָּמֵם
גַּם הַסְּפִיר לַרַעֲשִׁים יְהוֹם ,
אַף הַיְאוֹשׁ שֶׁפְּכָנִי
אָחוֹר יָסוֹג — תְּהִלָּה לְעֶלְיוֹן ; —

כָּבָר נָרִיעַ סוּם זְמַרְתִּי ה) ,
נָגַר כְּנָפָיו מִפְּלוֹתָיו ,
וְכַמַּבָּטוֹ מֵפִיץ בִּינָה
עָצָה טוֹבָה לִי יַבִּיעַ :

„אָחוֹר נָשׁוּב נָא לַטּוֹלִידָה ,
לְפִלְמוּדִי זֶה הַקָּטֹן ,
שֶׁלְּמָשׁוֹרֵר גָּדוֹל הָיָה —
לַבִּי יְהוּדָה לְבֵית הַלֵּוִי !"

כֵּן ; הוּא הָיָה מְשׁוֹרֵר גָּדוֹל
עוֹטָה כֶּתֶר חוֹנֵי שַׁבַּי
וְכַמְרוֹמֵי הַחֲזְיוֹנוֹת
מָשָׁל מְמֻשָּׁל כְּלִי אַפְּסָיִם .

וְכָשִׁירוֹתָיו שִׁירֵי קָדְשׁוֹ
כְּכָל פִּיּוּטָיו כְּרוֹב פְּזָמוֹנָיו
גַּבְעָה לַהַב אֵשׁ שָׁמַיִם
מֵינָזִינְגֶר כְּלִי עֶרְתּוֹ

הַיּוֹקֶדֶת כְּנַפְשׁוֹ כָּנִימָה , —
כְּמוֹ כְּלִי דֶשׁ גַּם הַצַּפִּיחַת ם) .

כְּזֹאת הַנֶּפֶשׁ שֶׁכְּמָשׁוֹשׁ ,
אַחֲרֵי בָרָאָה , עֶלְיוֹן נִשָּׂקָהּ . . .
אָמְנָם כֵּן הוּא ; הוּא יִתְבָּרַךְ
עִם כָּל מְנַצְּחֵי בִּנְגִינוֹת פ .

כָּל שְׁנוֹת מָאוֹת הַבִּינַיִם —
בְּאַרְצוֹת נוֹצְרִים טוּבֵי טַעַם ,
מְקוֹם כִּיבְּכֵן יַעֲלֶה שִׁיאוֹ
זָהַב הַפּוּחֵי אַרְצוֹת נֶגֶב .

אַרְצוֹת נֶגֶב , אַרְצוֹת כְּשָׂמִים ,
אַרְצוֹת נוֹצְרִים טוּבֵי טַעַם ;
מִכָּל יַעֲבֹר הוֹד וְנָעֳמֵר
שָׁם עוֹד יַחֲשׁוֹף זֶבֶר קְדוֹמִים ;

אַרְצוֹת שִׁיבַת כְּחִיר כָּל זָמִיר ,
מְקוֹם שָׁם כָּרְעוּ יְלוּדֵי אִשָּׁה
בֵּן לְאֶלִילַת אַהֲבַת בְּשָׂרִים ,
תְּמוּר אֵל אֶחָד אֶל קְדֵמוֹנִים ; . . .

שָׁם בְּזֶר פְּרָחִים נוֹתָנִי רִים ,
הַכְתִּיר כֹּהֵן אֶל קָרְבָּתוֹ
וְשִׁירֵי דָוִד בְּנוּ שְׁפָתָיו
בְּלָשׁוֹן לַגְּגָדָק ו) הַצָּחָה .

וְאִישׁ הֶחָלָל בֶּן גְּאוֹנִים
שָׁם עַל סוּסוֹ רָכַב בְּגָאוֹן
וְשִׁירַת אַהֲבָה רָקְמוּ שְׂעָפָיו
לְשֵׁם כְּבוֹד גְּבִרְתּוֹ שָׂרַת לִבּוֹ .

אָמְנָם גְּבִרְתּוֹ — לֹא לַאוּרָא,
שֶׁבִּבְרַק עֵינֶיהָ מוֹקֵד
אֵשׁ אוֹכֶלֶת גֵּו וָנֶפֶשׁ
בְּלֵב פֶּטְרַרְקָא י) הִיא הִצִּיתָה;

זֹאת הַגְּבֶרֶת לֹא שֹׁרֶרֶת
בְּמַעְגְּלוֹת קְרָבוֹת הָאַבִּירִים
וּבְיָדֶיהָ הִיא לֹא חִלְּקָה
שַׁי לַצּוֹלְחִים יָדָם רָמָה;

זֹאת הַגְּבֶרֶת לֹא הִתְחַכְּמָה
וּבְסוֹד שׁוֹפְטֵי אַהֲבַת בְּשָׂרִים
בְּנִכְלֵי מְזִמָּה בְּכָל תַּחְבּוּלָה
הִיא דְּבַר מִשְׁפָּט לֹא הוֹצִיאָה יא).

לֹא! הָרַב אַחֶרֶת אָהַב —
נוּגָה שְׁחוֹחָה תַּחַת עֻלָּהּ,
עִיר הַהֶרֶס, סֶמֶל אָסוֹן,
יְרוּשָׁלַיִם — זֹאת שָׂרָתוֹ!

עוֹד מִימֵי יַלְדּוּתוֹ בְּקִרְבּוֹ
מָצְאָה קֵן לָהּ זֹאת חֶמְדָּתוֹ,
לְשֵׁמַע שְׁמָהּ מֵאָז הִתְחַלְחַל
וַיָּנוּעַ לֵב הַנַּעַר;

לְחָיָיו נִשְּׂקוּ בַשַּׁלְהֶבֶת
כְּפַעַם בְּפַעַם מִדֵּי שָׁמְעוֹ
דְּבָרֵי הֵלֶךְ שָׁב לְטוּלִידָה
מִמַּסָּעָיו בְּאַרְצוֹת קֶדֶם, —

דְּבַר הַהֵלֶךְ, הָה, הַמְתָאֵר
שַׁמּוֹת אֶרֶץ בָּהּ כִּלְפָנִים
נֹגַה עִקְבוֹת חוֹזֵי עֶלְיוֹן
לְעַיִן רוֹאָה עוֹד יוֹפִיעַ.

מְקוֹם גַּם עַתָּה עוֹד יָפוּחַ
רוּחַ מָלֵא נִשְׁמַת שַׁדַּי...
„אוֹיָה, אוֹי לִי" — פַּעַם נֶאֱנַח
הֵלֶךְ אֶחָד בִּמְרִי שִׂיחוֹ:

עַל מִדּוֹתָיו יָרַד זְקָנוֹ
בְּרַצֵּי כֶסֶף קְוֻצּוֹת שֵׂיבָה —
אַךְ בַּהֲגִיגוֹ בְּאֶרֶץ אָבוֹת
גַּם זֶה זְקָנוֹ לָבַשׁ בַּחֲרוּת.

וּמַה נִּפְלָא אָז מַרְאִיתוֹ!
מִבַּעַד אֹפֶל תּוּגַת־נֶצַח
כְּמוֹ הִשְׁקִיפוּ שְׁבִיבֵי עֵינָיו
וְקִינַת לִבּוֹ אָז הִשְׁתַּפְּכָה:

* * *

„עִיר הַקֹּדֶשׁ רַבַּת לְאוּמִים
לְמִדְבַּר שְׁמָמָה הָיְתָה עַתָּה,
מְקוֹם שָׁם שְׁעִירִים וְחַיְתוֹ טֶרֶף
בִּמְשׁוּבָתָם יִתְגּוֹדֵדוּ.

„בְּחוֹמוֹתֶיהָ הַמְּנֻפָּצוֹת
קֵן לַתַּחְמָס וּלְצִפְעוֹנִי
וּבֹטֵחַ יָצִיץ שׁוּעָל
מִבַּעַד חָרְבוֹת אֶשְׁנַבֵּיהֶן.

„בֶּן יִשְׁמָעֵאל נִרְצָע לְמִדְבָּר
בִּסְחָבוֹתָיו כְּפַעַם בְּפַעַם,
פֹּה יֵרָאֶה וּגְמַלֵּחוּ
מִרְעֶה יְחַפֵּשׂ לוֹ מִסָּבִיב.

„עַל מִשְׂגַּבֵּי הַר בַּת צִיּוֹן,
מְקוֹם שָׁם מְצוּדַת זְהַב פַּרְוָיִם
בְּעוֹ תִּפְאַרְתָּהּ חָשְׂפָה לְעָיִן
יָקָר וּגְדֻלַּת מֶלֶךְ אַזִּיר, —

פְּנִינִים אֵלֶּה הֵן כֻּלָּמוֹ
רִיר הַיְצוּרִים זוֹחֲלֵי תְהוֹמוֹת, —
רִיר הַיְצוּרִים הַנִּדְכָּאִים
תַּחַת מַשָּׂא הָלְיָיִם תָּמִיד.

אַךְ הַפְּנִינִים בְּתוֹךְ הָאַרְגָּז
מִמַּעֲמַקִּי לֵב יָקֵרוּ —
יְפֵה־לֵב עָמוֹק הַרְבֵּה יֶתֶר
מִכָּל מְצוּלוֹת יָם הַגָּדוֹל.

פְּנִינֵי דֶמַע הִנֵּה הִנָּם
דְּמָעוֹת עֵינֵי רַבִּי יְהוּדָה,
בִּמְרִי עָצְבּוֹ הוּא הִזִּילָם
לְשֶׁבֶר קִרְיַת הַבַּת צִיּוֹן. —

פְּנִינֵי דֶמַע שֶׁחֻבָּרוּ
בְּחוּט הַחֲרוּזִים יַחְדָּו תַּמִּים,
וּמִכּוּר זָהָב בַּת הַשִּׁירָה
בִּדְמוּת שִׁירָה לְאוֹר יָצָאוּ.

שִׁירַת פְּנִינֵי דֶמַע אֵלֶּה
הִיא הַקִּינָה הַמְּהֻלָּלָה
בְּאָהֳלֵי יַעֲקֹב הַמְּפֹזָרִים
בִּמְלוֹא תֵבֵל הִיא תִשָּׁמַע.

בְּיוֹם הַתְּשִׁיעִי לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה כו) —
תְּשִׁיעִי בְּאָב — בּוֹ נָפְלָה שְׁדוּדָה
הַבַּת צִיּוֹן הַיְפֵה־פִיָּה
לְרַגְלֵי טִיטוֹס הַמְנַצֵּחַ.

אָמְנָם כֵּן הוּא! הִיא הַשִּׁירָה —
שִׁירַת צִיּוֹן בְּפִי הַלֵּוִי,
עֵת הִתְפַּלֵּשׁ הַגֹּוֵעַ
עַל מַשְׂאוֹת עִיר הַקֹּדֶשׁ!

יָחֵף, עָטוּף בִּמְעִיל אֵבֶל
שָׁם הַנּוֹדֵד יָשַׁב שְׁחוֹחַ
עַל שְׂרִיד עַמּוּד נֶהֱרָס בְּכֹחַ:
עַד הָזֵהוּ הִתְגַּלְגָּלוּ

קְוֻצּוֹת רֹאשׁוֹ כְּיַעַר עָבוֹת
וּבְצֵל־פְּלָאוֹת יַחַד כִּסּוּ
לְבֶן הַפָּנִים הַזֹּעֲפִים
וּבְרַק עֵינֵי חוֹזֶה שַׁדַּי.

כָּכָה יָשַׁב הוֹגֶה נְבֵאִים,
כִּנְבִיא קֶדֶם תָּפוּשׂ בְּחָזוֹן
וּכְמוֹ יִרְמִיָּה מְקוֹנֵן צִיּוֹן
קָם מִקִּבְרוֹ אַחֲרֵי בְלוֹתוֹ.

רְתֵת אַנְחוֹתָיו כְּמוֹ הִשְׁבִּיחָה
מְשׁוּבַת שׁוֹכְנֵי קֵן בָּעִיִּים,
וְגַם הַתַּחְמָס הִקְשִׁיב קָשֶׁב
כְּמוֹ לַמְקוֹנֵן נִכְמְרוּ רַחֲמָיו.

הָהּ, גַּם שׁוֹבָב סַרַצֶּנִי כז)
נִקְרָה אָז עַל פְּנֵי הַמְּסִלָּה,
מְפַזֵּז עַל דַּבֶּשֶׁת סוּסוֹ
וְחֶרֶב מְרוּטָה לוֹ מְעוֹפֶפֶת. —

וְחֶרֶב מָוֶת זֹאת הוּא תָקַע
בְּלֵב הָאֻמְלָל שׁוֹפֵךְ שִׂיחוֹ,
גַּם חִישׁ נָס מִן הַמַּהְפֵּכָה
וּכְמוֹ חֶזְיוֹן רוּחַ נָמוֹג...

אַט אָז נָזְלוּ דְּמֵי חָרַבִּי,
שָׁקֵט שַׁאֲנָן שָׁר עַד תֻּמָּה
שִׁירַת לִבּוֹ, וְצִיּוֹן הָיְתָה
גַּם אַנְחָתוֹ הָאַחֲרוֹנָה! — —

מְסוֹרָה קְדוּמָה לָנוּ תְּסַפֵּר,
כִּי יַד עַוָּל גַּם לֹא כָּבְדָה
עַל הַמְּשׁוֹרֵר, אַךְ בַּגֶּבֶר
סַרְצֶנִי אָז הִתְחַפֵּשׂ

צִיר שָׁלוּחַ מִשְּׁמֵי מָרוֹם
לְנַתֵּק חַבְלֵי אֶרֶץ מִנִּי
בְּחִיר הָאֵל וּבְלִי תַחֲלוּאִים
אֶל כֵּס שַׁדַּי הַעֲלוֹת רוּחוֹ.

שָׁם, הִיא תְסַפֵּר, בִּשְׁמֵי מַעַל,
לְמַעַן הַרְעִישׁ לֵב הַמְּשׁוֹרֵר
בְּנִילַת־פֶּתַע לָהּ לֹא קִוָּה,
רַבָּה הָיְתָה אָז הַתְּכוּנָה:

בְּהָמוֹן חוֹגֵג יָצָא לְמוּלוֹ
קְהַל מַלְאָכִים נוֹתְנֵי זְמִירוֹת

וּבַשִּׁירִים קִדְּמוּ פָנָיו —
אוֹתָם הָרָה רוּחוֹ בְּחַיִּים.

אֵלֶּה שִׁירֵי בֵית הַכְּנֶסֶת,
שִׁירֵי אַהֲבַת דּוֹד לַשַּׁבָּת,
בְּמַנְגִּינָתָם הַנּוֹדַעַת —
בְּכֶתֶם אוֹפִיר הִיא לֹא תְסֻלֶּה.

חֶבֶר צְעִירֵי שׁוֹכְנֵי שַׁחַק
בַּחֲצוֹצְרוֹת לוֹ הֵרִיעוּ,
וּמִמּוּלָם תּוֹקְעֵי שׁוֹפָר,
מַכִּים בְּתֻפִּים וּמְצִלְתָּיִם.

הוֹי מֶה עָרְבָה אָז הַזִּמְרָה
וּמֶה עָרַב בִּמְלוֹא שְׁחָקִים
הֵד הַשִּׁירָה הָרוֹמֵמָה כח):
„לְכָה נָא דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה".

ד.

לֹא! הַפַּרְשָׁה הָאַחֲרוֹנָה
חֵן לֹא נָשְׂאָה בְּעֵינֵי תָמָר
וּמַחֲשַׁבְתִּי עַל הָאַרְגָּז
בַּמֶּרְקָחָה שָׂמָה אוֹתָהּ.

בִּמְרִי נַפְשָׁהּ הִיא דוֹבֶרֶת:
לוּ בְּגוֹרָלָה נָפַל בַּעַל
שׁוֹמֵר מִצְוֹת עֶלְיוֹן וְחֻקָּיו
כִּי אָז הֵמִיר חִישׁ בַּכֶּסֶף

אֶת הָאַרְגָּז רַב הָעֵרֶךְ
וּבִמְחִירוֹ לָקַח לְמַעֲנָהּ,
הַמְאֹרֶשֶׁת לוֹ כְּדַת מֹשֶׁה כט),
חֲלִיפַת שְׂמָלוֹת לָהּ עוֹד תֶּחְסָר.

וְזֶה הַלֵּוִי רַבִּי יְהוּדָה
מְנוּחָה תֶעֱרַב לוֹ לְפִי כְבוֹדוֹ
גַּם בְּתוֹךְ תֵּיבַת גִּלְיוֹן־חָבוּשׁ,
מְצֻפָּה פְטוּרֵי צִיצֵי סִינִים,

כְּמוֹ כָל תֵּיבוֹת פְּרִי הַמְגָדִים —
תֵּיבוֹת אֵלֶּה יְפוֹת הַמַּרְאֶה
הַמַּרְהִיבוֹת עֵין רוֹאֵהֶן
בְּלֵב פַּארִיז עִיר הָעַלִּיזָה.

„אַךְ גַּם נִפְלָא לִי הַדָּבָר —
עוֹד תָּנִיעַ תָּמָר רֹאשָׁהּ —
בְּשֵׁם הַמְּשׁוֹרֵר זֶה הַנִּשְׂגָּב
טֶרֶם קָרָא אִישׁ עוֹד בְּאָזְנָי!"

הַיְפֵה־פִיָה רָחָב מֵתָה
וּבְעֵת שְׁכְבָן עַל הַבָּמָה

בַּמַחֲלַת בָּבֶל תִרְיַת טְשׁוּשָׁה,
לְרָאוֹת שִׂרְפַת הַחֲטָאִים,

וּפְנִינֶיהָ בְּשׁוּק הָרוֹכְלִים
וּלְתָרִיחַ בַּקְנָמוֹן

נִטְמְרוּ לְכָל הֶחָפֵץ בָּמוֹ.
רִיחַ בְּשַׂר בְּנֵי עֵבֶר צְלוּיִים (כא).

כֵּן פִּיתוֹם אָז אֶת מְחִירָם
נִין הַשָּׂטָן — מֶנְדִיזַבֶּל (כב),

שָׂקַל וַיּוֹרִידֵם אִתּוֹ
אַחֲרֵי בוֹאָם אֶל נַחֲלָתוֹ,

אַרְצָה תָּם אֶל עִיר מְצָרִים,
פְּנִינִים אֵלֶּה בָּעֲרָבוֹן

מָקוֹם שָׁם נִרְאוּ בָּאַחֲרוֹנָה.
נָתַן לְמַלֵּא תּוֹרֵי כִיסוֹ.

בְּחָבְיוֹן סְגוּלוֹת קְלִיאוּפַּטְרָה (כג),
לֶקֶץ הַיָמִים נִרְאוּ לָעָיִן

שֶׁעַד בֹּק הִיא אֶת הָאֶחָד
בְּהֵיבַל מְלוּכָה בְּבִירַת עָרַפַּת,

טָחֲנָה בְּיָיִן וְתִשְׁתֶּהוּ
אֵת עַל צַוָאר הַמַּטְרוֹנִית

לְמִרַת רוּחַ אַנְטָנְיוּס.
זַאלַאמַאן בְּרַק הוֹדָם שָׁתוּ.

עִם הָאַחֲרוֹן מִבְּנֵי עָמוֹס (כד),
אֵלֶּה דִּבְרֵי יְמֵי הַפְּנִינִים ו...

פְּנִינִים אֵלֶּה בָּאוּ סְפָרָדָה
אַךְ הָאַרְנָז בְּגוּבַל חָלְדּוֹ

וּלְמִצְנֶפֶת הַבַּלִיפִים
מֵעֵם נִפְלָא ; אוֹתוֹ הוֹתִיר

זֵר תִּפְאָרָה הָיוּ שָׁפָה.
לוֹ בַּפֶּלֶךְ וְשִׁירוֹת צוּפִים

אַבְרָם הַשְׁלִישִׁי נָשָׂאָם
שֶׁל הוּמִירוֹס מֻהֻמָּד נַפְשׁוֹ (כה)

עַל חָזֵהוּ, בְּחוּג אַבִּירִים
הָצָפִין בְּתוֹכוֹ, וּכְבוֹא עֶרֶב

אֶת עִם שְׁלֹשִׁים שָׂר וַיּוּכַל
טֶרֶם יַעֲלֶה עַל מִשְׁכָּבוֹ

וְגַם עִם זְלֵיכָה מְשֹׁאֵת נַפְשׁוֹ.
לְמַבְרֵאשׁוֹתָיו הַצַיִד יָד לֹ —

פְּנִינִים אֵלֶּה לֶקֶץ מָסְשָׁלַת
אָז תַּעֲלֵינָה כְּנָגְהָן תְּמוּנוֹת

בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל נָפְלוּ לְחֶבֶל
אֵילֵי יָוָן מִבֵּית כִּלְאָן

לְנוֹצְרֵי דַת נַצֶּרֶת בְּאוֹצַר
וּבְשַׁעֲפֵי חֲזִיזֵן לַיִל

שְׁכִיוֹת חֲמָדָה שֶׁבְּקַסְטִילְיָה.
אֶל הַנַּרְדָּם תִּתְעַנְבְנָה ...

אָז הַפְּנִינִים שָׁתוּ הוֹדָם
אֵת לְכָל הֶפֶץ הַסֵּת שְׁחָקִים —

צְבִי לִקְרוּשַׁת מְלָכוֹת סְפָרַד,
וְגַם אָנֹכִי בִּימֵי קֶדֶם

בְּמַסְגֵי כָבוֹד וְלָהֶם רוֹזְנִים.
הַפְּלִידִי וְאָדִיסָעיוּם (כו).

זֹאת הָאַרְנָז אֲשֶׁר חָיִי
בָּאֲרָנָז זָהָב אוֹר יָקָר הוֹלֵךְ,
צָרוֹר חֹסֶר לִי נָתַן נָרְדּוֹ
וְהַלְּ וְגָנוֹר הִרְחִיבוּנִי —

אָמְנָם הֵם נָא: — מַרְכָּבוֹת עָזּוּ
הִתְגּוֹלְלָנָה בָּבָר מְנֻפָּצוֹת,
אַף הַלְּבִיאוֹת שֶׁהִפְיעוּן
יַחַד נִסְפּוּ עִם הַנְּשָׁשִׁים

שֶׁבְּטָחוֹלוֹת אָז סָבָבוּנִי
לְקוֹל הַתֻּפִּים וּמְצִלְתָּיִם,
וְחוֹבֵק אִשְׁפּוֹת כְּבָר גַּם אָנִי,
אָמְלָל, גֶּעֱנָב — אָמְנָם הֵם נָא:

הֵם נָא דוּמָה — עַל הָאַרְנָז
שֶׁלְּדַרְוִישׁ הָיָה דְּבָרִי,
וַעֲיוֹן זֶה עַל לִבִּי עָלָה:
לוּ בָּגוֹרָלִי נָפַל לְחֶבֶל.

וְחֹסֶר כֶּסֶף לֹא יְצוּקֵנִי
לַתֵּתוֹ כֹּפֶר חַיִּשׁ וּמְהֵרָה,
אוֹ אָז תֵּתִי בְּקִרְבּוֹ שִׁירוֹת
זֶה הַגְּלוּי בִּבִי יְהוּדָה:

שִׁירוֹת מְשׁוֹשׁוֹ, שִׁירוֹת אֶבְלוֹ,
צָרוֹר פְּזֻמּוֹנָיו וְכָל חֲזְיוֹנוֹת
מַפַּע קָדְשׁוֹ יְרוּשָׁלַיְמָה —
אֶת כָּלָּה תֵּת הוֹאִלְתִּי

עַל יַד בְּחִיר הַסּוֹפְרִים בְּעַמִּי
וְכָתַב אוֹתָן בְּחוֹבֶרֶת
עַל גְּוִיל טָהוֹר מָכָל טָהוֹר,
וְחֹסֶר אֶת הָאַרְנָז שְׁפוּנוֹת טְמוּנוֹת,

הֵם נָא דוּמָה — עַל הָאַרְנָז
שֶׁלְּדַרְוִישׁ הָיָה דְּבָרִי,
וַעֲיוֹן זֶה עַל לִבִּי עָלָה:
לוּ בָּגוֹרָלִי נָפַל לְחֶבֶל.

וְחֹסֶר כֶּסֶף לֹא יְצוּקֵנִי
לַתֵּתוֹ כֹּפֶר חַיִּשׁ וּמְהֵרָה,
אוֹ אָז תֵּתִי בְּקִרְבּוֹ שִׁירוֹת
זֶה הַגְּלוּי בִּבִי יְהוּדָה:

שִׁירוֹת מְשׁוֹשׁוֹ, שִׁירוֹת אֶבְלוֹ,
צָרוֹר פְּזֻמּוֹנָיו וְכָל חֲזְיוֹנוֹת
מַפַּע קָדְשׁוֹ יְרוּשָׁלַיְמָה —
אֶת כָּלָּה תֵּת הוֹאִלְתִּי

עַל יַד בְּחִיר הַסּוֹפְרִים בְּעַמִּי
וְכָתַב אוֹתָן בְּחוֹבֶרֶת
עַל גְּוִיל טָהוֹר מָכָל טָהוֹר,
וְחֹסֶר אֶת הָאַרְנָז שְׁפוּנוֹת טְמוּנוֹת,

זֹאת הָאַרְנָז אֲשֶׁר חָיִי
בָּאֲרָנָז זָהָב אוֹר יָקָר הוֹלֵךְ,
צָרוֹר חֹסֶר לִי נָתַן נָרְדּוֹ
וְהַלְּ וְגָנוֹר הִרְחִיבוּנִי —

אָמְנָם הֵם נָא: — מַרְכָּבוֹת עָזּוּ
הִתְגּוֹלְלָנָה בָּבָר מְנֻפָּצוֹת,
אַף הַלְּבִיאוֹת שֶׁהִפְיעוּן
יַחַד נִסְפּוּ עִם הַנְּשָׁשִׁים

שֶׁבְּטָחוֹלוֹת אָז סָבָבוּנִי
לְקוֹל הַתֻּפִּים וּמְצִלְתָּיִם,
וְחוֹבֵק אִשְׁפּוֹת כְּבָר גַּם אָנִי,
אָמְלָל, גֶּעֱנָב — אָמְנָם הֵם נָא:

אָמְנָם מְקוֹרָה הָיָה חָתוּם,
כְּמוֹ גַּם מְקוֹרֵי קְדוֹשׁ הַיְאוֹרוֹת
יְאוֹר מִצְרָיִם, וְלֵילוֹת עָמָל
בּוֹ לָרִיק הֶעֱמַקְתִּי חֵקֶר.

בְּעִיר בֶּרְלִין זֶה יָמִים רַבִּים
שַׂמְתִּי דְבַר הִידָתִי לְעֵינֵי
זֶה הַגֶּבֶר הוּא שֵׁאמִיסָא
הוּא הַמְפַקֵּד צְבָא „שְׁלוּמִיאֵל".

אַךְ תְּשׁוּקָתִי לֹא נִמְלָאָה;
הוּא בָּאֶצְבַּע לִי רַק הוֹרָה
עַל אִישׁ הִיצִיג (מ) שֶׁשִּׂפְתוֹתָיו
לוֹ הִבִּיעוּ בָרִאשׁוֹנָה

שֵׁם מִשְׁפַּחַת יְלִיד הַפְּלָאוֹת.
חִישׁ עָלִיתִי בַּכַּרְכָּרָה
וָאָבוֹאָה בֵּיתָה הִיצִיג, —
בִּשְׁמוֹ אִיצֶק נוֹדַע לְפָנִים.

(עוֹד בִּהְיוֹת לוֹ כְּבוֹד שֵׁם אִיצֶק,
בְּחֶזְיוֹן לַיִל לוֹ נָגֹלּוּ
הַשָּׁמַיִם וְעַל מֶרְחֲבָם
שְׁמוֹ הִתְנוֹסֵס וְ„הֵא" בְּרֵאשִׁיתוֹ.

„זֶה הַהֵא דְּבַר מַה יּוֹרֵנִי? —
שָׁאוֹל שָׁאַל אָז הַגֶּבֶר —
„הָרַבָּנִי אוֹ הַצַּדִּיק?
אָכֵן צַדִּיק — שֵׁם תִּפְאָרָה.

אַךְ מַה יִּסְכּוֹן בְּעִיר הַבִּירָה?" —
כֹּה הִתְהַפֵּךְ בַּתַּחְבּוּלוֹת,
עַד אִם קָרָא לוֹ שֵׁם הִיצִיג,
וְרַק מְיֻדָּעָיו יָדְעוּ סוֹדוֹ.

כִּי בָּהִיצִיג נִסְתָּר צַדִּיק).
„אִישִׁי הִיצִיג" — אָז דִּבַּרְתִּי
בְּבוֹאִי אֵלָיו — בְּךָ מִבְטָחִי,
מְקוֹר שְׁלוּמִיאֵל לִי תְפַעֲנֵחַ!"

אַךְ הַצַּדִּיק בָּקֵשׁ מִפְלָט
פַּעַם בְּחֵיק הַדָּת בָּהּ בָּא אָז,
פַּעַם בְּקֹצֶר יַד זִכְרוֹנוֹ,
וּבִצְדִיָּה עִוָּה נְתִיבוֹת.

עַד כִּי נִקְרַע אֵזוֹר בִּטְנִי —
אֹרֶךְ אַפִּי בּוֹ הִתְכַּנֵּס —
וּבְשׁוֹט קִצְפִּי קִלַּלְתִּיהוּ
וְגַם אֶת אֵלוֹ עִמּוֹ יָחַד.

אָז עַל נַפְשׁוֹ חָרַד קְדוֹשׁ אֵל
וּבְלִי הִתְמַהְמֵהַ רֶגַע,
בְּפָנִים חִוְרִים, בְּפִיק בִּרְכַּיִם,
דְּבָרִים אֵלֶּה לִי הִשְׁמִיעַ:

„בְּתוֹרַת מֹשֶׁה נִמְצָא כָתוּב,
כִּי בִימֵי הַדּוֹר בַּמִּדְבָּר
כְּפַעַם בְּפַעַם זָנָה יְשׁוּרוּן
אַחֲרֵי יִפְעַת בְּנוֹת עַם מִדְיָן."

וַיְהִי יוֹם וַיִּרְאֶה פִּינְחָס
אֶת בֶּן סָלוּא הָאִישׁ זִמְרִי
מְצוֹדֵד בְּחֶרְמוֹ נֶפֶשׁ עַלְמָה
מִבְּנוֹת מִדְיָן הַיְפֵה־פִיּוֹת;

חִישׁ אָז אָחַז רֹמַח בְּיָדוֹ
וּבְעֶבְרָתוֹ כִּי קָשָׁתָה,
אֶל מוּל זִמְרִי הִשְׁלִיכָהוּ —
כָּכָה תְסַפֵּר תּוֹרַת מֹשֶׁה!

אָמְנָם בְּפִי הָעָם מִקֶּדֶם
שׂוּמָה מְסוֹרָה הַמַּגֶּדֶת
כִּי לֹא בְזִמְרִי נִתְקַע רֹמַח
פִּינְחָס אָז וַיַּכְרִיעֵהוּ ·

אַךְ הַמְקַנֵּא, שֶׁעֶבְרָתוֹ
סָכָה בְּעָנָן בְּעַד עַפְעַפָּיו ·
תְּמוּר הַחוֹטֵא פָּגַע בְּנָקִי —
בִּשְׁלוּמִיאֵל בֶּן צוּרִיָּה !"

זֶה הָאִישׁ בֶּן צוּרִישַׁדָּי
הוּא „שְׁלוּמִיאֵל" רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן,
הוּא אַלּוּף כָּל בְּנֵי „שְׁלוּמִיאֵל"
וּמִמְּקוֹרוֹ נַחְנוּ יָחַד ·

אָמְנָם כֵּן הוּא ! בֶּן צוּרִיָּה
בַּתִּשְׁבָּחוֹת שֵׁם לֹא קָנָה,
וְעַל דִּבְרָתוֹ יוֹדְעִים אָנוּ
רַק כִּי אִישׁ „שְׁלוּמִיאֵל" הָיָה.

אַךְ הָעֵץ בּוֹ כְּבוֹד מִשְׁפָּחָה
יָרוּם וְנִשָּׂא לֹא לְפִי פִרְיוֹ,
רַק בְּרוֹב שָׁנָיו יִנְחַל תְּהִלָּה —
וּלְעֵצֵנוּ הֵן שְׁלֹשׁ אֶלֶף ! · · ·

שָׁנָה תָבוֹא שָׁנָה תִרְחָק,
וְכָכָה עָבְרוּ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים
מִיּוֹם נִסְפָּה רֹאשׁ שִׁבְטֵנוּ
הוּא שְׁלוּמִיאֵל בֶּן צוּרִיָּה ·

גַּם זֶה כַּבִּיר גָּוַע פִּינְחָס,
אַךְ כִּידוֹנוֹ חַי עוֹדֶנּוּ
וְצִלְצַל מְעוּפוֹ עַל רָאשֵׁינוּ
עוֹד בְּלִי הֶרֶף שׁוֹמְעִים [illegible]

וּמַה טּוּבוּ כָּל הַגְּבָרִים
זֶה הַכִּידוֹן בָּם הִפְגִּיעַ !
עָמוֹק נִחַת הוּא בִיהוּדָה
גַּם בְּבֶן עֶזְרָא וּבֶן גְּבִירוֹל ·

אֶבֶן גְּבִירוֹל — מְשׁוֹרֵר עֶלְיוֹן,
זֶה הַזָּמִיר זְמִיר נִפְלָאוֹת,
יְשַׁר הָרוּחַ וּתְמִים דֵּעִים,
אוֹרֵג „כֶּתֶר" לְשׁוֹכֵן מְרוֹמִים ·

זֶה הַזָּמִיר הַמְנַצֵּחַ
בְּשִׁירוֹת אַהֲבָה מַה נִּשְׂגָּבָה,
עֵת הַחֹשֶׁךְ כִּסָּה לְאֻמִּים
בְּכָל לֵיל מֵאוֹת הַבֵּינַיִם ·

הוּא לֹא שָׁעָה אֶל כָּל סְבִיבוֹ —
לֹא לְחֶזְיוֹנֵי הַבַּלָּהוֹת,
גַּם לֹא לְחֶלְאַת שְׁאוֹל וְשִׁגָּעוֹן
עַל פְּנֵי אֶרֶץ אָז נָפוֹצוּ;

הוּא אַךְ שָׁנָה בְּאַהֲבָה אַחַת —
בְּאַהֲבַת יָהּ אַלּוּף מַעְיָנָיו,
לָהּ אַךְ עָרְנָה כָל תְּשׁוּקָתוֹ
וְשִׁיר תִּפְאַרְתָּהּ מָלְאוּ שְׂפָתָיו ·

רַק שְׁנוֹת אָבִיב שְׁלֹשִׁים רָאָה
אֶבֶן גְּבִירוֹל, אַךְ כְּבָר שִׁפְעַת
רַבִּים נָשְׂאָה שֵׁם תְּהִלָּתוֹ
מִמַּמְלָכָה אֶל מַמְלָכָה ·

בְּקִרְבַת אֶבֶן גְּבִירוֹל שָׁכַן
בְּעִיר קָרְדוּבָה בֶּן יִשְׁמָעֵאל,
[illegible] פָּמוֹהוּ שָׁר בַּחֲרוּזִים
[illegible] לְרֵעוֹ אָכְלָה קְרָבָיו ·

יַלְדָּה נְעִימָה — לָהּ עָנִיתִי — | לוּ שָׁמַעְתִּינִי, חֶמְדַּת נַפְשִׁי,
זֹאת תְּפִלָּתִי הַמְּחֻמָּדָה | וּמַלָּאת בַּיּוֹם מַחְסוֹרֵךְ
לְעֵין כָּל רוֹאֶה תַּחֲשֹׁף עָתָה | וּשְׁפַת עֶבֶר עוֹד תִּדְרוֹשִׁי...
כָּל מַחְסוֹרֵי חִנּוּךְ צָרְפַת | עֲזֵבִי עֲזֵבִי גֵּיא חֲזָיוֹן.

בְּבָתֵּי סֵפֶר, מְקוֹם שָׁם בָּנוֹת | וּשְׁנוֹת מְסָפֶר רַק הַאֲצִילִי
הַנּוֹעָדוֹת לָאֲמָהוֹת, | לִשְׁפַת עֶבֶר — אָז תִּקְרָאִי
בְּתוֹךְ עָם שָׁשׁ עַל חִפְּשׁ רוּחָם | בְּעָצָם מְקוֹרָם שִׁירֵי שְׁלֹמֹת
כָּהֳמָה וְבַעַת תֵּאָמֵנָה. | אָבֵן גְּבִירוֹל וְאָבֵן עֶזְרָא.

פַּרְעֹה חָנוּט, פְּגַר מוּמָם | וְגַם, בְּלִי שֶׁפֶק, שִׁירֵי יְהוּדָה —
שֶׁכָּל חֶרְבָּיו אַךְ הַמְרִיקִים, | אֵלֶּה שִׁלְשֶׁת הָאַדִּירִים
מָעֲאוִוינִי ל) — מֶלֶךְ אֶבְיוֹן | מֵעַל מֵיתָרֵי כִּנּוֹר דָּוִד
בַּחֲלֻמֵּי עַד בְּרֵמִים. | הֵם כָּל נַעַם שִׁבִי הוֹלִיכוּ.

מַלְכֵי סִינִים בְּגִי שָׁמַיִם | אַלְתַּרְיוּ לג) — פָּךְ הֵן אֶתְקַע
מָנַדְּלִי פֶּרַע בַּקְּשׁוּרִים, — | כִּי גַם שְׁמוֹ לָךְ כְּסֶפֶר חָתוּם,
כֻּלָּם שְׁמוּרִים הֵם בְּזִכְרוֹנָךְ, | אַף כִּי רִאשׁוֹן לְכָל בְּגִי לָצוֹן
בָּנוֹת גְּבוֹנוֹת: אָמָנָם, אוֹיָה! — | הוּא הִתְנַבֵּר עַל הַרִירִי לד).

אִם יִשְׁאָלֵךְ אִישׁ לְאַדִּירֵי | בְּכָל טֶרְחֲבִי הַמַּסְקִים
חֶבֶר מְשׁוֹרְרֵי הָעִבְרִיָּה | וְעוֹד שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה טֶרֶם
בְּאֶרֶץ סָפַרְד בְּשָׁנוֹת קְדוּמִים | בּוֹא וְאוֹלְטָעֶר כְּבָר וְאוֹלְטָעֶרְנִי לה)
גֶּעֶת מָמְשֶׁלֶת הָעַרְבִיִּים, | הָיָה — זֶה הַתַּרְיוּ אָמַר:

לַשְּׁלִישִׁיָּה בִּשְׁחָקֶיהָ: | "כְּנֹגַהּ שְׁחָקִים שְׁעֵבִי גְּבִירוֹל —
לְזֶה הַלְּוִי רַבִּי יְהוּדָה, | כָּלֵב אִישׁ מְזִמּוֹת יִמְצָאוּ מְסִלּוֹת.
לְרַבִּי שְׁלֹמֹה אֶבֶן גְּבִירוֹל לו) | אָבֵן עֶזְרָא שֹׂבֶל נָדָיו
וְאֶבֶן עֶזְרָא הָאִישׁ מֹשֶׁה לז), — | וְחַד טוֹב טַעַם אֵלָיו יֵעָרֵג.

אִם לָאֵלֶּה יִשְׁאַל אָדָם, | אַךְ כָּל סְגוּלוֹת שְׁגִיהֶם יַחַד
בַּנְדָּהֲמוֹת בּוֹ תַּבְטָנָה | נַקְבְּצוּ בָּאוּ אָל הַלְּוִי —
אָז הַגְּעִירוֹת הַנֶּחְמָדוֹת | הוּא הַמְּשׁוֹרֵר כְּבוֹר כָּל סְבִיבוֹ
וּבְבוּזִין עַד רֹאשׁ הִטְבָּעָה.. | וְתִשְׁוֹשׁ נַפְשׁוֹת כָּל בְּגִי תְּמוּתָה! לח)

אֶבֶן עֶזְרָא הָיָה רֵעַ,
וְאִם לֹא אֶשְׁנֶּה — גַּם שְׁאֵר בָּשָׂר
לְרַבִּי יְהוּדָה הַמִּתְאוֹנֵן
בְּסֵפֶר זִכְרוֹן מַסְעֵי נְדוּדָיו.

כִּי לַשָּׁוְא הוּא בִגְרַנְדָּה
חִפֵּשׂ עִקְבוֹת מַחֲמַד נַפְשׁוֹ,
וּתְמוּרָתוֹ מָצָא שָׁם אָז
רַק אֶת אָחִיו הוּא הָרוֹפֵא.

גַּם הַמְּשׁוֹרֵר רַבִּי מֵאִיר
אָב לַצְּעִירָה הַיְפֵה־פִיָּה —
בִּלְבַב מֹשֶׁה אֵשׁ הַתִּקְוָה
הַנִּכְזָבָה הִיא הִצִּיתָה...

לִבְלִי רְאוֹת עוֹד פְּנֵי דוֹדָתוֹ
עָזַב בֵּיתוֹ הָאִישׁ מֹשֶׁה
וַיְהִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ,
כְּמוֹ גַּם רַבִּים מִבְּנֵי גִילוֹ.

עוֹד הוּא נוֹדֵד הָרָה צִיּוֹן
וּבְנֵי קֵדָר בּוֹ הִפְגִּיעוּ,
הִגִּישׁוּהוּ לִנְחֻשְׁתַּיִם
וַיִּקְחוּהוּ לְעַרְבוֹתֵיהֶם.

שָׁם בַּמְּלָאכָה מִלְּאוּ יָדָיו —
מְלָאכָה לֹא לְפִי כְבוֹד הָרַבִּי
וְשִׁבְעָתַיִם לֹא לַמְּשׁוֹרֵר —
לְחוֹלֵב פָּרוֹת שָׁם אָז הָפְקַד!

פַּעַם בְּשִׁבְתּוֹ שְׁחוֹחַ תַּחַת
בֶּטֶן בְּהֵמָה וְאֶצְבְּעוֹת יָדָיו
אֶל דַּדֶּיהָ שָׁלַח בְּחָזְקָה
וְזִרְמֵי חָלָב יָרְדוּ בְשָׁאוֹן —

בְּמַצָּב זֶה הַבִּלְתִּי נָאוֶה
לֹא לַמְּשׁוֹרֵר וְלֹא לָרַבִּי —
הִדְבִּיקַתְהוּ תּוּגָה עַזָּה
וַתִּתְעוֹרֵר בַּת שִׁירָתוֹ...

חִנָּה, מִתְקָה כֹּה נִפְלָאוּ,
עַד כִּי רוֹדֶה כָּל בְּנֵי קֵדָר
בְּעָבְרוֹ שָׁמַע וַיִּתְחַלְחַל
וּדְרוֹר נָתַן לְעֶבֶד עוֹלָם;

אַף אַדֶּרֶת עוֹר שׁוּעָלִים
וְרֹמַח אָרוּךְ — גְּאוֹן יִשְׁמָעֵאל —
גַּם דֵּי כֶסֶף לְצֵידַת דַּרְכּוֹ
הִקְרִיב שַׁי לוֹ בְּרוּחַ נְדִיבָה...

גּוֹרַל מְשׁוֹרֵר! חֶבֶל נוֹרָא! —
זֶה הַצָּר אַךְ שְׁאוֹל הִצִּיעַ
לְכָל הַנִּלְוֶה אֶל אַפָּאלְלָא (לז)
וְגַם אֶת פְּנֵי הָאֵל לֹא נָשָׂא.

אָז בִּרְדוֹף אַבִּיר הַשִּׁירָה
אַחֲרֵי דַפְנָה (לח) הַיְפֵה־פִיָּה
וּתְמוּר גֵּו כִּטְהָר שָׁמָיִם
בִּזְרוֹעוֹתָיו חִבֵּק דַּפְנָא!...

הָהּ, אַפָּאלְלָא! הָהּ „שְׁלוּמִיאֵל"!
זֵר הַדַּפְנָא הַמִּתְנוֹסֵס
עַל מִצְחֶךָ — הֵן גַּם הוּא רַק
אוֹת עַל מֵצַח לְכָל „שְׁלוּמִיאֵל".

מַה וָמָה הוּא הַ„שְׁלוּמִיאֵל" —
יוֹדְעִים נַחְנוּ. זֹאת הַמִּלָּה
כְּאֶזְרָח רַעֲנָן כְּבָר תִּתְעָרֶה
עוֹד מִימֵי שַׁאמִיסְסָא (לט) בָּנוּ.

שִׁירוֹת שְׁלֹמֹה אַךְ נִשְׁמָעוּ
חִישׁ הִרְתִּיחוּ כִּלְיוֹת שְׁכֵנוֹ,
וְלֵב הַמְקַנֵּא נִמְלָא לַעֲנָה
מִצּוּף נְעִימוֹת שִׁירוֹת עֵדֶן...

וַיְהִי יוֹם — וּבְחַבְלֵי מִרְמָה
מָשַׁךְ אֵלָיו אֶת זְעוּם נַפְשׁוֹ
וַיְרַצְּחֵהוּ וַיַּצְפִּינוֹ
בְּאַדְמַת גַּנּוֹ אַחַר בֵּיתוֹ.

אַךְ מִקֶּבֶר אֶבֶן גְּבִירוֹל —
שׁוּרוּ שׁוּרוּ וְהִתַּמָּהוּ: —
תְּאֵנָה עָלְתָה וַתִּתְנַשֵּׂא
בִּיפִי נְאוֹנָהּ עַל כָּל סְבִיבָהּ.

פִּרְיֵי זֹאת הַתְּאֵנָה נִפְלְאוּ
גַּם בְּמִדָּתָם גַּם בְּטוּב טַעֲמָם,
וּבֶאֱכוֹל אִישׁ אוֹתָם — עֵינָיו
כָּמוֹ בִּתְנוּמָה נִסְגְּרוּ חֶרֶשׁ.

פִּלְאֵי פְּלָאִים אָז הִבִּיעוּ
עַל הָעֵץ הַמַּפִּיל שֵׁנָה,
עַד כִּי לְאָזְנֵי הוֹד הַכַּלִּיף
חִישׁ הִגִּיעָה גַּם הַשְּׁמוּעָה.

אַחֲרֵי טַעֲמוֹ בֶּעֱצֶם חִכּוֹ
מִבְּחִיר פִּרְיֵי הַנִּפְלָאוֹת,
מְשִׁיבֵי טַעַם אָז הוּא הִפְקִיד
לְמַעַן גַּלּוֹת הַתַּעֲלֻמָה.

לִבְלִי הַמְשִׁיךְ לְאֹרֶךְ יָמִים
דְּבַר הַפֶּשֶׁר חִישׁ אַרְבָּעִים
הֻכָּה עָקֵב בַּעַל הַתְּאֵנָה
וַיְגַל סוֹד הַשַּׁעֲרוּרִיָּה;

גַּם בָּאַלּוֹן יָד אָז נִחֲתָה —
וּבְשָׁרָשָׁיו הִטִּיעוּהוּ.
וּמִתַּחְתָּיו אָז הוֹצִיאוּ
שְׁאֵרִית גֵּו הַמְשׁוֹרֵר גְּבִירוֹל.

בְּכָבוֹד הוּבָל אָז לִקְבָרוֹת
וְאֶחָיו סָפְדוּ לוֹ תַּמְרוּרִים;
בְּעֶצֶם עוֹד הַיּוֹם הַהוּא גַּם
הָרוֹצֵחַ עַל עֵץ הוּעָל.

הערות

א) ר' יהודה בן שמואל הלוי (בפי הערביים—אבולהאסאן) נולד לערך בשנת 1085 בעיר טולידה, היושבת על שפת נהר טגה, במדינת קסטילליה בספרד. במקור האשכנזי נמצאה, במקום השורה אשר בהעתקתי, השורה הזאת:

. . . . . זינד פֿערפֿלאסטען
זיעבענהונדערט פֿונפֿציג יאהרע.

מספר השנים מכוון פה לעמת זמן כתיבת השיר מאת היינע, והוא בשנת הארבעים למאה התשע־עשרה לספה"נ הנכחית.

ב) הכתב המורגל אצלנו נודע בלשון חז"ל בשם כתב האשורי (סנהדרין דף כ"א ע"ב, ירושלמי מגלה מס' ידים פ"ר משנה ה' ועוד מקומות אחדים).

ג) כפי הנודע, חבר ר' יהודה הלוי ספר כולל בתוכו חקירה ארוכה ע"ר אמתת דת ישראל בדרך ויכוח ושיחה בין מלך הכוזרים ובין חכם יהודי; הספר הזה נודע בשם „הכוזרי" ובעתק לשפת עבר ע"י יהודה בן קרדינאל (מהעתקתו נותרו רק פרקים אחדים בכתב יד), וע"י ר' יהודה אבן תבון (ההעתקה הואת היא היא אשר בידינו עתה ונדפסה הרבה פעמים); לבד זה נמצאו העתקות הספר ללשונות ספרד רומא ואשכנז.

ד) המלכה הזאת היא סעמיראמים (Semiramis) המהללה, אשר הגדת עמי קדם שתה עליה עדי עדיים ותעטרנה נפלאות ונצורות. הוראת השם „סעמיראמים" (Sammuramit) בלשון אשור היא „שם רם". לפי מסורת ההגדה היתה סעמיראמים בת דעקרעטעא אחת האלילות אשר בארץ סוריא, ובילדותה השליכה אותה אמה אחרי גוה ויכלכלוה תורים ובני יונה, עד אשר רועה צאן אחד, סיממיאם, ראה בעניה ויקחה לו לבת. כאשר הגיעו ימי עלומיה היתה לאשה לנציב ארץ סוריא, אָננעס, ואחרי אשר ברבות הימים טרף בעלה נפשו בכפו, שבה ותהי לאשה למלך אשור, נינאָס, אשר לקחה את לבבו בימי מלחמתו עם אָקסיאַרטעס מבאַקטריא, עת המריצה את אנשי הצפון לעלות אתה יחד על חומת העיר הבצורה ולהבקיענה. אחרי מות בעלה אחזה סעמיראמים את רסן הממשלה ביריה. בימי מלכותה הרחיבה גבולי עיר בבל לארך תשע פרסאות, ותצב לה זכרון לדור דורים בבנינים גדולים ועצומים וביניהם גם הגנים התלויים במרחבי הרוח, אשר אותם ישא על שפתיו משוררנו היינע. על פי פקודתה נקבו הרריי עולם מן הקצה אל הקצה, למען פנות מקום לרחובות קרית מושבה, גם נערמו גבעות ורכסים על אדמת מישור, למען הקים על גפי מרומים את היכלי כבודה. בשנת הארבעים ושתים למלכותה נעלמה פתאום מעיני החיים, אחרי בוא נשמתה בגויות יונה יפה־פיה; אמנם לפי דברי אחרים, שלחה יד בנפשה למען קדם פני הרעה, אשר חרש עליה בנה יוצא ירכה. אחרי מותה היתה לאלילת המלחמה ואהבת בשרים לבל עם אשור. שם סעמיראמים היה מני אז למלה בפי כל ההגדות בקרב לאומים שונים, וגם בעולם הספרות קראו בשמה לכל אשה חכמת לב רבת חיל ומפליאה לעשות; כמו כן קראו בני דור יעקאטערינא השנית את מלכת ארץ רוסיא האדירה בשם „סעמיראמים הצפונית".

[1]) שני הבתים האלה, אף כי באו במזמור דברים מכאיבים לב התמימים, בכ"ז לא יכולנו להסירם ממקומם לבלי להשחית את השיר.

[2]) בהגדות אמונת היונים הקדמונים היה נודע לתהלה סוס בעל הכנפים אשר לבעללערעפאן, בן האליל נעפטון, בשם פעגאזוס. הוראת השם הזה בלשון יון היא: „סוס המעין"; השם הזה נתן לסוס ההוא, יען כי בעללערעפאן מצא אותו על יד מעינות אוקינוס, ושם צלחה לו לשים חחים בלחייו ולרכוב עליו בכל ימי מסעי נדודו. בעזרת פעגאזוס נלחם בעללערעפאן מלחמות גדולות ועצומות עם אויבי נפשו ויוכל להם, אך כאשר העפיל לעלות גם על מרומי הר אָלימפוס—זה ההר אשר בו בחרו אלילי יון למכון שבתם עלי אדמות — התמרמר הסוס על רוכבו וישליכהו מעל מפרקתו בשצף קצף, ואחרי כן עלה לבדו על ראש ההר, במקום אשר רכב עליו מאז כפעם בפעם בפעם ראש וראשון לכל אלילי יון הוא צעאוס. מני אז נודע פעגאזוס בשם סוס צעאוס, ועל גבו היו עמוסים תמיד הברק והרעם אשר לאבי בני אלים ביון. ברבות הימים שָׂטְתָה הגדת עם יון לסוס הגבירה עָאם, היא אלילת השחר, ובנות החן הנצבות לימינה, יען כי בדהרות דהרות פרסותיו השביח משובת שמחת העליקאן, אשר השתובב לנעם זמרת בנות השמים ויפריע מנוחת משכן בני אלים. פעגאזוס זה היה ברבות הימים לסוס השירה בפי משוררי כל עם ועם, אשר בהשתער בהם רוח השירה המרומם את נפשותיהם מעל עמק הבכא, ינשאו בדמיון על כנפי הסוס האדיר הזה אל מרחבי אין קץ.

[3]) „מנצחי במנגינות" הם אלה המשוררים אשר סבבו במשך שנות מאות הבינים ארצות ומדינות ושפתיהם לא נלאו מהביע שירי תהלה לאהבה בתענוגים, וגם שירי רחשי לבם לרגל כל דבר נפל בארץ. המשוררים הנודדים האלה, אשר בצרפת היו נודעים בשם טְרוּבַּדוּרִים (Trovadors) ובאשכנז בשם מינעזענגער, הקדישו רובי מזמותיהם והגיוני בת שירתם רק לאהבת בשרים ויפי בנות חן, ואך מעט מזעיר נגעו ביתר מחזות החיים. האהבה והיפי בשלל צבעיהם ובכל ענפיהם היו מקורי חזיונותיהם וחלומותיהם. רוב הטרובדורים היו כמעט תמיד מבני מרום עם הארץ אשר התימרו בכבוד אבירים, איש איש מהם בחר לו יפה־פיה ובאהבתה שגה כל היטים; יפיה היה מקור לא אכזב לזרם שירותיו, וחמדותיה התנוססו בשלל צבעים בכל חרוז וחרוז מהגיוני רוחו השוקק. לא לפעטים רחוקות קרה, כי אחד מאבירים האלה הלך שולל לרוח אהבתו אל יפתו, אשר רק בדמיונו לבדו נוצרה, וירבה מעשי תעתועים על כל מדרך כף רגל ברדפו אחרי צל דמיונו. ימי הגדולה של הטרובדורים היו בשנות מאה השתים־עשרה והשלש־עשרה לספה"נ; במשך הזמן הזה, כפי הנודע לנו עתה ע"פ שרידי המון השירות אשר צמחו אז כעשב הארץ חדשים לבקרים, חיו וישוררו יותר מארבע מאות וחמשים טרובדורים מהוללים נקובים בשמותיהם, לבד אלה הנעלמים אשר רק שיריהם נותרו למשמרת לדור אחרון.

[4]) „לשון לַנְגֶדָק (Langue d'oc) היתה לפנים השפה המדוברת בפי העם בנגב צרפת (במדינות פראוואנס, אווערן ועוד), וגם שפת הספרות בשירי הטרובדורים. הוראת השם לנגדק היא — לשון ה„כן", יען כי בנגב צרפת השתמשו במלת „Oc" להוראת המושג „כן", בעוד אשר בצפון ארץ צרפת ציינו את המושג ההוא במלת „Oui", אשר על כן גם שפת העם בצפון צרפת היתה נקראת בשם „Langue d'oui". בשנות קדם לא היה כמעט כל הבדל בין שפת העם בצפון ארץ צרפת ובנגבה, ורק מימי המאה התשיעית לספה"נ החלו להולך לאט לאט שינויים רבים באופני הטבטא ובאוצר המלות של לשון יושבי הצפון ויושבי הנגב. מן העת ההיא עלתה לשון לנגדק כפורחה, וביתר שאת הוסיפה לעשות חיל בימי הטרובדורים, — אלה המנצחים במנגינות, אשר בנעימות שירותיהם לכבוד האהבה ותהלת היופי משכו אחריהם בחבלי קסם כמעט את כל איש אשר שאר רוח

לו ויהיו למשל לכל הוגי בשיר ומושכי בשבט סופר, עד כי כמעט קט היתה לשון לנגדק בגללם ללשון כל הנאורים בקרב עמי אייראפא המערבית. אמנם אחרי אשר אבדו מדינות נגב צרפת את ממשלתם העצמית ותהיינה לבשר אחד עם מדינות צפון צרפת, החלה גם הספרות בלשון לנגדק לרדת מעלות רבות אחורנית, וברבות הימים עזבה את מקומה בספרות ללשון צרפת השגורה עתה בפי כל הצרפתים.

ט) בשיר האשכנזי כתוב:

„וויא דעם בוטטערבראד דיא בוטטער",

אך בהעתקתי שניתי ממתכונת המחבר ואשתמש במושג אחר המכוון ביתר שאת עם רוח עמנו ושפת עבר: כפי הנודע גם לכל תינוקות של בית רבם, המלות „צפיחת בדבש" כבר מאז ומקדם לאבן נגף לכל מורי לשון עבר, יען כי איש מהם לא הערה עוד את מקור והוראת המלה „צפיחת", הנמצאה אך פעם אחת בתנ"ך (שמות ט"ז ל"א); ע"ד המלה צפיחת יודעים אנחנו רק את זאת, כי קשורה היא בחבלים בל ינתקו לרעותה „בדבש", אשר בלעדה לא נוכל לתאר לנו גם את הראשונה („צפיחת בדבש"!).

י) פעטרארקא (1304—1374) המשורר האיטליני העולה בהשתפכות נפש בת שירתו על כל משוררי ארצו הביע כמעט בְרֻבֵּי סוניטיו רק את רגשי אהבתו העזה ללאַוּראַ, אשר בערה בקרבו כל ימי חייו כאש אכלה. ע"ד בת החן הזאת, אשר משכה אחריה לב בחיר משוררי איטליא בקסם חמודותיה ותמריצהו לעורר כנורו בכל עתותי חייו השונות, חקרו ודרשו כבר סופרים ואנשי שם רבים באיטליא, אך עקבותיה נותרו סתומים וחתומים. לפי דברי האבבע דע סאדע (Abbé de Sade), המונה את נפשו בתוך מספר יוצאי חלציה, נולדה לאַוּראַ בשנת 1308, ולמרות אהבת פעטרארקא אליה היתה נשואה לאחד האבירים עוד בימי שחרותה, ואחרי הולידה לי בנים ובנות רבים מתה במגפה בשנת 1348. אמנם על העדות הזאת אין לסמוך, יען כי רבים מחוקרי דברי הימים מטילים ספק באמתתה, ורבים גם נוטים לדעת באקאציא, הסופר האיטליני המהולל, כי לאַוּראַ זאת לא היתה ולא נבראה רק משל היתה — יצור דמיון המשורר בהשתער בו דמי עלומיו. מפי המשורר בעצמו יודעים אנחנו, כי בפעם הראשונה פגש את חמדתו בשנת 1327 ביום הששי הגדול לנוצרים (Charfreitag, Великая пятница) בבית התפלה של הקדושה קלארא, וכעשרים ואחת שנה אחרי כן טרף אותה המות האכזרי בשוט שטפו. על הפגישה הראשונה ההיא ירמזו דברי היינע בבית הזה:

„זיא וואר קיינע לאורא, דערען
אויגען, שטערבליכע געשטירנע,
אין דעם דאמע אם קארפרייטאג
דען בעריהמטען בראנד געשטיפטעט".
(אמנם גברתו — לא לאורא
שבעיניה, נבלי חרש,
ערכה מוקד בבית התפלה
ביום הששי הוא הגדול).

בגוף העתקתי נתתי לבית הזה דמות אחרת והקורא יבחר.

יא) בסוף המאה השתים־עשרה לספה"נ נוסדו בפראוואנס אשר בצרפת אגודות בני מרום עם הארץ, אנשים ונשים, אשר התאספו יחדו כפעם בפעם לשמוע שירות משוררי אהבה בתענוגים, אשר סבבו אז ארצות ומדינות, ולשפוט על ערכן. מפראוואנס נתפשט דבר האגודות עד למרחוק, וברבות הימים נהפכו אספות האגודות ההנה לקהל שופטים, אשר בחנו בשבע עינים ושום לב, לא לבד מנגינות ושירות האהבה, אך גם

הליכות האהבה בתענוגים עם כל צפונותיה. באספות כזאת היתה תמיד אשה אחת יושבת ראש ולימינה ולשמאלה פקידים מפקידים שונים, אשר כלם בשם האהבה ידגלו ובה ישגו כל הימים. אספה כזאת היתה מימים ימימה לבית משפט האהבה ערוך על פי סדר ונימוסי בתי המשפט הכלליים, אשר בזמנו היה נקרא אצל הצרפתים בשם „Cour d'amour". על דבר אחד מבתי המשפט האלה, אשר התערה כאזרח רענן בפלנדריה אשר בצרפת (בשנת 1392), יספר, כי בין מספר חבריו היו 188 מפקחים על פנקסי הנאהבים, 59 אבירי כבוד, 52 שרי האוצר, 57 עורכי דין במריבות האהבה לכל סעיפיהן השונים, 32 מזכירים, לבד המון פקידים אחרים. פה ישבו כסאות למשפט ועל כל דבר קל שבקלים אשר נפל בין אוהב ואהובתו, על כל פטר מדון אשר התגלע בין שני אבירים בגלל צהלת היפה־פיה האחת וקריצת עין רעותה השנית, הרבו השופטים תלי תלים של הלכות וירדו תהומות ויעלו שמים עד אשר הוציאו דין אמת לאמתו. ביתר שאת התנוססו פה נשות חן בתחבולות ערמה ובויכוחים נמרצים, למען הכריע את גזר הדין לטובת אחד משני הצדדים הנתבעים למשפט.

י"ב) עמוד יכין — אחד משני עמודי אולם ההיכל אשר הקים שלמה המלך במקדש (מלכים א ז' כ"א, דברי הימים ב ג' י"ז).

י"ג) „אחרי שובם מְמוֹרָיָה" — אחרי תום המלחמות אשר ערכו למען הסיר מעל הארץ הקדושה וקבר מחוקק הדת הנוצרית את עול בני דת מחמד. המלחמות האלה נמשכו מסוף המאה העשתי־עשרה עד סוף המאה השלש־עשרה לפני ספה"נ, ונודעו בספרי דברי הימים בשם „מסעי הצלב", ע"פ אות הצלב האדום אשר נשאו אנשי המלחמה על כתפותיהם הימנית. בכל המלחמות האלה לקחו חבל האבירים והרוזנים אשר לא ידעו שָׂבְעָה בנפשותיהם וישאפו לעשות גדולות בארצות מרחקים. מסעי־הצלב נתחדשו שבע פעמים זה אחר זה, אך כלם החטיאו מטרתם והארץ הקדושה כאז כן עתה עודנה תחת שבט ממשלת בני דת מחמד.

י"ד) המלחמה, אשר ערך אלכסנדר המוקדוני (356—323 לפני ספירת הנוצרים) נגד דריוש היסטספ המלך האחרון ממלכי פרס, החלה בשנת 334 לפני סה"נ ונמשכה עד שנת 330. התגרה בין צבאות חיל פרס הרבים והעצומים ובין היונים אשר התימרו בגבורת אלכסנדר בראשם על יד עיר ארבלה בארם נהרים, (בשנת 331 לפני סה"נ) הכריעה את כף הנצחון למול אלכסנדר והשימהו לארון על כל ממלכת פרס הגדולה. אחרי התגרה הזאת נפלו לשלל למנצח צעיר־הימים כל אוצרות משכיות דריוש המנוצח וכל כלי נשקו; דריוש לבדו כמעט נמלט על נפשו בלויות שמונת אלף אנשים פלישי צבאו הרב אל עקבתנה ומשם מהר אל ארץ מדי ויאסוף אליו שנית את שארית חילו, וכמעט נסה להתיצב עוד הפעם במערכות קרב נגד אויבו, אך גם פה הדביקתהו הרעה, כי אַחד הסטרפים (שרי המדינות והנציבים בממלכת פרס) בחפצו לקנות לו לב המנצח, אשר כשאון זרם מים כבירים כבר נשמעו דהרות פרסות פרשיו במלוא רחב הממלכה, שלח יד באדונו וירצחהו. אמנם גם עוד טרם מות דריוש כבר היתה המלוכה על פרס בידי אלכסנדר, יען כי נצחונו בתגרת ארבלה פתח לפניו לרחבה שערי כל הממלכה ויסגיר בידו את עריה הבצורות והפרזות גם יחד. תגרת ארבלה היתה חץ מות אשר פלח כליות ממלכת פרס ויקפד חיתה.

ט"ו) אריסטאטעלעס, או אריסטו (כאשר קראו לו חכמי ישראל מאז מקדם) הוא הפילוסוף המהולל וחוקר הטבע היותר נכבד בקרב כל אנשי השם אשר לשבטי עם יון. חקירותיו נגעו בכל ענפי הטבע ובכל פנות עולם המחשבה, ורוחו נחה על כל הבאים אחריו במדה נפרזה כזאת, עד כי מאות שנים רבות חלפו על עמי תבל ועל מצחן חותם תבנית שיטותיו בפילוסופיא ומשפטיו בחכמות הטבע. השפעתו על הדורות הבאים הגיעה עד מרום קצה

באח־ית שנות מאות הבונים, אשר אז גם נשבעו החכמים בשמו ומדבריו לא סרו גם כפשע אחד ימינה ושמאלה. מספר ספריו וכתביו עולה ע"פ רשימת כותבי הקורות אחדים, עד 400, ולפי רשימת אחרים הגיע עד האלף, אמנם רבים מהספרים האלה רק במשנה נפקדו במספר חבוריו, והם או העתקות בכתבי־יד שונים מספר אחד או מיוחסים לו לא בצדק; רובי ספריו היותר נכבדים נותרו למשמרת לדור אחרון, יען כי בכל שנות דור ודור רבו דורשיהם. ספרים מלאים מפה לפה חקירות עמוקות בכל ענפי חכמת הטבע, אשר לרגלן היו נחוצות לו השקפות נאמנות על חזיוני הטבע ובחינות מדוייקות. לכל זה היו נחוצים לו חמר ובנין וכלי־מעשה המכשירים לעבודה על שדמות חכמת הטבע, ובזה הועילה לו עד מאד עזרת חניכו ותלמידו מלפנים אלכסנדר המוקדוני, אשר בנפש חפצה ויד רחבה תמכהו גם במשאות כסף גדולות וגם בכל הדברים היקרים במציאות והנחוצים לחקירות בחכמת הטבע. בזמן חבור ספר אריסטו על אדות חיות הארץ צוה אלכסנדר להביא למורו ומדריכו מכל קצות אזיה מיני בעלי חיים שונים ויקרים במציאות, למען ידרוש ויחקור בתכונותיהם כאות נפשו. אריסטו, אשר חי ששים ושלש שנה (322—384), היה במשך שנות מספר מורה ומחנך אלכסנדר המוקדוני משנת השלש עשרה לימי שחרותו עד עלותו על כס ממלכת אביו; לאריסטו צלחה להפיח בקרב הנער המלא תאות בשרים כים נגרש, רוח חדש ונשגב, אשר על מעלת גבור נערץ וגדול העליליה. אלכסנדר בעצמו היה אומר, כי לאביו ויוצרו בבטן הוא אסיר תודה בגלל החיים אשר נתן לו, אולם למורו ומדריכו הוא חייב תודה כפולה ומכופלת בגלל עמלו להורות לו את מטרת החיים ולהדריכו על המסלה אשר הובילתהו למרום מעלת אנשי השם היותר נכבדים עלי אדמות.

[32]) סמעדים הוא השם היוני של אחי מלך פרס קמביזס, המכונה בכתובות העתיקות אשר נמצאו בארץ פרס בשם בַּרְדִיָא. קמביזס קנא מאז לאחיו, אך בטרם יצאתו מפרס להלחם במצרים ולהבקיענה אליו, ראה בחלומו והנה אחיו מורידהו מכס ממלכתו, אשר על כן צוה להרגו במסתרים, ופקודתו נעשתה. אמנם בשנת 522 לפני סה"נ, בעת אשר התגורר עוד קמביזס בארץ מצרים לרגל מלחמתו, מצא לו רב־מג אחד שעת הכושר לקרוא לנפשו בשם סמעדים הוא ברטיא אחי המלך ולשים עטרת מלכות פרס בראשו. זה סמעדים המתחפש והנוכל ידע למשוך אחריו לבות כל לאומי פרס ומדי, ובמשך שבעה ירחים ישב על כס המלוכה, עד אשר נודעה תרמיתו בקהל ויובל להורגים בשנת 521 ע"י דריוש אשר נבחר תחתיו למלך פרס.

[33]) בשיר האשכנזי נקראה המחוללת בשם טָהַאִים, אך בהעתקתי שניתי שמה לשם רָחֵב, יען כי השם טהאים מוזר לאזן השומע העברי, בעוד אשר רחב יציב כמו בראי לעיני העברי תכנית רוח והליכות האשה הנקראת בשם ההוא. עוד בספר יהושע נקראה רחב בשם „אשה זונה", וברבות הימים היה השם רחב בישראל לסמל האהבה בתענוגים, עד כי הגנו מוצאים בתלמוד מאמר חז"ל: „כל האומר רחב מיד וכו"... המאמר האחרון הזה יוכל להיות לעדות נאמנה ע"ד המושג אשר היה צפון בשם הזה לפנים בישראל. הנה כי כן שינוי השם, אשר לא יתכן בשמות אנשים נודעים בספרי התולדה, במקום הזה רשות הוא, פה שינוי השם לא שינוי מזל, יען כי השם החדש נושא עליו חותם הבנית הנשוא כפי ערכו ומצבו; אולם עוד יתרה לו בזה, כי מסכים הוא עם רוח העברי, אשר בהיותו אמון מיוחד מל ילדותו על ברכי כתבי הקדש ומאמרי התלמוד כבר הסכין בתארים ושמות מיוחדים למושגים ידועים.

[34]) פרספלים הנקראת בלשון פרס בשם „Pârssa", היתה עיר הבירה בממלכת פרס; לפי ההשערה היתה כבר קיטת עוד בימי כרש, אך דריוש הראשון וקסערקסעס

הרחיבו גבוליה ויפארוה בבנינים רבים ועצומים. בעיר הזאת התנשא ארמון המלך על סלע איתן, אשר לארכו נחצבו בו שלשה מישורים רחבי ידים ועל פני כל אחד מהם נבנו היכלי הארמון; העוברים ושבים עלו וירדו ממישור אל מישור במעלות בנויות מאבני גזית. תקרת האולם, אשר התנוסס בגאון יפיו על פני כל המישור התיכון, ואשר נועד לקבל בו פני כל הבאים להשתחוות למלך, היתה נשענה על שבעים וחמשה עמודים; שלשה עשר מהם נשמרו עוד בעצם תמם עד היום הזה, מן המהפכה אשר עוללה שרפת הארמון, ומן עֲנִי העת המכלות את כל היקום בארץ. אלכסנדר המוקדוני, אחרי אשר גבר על דריוש היסטספ ויקרע ממלכתו מידו, בזז את כל אוצרות הארמון, ובהשתער בו הרוח צוה לשלוח אש בארמון; אמנם על פרספלים חסה עין המנצח וזכרה עוד יבוא בדברי הימים בימי המכבים.

יט) קליאופטרה הפקדה ע"פ צואת אביה מלך מצרים למושלת הארץ יחד עם אחיה הצעיר ממנה, אחרי אשר תהי לו לאשה כמנהג המלכים בארץ מצרים מימי קדם. קליאופטרה קנתה לה שם בדברי הימים בהרפתקאות חייה השונות, בחין יפיה לצודד נפשות ובתהלוכותיה עם אדירי רומא. כאשר מת עליה אביה, בשנת 52 לפני סה"נ, היו שנות חייה שבע עשרה, ויען אשר אחיה הצעיר הנועד להיות בעלה היה אז רק בן תשע שנה, על כן נתעכב דבר הנשואים עד בוא זמן, ועל שניהם יחד נמנו אפטרופסים, אשר משלו בארץ בשמם; אמנם חיש קל התגלעו מדנים בינה ובין אפטרופסיה ואחיה, עד כי נאלצה להמלט על נפשה אל ארץ סוריא ושם נפגשה עם פומפיוס גבור רומא ותבקש עזרתו. פומפיוס נרצה לה ויבוא עמה מצרימה, אך שם נפל חלל מידי מרצח חרש ועל מקומו בא צעזאר המהלל, אשר חפץ להועיל לרומא מחורבנה של מצרים, וידרוש בחוקה מאת האח והאחות להשיב את החרב אל תערה ולהכנע תחת עול רומא. אך פתאום הופיעה לעת ערב אחד במשכן צעזאר היפה־פיה קליאופטרה לבושה בגדי גבר, ובחלקת שפתיה, אמנם ביתר שאת עוד בקסם חמודותיה, הוליכה שבי את המנצח ותמריצהו להקים את ממשלתה בארץ. מני אז היה צעזאר שכור האהבה, ולבקשתו בקרה אותו קליאופטרה גם ברומא קרית עזו. אחרי מות צעזאר בידי שוטניו קם ברומא החבר המשלש (Triумвиратъ), אשר אחד מהם היה אנטניוס רפה הרוח, ואותו משכה קליאופטרה בחכה ותוליכהו שולל. אנטניוס זנח בעבורה חלד וישליך אחרי גוו כל מעיניו בחיים, ובקום מריבה בינו ובין אקטאוויאן אויגוסט, רעהו בחבר המשלש, היה אסור בעבותות אהבתו אל חיק קליאופטרה, וידיו רפו מעשות תושיה והתאמץ על נפשו. אחרי אשר בא אנטניוס עד ירכתי שאול נסתה קליאופטרה לפרוש רשתה לרגלי אויגוסט המנצח ולפתותו בקסם חמודותיה, אך הוא לא שעה אליה, ואז גמרה אמר לשית קץ לחייה. אך גם אופן מיתתה נושא עליו חותם תכנית חייה המלאים הרפתקאות: למען בוא בזרועות המות חבקה קליאופטרה אל לבה נחש צפעוני, אשר שלח בה ארסו וכה הֻתמו ימי בת רחב זאת, אשר משכה אבירים בכחה. על אדותה נתפשטו כמה הגדות מפליאות, אשר את האחת מהן מביא היינע בזה.

כ) בני עמום (Omejjaden או Omajjiden) הם בני משפחה ערבית אחת נודעת לתהלה בדברי ימי הערביים ומתיחשת גם כן לשבט הקאריישים, אשר ממנו יצאה גם משפחת מחמד מחוקק דת האיסלאם. המשפחה הזאת ערכה בראשונה קרבות נגד מחמד ותנצחהו במלחמת תנופה בשנת 625 לסה"נ, ורק בשנת 630 השלמה אתו ותעזור על ידו להפיץ את האמונה החדשה. מקרב המשפחה הזאת יצאו מושלים ומלכים רבים, אשר נשאו עטרת הַכָּלִיפִים בדמשק ויפעלו גדולות לטובת ממלכתם. בשנת 750 נדחתה משפחת בני עמום מעל כס הכליפים וכל אנשיה הכו לפי חרב; רק שנים נמלטו אל נפשם, והאחד מהם היה אבדור ראהמאן אשר בא לספרד ויקם שם ממלכה כליפית חדשה בקרדובה בשנת 755.

אך המלכה הואת לא עמדה ימים רבים, וכעבור זמן מצער אחרי מות מבוננה שבה ותתפרד למלכות קטנות, אשר התגרו תמיד אשה ברעותה ולקץ הימים נפלו כלן לשלל לצבאות הנוצרים אשר הבקיעו אליהן מצפון ארץ ספרד. ממלכת גרנדה היתה האחרונה, אשר בשנת 1480 נפלה גם היא שדודה לרגלי המנצחים פֶּרדיננד ואיזבל הקטולים, ומני אז כבר כבדה על ארץ ספרד שבט מושלים נוצרים.

כא) מי מהקוראים לא ידע את האויטא-דא-פע (Auto de fé בלשון ספרד ומקורה בלשון רומא: „Actus fidei", ר"ל מפעל האמונה) אשר רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה? בשם איטאדאפע הסכינו לקרוא בספרד את שרפת החוטאים לדת הנוצרית (יהודים אנוסים וכופרים מבני הנוצרים וכדומה להם), בשער בת רבים ע"פ גזר הדין אשר נחרץ עליהם מאת יושבי בסוד האינקויזיציה המשכלת אדם. שרפה כזאת היתה המחזה היותר ערב ונעים לכל בני ספרד: ביום השרפה כעלות השחר נשמע תמיד קול תוף בעיר, והמונים המונים מכל קצות העם נהרו אל מקום השרפה להתענג על מכאובי הנדונים ולהצדיק עליהם את הדין; שרי ורוזני ספרד התחרו איש עם רעהו בחפצם לשרת לפני כהני הדת בעת השרפה, האחד הוביל את הנדונים אל מקום המדורה, השני נשא בידים חרוצות עצים למען הרבות המוקד, והשלישי הוסיף הגביר עליו, וכמוהו כן גם הנותרים, ככה התגוססו אבירי ספרד בעז אהבתם למפעל האמונה, אשר האינקויזיציה הרתה ותולידהו. גם המלך והמלכה הופיעו בגאון כבודם כפעם בפעם במקום השרפה ויביטו בה מעל מרומי כמות גבוהות, אשר נבנו למענם לרגל המקרה הנכבד, וסביבם לימנם ושמאלם השלישים ושרי חצר המלכות זקנים וצעירים גם יחד עליזי גאות אמונתם. השרפה הראשונה היתה, לפי ידיעות סופרי דברי הימים, בשנת 1559 בוואללאדאליד (נשרפו 31 נפש); אך השרפה אשר עלתה על כל רעותיה על פי מספר הנשרפים וע"פ ההוד וההדר אשר סביב שתו לה, היתה בשנת 1680 בימי קארל השני במאדריד בירת ספרד. מקץ המחצית האחרונה למאה השמונה עשרה חדלו שרפות החוטאים בשער בת רבים, אך האינקויזיציה — זה מקורם המשחה — לא נכחדה עוד מן הארץ ותעש מעשיה הרעים במסתרי בתי כלאה, עד אשר בער אחריה נאפאלעאן הראשון בשנת 1808 בהצותו עם מלוכת ספרד. בארץ ספרד לבדה נשרפו 34658 נפש במשך שנות 1808—1481 ואם נביא בחשבון גם את מספר הנשרפים עד פרק הזמן ההוא, וכן גם מספר אלה אשר נגזרה עליהם עבודת פרך בכל שנות חייהם תחת השרף חיים, אז יעלה מספר חללי האינקויזיציה לחמש מאות אלף משפחות אשר נבחר קימן מן הארץ. ומי ימנה אפוא מספר הרוגיה בארצות אחרות? — בדברי ימי היהודים כתובות שערוריות האינקויזיציה באש ודם, מבלי אשר נדבר אדותן, ולב העברי יתר ויתפלץ גם לשמע צלצלי שמה לבדו.

כב) בשם נין השטן יכנה המשורר את דאן יואן אלווארעצי מענדיזאבאל (1853—1790), בן סוחר עברי, אשר היה פעמים רבות שר אוצרות המדינה במלוכת ספרד במשך המחצית הראשונה של המאה התשע־עשרה הנכחית. זה האיש מענדיזאבאל, אשר עוד מימי נעוריו למד לדעת הליכות מסחר הכסף וכל עקלקלותיו, ידע להשתמש ברבות הימים בידיעותיו אלה בעלותו לגדולה בארץ ספרד; אך לרגל מסבות שונות, וביתר שאת לרגל המבוכות והשערוריות אשר כמעט בלי הרף התחוללו בימיו בספרד על ידי בעלי ברית הרודף אחרי עטרת מלכות, דון קארלאס, נאחז גם הוא בסבך, עד כי לא נזהר בדבר שטרות המלכה במדה הדרושה ויער עליו חמת רבים.

כג) הומירום (Homeros, Гомеръ), הנזכר גם בתלמוד, היה, לפי מסורת ההגדה, המשורר היוני מחבר שני שירי־גבורים „איליאס" ו„אדיסטעאוס" הנשגבים ונעלים על כל בני מינם. בשיר איליאס יסופר ע"ד המקרים האחרונים במלחמת עמי יון עם בני טראיא העיר

המהללה בהריסותיה; בשיר אדיסעיום יסופר ע"ד התלאות אשר השתרגו עלי על אַחד גבורי יון, אדיסעיום, ממספר הנלחמים על טראיא, אחרי שובו מן המלחמה, וע"ד הנקמה אשר זמם וגם עשה לזעומי נפשו. השפעת שירי הומירום על חיי היונים הקדמונים בכל תקופה ותקופה היתה גדולה למאד, עד כי בצדק היתה שומה בפי המליצים (הערדאט), כי הומירום יחד עם העזיאד (עוד סופר יוני קדמון) יצרו לעם מולדתם את כל המון אליליו. אמנם נכון הדבר, כי בשירי הומירום נחזה כמו במערכה מסודרה את כל מחנה אלילי יון השונים עד מאד בתכונותיהם, בארחותיהם עלי אדמות ומגמת פניהם בגבהי שחקים; שירי הומירום כמו יציבו לעינינו סולם נצב ארצה על הר אלימפום וראשו מגיע השמימה ועליו אלילים עולים ויורדים — איש איש לפי ערכו הפרטי ולפי מדת השפעתו על התבל ויקומה. שפת שירי הומירום צחה ופשוטה, ציורי מחזות הטבע והליכות אנשי חלד, אשר שירי הומירום מלאים מהם מפה אל פה, יפליאונו וירהיבו עינינו לא רק בשיא גאונם, אך גם בחנם הנעים וברוח האמת השפוך על כל פרטיהם. הומירום נאמן תמיד למשפטי צדק וישר, אשר אחת התוה לו ולא ישנה; בלי שפוט משפט ובלי חוות דעת הוא מציג לעינינו במהלך ספורי העלילות בלבד את נעימות אהבת החפש ויקרת אמץ לב הגבורים במלחמתם בעד ארצם, את כח ויתרון התבונה וההסתפקות ואת התוצאות הנשחתות הנובעות ממקור שֹׁר עָוֶל וגאון רַהַב. דברי הומירום נוזלים אט אט כמי השלוח, ורק לפעמים רחוקות יתגעשו בשאון דכיי לב הומה, אשר על כן יבואו כשמן בעצמות כל הוגה בם, עד כי בצדק אמרו על הומירום, כי „נותן הוא לאיש ואיש את תאות נפשו". שירי הומירום יכבדו מאד מן כל עמי איירופא הנאורים, וחכמי דורות רבים בארצות שונות דרשו בהם תלי תלים של הלכות ופלפולים, עד אשר נמצאו רבים המחליטים, על פי העיון בחלקי שיריו השונים והשואתם איש אל רעהו ולדברי ימי עמי יון הנודעים לנו בבירור, כי הומירום לא היה ולא נברא, רק שם הקבוץ היה לשירי היונים מתקופות שונות אשר נאספו לאגודה אחת ע"י פיזיסטראטום (527—560 לפני סה"נ). ע"ד אלכסנדר המוקדוני נדע מפי סופרי קורות הימים כי הוא אהב עד מאד את שירי הומירום, וממספר כל הגבורים — משוש השירים ההמה — בחר לו את אחיללעאום למשל וישאף להדמות אליו בכל ארחותיו בחיים.

כד) פֶּלִידִי — שם התאר לאַחד גבורי יון הקדמונים אכיללעאום (עי' הערה הקודמת).

כה) שור מצרים הוא השור אַפִּים אשר היה נחשב בעיני המצריים הקדמונים לאליל. השור הזה יצא, לפי אמונתם, מבטן בהמה בתולה אשר הרתה ע"י נגיעת קרן אור בבשרה. לשור הזה היו סימנים מובהקים, אשר על פיהם הכירוהו ויאמינו בו: הוא היה כלו שחור ורק על מצחו התנוסס כעין מרובע לבן, על גבו כתם כרמות הנשר ועל צלעו הימנית כתם כמראה הירח בימים הראשונים אחרי המולד. כמעט אך נמצא שור כזה באחד המקומות היו בונים לו במעון ההוא מקום לשבת, והיו משקים אותו חלב במשך ארבעה ירחים, ואחרי כן היו מובילים אותו באניה מיוחדה לתשמישי קדושה ומקושטה בכל פאר ועדי עדיים עד העיר מעמפהים, אשר שם הועידו לו שני חדרי חמד רחבי ידים וחצר לשוח בו. פה שרתוהו הכהנים וינצרוהו כבבת עינם, אף תאותו לא חשכו ממנו וימנו לו כפעם בפעם יעלות חן מבנות מינו. כל הבא לשאול עתידות מפי אַפִּים, היה מביט במרוצתו מהדר לחדר או נסה לתת לו אכל, וע"פ סדר מרוצת השור או ע"פ אופן קבלתו את המנחה היה האיש מתאמץ למצוא מענה האליל. כתום עשרים וחמש שנים ליום המצאו היו ממיתים אותו ומורידים את גויתו אל מעמקי באר קדוש, אשר עין זר לא שזפתהו מעולם, לבד עיני הכהנים המשרתים בקדש; אחרי כן היה אבל כבד ובכי ומספד לכל יושבי מצרים עד אשר נמצא להם שור אחר למלא מקום השור המומת. לפי ההשערה, היתה תקופת חיי אַפִּים

דמו להקופה ההכונית, אשר מדי עברה יהיצבו השמש והירח איש לעמת רעהו במצב אשר היו בו בראשית התקופה.

נז) קראתי פה להדש אב בשם החדש העשתי עשרה ע"פ חשבון ראשית השנה מחדש תשרי, אשר אנחנו מונים בגליותינו.

נח) בשם סרצנים היו קוראים עמי הנוצרים בשנות מאות הבינים הראשונים את כל בני ערב, וברבות הימים — גם את כל מחזיקי דת מחמד; אמנם מעיקרו היה השם הזה מיוחד לגוי אחד אשר ישב בחלק חצי האי ערב הנקרא בשם „ארץ ערב המאושרה" ונזכר בכתבי הסופר אממיאנוס מארצעלליוס. רבים דמו למצוא יחס בין השם סרצני ושם שרה אמנו, אך לדבריהם אין כל יסוד נכון.

נח) היינע שגג בחשבו, כי השיר „לכה דודי לקראת כלה" הנהוג בתפלת ערבית של שבת הוא הרת רוח ר' יהודה הלוי, בעוד אשר ע"פ האותיות בראשי החרוזים כבר נראה כי שם מחבר השיר הזה היה שלמה. כפי הנודע, נכתב השיר הזה מאת ר' שלמה אלקבץ, אחד מגדולי המקובלים במאה השש עשרה לסה"נ וחבר ורע לר' יוסף קארו בעל ה „בית יוסף".

נט) בשיר האשכנזי כתוב: "legitime Ehegattin" ובהעתקתי נתתי למושג הזה דמות עברית.

ס) בשם מעראווינגים נודעו בספרי דברי הימים בני המשפחה אשר משלה בארץ צרפת ובמדינות אשכנז שונות לערך משנת 448 עד 737 לסה"נ. המשפחה נקראה על שם המלך הראשון, אשר לפי דברי המסורה, היה אביה ומחוללה (Merovig, Merwig, Merovech). בימי מלכי המשפחה הזאת נקרעה הממלכה רבות פעמים לגזרים לרגל המלחמות אשר ערכו בני המשפחה בלי הרף איש נגד רעהו; שערוריות כל מריבותיהם הן מעין אלה אשר כמוהן נמצא אך מעט מזעיר בדברי ימי עולם, וביתר שאת נודעו לרעון עולם אכזריות ומשובת רצח של שתי בנות המשפחה ההיא, ברונעהילדא ופרעדע-גונדא. מראשית המאה השביעית החלו לעלות לגדולה שרי ארמון המלך (Maires du palais) אשר בידיהם היו נתונים לפנים רק הליכות בית המלך פנימה וההשגחה על משרתי הארמון ופקידיו, ברבות הימים השכילו השרים האלה, אשר היו רובם ג'כ בני משפחה אחת, להרחיב את חוג פעולתם, ולאט לאט הָסבו אליהם את כל דברי הממשלה, עד כי גם המלכים היו בידיהם כחומר ביד היוצר. מני אז היה לבני המשפחה המעראווינגית רק צל שלמון, עד כי בצדק קורא להם שם „מלך אביון". בשנת 737 בא גם הקיץ לממשלתם המדומה ע"י קארל בעל הפטיש (קארל מארטעלל), אשר הניח אבן הפנה למלוכת משפחה אחרת, קארלאווינגית, היא משפחת שרי הארמון. המלכים המעראווינגים הצטיינו בתלתלי שערות ראשיהם הארוכים.

לא) שלמה אבן גבירול (בשמו הערבי — אבו איוב סוליימאן בן יחייא אבן גבירול) נולד בקרדובה לערך בשנת 1020 לספירה הנהוגה ומת, לפי דברי אלחריזי, בטרם מלאו לו שלשים שנה („ובן תשע ועשרים נרו כבה ועד השלשים לא בא", החכמוני, פרק י"ח, צד פ"ט), אך לפי השערת רבים מחוקרי דברי הימים מספר שנות חיי אבן גבירול המובא מאת חריזי בלתי נכון. האגדה השומה בפי עמנו מקדם, מספרת אופן מיתתו, והאגדה הזאת היתה להמר להיינע באחרית שירתו הנבחית. דברי הימים יודיעונו רק את זה, כי שנים רבות היה לאבן גבירול לצור משגב ולמושיע בצרה איש אחד אלוף בישראל ושמו יקותיאל, אשר אחרי מותו נשא עליו גבירול בכי ומספד בשירת קינה יורדת חדרי לב. אבן גבירול שכל ידיו בכל מרחבי השירה הדתית: שירי רוממות אל ושירי הגיון, סליחות ותפלות, שירות אבל ותאניה ושירי הזיונות אשר צפון לעתיד לבוא, — כל אלה יצאו מתחת עטו

בדמותים ומראות שונות, וכמעט כלם נקבצו באו אל סדרי התפלות בבתי הכנסת בישראל בכל שירותיו נשקף מבט חודר אל עמקי חיי הנפש בכל משכיותיה, ויחד עם זה שפוכה על כלן ענות חן נובעת ממקור הכנעה גמורה תחת שבט שדי; אך לעמת הענוה הזאת שבעתים ירום ויתנשא רוח המשורר בהעפילו למרום חביון שדי להלל את גבורותיו וגאונו. אז ילבוש המשורר עז, אז יעטה גאון כמעיל ובצעדי ענק יקרב אל מזבח בת השירה להגיש עליו קרבן לאלהיו צור מעוז. השירה היותר נכבדה בערכה ומדתה מכל הגיוני רוחו בשיר היא: „כתר מלכות", אשר המשורר בעצמו, בשירו הקטן הבא כעין פתיחה לשירה הגדולה, יקרא לה בשם כליל תפארת כל שיריו. השירה הזאת נעתקה כלה לשפת אשכנז ע"י מיכל זאקס, דוקעס ושטיין, וגם לשפת רוסיא (עם השמטות רבות) ע"י יוסף הורוויץ. אספת כל שירי אבן גבירול לא יצאה עוד לאור, כאשר אין בידינו גם אספות שירי יתר כל המשוררים האדירים אשר היו לנו בספרד. כמוהם כן שירי גבירול מתגוללים תחת שואה בבתי עקד הספרים ואיש לא ידעם. לבד מפעלי אבן גבירול בעולם השירה נודעו עוד מאז מקדם ספרו „מבחר הפנינים" (אספת אמרי חכמה ומשלי מוסר), וספרו „תיקון מדות הנפש" (חקירות ע"ד המדות המוסריות בחיי האדם); שניהם נכתבו בשפת ערבית ונעתקו על ידי יהודה אבן תבון לשפת עבר. כפילוסוף מצויין נודע לנו אבן גבירול רק בשנים האחרונות, אחרי אשר צלחה בידי הפרופיסור שלמה מונק למצוא, כי האיש אוויצעבראן או אוועגצעבראל, המהולל עד להפליא בפי כל פילוסופי שנות מאות הבינים בתור מחבר ספר "Pons vitae", הוא ר' שלמה אבן גבירול ולא אחר. הס' "Pons vitae" הוא העתקה לשפת רומא משפת ערב, אך גוף הספר הערבי כבר נאבד; אמנם מונק מצא בבית עקד ספרי מלכות צרפת תוצאה רחבה מהספר הערבי, כתובה עברית ע"י שם טוב פאלקיירא, המספר לפי תמו כי מחבר הספר הזה היה אבן גבירול. התוצאה העברית הזאת הנקובה בשם „מקור חיים" יצאה לאור ע"י מונק בהוספת העתקה צרפתית והערות מאירות; הס' כולל בתוכו שיטה שלמה פילוסופית ע"ד התהוות התבל ומהות האלהות.

לב) משפחת אבן עזרא בספרד התנוססה במספר רב מאנשיה אשר עשו להם יד ושם בכל מקצעות הספרות העברית. שם ר' אברהם אבן עזרא מבאר כתבי הקדש נודע למדי בקרב עמנו, עד כי אל נבון נוכל להחליט, כי כמעט אין בקרבנו איש השם מעיניו בהורה אשר לא נסה לפעמים לחוד אחת מחידותיו הסתומות, או לדרדר לעומק דבריו הקצרים והמושכלים בפירושו לכתבי הקדש. במספר יתר בני המשפחה, לבד הראב"ע, יתנוסס לזכר עולם המשורר משה בן יעקב אבן עזרא, אשר ע"פ צחות לשונו ונעם הגיוני בת שירתו יכירהו מקומו בתוך הנפלים המעטים המפקדים לכל צבא המשוררים העברים בספרד. ממכתבי משה אבן עזרא לידיד נפשו ר' יהודה הלוי נראה כי בעור כפתו רעננה חשקה נפשו בבת אחיו, ואחרי אשר לא השיבה היפ־הפיה אהבה אל חיקו עזב עיר מולדתו ויסובב ארצות ומדינות עד מותו בשנת 1138. משה אבן עזרא חבר פיוטים במספר רב מאד וכלם כמעט נקבצו באו לסדרי התפלות בארצות הנגב; ע"פ המון סליחותיו אשר כתב נקרא גם בשם ר' משה הסלח. אמנם לרוחו הכביר, אשר הורה והגה שירי השתפכות הנפש בחין לחש לאל שדי ובתוגה חרישית חודרת קרב וכליות, לא זרו גם הליכות חלד ומשושם ומאויי בני אנוש; על הרבר הזה יוכלו להעיד שירים אחדים הנמצאים כה וכה בדיואן (אספת שירים) של ר' יהודה הלוי, וביתר שאת ספר אבן עזרא בעצמו המכונה בשם „תרשיש" או „ענק", והכולל בתוכו 1210 בתים נאוים בחרוזים.

לג) יהודה בן שלמה חריזי (אלחריזי) — משורר מצויין ומעתיק נפלא משפת ערב לשפת עבר. ארץ מולדתו היתה ארץ מולדת כל אדירי השירה העבריה בשנות מאות

הבינים — היא ארץ ספרד. אך רוח משורר הסואן בקרבו לא נתן דמי לו וימריצהו לשוטט בארץ, למען התחקות על ארחות החיים ולהציבם לעין רואים בראי בת שירתו; הנה כי כן סבב שנים רבות בארצות ספרד, מצרים, כנען ויון, עד שובו לארצו בשנת 1218 (מת בטרם בוא שנת 1235). שמו הלך לפניו למרחוק ע"י ספרו „תחכמוני" אשר בלעוהו אלפי קוראיו כבכורה בטרם קיץ. הספר הזה הוא עד נאמן לחדוד שכל מחברו, אשר בעוקצי מהתלותיו חדר אל שפוני טמוני לב כל איש ואל מצפוני החיים בכל הסתעפותם; אמנם נוסף לזה יוכל להחשב ה„תחכמוני" כמצבת זכרון לאהבת המשורר לשפת עבר, אשר בערה בקרבו תמיד כשלהבת יה. המשורר התאונן כפעם בפעם על בני דורו החושקים בלשונות נכריות, ובהשתער בו רוחו דבר:

„בנפשי עברה רוח קנאות
לחכמה רחקה מנו וסרה,
בשורי ילדה הגר ילדים
חמודים ותהי שרי עקרה".

ובגלל זאת התאמץ הוא כל הימים להוקיר את השפה העזובה ולכבדה על פני כל רעותיה. ככה העתיק אלחריזי את ה„מורה נבוכים" להרמב"ם והעתקתו עולה שבעתים על העתקת אבן תבון אשר נתפשטה בישראל, ואשר לסבת בלתי שלימותה נחוצים להבנתה כמה וכמה פירושים; כמו כן העתיק הלק גדול מפירוש המשניות להרמב"ם; בעולם השירה הסיע גפן נכריה אל גן שפת עבר, בהעתיקו את המַקָמוֹת (עיין הערה 34) להמשורר הערבי הַרִירי. אך עוד לא מלא ספקו בזה, עד אשר נסה לעשות גם בשפת עבר במתכונת המַקָמוֹת החם, למען הראות כי לא נופלת שפת עבר במאומה משפת ערב, וכי עוד תעצור כח להוליד ילדי שעשועים על ברכיה בלי לכת אחרי זרים. חפצו זה גם הצליח בידו עד מאד בספרו ה„תחכמוני", ובצדק יקרא בהקדמתו לכפרו אל כל הבוזים ליקהת אם וטכחשים בכשרון שפת עבר להביע כל חפצי איש:

„אוי על פתאים כפראים יהמו —
אצלם מקור ערן והם יצמאו;
המן לעיניהם ועינם נסגרה
ויצאו ללקוט ולא מצאו".

לבד ערך ה„תחכמוני" בעולם השירה, רב ערכו גם לדברי ימי התפתחות השירה העברית ולקורות בני דורו של המשורר.

לי) שם הרירי במלואו היה: אבו מאהאמעד קאזעם בן עלי בן מאהאמעד בן אטהמאן הרירי, באסרי הראמי (1122—1054); שתי המלות האחרונות הן כינויי המשורר ע"פ שמות עיר מולדתו באסרא והרחוב בענין־האראם, אשר באחד מבתיה התגורר; השם הרירי הוא כינוי המשורר ע"פ משלח ידו בחיים (הוראת השם הרירי בשפת ערב בעל המשי). הרירי כתב חיבורים רבים בפרוזה וגם בחרוזים, ובמספרם גם ספר דקדוק לשון ערב בחרוזים. כל ספריו נתפשטו אצל בני עמו במדה מרובה ויעשו לו שם תהלה, אך ביתר שאת קנה לו שם עולם בכל ארצות המזרח ע"י ספרו: "Makamat". המלה מַקָם או מַקָמָה בשפת ערבית תורה בעצם תכניתה על המקום אשר בו יעמוד איש על רגליו, אך אחרי כן החלו להשתמש במלה ההיא להוראת מקום אספה בכלל, ואחרי כן גם להוראת האנשים הנועדים יחד במקום ידוע, וברבות היטים יחסו לה גם הוראת הדברים, השיחות או הספורים אשר השמיעו איש לרעהו האנשים הנועדים במקום הַמָּקָא. ספר הרירי (אשר כמתכונתו נעשה ה„תחכמוני" לחריזי) כולל בתוכו שיחות וספורים מפי עובר ארח, אשר חזה לו המחבר בדמיונו, והוא מעורב מפרוזה וחרוזים, אשר תוכם רצוף מדברים המושכים את הלב ע"פ

השתלשלות המקרים הנפלאים ודיוקני האנשים המתוארים, או ע"פ לימודי פילוסופיא ותחבולות ערמה, אשר יחד נקבצו באו פה. ספר המקמות נעתק לשפת עבר ע"י המשורר העברי יהודה אלחריזי בשם „מחברות איתיאל".

לה) וואלטער הסופר והפילוסוף הצרפתי המהלל העיר עליו חמת רבים, וביתר שאת — חמת המתקדשים החנפים ומורדי אור, בחדודיו ומהתלותיו אשר פלחו כליות ולב אנשי עברתו. ברבות הימים נקרא בפי העם בשם וואלטעריאני כל מושך בשבט סופר השולח לשונו חפשי ומדבר ככל העולה על רוח בינתו על כל אשר בשמים מעל ובארץ מתחת. בהוראת המלה הואת משתמש פה גם היינע בדברו ע"ד אלחריזי, אשר בספרו „תחכמוני" נגע בכל מקצועות החיים ובלי מגור ופחד גלה שוליהם על פניהם. החשוכים ומורדי אור הסכינו לקרוא בשם וואלטעריאני לכל איש בז לדברי קדש והולך בשרירות לבו, ובהוראה כזו שגורה המלה וואלטעריאני בשפתי רבים מההמון גם בימינו אלה.

לו) אלחריזי יחלק את השירה בכללה לשלשה מינים, ואת כל אחד ואחד מהם הוא מיחס לאחד המשוררים העברים. „ודע — יאמר הימן האזרחי בתחכמוני — ודע כי בני איש נחלקים לשלשה חלקים, כת כסילים, וכת משכילים, וכת משוררים פלילים, ועל כן צריך לכל משורר לעשות בשירו ענינים פשוטים וקלים כדי שיטבו בעיני הכסילים, וענינים חזקים ותוקף מלים כדי שייטבו בעיני המשכילים, והמלאכה נקיה והמליצה יפה־פיה, כדי שייטב בעיני המשוררים המכירים מבחר השירים; ועל כן תמצא שירי המשוררים נחלקים לאלה החלקים, כי יש שיר אשר בו הענין הראשון וייטב בעיני הכסילים ולא בעיני המשכילים, ושיר אשר בו הענין השני ייטב בעיני המשכילים ולא בעיני הכסילים, ושיר אשר בו הענין השלישי וייטב בעיני המשוררים ולא בעיני האחרים, והשיר האוסף שלשת הענינים האלה אין למעלה ממנו, כשיר ר' יהודה הלוי ז"ל אשר בו שלשת הענינים, כי תמצא שיריו פשוטים וחלקים ורכים וחזקים וערבים ומתוקים, ושיר ר' שלמה הקטן ז"ל ייטב בעיני המשכילים ולא בעיני הכסילים, בעבור כי ענייניו חזקים ומליו עד מאד עמוקים ואין אחד ממאה אשר יבין אותם, ושיר ר' משה בן עזרא ייטב בעיני המשוררים יותר מן האחרים, בעבור מליצתו ונועם טעם מלאכתו" (תחכמוני פרק י"ח צד צ"א, געטטינגען 1883). כל הדברים הארוכים האלה נערכו בטוב טעם מאת היינע בשלשת הבתים האחרונים. היינע מביא ג'כ בהערה מיוחדה את משפט אלחריזי על יהודה הלוי, כפי אשר מצא נעתק לשפת אשכנז; אמנם בזה נביא את דברי אלחריזי בתבניתם העברית ובמלואם: „שירי הלוי ר' יהודה לויט חן לראש התעודה, ועל צוארה טור אדם פטדה, הוא לבית השיר העמוד הימני, יושב בשבת תחכמוני, הוא עדינו העצני, והוא עורר את חניתו על הנפילים, ועוב גבורי השיר חללים, וכל שיריו לב החכמים יחיתון, וכמעט לפניו סף אסף ואולת יד ידותון, ויהי שיר לבני קרח לטרח, הוא בא באוצר השיר ושלל בית נכתה, ולקח כל כלי חמדתו, ויצא וסגר השער אחרי צאתו, וכל היוצאים בעקבותיו ללמוד מלאכת שירותיו, לא השיגו אבק מרכבותיו, וכל המשוררים ישאו מדברותיו וישקו מרגלותיו, כי במלאכת הפיוט לשונו חץ ברור ושחוט, ובשירי תהלותיו אין מי יועידנו, ובשירי תפלותיו ימשוך כל לב ויכבשנו, ובשירי חשק ניבו כשכבת הטל וגחלים בערו ממנו, ובקינותיו יויל ענן הבכי ויבקענו, ואם יבחר אגרת או מגלה תמצא כל מליצה יפה בה כלולה, כאילו מרכבי רום גזולה, או מרוח הקדש אצולה, ובאהל השיר נפתחו בו שערי גבורים כי שם נגלו אליו האלהים, וברוח פיו גלי חכמות ישביח, ובארי יריע אף יצריח, וכל אשר יעשה יצליח....

„וללוי כל יקר גלוה ונקוה
והוא לויית פאר על ראש משיחיו,

ואם זרח בחוג מערב מאורו
במזרח מלאו כל צד רקחיו
ובקרב שיר שבחיו שם שלחיו
להלחם ושיחיו הם רמחיו,
ורבים רוצצו אחריו ונלאו
מצוא דרכו ולא ידעו ארחיו.
והוא בא בחדר השיר לבדו
עדי צאתו וסגר את פתחיו,
והאל על שעריו שם בריחים
והוא שבר ביד שכלו בריחיו,
והצמיח בטל מליו צמחיו
והפריח במי שכלו פרחיו,
וצרו הלבבות מהדרו
כמו קצרו לשונות משבחיו,
ויום ערכו חכמים מלחמות שיר
יהודה הוא אשר גבר באחיו'

(תחכמוני, פרק ג', צד 24—23)

לי) אפאללא היה אצל היונים הקדמונים אליל האור, אך ברבות הימים תלו עליו כל הצפיעים והצפיעות" וסמל אור השמש, המפיץ ישע וחיים לכל היקום אשר בארץ, היה ברבות הימים גם לסמל כל המועיל והנעים לאדם. הנה כי כן יחסו היונים הקדמונים לאפאללא את היופי והטהר בעצם תמם, את כח הרפואה לכל תחלואי גו; בידו נתנו גם את אוצר החסד האתרון הנופל לחבל ליחידי סגולה — למות במיתה יפה ושאננה. השירה המנשאת את הנפש אל על, השירה הנותנת כנפי נשרים לכל ילוד אשה לשוטט במרחבי אין קץ ולשבוע במרומים נעימות עדן, — זאת השירה הנשגבה היתה גם היא, לפי דמיון היונים, נחלת אפאללא האליל הטוב ומיטיב לכל. בשירי הומירוס הננו מוצאים את אפאללא המשעשע לבות כל האלילים בשירתו הרוממה ובנות־שמים היפה־פיות נצבות ליטינו ומהור זמרתו תבנינה גם הנה. אפאללא נחשב עוד משנות דור ודור לאבי כל משורר וצור משגבו.

לי) היינע משתמש פה בשם דפנא לשתי הוראות שונות. בשם דפנא (Daphne L., Лавръ) נודע מין עץ, אשר מימי קדם וגם עד היום הסכינו לעשות מאגודת עליו זר תפארה לפאר בו את ראש המשורר הנעלה על כל בני גילו. המלה דפנא בהוראת מין עץ נמצאה גם בלשון המשנה. אמנם בשם דפנא נודעה ג'כ באגדות היונים הקדמונים יפה־פיה אחת בת האליל הארקאדי לעדאן והאלילה געא (ארץ), אשר על חמודותיה ערג אפאללא, ובהשתער בו תשוקתו באחד הימים דרף אחריה כעופר האילים, אך תוחלתו לשבוע נעימותיה נבזבה, יען כי כמעט אך הדביק את חמדת נפשו וכמעט אך פרש ארבות ידיו לחבקנה, והנה שבה נהפכה היפה־פיה לעץ ממין הדפנא, ע"פ רצון אמה האלילה געא (ארץ) אשר היתה למגן בעדה. עץ הדפנא נחשב עוד מימי קדם לסמל תהלת המשורר. הסבה אשר בגללה בחרו בני יון הקדמונים בעץ הדפנא לעשותו לסמל תהלת המשורר, לא נודעה על נכון. יש ידים להשערה כי הסבה לזה היא, כי עלי הדפנא יפיצו ריח ניחוח וזמן כביר לא ישלוט בהם רקבון, אשר ע"כ נחשב עץ הדפנא בכלל לעץ מביא מרפא בענפיו ומטיב לכל, ובגלל זה חשבו את פריו קדש לשם אפאללא האליל הרופא תחלואי גו ונפש; אמנם יען אשר היה אפאללא גם אליל השירה, על כן נחשב מני או זר עלי

דפנא גם לסמל תהלת משורר. יש גם ידים להשערה אחרת, כי הסבה לבחירת עץ הדפנא להיותו סמל תהלת משורר, תלויה בזה, אשר האמינו הקדמונים כי עלי הדפנא משפיעים על רוח האדם וביתר שאת יעירו בקרב משורר ומושך בשבט סופר את כח הדמיון עד להפליא. ככה הננו מוצאים בדברי הימים, כי בעלת אוב בארץ יון (Пифія) היתה לועסת בשניה עלי עץ הדפנא בטרם ישבה על כסאה בעל שלשת הרגלים לנבא עתידות לדורשיה.

לט) שאמיססא — משורר וחוקר הטבע מצויין באשכנז (1781—1838). במספר חבוריו ושיריו הרבים נמצא גם הספור: „Peter Schlemihl", אשר רכש לו שם תהלה מכל עברים ונעתק לכל לשונות עמי אייראפא. בספור ההוא יתאר המחבר הליכות חיי קשה יום ומר נפש, אשר דמיונו המריצהו לחשוב כי אבד את צלו עלי אדמות, והוא מחפש בשבע עינים את עקבות הצל אשר אבד. השם „Schlemihl" היה מני אז באשכנז לשם התואר לכל גבר לא יצלח בחיים, אשר על כל מדרך כף רגל יסתולל בו גורלו ומכל עמלו ישבע אך כעס ומכאובים או גם חרפה וקלסה. „Schlemihl" — קרוב מאד למלה השגורה בשפתי היהודים בארצנו „שלימם—מזל".

מ) עדוארד היטציג — חוקר מצויין בחכמת המשפטים ואוהב דבק מאת לשאמיססא. היטציג נולד על ברכי אבות יהודים, ובימי עלומיו נלוה גם הוא אל אגודת „פלשתינא הצעירה", אשר נוסדה מאת רבים מצעירי המשכילים העברים בברלין, למען הפיץ אור ההשכלה חכמת היהדות ואהבת מלאכת כפים בקרב אחיהם. במספר חברי האגודה ההיא היו גם זקן חכמת היהדות בדורנו יו"ט ליפמאן צונץ, משוררנו היינע, עדוארד גאנז, מאזער ועוד רבים יחידי סגולה. אמנם לרגל מהפכת הדעות והמחשבות, אשר קמה בימים ההם בכל מרחבי ארץ אשכנז, אחרי אשר החל לפוח בספרותה ובעולם חייה רוח שנות מאות הבינים עם מסתרי חמודותיהן, ולרגל הפרצים אשר נבעו גם בחומת ישראל, אחרי אשר ע"י השפעת מענדעלסזאהן ותלמידיו התפרצו אחינו באשכנז מגבולם הצר וישאפו לחיים חדשים, — לרגל כל הסבות השונות האלה, אשר יחד השתרגו עלו בעת המעברה ההיא, לא עצרה גם אגודת „פלשתינא הצעירה" כח להתחזק על עמדה. לאט לאט השתמטו חבריה מפעולתם הנועדה להם ע"פ תעודת האגודה, והאגודה כלה הלכה ונמוגה. רבים מחברי האגודה המירו את דתם, וביניהם היו גם גאנס, היטציג ועוד אחרים. היינע, אשר חליפות היו לרוחו הסואן, המיר דתו גם הוא באחד הימים, אשר בהם גברה בקרבו קלות הדעת על משפטיו החזקים ועל רגשותיו הנאמנים; אמנם בכל ימי חייו לא ערבה לו התמורה הזאת, וביתר שאת נחם לעת זקנתו על אשר השליך מידו את דגל עמו. נגד רבים מרעיו המומרים התמרמר היינע עד מאד, כפי הנראה ממכתבו ע"ד המרת הדת של גאנס. בתרוזים האחדים של השירה הנכחית הנוגעים להיטציג הננו רואים ג"כ אותות זעם המשורר על היטציג, ומבעד למהתלות אשר חמד לו היינע פה, יֵרָאוּ לעינינו פניו הזועפים ומבטיו המפיצים כידודי חֵמה למול איש עברתו.

תוכן העניינים.

במקום הקדמה I—II
דור המאספים.
מאת ד"ר ל. קאנטאר. 1—34
שרידי השלטון בישראל בארצות גלותו.
מאת הנ"ל. 38—34
בני ישראל בחצי האי ערב.
מאת הנ"ל. 41—38
שארית ישראל בפרס.
מאת הנ"ל. 43—31
ספר חזון הסבילות (סיבילליאן). החזון השלישי והרביעי והחמישי. הגות רוח סופרים יהודים גרי אלכסנדריה, נכתבו בשפת יונית במשקל שיר הקסמעטר נשגב ומלא הוד.
העתקה נאמנה עם מבוא גדול והערות מאירות.
מאת יהושע שטיינבערג. 56—1
משנת יהודה הרופא. בארבעה פרקים.
מאת ד"ר קאצענעלסאהן. 5—1
מעין התום. (מעין הרפואה קארלסבאד).
שיר מאת אהרן אליהו פומפיאנסקי. 6
יהודה הלוי. מזמור שיר להייניך היינע
נעתק ע"י שלמה זלמן לוריא. 19—1
הערות. לשיר יהודה הלוי.
מאת הנ"ל. 33—20

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

B
88. III.

מחירו לאחדים 60 קאפ׳.